

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5



เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้
ธันวาคม 2557

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5



เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้

ธันวาคม 2557

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5



เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้
ธันวาคม 2557

พริยะ ไหมแพง. (2557). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. ปรินญานินพนธ์ กศ.ม. (วิทยาการทางการศึกษาและ
การจัดการเรียนรู้). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่
ปรึกษาปรินญานินพนธ์: อาจารย์ ดร.กิตติชัย สุชาติโนบล, อาจารย์ ดร.ครรชิต แสนอุบล.

การวิจัยในครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขา
เป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา
2556 โรงเรียนวัดพระยาไย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 2 ห้องเรียน รวม
64 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่
แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานแบบเลือกตอบ (Check List) แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม
แบบประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรม แผนการจัดกิจกรรม แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
ของนักเรียนจากการฝึกอบรม แบบวัดเจตคติของนักเรียนจากการฝึกอบรม แบบสังเกตทักษะทางสังคม
ของนักเรียนจากการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองหลักสูตรฝึกอบรมและหาคุณภาพใช้เวลากการทดลอง
16 ชั่วโมง แบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มตัวอย่างเดียวมีการสอบก่อนและหลังการทดลอง วิเคราะห์ข้อมูล
โดยใช้สถิติ t - test for Dependent Sample ผลการวิจัย พบว่า

1. ประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมโดยพิจารณาจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
โดยประเมิน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความเหมาะสมของหลักสูตร ทั้งฉบับอยู่ในระดับมีความเหมาะสมมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.64 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.20 ด้านความสอดคล้องของหลักสูตร ทั้งฉบับ
มีความสอดคล้องเท่ากับ 0.98 และด้านความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรมทั้งฉบับมีความสอดคล้อง
เท่ากับ 0.96
2. นักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขา
เป็นฐาน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .01
3. นักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขา
เป็นฐาน มีเจตคติต่อการฝึกอบรม หลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .01
4. นักเรียนที่ได้รับการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขา
เป็นฐาน มีทักษะทางสังคม หลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
ที่ระดับ .01

THE DEVELOPMENT OF A TRAINING CAUSE BASED VIRTUE AND ETHIC BASED
ON PRINCIPLE OF TRISIKKHA FOR PRATHOMSUKSA 5



Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Educational Science and Learning Management
at Srinakharinwirot University

December 2014

Piriya Mopang. (2014). *The Development of A Training Cause Based Virtue and Ethic Based on Principle of Trisikkha for Prathomssuksa 5*. Master thesis, M.Ed. (Educational Science and Learning Management). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Dr.Kittichai Suthasinobon, Dr.Kanchit Saenubon.

This research aimed to develop and investigate the training cause based Virtue and ethic based on Principle of Trisikkha

The sample used in this research were Prathomssuksa 5 students in the second semester of 2013 academic year at Wat Prayayang school, Rachatevee sictrict Bangkok, The sample for the research were 64 students, They were divided 2 group, The result which used the Simple Random Sampling the instruments used in this study were the check list questionair, an evaluation form on the appropriateness of the curriculum, an evaluation form on the curriculum form of the students training, an attitude test form of students training, an skill observation form in the social of students training, the research implemented 16 hours on curriculum training experiment and it s quality investigation. The data were analyzed by t-test for dependent sample.

The result of this study indicated that:

1. The efficiency of training curriculum, evaluated by the experts in 3 aspects. The appropriateness of the curriculum was at the high level, mean 4.64, S.D. 0.20, the concordance of the curriculum was 0.98, and the mean concordance of activities management plan was 0.96
2. The students achievement of the training cause bused virtue and ethic based on principle of Trisikkha. The result of students learning after the training was higher, the significant sifference at the 01 level.
3. The students achievement of the training cause based virtue and ethic based on principle of Trisikkha. The result of students attitude after the training was higher the significant difference at 01 level.
4. The students achievement of the training cause based virtue and ethic on principle of Trisikkha. The result skill of students after the training was higher the significant difference at the 01 level.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

ของ

พริยะ โมแพง

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้

(การประถมศึกษา)

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่ เดือน พ.ศ. 2557

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน

..... ประธาน

(อาจารย์ ดร.กิตติชัย สุทธาสีโนบล)

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ)

..... กรรมการ

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ครรชิต แสนอุบล)

(พระมหาจัตตชัย สุนตตชโย, ผศ.,ดร.)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.กิตติชัย สุทธาสีโนบล)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ครรชิต แสนอุบล)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก อาจารย์ ดร.กิตติชัย สุชาติโนบล ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ และ อาจารย์ ดร.ครรชิต แสนอุบล กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาช่วยเหลือเอาใจใส่ ตลอดจนคำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เป็นอย่างยิ่ง และขออนุโมทนาขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ อาจารย์ พระมหาฉัตรชัย สุนตตชโย (ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร.) ที่ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำปริญญานิพนธ์ ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอพระคุณในความเมตตาของพระเดชพระคุณพระเทพวรคุณ พระครูสิทธิธรรมนิเทศ (ดร.) และ พระมหากิตติพงศ์ ญาณวีโร (ดร.) ที่ท่านได้ให้ความเมตตาสนับสนุน ส่งเสริม ช่วยเหลือให้คำปรึกษา แนะนำในการศึกษาและทำวิจัยในครั้งนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณ อาจารย์ ดร.ณวีรณ เจริญทรัพย์ อาจารย์จรัสรัตน์ สาคร อาจารย์ปรีชา ภาวโน และ อาจารย์ภิรมย์ พันธุ์มาก ที่ให้ความกรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ตลอดจนให้คำแนะนำในการสร้าง และแก้ไขเครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านผู้อำนวยการสวรินทร์วดี โรจนวิภาต คณะครู โรงเรียนวัดพระยาบัง เครือข่ายผู้ปกครอง และนักเรียนโรงเรียนวัดพระยาบังทุกคน ที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการทำวิจัยครั้งนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณอาจารย์ประจำสาขาวิชาการประถมศึกษาทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาท ถวายวิชาความรู้ที่มีคุณค่ายิ่งให้กับผู้วิจัยและขอบคุณเพื่อนๆ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาการทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ การประถมศึกษา ทุกคนที่เป็นกำลังใจให้กันด้วยดีเสมอมา

ประโยชน์และคุณค่าใดๆ ที่เกิดจากปริญญานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบเพื่อบูชาพระคุณบิดา มารดา และขอมอบแด่ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พริยะ ไม้แพง

ผู้วิจัย

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
ความสำคัญของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	5
กลุ่มตัวอย่าง	5
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	5
เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย	5
ตัวแปรที่ศึกษา	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
สมมุติฐานการวิจัย	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร	9
ความหมายของหลักสูตร	9
ความสำคัญของหลักสูตร	10
องค์ประกอบของหลักสูตร	12
รูปแบบของหลักสูตร	14
ลักษณะที่ดีของหลักสูตร	20
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551	23
เอกสารที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร	30
ความหมายการพัฒนาหลักสูตร	30
แนวคิดการพัฒนาหลักสูตร	31
กระบวนการพัฒนาหลักสูตร	35
การประเมินผลหลักสูตร	42
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม	51
ความหมายของการฝึกอบรม	51

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
จุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม	51
ประเภทของการฝึกอบรม	53
ขั้นตอนและกระบวนการฝึกอบรม	59
ประโยชน์ของการฝึกอบรม	67
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม	69
ความหมายของคุณธรรม	69
ความหมายของจริยธรรม	70
แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม	71
การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม	75
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับไตรสิกขา	80
ความหมายของไตรสิกขา	80
องค์ประกอบของไตรสิกขา	81
แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมตามหลักไตรสิกขา	83
หลักไตรสิกขาที่พัฒนามนุษย์ให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลัก พระพุทธศาสนา	85
การวัดผลและประเมินผลตามหลักไตรสิกขา ด้วย ภาวนา 4	88
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	91
ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	91
ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	92
ขั้นตอนการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	94
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคม	97
ความหมายของทักษะทางสังคม	97
ความสำคัญของทักษะทางสังคม	98
กระบวนการฝึกทักษะทางสังคม	99
การประเมินทักษะทางสังคม	100
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ	102
ความหมายของเจตคติ	102
องค์ประกอบของเจตคติ	103
ลักษณะของเจตคติ	104

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
การวัดเจตคติ	105
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	107
3 วิธีการดำเนินการวิจัย	111
การกำหนดประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง	111
ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม	111
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน	111
ขั้นตอนที่ 2 สร้างหลักสูตร	112
ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้	114
ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตร	114
เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม	116
แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน	116
แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร	116
แบบประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร	117
แผนการจัดกิจกรรม	118
เครื่องมือที่ใช้ในการหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม	119
แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	119
แบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม	120
แบบสังเกตทักษะทางสังคม	121
การนำหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานไปทดลองใช้	123
แบบแผนการทดลอง	124
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการทดลอง	124
การวิเคราะห์ข้อมูล	124
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	125
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	126
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	126
การวิเคราะห์ข้อมูล	126

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	145
ความมุ่งหมายของการวิจัย	145
สมมติฐานในการวิจัย	145
วิธีการดำเนินการวิจัย	145
การวิเคราะห์ข้อมูล	146
สรุปผลการวิจัย	147
อภิปรายผล	148
ข้อเสนอแนะ	151
บรรณานุกรม	152
ภาคผนวก	158
ภาคผนวก ก	159
ภาคผนวก ข	161
ภาคผนวก ค	166
ภาคผนวก ง	173
ภาคผนวก จ	206
ภาคผนวก ฉ	219
ประวัติย่อผู้วิจัย	221

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้แกนกลางสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5	27
2 แสดงเนื้อหาและจำนวนชั่วโมงในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม	29
3 แบบแผนการทดลอง	124
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยผู้ทรงคุณวุฒิ	127
5 ผลการประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดย ผู้เชี่ยวชาญ	134
6 ผลการประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดย ผู้เชี่ยวชาญ	136
7 ผลการประเมินความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญ	139
8 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย	140
9 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย เจตคติของนักเรียนจากการฝึกอบรม ก่อนและหลัง การฝึกอบรมของนักเรียนที่ได้รับจากการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5	141
10 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรม ก่อนและหลังการฝึกอบรมของนักเรียนที่ได้รับจากการฝึกอบรมหลักสูตร ฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5	142
11 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับเป้าหมายของการสร้าง แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดย ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน	162
12 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน	163
13 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน	164

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
14 สรุปค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสังเกตทักษะทางสังคม ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน	165
15 แสดงค่าความยากง่าย (p) ดัชนีอำนาจจำแนก (r) ของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทาง การเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 30 ข้อ	167
16 แสดงค่าอำนาจจำแนก (t) และค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 25 ข้อ	168
17 แสดงค่าอำนาจจำแนก (t) และค่าความเชื่อมั่นของแบบสังเกตทักษะทางสังคมชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 6 ประเด็นการประเมิน	169
18 แสดงคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนฝึกอบรมและหลัง การฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5	170
19 แสดงคะแนนเจตคติต่อการฝึกอบรมของนักเรียนก่อนฝึกอบรมและหลัง การฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5	171
20 แสดงคะแนนทักษะทางสังคมของนักเรียนก่อนฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมจาก หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5	172

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ ไพฑูรย์ สินลารัตน์	36
3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ ประสาท เนืองเฉลิม	37
4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์.....	39
5 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของทาบา	41
6 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของโพรวัส	48
7 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของโพรวัส	49
8 แผนภูมิการแสดงการวางแผนการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ	59
9 แผนภูมิแสดงการวางแผนการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบของเพ็ชรี ฐปะวิเชตร์	63
10 กระบวนการจัดการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ	65
11 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาตน	72
12 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงาน	73
13 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคม	74
14 กระบวนการของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม	76
15 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม	115

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สภาพสังคมในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและหลากหลาย อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารต่างๆ แพร่หลายอย่างรวดเร็ว ทำให้แนวคิดวิถีชีวิต ค่านิยมของบุคคลในสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลง เบี่ยงเบนไปจากหลักศีลธรรม จริยธรรมที่ดั่งตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา กลับขึ้นชมวัฒนธรรมตะวันตก ที่เน้นการบริโภควัตถุต่างๆ จนเกิดความสับสนระบบสังคมที่เคยดั่งงามของไทยได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันสืบเนื่องมาจากการให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าพัฒนาสังคมในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านจิตใจ จึงทำให้เกิดปัญหาความย่อหย่อนทางด้านคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม มีการประพฤติปฏิบัติที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ยังส่งผลไปยังปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย อาทิ เกิดปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด ครอบครัวแตกแยก ปัญหานักเรียนติดกัน ปัญหาการรักร่วมเพศ การหลงมัวเมาในอบายมุข ขาดระเบียบวินัย ใช้ชีวิตฟุ่มเฟือย และปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอีกมากมาย (กรมการศาสนา. 2552: 3)

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559: 42, 39) ความเสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมไทย ส่งผลให้สถาบันทางสังคมมีแนวโน้มอ่อนแอ คนในสังคมขาดความไว้วางใจและขาดการมีส่วนร่วมทางสังคม วิกฤตปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นความเสี่ยงที่จะส่งผลให้ประชาชนอยู่ร่วมกันยากลำบาก มีความถี่ในการใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหามากขึ้น ทั้งปัญหาในระดับครอบครัว และปัญหาความคิดเห็นแตกต่างทางการเมือง ประกอบกับกระบวนการยุติธรรม แก้ไขปัญหาได้ไม่เต็มที่ ทำให้ขาดความไว้วางใจกัน นอกจากนี้ กระแสวัฒนธรรมเสมือนจริงที่แพร่เข้ามาผ่านโลกโซเชียล ทำให้มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมมากขึ้น มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและวิจารณญาณในการเลือก รับ ปรับ ใช้ วัฒนธรรม ส่งผลให้ค่านิยมไทยมีการปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมที่รับมาเด็กและเยาวชนที่ยังไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีพอ หรือขาดการใช้วิจารณญาณกลั่นกรอง จะเสี่ยงต่อการรับวัฒนธรรมที่ไม่ดีงามมาใช้โดยง่าย คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัย แต่ยังมีปัญหาด้านสติปัญญา คุณภาพการศึกษาเป็นปัญหาในด้านการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับ กิตติชัย สุชาติโนบล (2555: 35) กล่าวว่า ปัญหาในด้านการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ นักเรียนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ขาดความกระตือรือร้นในการเรียน ระดับสติปัญญาของนักเรียนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ และไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้เท่าที่ควร เนื่องจากนักเรียนไม่สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล ไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองในการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมรอบข้างขาดความสามารถในการควบคุมจิตใจจดจ่อ กระตือรือร้นกับสิ่งที่ควรสนใจและขาดความสามารถทางปัญญาในการเรียนรู้ การคิด และการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ที่นำไปสู่ความถูกต้องดีงาม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ปรับปรุง 2545) ในมาตรา 6 กำหนดลักษณะคนไทยที่พึงประสงค์ว่าให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้คุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต... สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิตโดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2552: 4)

วัดมีบทบาทโดยตรงในการสร้างสำนึกทางศีลธรรมของผู้คนในสังคม ในอดีตวัดมีบทบาทดังกล่าวได้ก็เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนล้วนจัดในพื้นที่ของวัด ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนาหรืองานรื่นเริง เช่น งานวัดตลอดจน ประเพณีต่างๆ ก็อาศัยวัดเป็นศูนย์กลาง ยิ่งไปกว่านั้น พระสงฆ์ยังมีบทบาททางสังคมมากมาย นอกเหนือจากบทบาททางศาสนาและพิธีกรรม เช่น การให้การศึกษากุลบุตร การเยียวรักษาโรค การสงเคราะห์ผู้ทุกข์ยาก การอนุรักษ์และสืบทอดศิลปวัฒนธรรม การระงับความขัดแย้งในชุมชน เป็นต้น อีกทั้งท่านยังเป็นแบบอย่างทางศีลธรรมที่ประชาชนศรัทธาและนับถือ ดังนั้น วัดจึงมีบทบาทอย่างมากในการให้การศึกษากล่อมเกลาทางศีลธรรมแก่ประชาชน (กรมการศาสนา. 2554: 2)

เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า เด็กคือ ผู้ที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศจึงจำเป็นต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม และได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เติบโตเป็นคนดีมีคุณภาพ เด็กๆ จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาองค์ประกอบด้านความรู้กับสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ รวมทั้งการสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอจากผู้ใหญ่ ทั้งนี้กระบวนการเรียนในด้านต่างๆ นอกจากการเสริมสร้างความรู้ในด้านเนื้อหาวิชาการแล้ว ยังต้องคำนึงถึงด้านคุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อมๆ กันด้วย โดยการมุ่งเน้นด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่อยู่ภายในความรู้สึกลึกซึ้งที่เด็กจะต้องฝึกฝนปลูกฝัง บ่มเพาะสิ่งดีๆ เหล่านี้ตั้งแต่เด็ก เพราะเมื่อความรู้ทางวิชาการผสานกับคุณธรรม จริยธรรม ก็จะหล่อหลอมให้เด็กเติบโตเป็นคนมีคุณภาพได้มากที่สุด (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม. 2552: 16) สอดคล้องกับกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานไว้ในวโรกาสเปิดศาลเด็กและเยาวชนกลาง เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2495 (สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม. 2550: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ความว่า

“...อนาคตของชาติทุกชาติย่อมขึ้นอยู่กับเด็ก เพราะเด็กคือ ผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าถ้าบุคคลได้รับการอบรม บ่มนิสัยให้เป็นพลเมืองดี อยู่ในศีลธรรม เคารพกฎหมายของบ้านเมืองเสียแต่เยาว์ เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้น พลเมืองของประเทศก็จะมีแต่คนดี และประเทศจะเจริญก้าวหน้าต่อไปได้...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์นั้นเป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่นใด สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ได้แก่ สิกขา หรือการศึกษาคือการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา มนุษย์ที่ฝึก ศึกษา หรือพัฒนาแล้ว ถือว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ เป็นผู้รู้จักการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาด้วยตนเอง และช่วยให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข การศึกษาทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นกระบวนการ พัฒนาชีวิตมนุษย์ไปสู่ความสูงสุดใน 4 ประการ คือ ประการแรกเป็นการพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) หมายถึง การฝึกอบรมทางกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง 5 ด้วยดี และปฏิบัติ ต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ ให้กุศลเจริญงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป หรือกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ประการที่สอง เป็นการพัฒนาพฤติกรรม (ศีลภาวนา) หมายถึง การพัฒนาตัวบุคคลเพื่อให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี ประการที่สาม (จิตตภาวนา) การพัฒนาเพื่อฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย และประการที่สี่เป็นการพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) หมายถึง การพัฒนาเพื่อฝึกอบรมปัญญา ทำให้จิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลส และปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาด้วยปัญญา มีการปฏิบัติรู้เท่าทันตามความเป็นจริงตามธรรมชาติอย่างมีเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์. 2555: 348 - 349)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมสั่งสอนให้คนปฏิบัติชอบก็มีหัวข้อเป็นที่ยึดรวมความ หัวข้อใหญ่ คือ สิกขา 3 อันเรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ สีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา หรือ ศีลสิกขา ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ซึ่งนับว่าเป็นปฐมศึกษา มัชฌิมศึกษา อุดมศึกษา ในพระพุทธศาสนาโดยลำดับธรรมที่พระพุทธเจ้าสอนให้ปฏิบัติทุกประการ รวมลงในหลักไตรสิกขานี้ สีลสิกขาเกี่ยวกับความประพฤติทั้งปวง จิตตสิกขา เกี่ยวกับภาวะทางจิตใจทุกอย่าง ปัญญาสิกขาเกี่ยวกับความรู้ความเห็นทุกประการ คนเรา ทุกๆ คน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องมีความประพฤติของตน ต้องมีจิตใจของตน ต้องมีความเห็นของตน จึงมีหน้าที่หรือมีความสมควรศึกษาในเรื่องเหล่านี้ ซึ่งเป็นการศึกษาเรื่องตนเองแต่ละคน และต้องศึกษาอยู่เรื่อยไป จึงมีความเฉลียวฉลาดต่อตนเองอยู่เสมอๆ ไม่งั้นนั้นก็งั้นเขาต่อตนเอง ฉะนั้นไตรสิกขาของพระพุทธเจ้า จำเป็นต่อชีวิต เหมือนอย่างลมหายใจที่จำเป็นแก่ชีวิตร่างกาย หายุดหายใจเมื่อใดก็ตายเมื่อนั้น หายุดศึกษา เมื่อใดตายจากความดีและความรู้เมื่อนั้น คนตายย่อมไม่มีความรู้สักตัว คนที่ไม่รู้จักตนเองจึงเหมือนคนตาย โดยแท้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. 2551: 48 - 49)

การอบรมคุณธรรมจริยธรรมเป็นกระบวนการนำหลักไตรสิกขาเป็นฐานของการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการฝึกอบรม และทักษะทางสังคม จากการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาทักษะในการเรียนและการดำเนินชีวิต ในหลายๆ ด้าน การเข้าอบรมคุณธรรมจริยธรรมยังมีกิจกรรมที่หลากหลาย น่าสนใจ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรม หรือผู้เรียนไม่น่าเบื่อเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไปในตัว สอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ (2552: 20) มีเป้าหมายให้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคมสามารถจัดการตนเองได้

และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

ปัจจุบันค่ายคุณธรรม เป็นกระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนว่า เป็นแนวทางหนึ่งของมิติทางศาสนาที่สามารถพัฒนาทักษะชีวิต แก่ผู้ดำรงตนโดยปกติ และรวมถึงบุคคลผู้อยู่ในกลุ่มเสี่ยงที่อาจตกไปตามวิกฤตของปัญหาทางสังคมได้ สำหรับกระบวนการการจัดค่ายคุณธรรมมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ และการพัฒนาเด็กและเยาวชน ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ (กรมการศาสนา. 2552: 20) สอดคล้องกับพระราชเสาวนีย์ สมเด็จพระนางเจ้า สิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา วันอังคาร ที่ 11 สิงหาคม 2552 (แนวทางจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน. 2552: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ความว่า

“...เรื่องบรรพบุรุษศาสนา ข้าพเจ้าเอง คนทั้งหลายเป็นห่วง แต่ข้าพเจ้าเองเชื่อว่าทุกวันนี้เด็กรุ่นใหม่ ที่ว่าไม่ค่อยเข้าใจในพระพุทธศาสนาก็จะไม่จริงข้าพเจ้าทราบว่าเด็กไทยสนใจในพระพุทธศาสนา มากขึ้นไปนั่งปฏิบัติธรรมไปเข้าค่ายธรรมกันเป็นแถว...”

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

จากเหตุผลดังกล่าว ในฐานะที่ผู้วิจัยเคยผ่านการจัดการฝึกอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรม ได้ เล็งเห็นประโยชน์และความสำคัญของการจัดกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม โดยการนำเนื้อหา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในหลักสูตร ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน เพื่อที่จะได้นำหลักสูตรมาพัฒนาให้เข้ากับสังคมในโลกของกระแส โลกาภิวัตน์ นำไปสู่การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมขัดเกลาจิตใจ ให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ ทั้งภาคทฤษฎี และปฏิบัติ โดยการนำหลักไตรสิกขามาเป็นฐานในการพัฒนาหลักสูตร และจัดการเรียนรู้อย่างบูรณาการ ให้สามารถเรียนรู้พัฒนาตนเองอย่างเป็นองค์รวมอย่างมีคุณภาพ ซึ่งกระบวนการฝึกอบรมที่ใช้หลักไตรสิกขา เป็นฐานยังเป็น “พหุสัมพันธ์” กล่าวคือเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบอญ เป็นกระบวนการ ศึกษาฝึกอบรมที่ทำให้เป็นมนุษย์พัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกาย ความประพฤติ ที่ถูกต้อง จิตใจ และความเจริญงอกงามทางปัญญาอย่างแท้จริง

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานที่มีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียน ชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5
2. เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมของพระวิทยากร ครูผู้สอน สำหรับใช้ในสถานศึกษา หรือหน่วยงานอื่นๆ ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาอภัย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวน 64 คน โรงเรียนจัดห้องเรียนแบบละความสามารถของนักเรียน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาอภัย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ในการทดลองหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทำการอบรมคุณธรรมจริยธรรมในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 ใช้เวลาในการอบรม 3 วัน รวม 16 ชั่วโมง โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการฝึกอบรมเอง

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นเนื้อหาที่ประกอบเป็นหลักสูตรเสริมขึ้นมาจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม รายวิชาพื้นฐานพระพุทธศาสนา และผู้วิจัยได้เพิ่มเนื้อหาทางด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดใช้ร่วมกับหลักสูตรแกนกลางเพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานของการจัดกิจกรรมให้เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญา

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรต้น ได้แก่
หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
2. ตัวแปรตาม ได้แก่
 - 2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 2.2 เจตคติต่อการฝึกอบรม
 - 2.3 ทักษะทางสังคม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน หมายถึง กระบวนการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมขึ้นมาใหม่ โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้ 3 ด้าน คือ ศีล (ด้านความประพฤติ) สมาน (ด้านจิตใจ) ปัญญา (ด้านปัญญา) โดยกำหนดโครงสร้างของแผนการจัดกิจกรรมและออกแบบการจัดกิจกรรมให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติและทักษะทางของนักเรียนต่อการฝึกอบรม โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน โดยสอบถามความต้องการ การฝึกอบรม จากประธานชุมชนวัดพระยาไย ฝ่ายการศึกษาเขตราชเทวี ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และเครือข่ายผู้ปกครอง

ขั้นที่ 2 การสร้างหลักสูตร การนำข้อมูล เหตุผลความต้องการของการพัฒนาหลักสูตร ฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ดังมีรายละเอียดประกอบด้วย โครงสร้างหลักสูตร กิจกรรมเนื้อหาและเวลา ในการฝึกอบรม สื่อและอุปกรณ์การฝึกอบรม แล้วนำร่างหลักสูตรที่ได้ร่างขึ้นนำมาประเมินด้านความเหมาะสม และความสอดคล้องของหลักสูตร โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ เพื่อจะนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขโครงสร้าง หลักสูตรให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมยิ่งขึ้น ก่อนนำไปทดลองใช้

ขั้นที่ 3 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ โดยนำหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ ไตรสิกขาเป็นฐานที่ได้ตามข้อ 2 นำไปทดลองใช้หลักสูตรตามขั้นตอนและกิจกรรมการฝึกอบรมที่วางไว้ เก็บรวบรวมบันทึกปัญหาของการฝึกอบรมเพื่อนำข้อมูลไปศึกษาวิเคราะห์ปรับปรุงต่อไป

ขั้นที่ 4 การประเมินหลักสูตร เป็นขั้นตอนตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรโดยใช้ แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรม และแบบสังเกตทักษะทางสังคม เพื่อความสมบูรณ์ของหลักสูตรเพิ่มขึ้น

2. หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน หมายถึง หลักสูตร และแผนการจัดกิจกรรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น เพื่อฝึกอบรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการพัฒนาดตนเอง ตามกระบวนการของหลักไตรสิกขาเป็นฐาน 3 ด้าน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การระมัดระวัง และควบคุมตนเองในด้านศีล (ความประพฤติ) สมาน (ด้านจิตใจ) ปัญญา (ด้านปัญญา) เป็นหลักสูตร ฝึกอบรมระยะสั้น มีการเข้าค่ายกลางวันโดยไม่พักค้างแรม กำหนดระยะเวลาของหลักสูตรการฝึกอบรม 3 วัน มีทั้งหมด 12 แผนการจัดกิจกรรม รวมทั้งสิ้น 16 ชั่วโมง

3. ไตรสิกขาเป็นฐาน หมายถึง กระบวนการนำหลักธรรมไตรสิกขามาเป็นฐานการเรียนรู้ โดยกำหนดให้ผู้เรียนระมัดระวังตนเองในเรื่องของความประพฤติที่ถูกต้อง สมานที่ตั้งมั่น จิตใจที่มั่นคง และปัญญาคือด้านความรู้ความคิด ในการเข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอนของการจัดกิจกรรม

4. พระวิทยากร หมายถึง พระภิกษุผู้ดำเนินกิจกรรมการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ในเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งดำเนินกิจกรรมเป็นแบบอย่างนำพานักเรียน ในการฝึกปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับนักเรียนผู้เข้ารับการฝึกอบรม

5. ผู้เข้ารับการฝึกอบรม หมายถึง นักเรียนโรงเรียนวัดพระยาไย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 จำนวน 30 คน ที่เข้ารับการฝึกอบรม ภายใต้การดำเนิน กิจกรรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน

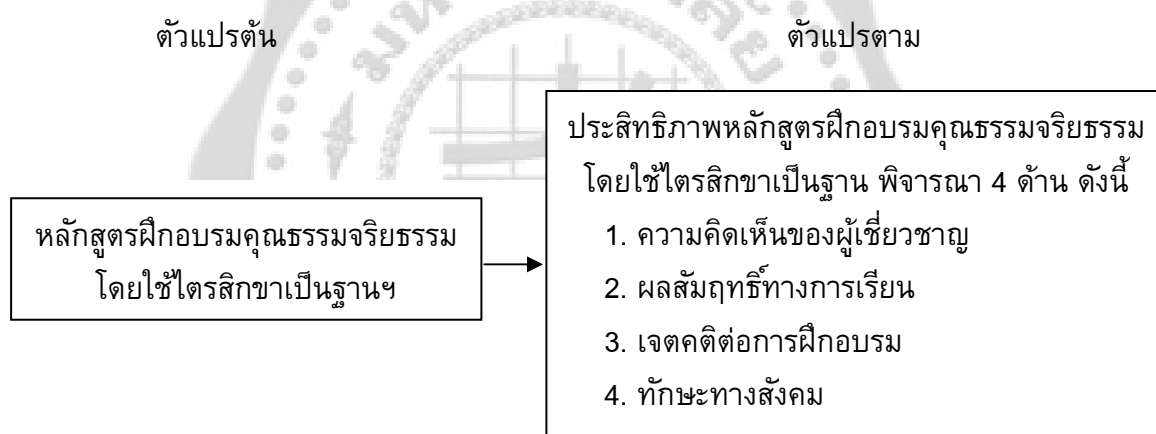
6. แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง แบบทดสอบที่ใช้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้านสติปัญญาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ผ่านการจัดกิจกรรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน เป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก ประเมินจากการวัดผลด้านสติปัญญา

ของบลูม (Bloom) โดยเปรียบเทียบก่อนฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม เพื่อหาประสิทธิภาพด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรม

7. แบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม หมายถึง แบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน การแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกทางจิตใจต่อการฝึกอบรมโดยนำไปใช้สอบถาม เจตคติของนักเรียนที่มีต่อการฝึกอบรม ก่อนและหลังการฝึกอบรม

8. แบบวัดทักษะทางสังคม หมายถึง แบบสังเกตทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรมที่แสดงออกในขณะร่วมกิจกรรมการฝึกอบรม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น โดยมีอิทธิพลต่อกัน หรือมีปฏิริยาทางสังคมต่อกัน เช่น มีระเบียบวินัย การใช้กายวาจาได้อย่างสร้างสรรค์ ความร่วมมือ เอาใจใส่ในการร่วมกิจกรรม โดยสังเกตก่อนและหลังการฝึกอบรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมุติฐานในการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังจากฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม
2. เจตคติต่อการฝึกอบรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังจากฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม
3. ทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังจากฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำเสนอตามหัวข้อ
ต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวกับหลักสูตร
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 1.3 องค์ประกอบของหลักสูตร
 - 1.4 รูปแบบของหลักสูตร
 - 1.5 ลักษณะที่ดีของหลักสูตร
 - 1.6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
2. เอกสารที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
 - 2.1 ความหมายการพัฒนาหลักสูตร
 - 2.2 แนวทางในการพัฒนาหลักสูตร
 - 2.2 รูปแบบและกระบวนการพัฒนาหลักสูตร
 - 2.4 การประเมินผลหลักสูตร
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
 - 3.1 ความหมายของการฝึกอบรม
 - 3.2 จุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม
 - 3.3 ประเภทของการฝึกอบรม
 - 3.4 กระบวนการฝึกอบรม
 - 3.5 ประโยชน์ของการฝึกอบรม
4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม
 - 4.1 ความหมายของคุณธรรม
 - 4.2 ความหมายของจริยธรรม
 - 4.3 แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
 - 4.4 การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับไตรสิกขา
 - 5.1 ความหมายของไตรสิกขา
 - 5.2 องค์ประกอบของไตรสิกขา
 - 5.3 แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมตามหลักไตรสิกขา

- 5.4 หลักสูตรศึกษาที่พัฒนาให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา
- 5.5 การวัดผลประเมินผลตามหลักสูตรศึกษา ภาวนา 4
6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.1 ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.2 ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 6.3 ขั้นตอนการสร้างแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
7. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคม
 - 7.1 ความหมายของทักษะทางสังคม
 - 7.2 ความสำคัญของทักษะทางสังคม
 - 7.3 กระบวนการฝึกทักษะทางสังคม
 - 7.4 การประเมินทักษะทางสังคม
8. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ
 - 8.1 ความหมายของเจตคติ
 - 8.2 องค์ประกอบของเจตคติ
 - 8.3 ลักษณะของเจตคติ
 - 8.4 การวัดเจตคติ
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร

1.1 ความหมายของหลักสูตร

คำว่า หลักสูตร (Curriculum) ได้มีนักวิชาการ นักการศึกษา รวมถึงผู้ทรงความรู้ได้ให้นิยามความหมายไว้ ดังนี้

หลักสูตร คือ ประมวลวิชาและกิจกรรมต่างๆ ที่กำหนดไว้ในการศึกษา เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 1, 272)

นิตยา เปลื้องนุช (2554: 8) ให้ความหมายของหลักสูตร คือ รายวิชา หรือเนื้อหาวิชาที่เรียน จุดมุ่งหมายปลายทางที่ผู้เรียนพึงบรรลุแผนตามโครงการที่เปิดโอกาสเรียนรู้ จัดประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อความเจริญของผู้เรียน ประสบการณ์ทั้งปวงที่โรงเรียนจัดขึ้น และกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้กับผู้เรียน

ประสาธ เนืองเฉลิม (2554: 30) หลักสูตร หมายถึง เอกสารและแนวทางในการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรม หรือประสบการณ์ที่จะให้แก่ผู้เรียน และกระบวนการประเมินผลการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนที่กำหนดโดยผู้พัฒนาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรนั้นๆ

สุนทร โคตรบรรเทา (2553: 4 – 5) หลักสูตร คือ แผนการปฏิบัติ หรือ เอกสารที่เขียนขึ้น โดยมียุทธวิธีเพื่อบรรลุเป้าหมายปลายทางที่พึงประสงค์ หลักสูตรอาจจะมองว่าเป็นเนื้อหาวิชา โดยเฉพาะ เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ และระดับชั้น จุดเน้นจากทัศนะนี้คงเป็นเรื่องความรู้ แนวคิด รวบรวมและการแยกย่อยรายละเอียดของวิชา เฉพาะหรือกลุ่มวิชา เช่น หลักสูตรแกนกลาง

ชาวลิต ชูกำแพง (2551: 15) หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนมีทั้งส่วนที่เป็นเอกสารหลักฐาน กระบวนการที่ใช้ในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรม สื่อวัสดุต่างๆ ที่จัดขึ้นเพื่อผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนา

สมนึก ธาตุทอง (2549: 4) กล่าวสรุปความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ การบูรณาการ ศิลปะการเรียนรู้ และมวลประสบการณ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งสามารถนำไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามสิ่งที่สังคมคาดหวัง และมีการกำหนดแผนงานไว้ล่วงหน้าโดยสามารถ ปรับปรุง พัฒนา ให้เอื้อประโยชน์ต่อผู้เรียนได้มีความรู้ความสามารถสูงสุดตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

ธำรง บัวศรี (2542: 7) ได้กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนที่ได้ออกแบบจัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึง จุดหมาย การจัดเนื้อหากิจกรรมและมวลประสบการณ์ ในแต่โปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ทางด้านต่างๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ดังนั้นสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้ผู้เรียนทั้งภายในและ ภายนอกโรงเรียน ซึ่งมีการวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดกับผู้เรียน มีขั้นตอน วิธีการและเครื่องมือ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายตามพัฒนาการ ทางด้านร่างกาย สังคม จิตใจ และสติปัญญา

1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนในสังคมให้มีคุณลักษณะที่สังคมคาดหวัง หลักสูตร เป็นเครื่องมือที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้ โดยหลักสูตรมีความสำคัญ ในการส่งเสริมความเจริญงอกงามของบุคคลสามารถปลูกฝังพฤติกรรม คุณธรรมจริยธรรม วางรากฐาน ความคิดที่เป็นการสนับสนุนและสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจการเมืองการปกครอง เพื่อให้ผู้เรียน เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม สามารถทำให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความสนใจ ความถนัดที่แท้จริง ของตนเอง และพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ สมนึก ธาตุทอง (2549: 5)

ประสาธ เนืองเฉลิม (2554: 30 – 31) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตร กลายเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง หากไม่มีหลักสูตรแล้วก็เหมือนกับ ครูผู้สอนขาดทิศทางในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของการจัดการศึกษาที่ต้องการ ผลิตคนให้มีคุณภาพตามความต้องการของประเทศ ดังเช่นที่มนุษย์ทุกคนได้รับการพัฒนาหลักสูตรชีวิต ตั้งแต่แรกเกิดโดยผู้ปกครอง การกำหนดและวางแผนสำหรับชีวิตของลูกอย่างเป็นระบบก่อนการตั้งครุฑ การเลี้ยงดู การอบรมปณิธาน และพัฒนามาสู่ฐานคิดของการจัดการเรียนรู้ผ่านหลักสูตรการศึกษาของ ระบบโรงเรียน ดังนั้น การให้การศึกษาไม่ว่าจะเป็นการให้การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบ โรงเรียน จำเป็นต้องให้มีการกำหนดหลักสูตรขึ้น

หลักสูตรเปรียบเสมือนแม่พิมพ์ของตนในชั้นนั้นๆ ซึ่งเมื่อจบการศึกษาในแต่ละระดับแล้ว หลักสูตรจะเป็นตัวสะท้อนคุณลักษณะของผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับนั้น

หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา ถ้าประเทศหรือการศึกษาระดับใด มีหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพก็ย่อมสะท้อนถึงการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพเช่นกัน

หลักสูตรเป็นแนวทางของการจัดการศึกษา ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกระดับสามารถใช้เป็นเครื่องมือประกอบการกำกับ ดูแล และติดตามผลของการศึกษา

หลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของผู้เรียนให้ได้มาตรฐานเดียวกัน แต่กระบวนการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องจัดให้หลากหลาย และตอบความมุ่งหมายตามที่หลักสูตรกำหนดไว้

หลักสูตรเป็นเครื่องทำนายอนาคตการศึกษาของชาติ และอนาคตของชาติ ย่อมเกิดจากวิสัยทัศน์ของหลักสูตรการศึกษาที่มีการกำหนดกรอบเนื้อหาและแนวทางที่เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้นหลักสูตรการศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ โดยการกำหนดกรอบคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สังคมคาดหวัง หลักสูตรมีส่วนสำคัญในการวางรากฐานคุณภาพของคนในชาติ ส่งเสริมความเจริญงอกงาม ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา วางรากฐานความคิดให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพื่อให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดี และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างปกติสุข

ชวลิต ชูกำแหง (2551: 28) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร ว่าหลักสูตรเปรียบเหมือนหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาระดับใดหรือประเภทใด จะขาดหลักสูตรไม่ได้ เพราะหลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดแนวทางทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดอนาคตทางการศึกษาของสังคมนั้นๆ หรืออาจกล่าวอีกนัยว่า หลักสูตรเป็นเครื่องชี้แนวทางในการจัดความรู้และประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามให้ผู้เรียนได้รับการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายหรือมีมาตรฐานเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นเครื่องชี้แนวทางถึงความเจริญของประเทศ ประเทศใดที่มีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพย่อมนำไปสู่คุณภาพของคนในประเทศนั้น

ฉันท ชาติทอง (2550: 9) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญในการจัดการศึกษา 3 ระดับ คือ 1) ระดับประเทศ เป็นการชี้ให้เห็นถึงแนวทางการจัดการศึกษาโดยภาพรวมและตัวบ่งชี้ให้เห็นแนวโน้มสังคมกับการจัดการศึกษาในอนาคต 2) ระดับสถานศึกษา ซึ่งนับได้ว่า หลักสูตรเป็นหัวใจและจุดเด่นของการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษานั้นๆ และ 3) ระดับห้องเรียน ซึ่งมีความสำคัญต่อการนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อจัดการเรียนรู้ที่เกิดกับผู้เรียนโดยตรง โดยมีรายละเอียดและเอกสารประกอบที่กำหนดแนวทางว่าจะสอนใคร เรื่องใด เพื่ออะไร

ธำรง บัวศรี (2542: 10) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า ถ้าไม่มีหลักสูตร การที่จะให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนของชาติย่อมกระทำไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าหลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าหมายประสงค์ของการศึกษาของชาติ ลงสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรคือ สิ่งที่น่าเอาความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษา ไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานใน

โรงเรียนหรือสถานศึกษา ถ้าจะกล่าวว่าหลักสูตรคือหัวใจของการศึกษาก็คงไม่ผิด เพราะถ้าปราศจากหลักสูตรเสียแล้วการศึกษาก็ย่อมดำเนินไปไม่ได้ สิ่งสำคัญประการหนึ่งในการจัดการศึกษา คือ การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เพื่อให้แน่ใจว่า เยาวชนแต่ละวัยและแต่ละระดับการศึกษาได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมกัน กล่าวคือ มีแนวทางที่กำหนดไว้ว่า ควรเรียนวิชาอะไร เนื้อหาสาระมากน้อยแค่ไหน ควรได้รับการฝึกฝนอบรมให้มีทักษะในด้านใด และควรมีพัฒนาการในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และมีปัญหาอย่างไร เมื่อพิจารณาข้อความที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่จะให้ความมั่นใจ เยาวชนรวมทั้งผู้เรียนทั้งหมดจะได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหวังไว้ก็คือหลักสูตรนั่นเอง โดยเฉพาะเมื่อมีหลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์แก่ผู้เรียนแล้ว เป็นที่หวังว่าผู้เรียนแต่ละสาขาและแต่ละระดับการศึกษาได้รับการศึกษาในแนวเดียวกัน และแม้แต่ว่าในการปฏิบัติผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์แตกต่างกันไปบ้าง แต่การเรียนการสอนย่อมจะมุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นเครื่องพัฒนาส่งเสริมความเจริญของงามของบุคคล สามารถปลูกฝังพฤติกรรม คุณธรรมจริยธรรม วางรากฐานความคิด เป็นหัวใจหลักของการศึกษา ให้สามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดผลได้จริงต่อพฤติกรรมทางสังคม ทางกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อให้สังคมสงบสุขร่มเย็น

1.3 องค์ประกอบของหลักสูตร

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ไว้ดังนี้ (แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร. 2552: 38 – 39)

1. ส่วนนำ: ข้อมูลในส่วนนี้ช่วยให้ครูผู้สอนทราบถึงเป้าหมายโดยรวมของสถานศึกษา ในการพัฒนาผู้เรียน เช่น วิสัยทัศน์ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลาง เป็นต้น

2. โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา: เป็นส่วนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการกำหนดรายวิชา ที่จัดสอนในแต่ละปี ภาคเรียน ซึ่งประกอบด้วยรายวิชาพื้นฐาน รายวิชาเพิ่มเติม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน พร้อมทั้งจำนวนเวลาเรียน หรือหน่วยกิตของรายวิชาเหล่านั้น

3. คำอธิบายรายวิชา: ส่วนนี้เป็นรายละเอียดที่ช่วยให้ทราบว่าผู้เรียนจะเรียนรู้อะไร จากรายวิชานั้นๆ ในคำอธิบายรายวิชาจะประกอบด้วยรหัสวิชา ชื่อรายวิชา ประเภทรายวิชา (พื้นฐาน/เพิ่มเติม) กลุ่มสาระการเรียนรู้ ระดับชั้นที่สอน พร้อมทั้งคำอธิบายให้ทราบว่าเมื่อเรียนรายวิชานั้นแล้ว ผู้เรียนจะมีความรู้ ทักษะ คุณลักษณะหรือเจตคติอะไร ซึ่งอาจจะระบุให้ทราบถึงกระบวนการเรียนรู้ หรือประสบการณ์สำคัญที่ผู้เรียนจะได้รับด้วยก็ได้

4. เกณฑ์การวัดประเมินผลและจบหลักสูตร: เป็นส่วนที่สถานศึกษากำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะจบการศึกษาในแต่ละระดับ โดยพัฒนาเกณฑ์ดังกล่าวให้สอดคล้องสัมพันธ์กับเกณฑ์การจบหลักสูตรตามหลักสูตรแกนกลาง

นิตยา เปลื้องนุช (2554: 9) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร 5 ประการ คือ

1. Curriculum Objectives คือ ความมุ่งหมายของหลักสูตร และการเรียนการสอน จะต้องมีความมุ่งหมายเป็นอันแรก
2. Curriculum Structures คือ โครงสร้างของหลักสูตร เป็นส่วนที่กล่าวถึงว่าหลักสูตร จะมีการแบ่งระบบการศึกษาอย่างไร
3. Curriculum contents คือ เนื้อหาของหลักสูตร เป็นส่วนสำคัญของหลักสูตร
4. Curriculum Materials คือ วัสดุประกอบหลักสูตร
5. Curriculum process คือ กระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตร เริ่มด้วย วิธีสอน การจัดชั้นเรียน เทคนิคในการจัดกิจกรรมให้แก่ นักเรียน การวัดประเมินผลการเรียน

ชนัท ชาติทอง (2550: 13) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร คือ

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากเรียน จบหลักสูตรไปแล้ว
2. โครงสร้างเนื้อหาสาระ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทักษะและสมรรถนะที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ
3. อัตราเวลาเรียน เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ครบกระบวนการ และมีประสิทธิภาพ
4. กิจกรรมการเรียนการสอนและสื่อ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแนวทางในการนำหลักสูตรไปใช้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
5. การวัดและประเมินผล เพื่อให้มีการตรวจสอบคุณภาพและเพิ่มประสิทธิภาพของ หลักสูตรและหลังการนำไปใช้

ธำรง บัวศรี (2542: 8) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร มีดังนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา (Education Goals and Policies) หมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร (Curriculum Aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้ เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
3. รูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตร (Types and Structures) หมายถึง ลักษณะ และแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์
4. จุดประสงค์ของวิชา (Subject Objectives) หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นไปแล้ว
5. เนื้อหา (Content) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทักษะและความสมรรถนะ ที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ
6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ (Instructional Objectives) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะและความสมรรถนะ หลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้

7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional Strategies) หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

8. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร

9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (Curriculum Materials and Instructional Media) หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ แผนฟิล์ม แถบวีดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษาและอื่นๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอนจากองค์ประกอบของหลักสูตรดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ การกำหนดทิศทาง ขอบเขต ความคาดหวังที่จะให้เกิดกับผู้เรียนนำไปใช้ได้จริงที่สามารถจะนำไปพัฒนาชีวิตสังคมให้เกิดประโยชน์และสันติสุข

2. เนื้อหาสาระ คือ มวลประสบการณ์ความรู้ต่างๆ ที่เลือกสรร นำมาพัฒนาที่จะส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ประสบการณ์ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

3. การนำหลักสูตรไปใช้ คือ กระบวนการและวิธีการในการจัดการเรียนการสอนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งในด้าน ร่างกาย สังคม จิตใจ และสติปัญญา

4. การประเมินผล คือ การตัดสินผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่ตั้งจุดประสงค์ไว้ โดยใช้เครื่องมือเพื่อทราบระดับความเจริญงอกงามของเด็กแต่ละคนว่ามีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลง เพราะสาเหตุใด นำไปปรับปรุง พัฒนา เพื่อให้ผู้เรียนจะได้เกิดมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะ เจตคติ และสติปัญญาที่ดี

1.4 รูปแบบของหลักสูตร

รูปแบบของหลักสูตรนั้นมีความจำเป็นต่อผู้เรียนและผู้ใช้หลักสูตร ขึ้นอยู่กับนักวิชาการ นักการศึกษาหรือครูผู้ใช้หลักสูตรจะคิดค้นเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคม ชุมชน ท้องถิ่นนั้นๆ ให้ทันต่อกระแสของโลกที่ก้าวไปทุกวัน มีนักวิชาการกล่าวถึงรูปแบบของหลักสูตร ดังนี้

ประสาธน์ เจริญเฉลิม (2554: 40) ได้เสนอมุมมองเกี่ยวกับรูปแบบของหลักสูตร ดังนี้

1. หลักสูตรทางการ (Official curriculum/Explicit curriculum/ written curriculum) เป็นประมวล เอกสารหลักสูตร ลำดับขั้นตอนการใช้หลักสูตร คู่มือ หลักสูตร โครงร่างของหลักสูตร เพื่อให้ผู้สอนได้ใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปใช้จัดการศึกษาตลอดจนแนะนำครูผู้สอนเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุจุดหมายตามที่หลักสูตรกำหนด

2. หลักสูตรที่ปฏิบัติ (Operational Curriculum) เป็นสิ่งที่ผู้สอนจะต้องนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดสัมฤทธิ์ผลทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง คือ เนื้อหาที่ใช้ในการเรียนการสอน และกิจกรรมการเรียนรู้

3. หลักสูตรแฝง (Hidden Curriculum / Implicit Curriculum) การกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะเป็นสิ่งที่ฝังลึกและแน่นกว่าทั้งในเชิงอุดมคติและสิ่งที่อาจทำให้เกิดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้

ที่มีคุณค่าและความหมายต่อการดำรงชีวิต อาจอยู่ในลักษณะของบรรทัดฐานทางสังคม โรงเรียน ค่านิยม เพศ เชื้อชาติ ระดับความรู้ สิทธิของการตัดสินใจ รวมไปถึงวัฒนธรรมอื่นๆ ที่อยู่ในโรงเรียน

4. หลักสูตรสูญ (Null Curriculum) เป็นสิ่งที่ละทิ้งและไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรทางการว่า ควรจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในบางวิชาหรือไม่ ประเด็นสำคัญคือ ทำไมสิ่งนั้นถึงจะละทิ้งหรือ ไม่ได้รับความสนใจ เป็นมุมมองว่าหลักสูตรนั้นมีความเหมาะสมครบถ้วนหรือยัง ซึ่งถ้าสำรวจพบว่า ควรมีสิ่งหนึ่งที่เราควรกำหนดไว้ แต่ในหลักสูตรไม่ได้กล่าวถึงหรือหายไปจากหลักสูตร

5. หลักสูตรพิเศษ (Extra Curriculum) เป็นประสบการณ์ที่จัดให้แก่ผู้เรียนนอกเหนือจากที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรทางการ ซึ่งประสบการณ์ที่จัดให้ นั้นจะตอบสนองต่อความถนัด ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และธรรมชาติของผู้เรียนหลักสูตรเปิดกว้างให้แก่ผู้เรียนได้ แสวงหาความรู้ ความสามารถ และทักษะที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างปกติสุข

รุจิร ภูสาระ (2551: 18 – 27) กล่าวถึง รูปแบบของหลักสูตรหรือประเภทของหลักสูตร มีอยู่หลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบก็มีแนวความคิด จุดมุ่งหมาย โครงสร้างแตกต่างกันออกไป ซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1. หลักสูตรแบบเน้นเนื้อหาวิชา (Subject-Matter-Curriculum) เป็นรูปแบบที่เก่าแก่ที่สุด ซึ่งในการสอนศาสนา ละติน กรีก อาจเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหา เป็นศูนย์กลาง (Subject-Centered-Curriculum) ซึ่งสอดคล้องกับ วิธีการสอนของครูที่ใช้วิธีบรรยาย ปรัชญาการจัดการศึกษาแนวนี้จะยึดปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism) และสัจวิทยานิยม (Perennialism)

2. หลักสูตรแบบหมวดวิชา (Broad-Field-Curriculum) เป็นหลักสูตรที่กำหนดเนื้อหาวิชาไว้กว้างๆ โดยนำความรู้ในกลุ่มวิชาผสมผสานกันเข้า เป็นหมวดวิชาเดียวกัน เช่น หมวดสังคมศึกษา รวมเอาวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม เข้าด้วยกัน หมวดวิทยาศาสตร์ รวมเอาวิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรม เข้าด้วยกัน หมวดวิทยาศาสตร์ รวมเอาวิชาเคมี ชีววิทยา ฟิสิกส์เข้าด้วยกัน หมวดคณิตศาสตร์ รวมเอาวิชาเลขคณิต พีชคณิต เรขาคณิต เข้าด้วยกัน การสอนจะเน้นการผสมผสานเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน มักจะเป็นการสอนแบบหน่วย หรือ การสอนแบบบูรณาการ ครูผู้สอนจะต้องรับการฝึกฝนมาอย่างดี มีเอกสารประกอบการ เรียนที่สอดคล้องกัน

3. หลักสูตรที่ยึดกระบวนการทางสังคมและการดำรงชีวิต (Social Process and Life Function) เป็นหลักสูตรที่สร้างขึ้นโดยยึดสังคมเป็นหลัก โดยคำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นพื้นฐาน ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ เป็นความคิดตามนักการศึกษา จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) โดยยึดหลักปรัชญาพัฒนาการนิยม (Progressivism) จึงมีวัตถุประสงค์จะให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้าง และปฏิรูปเสียใหม่ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดระบบการเรียน

4. หลักสูตรแบบแกนกลาง (The Core Curriculum) หลักสูตรนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและเจตคติเพื่อไปพัฒนา สังคมให้ดีขึ้น โดยกำหนดให้มีวิชาแกน ซึ่งทุกคนจำเป็นต้องเรียนตามปกติหลักสูตรแกนนี้ อาจเหมาะสมกับนักเรียนระดับมัธยมต้น และมัธยมปลายมากกว่า แต่ถ้าในระดับอุดมศึกษาแล้วหลักสูตรนี้ยังไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับ

5. หลักสูตรที่ยึดกิจกรรมและประสบการณ์ (The Activity and Experience) เป็นรูปแบบของหลักสูตรที่สร้างขึ้น เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาวิชา โดยไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจของผู้เรียน การจัดหลักสูตรนี้ยึดหลักการที่ว่า ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมที่คำนึงถึงประสบการณ์ที่มีประโยชน์ และมีการวางแผนร่วมกัน การทำกิจกรรม เน้นการแก้ปัญหา โดยยึดหลักปรัชญาการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) นั่นคือ ผู้เรียนจะต้องรู้จักวิธีการแก้ปัญหา ลงมือกระทำ วางแผนด้วยตนเอง เป็นการเรียนโดย การกระทำ (Learning by doing) เหมาะสำหรับเด็กระดับชั้นประถมศึกษา ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อ หลักสูตรนี้คือ ครู โรงเรียน วัสดุอุปกรณ์ การจัดตารางสอน การจัดชั้นเรียน การบริหารงาน

6. หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์ในการเรียน โดยผู้ทำหลักสูตรคัดเลือกตัดตอนมาจาก หลายๆ สาขาวิชา มาจัดเข้าเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต และต่อพัฒนาการของผู้เรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรนี้ เน้นที่ตัวผู้เรียนและปัญหาทางสังคมเป็นหลัก

7. หลักสูตรแบบสหสัมพันธ์ (Correlate Curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีความสัมพันธ์กัน ในหมวดวิชา นั่นคือ แทนที่ครูผู้สอนแต่ละวิชาจะต่าง คนต่างสอน ก็นำมาคิดร่วมกัน วางแผนร่วมกันว่าจะจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบใดจึงจะก่อ ประโยชน์ และให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด

8. หลักสูตรแบบเอกัตบุคคล (Individualized Curriculum) เป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการ และความสนใจของผู้เรียนแต่ละคน การ จัดหลักสูตรแบบนี้ทำให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสามารถ และอัตราเร็วของแต่ละคนมีโอกาสเลือกได้มาก ทั้งยังส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนมีความรับผิดชอบ โดยยึดหลักปรัชญา สวภาพนิยม (Existentialism)

9. หลักสูตรแบบส่วนบุคคล (Personalized Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ครู และนักเรียนวางแผนร่วมกัน ตามความเหมาะสมและความสนใจของ ผู้เรียน เรียกว่า สัญญาการเรียนเพื่อส่งเสริมและดึงเอาศักยภาพของผู้เรียนออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำให้เกิดความยุติธรรมทางการศึกษามากขึ้น ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน มีทางเลือกกิจกรรมการเรียนหลายด้าน เป็นการศึกษาที่ประกันได้ว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จริง สอดคล้องกับความต้องการ ความสามารถ ความสนใจของตนเองและชุมชน เป็นการจัดหลักสูตรโดยยึดหลักปรัชญาการจัดหลักสูตร โดยยึดหลักปรัชญาสวภาพนิยม (Existentialism)

ขวลิต ชูกำแพง (2551: 22 – 28) กล่าวถึงรูปแบบของหลักสูตรแบบต่างๆ ไว้ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (Subject Curriculum) เป็นรูปแบบหลักสูตรที่เก่าแก่ที่สุด มีอิทธิพลมาจากปรัชญา “สารนิยม” และ “ปรัชญาสัจวิทยานิยม” จุดหมายของหลักสูตรแบบนี้ก็คือ เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจโลกรอบๆ ตัวผู้เรียน

2. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (Correlated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่พยายามปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรรายวิชา โดยนำเอาเนื้อหาวิชาอื่นที่สัมพันธ์กันมาผนวกเข้าไว้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นไป โดยไม่ทำลายขอบเขตวิชาเดิม (ยังไม่ได้ผสมผสาน

หรือบูรณาการเนื้อหาวิชาเข้าด้วยกัน) เช่น การจัดเนื้อหาเน้นให้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์บางอย่างในประวัติศาสตร์ไทยกับวรรณคดีในยุคนั้น ทั้งนี้ จะไม่ทำลายเอกลักษณ์ของวิชาทั้งสองแต่จะแสดงให้เห็นว่า แต่ละวิชาเสริมกันได้อย่างไร

3. หลักสูตรผสมผสาน (Fused Curriculum) เป็นการจัดหลักสูตรที่พยายามลดการเน้นรายวิชาอีกทางหนึ่งโดยการสร้างวิชาจากเนื้อหาที่เคยสอนแยกกัน นั่นคือ รวมวิชา ตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นไปเป็นวิชาเดียว แต่ก็ยังคงรักษาเนื้อหาวิชาเดิมมากกว่าสิ่งที่มักใช้อธิบาย หลักสูตรแบบนี้คือ “การสอนหลายวิชาเหมือนกับเป็นวิชาเดียว” ในระดับมัธยมศึกษาจะพบความพยายามในการจัดหลักสูตรแบบนี้ในวิชาวิทยาศาสตร์ และในวิชาสังคมศึกษา เช่น การรวมวิชาสัตวศาสตร์ และวิชาพฤกษศาสตร์ เข้าเป็นวิชาชีววิทยาหรือการรวมวิชาการปกครอง สังคมวิทยา และวิชาอื่นๆ จากทางสังคมศาสตร์ เข้ารายวิชา “ประชาธิปไตยของไทย” เป็นต้น

4. หลักสูตรหมวดวิชาแบบกว้าง (Broad fields Curriculum) หลักสูตรนี้มีแนวคิดที่ว่าวิชาแต่ละวิชามีคุณค่าต่อกัน ส่งเสริมกัน เป็นรูปแบบหลักสูตรที่ขยายจากหลักสูตรแบบสหสัมพันธ์และแบบผสมผสาน เป็นการนำเอาเนื้อหาวิชาจากหลายๆ วิชามาจัดเป็นวิชาทั่วไปกว้างๆ ความแตกต่างที่สำคัญของหลักสูตรแบบนี้กับแบบสหสัมพันธ์ และแบบผสมผสาน ก็คือ แนวความคิดในหลักสูตรพยายามที่จะให้ความเข้าใจอย่างกว้างๆ โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่างๆ และให้เห็นถึงวิชาต่างๆ เหล่านั้นสัมพันธ์กับความเข้าใจในทัศนคติกว้างๆ ได้แก่ มนุษย์กับสังคม การติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ตัวอย่างของการจัดหลักสูตรแบบนี้ ได้แก่ วิชาสังคมศึกษา ภาษาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ทั่วไป

5. หลักสูตรวิชาแกน (Core Curriculum) หลักสูตรแกน เป็นหลักสูตรที่ประสานสัมพันธ์เนื้อหาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยมุ่งตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนโดยมีวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือกลุ่มวิชาหนึ่งเป็นแกนของวิชาอื่นๆ มุ่งให้ผู้เรียนมีความสามารถในการทำหน้าที่ประชากรที่มีประสิทธิภาพในระบอบประชาธิปไตย เนื้อหาจะมาจากปัญหาทางสังคม และส่วนหนึ่งที่พิจารณาเห็นว่าเป็นขั้นที่สำคัญของการศึกษาทั่วไป โดยทั่วไปแล้วหลักสูตรแบบนี้จะประกอบด้วย การรวมวิชาสังคมศึกษากับภาษาศาสตร์เข้าด้วยกัน สอนโดยหลักสูตรเดียว แต่ละวันใช้เวลาตั้งแต่ 2 คาบขึ้นไป เช่น ชีวิตการเมือง ปัญหาประชากรและสิ่งแวดล้อม กลุ่มศาสนาต่างๆ ในอเมริกา เป็นต้น

6. หลักสูตรที่เน้นกิจกรรมและปัญหาทางสังคม (Social activities and Problem Curriculum) หลักสูตรแบบนี้จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามทฤษฎีที่ยึดถือซึ่งมี 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายที่ 1 มีความเชื่อว่าหลักสูตรควรตรงกับการดำรงชีวิตในสังคมจริง การสร้างหลักสูตรจึงยึดรากฐานของหน้าที่ทางสังคม หรือการดำรงชีวิตในสังคม หรือสถานการณ์ในชีวิตจริง ฝ่ายที่ 2 เชื่อว่าหลักสูตรควรเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหา หรือเรื่องต่างๆ ของชีวิตในสังคมในชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดของโรงเรียน ชุมชน ฝ่ายที่ 3 เชื่อว่าเป้าประสงค์ที่สำคัญของหลักสูตรคือการปรับปรุงสังคม โดยใช้โรงเรียนเป็นที่อบรมนักเรียนโดยตรง ลักษณะที่ตรงกันของทฤษฎี 3 ฝ่ายที่กล่าวมา ได้แก่ การเน้นกิจกรรม หรือปัญหาทางสังคมมากกว่าการเน้นวิชาหรืออย่างอื่น หลักสูตรวิชาแกนที่เน้นสังคมอย่างเด่นชัดจัดได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของหลักสูตรแบบนี้

7. หลักสูตรที่เน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล (Individual and Interest Curriculum) หลักสูตรที่เน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคลเป็นหลักสูตรที่กำหนดไว้สร้างขึ้นตามความรู้เกี่ยวกับความต้องการและความสนใจของประชากรที่จะเรียนตามหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นนั้นมีความยืดหยุ่นสูง โดยจัดเตรียมให้สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเฉพาะราย และมีทางเลือกหลายๆ ทางสำหรับผู้เรียน ผู้เรียนได้รับคำปรึกษา และได้รับการสอนเป็นรายบุคคลตามจุดที่เหมาะสมในหลักสูตรและกระบวนการสอนนั้น

8. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (Social process and Life function Curriculum) หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม เป็นหลักสูตรที่มุ่งแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรที่ผ่านมา ด้วยการรวบรวมความรู้ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยยึดกิจกรรมต่างๆ ของคนในสังคมเป็นหลัก เป็นหลักสูตรที่ถูกคาดหวังว่ามีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้เรียน การจัดหลักสูตรแบบนี้ได้ยึดเอาสังคมและชีวิตจริงของเด็กเป็นหลัก เพื่อผู้เรียนจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพราะมีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาในหลักกับชีวิตจริงของผู้เรียนหรือภาวะทางสังคมที่ผู้เรียนกำลังประสบอยู่ หลักการจัดหลักสูตรประเภทนี้ได้รับอิทธิพลมาจากความคิดของ “จอห์น ดิวอี้” กับ “ปรัชญาการศึกษาสาขาพัฒนาการนิยม” และ “ปรัชญาการศึกษาสาขาปฏิรูปนิยม”

9. หลักสูตรบูรณาการ (Integrated Curriculum) หลักสูตรบูรณาการ เป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์การเรียนรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นประสบการณ์ที่คัดเลือกมาจากหลายสาขาวิชา แล้วจัดเป็นกลุ่ม หรือหมวดหมู่ของประสบการณ์เป็นการบูรณาการเนื้อหาเข้าด้วยกันเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์และต่อเนื่องอันมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต

10. หลักสูตรอิงมาตรฐาน (Standards-based Curriculum) หลักสูตรอิงมาตรฐาน คือ หลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมาย หรือเป็นกรอบทิศทางการกำหนดเนื้อหา ทักษะ กระบวนการ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ บรรลุมาตรฐานที่กำหนด รูปแบบของหลักสูตรสถานศึกษาในระดับการศึกษาที่มีมาตรฐานกำกับนั้น จะมีลักษณะเป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน คือ มีมาตรฐานเป็นเป้าหมาย และกรอบทิศทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะ ตามที่มาตรฐานกำหนด ลักษณะสำคัญของการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาแบบอิงมาตรฐาน

ธำรง บัวศรี (2542: 176 – 204) กล่าวถึง รูปแบบของหลักสูตร ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (The Subject Curriculum) เป็นหลักสูตรที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิม ไม่เฉพาะแต่ในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ประเทศในเอเชียรวมทั้งประเทศไทยก็ได้ใช้หลักสูตรแบบนี้มาแต่ต้น การที่เรียกว่าหลักสูตรรายวิชา ก็เนื่องจากโครงสร้างของเนื้อหาวิชาในหลักสูตร จะถูกแยกออกจากกันเป็นรายวิชา โดยไม่จำเป็นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกัน ไม่ว่าในด้านเนื้อหาหรือการสอน สำหรับเนื้อหาที่คัดมา ถือว่าเป็นเนื้อหาที่สำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู้ หลักสูตรของไทยเราที่ยังเป็นหลักสูตรรายวิชา ก็ได้แก่หลักสูตรมัธยมและอุดมศึกษา แต่มีการปรับปรุงโครงสร้าง โดยนำเอาระบบหน่วยกิตมาใช้

2. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (The Correlated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่พยายามปรับปรุงแก้ไข ขอบกพร่องของหลักสูตรรายวิชา โดยนำเอาเนื้อหาของวิชาอื่นที่สัมพันธ์มาผนวกเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาและเนื้อหาไม่ซ้ำซ้อน

3. หลักสูตรกว้าง (The Board-Fields Curriculum) เป็นหลักสูตรอีกแบบหนึ่งที่พยายามแก้ไขจุดอ่อนของหลักสูตรรายวิชา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนให้เป็นที่น่าสนใจ ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมได้เป็นอย่างดี รวมทั้งมีการพัฒนาการในด้านต่างๆ ทุกด้าน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พยายามที่จะหนีจากหลักสูตรที่ยึดวิชาเป็นพื้นฐาน มีครูหรือผู้สอนเป็นผู้สั่งการแต่เป็นผู้เดียววิชาต่างๆ ก็แยกจากกันเป็นเอกเทศ จนทำให้ผู้เรียนมองไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาเหล่านั้น ผลก็คือ ผู้เรียนไม่สามารถนำเอาความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

4. หลักสูตรแกน (The Core Curriculum) ถือกำเนิดขึ้นที่สหรัฐอเมริกาเมื่อประมาณ ปี ค.ศ. 1900 ด้วยเหตุผลสองประการ คือ ความพยายามที่จะปลีกตัวออกจากการเรียนที่ต้องแบ่งแยกออกเป็นรายวิชาย่อยๆ หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ ความพยายามที่จะให้หลุดพ้นจากการเป็นหลักสูตรรายวิชา ประการหนึ่ง และความพยายามที่จะดึงเอาความต้องการและปัญหาของสังคมเป็นศูนย์กลางของหลักสูตร อีกประการหนึ่งแรกทีเดียวได้มีการนำเอาเนื้อหาวิชาต่างๆ มารวมกันเข้าเป็นวิชากว้างๆ เรียกว่าหมวดวิชา ทำให้เกิดหลักสูตรแบบกว้างขึ้น แต่หลักสูตรนี้มิได้มีส่วนสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของสังคมมากนัก ดังนั้นจึงมีผู้คิดหลักสูตรแกนเพื่อสนองจุดมุ่งหมายที่ต้องการ

5. หลักสูตรประสบการณ์ (The Experience Curriculum) เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาที่ว่าหลักสูตรเดิมที่ใช้อยู่ ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรรายวิชาหรือหลักสูตรกว้าง ล้วนไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนเท่าที่ควร เพื่อฐานความคิดของหลักสูตรนี้มาตั้งแต่สมัยรุซโซ (Rousseau) และเพลโต (Plato) แต่ได้นำมาปฏิบัติจริงเมื่อต้นศตวรรษที่ 20 นี้เอง นับเป็นก้าวแรกที่ยืดเด็ก หรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

6. หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ (The Competency-Based Curriculum) จัดทำขึ้นเพื่อความแน่ใจว่า ผู้ที่จบการศึกษาระดับหนึ่งๆ นั้น จะมีทักษะและความสามารถในด้านต่างๆ ตามที่ต้องการ เป็นหลักสูตรที่ไม่ได้มุ่งเรื่องความรู้หรือเนื้อหา ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา แต่จะมุ่งในด้านทักษะ ความสามารถเจตคติและค่านิยม อันจะมีประโยชน์ต่อชีวิตปัจจุบันและอนาคตของผู้เรียนในอนาคต ถึงแม้ว่าความรู้จะเปลี่ยนแปลงพัฒนาไป แต่ผู้เรียนซึ่งเติบโตออกไปในสังคมก็ยังสามารถปรับตัวทันความต้องการของสังคมได้

7. หลักสูตรกระบวนการ (The Process Approach Curriculum) เน้นวิธีการมากกว่ารูปแบบ กล่าวคือ หลักสูตรอาจเป็นแบบรายวิชาหรือแบบที่ยึดปัญหาสังคมก็ได้ แต่วิธีการในการให้ได้เนื้อหาหรือวิธีการเรียนการสอนจะเน้นกระบวนการเช่น การแก้ปัญหาการค้นคว้า ฯลฯ ตัวอย่างของหลักสูตรแบบนี้ ได้แก่ หลักสูตรวิทยาศาสตร์ที่ใช้การสำคัญที่ผู้เรียนจะเรียน ไม่ใช่เนื้อหาวิชา แต่เป็นวิธีการต่างๆ ได้แก่วิธีการสังเกตพิจารณา วิธีการจำแนก วิธีการทดลอง ฯลฯ เนื้อหาวิชาเป็นเพียงเครื่องมือที่นำมาประกอบในวิธีการ เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในวิธีการเหล่านั้น

8. หลักสูตรบูรณาการ (The Integrated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่พัฒนามาจากหลักสูตรกว้าง โดยนำเอาเนื้อหาของวิชาต่างๆ มาผสมรวมกัน ทำให้ความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวิชาหมดไป การผสมผสานเนื้อหาวิชาต่างๆ เข้าเป็นเนื้อหาเดียวกันนี้ ทำได้หลายวิธี ซึ่งจะได้ชี้ให้เห็นต่อไป อย่างไรก็ตาม การที่มีการจัดทำหลักสูตรบูรณาการขึ้น ไม่ใช่เพียงแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรรายวิชาเท่านั้น มีเหตุผลและความคิดพื้นฐานซึ่งสนับสนุนอยู่ด้วย

9. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม คือ หลักสูตรนี้ยึดเอาการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคมเป็นหลัก ผู้เรียนสามารถนำเอาสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นการช่วยพัฒนาชีวิตและช่วยให้สิ่งที่เรียนมีความหมายต่อผู้เรียน ผู้เรียนมีความสุขสนุกสนานในการเรียน แต่หลักสูตรนี้มีจุดอ่อนตรงที่อาจไม่ครอบคลุมเนื้อหาครบถ้วน และปัญหาที่เลือกมาเรียนอาจไม่ตรงจุดที่ควรเป็นก็ได้ ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างของหลักสูตรที่อยู่ในประเทศต่างๆ ในเอเชียรวมทั้งประเทศไทยด้วย (Unesco, APEID, 1982: 14 – 18)

สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบของหลักสูตร คือ หลักสูตรนั้นมีรูปแบบอยู่มากมายหลากหลาย แต่ละแบบก็ยึดบริบทในแต่ละพื้นที่ ปรัชญาแนวความคิดทฤษฎีต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป โดยแต่ละสาขาวิชาเนื้อหาสาระยึดเอาสาขาวิชานั้นๆ เป็นหลักให้เหมาะสมกับความสามารถและสภาพของผู้เรียน หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ที่สร้างขึ้น เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามกับผู้เรียน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้หลายๆ รูปแบบ บูรณาการเข้าหากัน แต่ตัวหลักของการพัฒนาหลักสูตรนี้จะใช้หลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum) เป็นหลักสูตรที่รวมประสบการณ์ในการเรียน โดยผู้ทำหลักสูตรคัดเลือกตัดตอนมาจาก หลายๆ สาขาวิชา มาจัดเข้าเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่ต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต และต่อพัฒนาการของผู้เรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรนี้ เน้นที่ตัวผู้เรียนและปัญหาทางสังคมเป็นหลัก

1.5 ลักษณะที่ดีของหลักสูตร

บุญเลี้ยง ทุมทอง (2554: 16) และ สุนีย์ ภูพันธ์ (2546: 19) กล่าวถึงลักษณะของหลักสูตรที่ดี ว่าลักษณะของหลักสูตรที่ดีจะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา หลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ตรงตามความมุ่งหมายของการศึกษา
2. ตรงตามลักษณะของพัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ
3. ตรงตามลักษณะวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์ของชาติ
4. มีเนื้อหาสาระของเรื่องที่สอนบริบูรณ์เพียงพอที่จะช่วยให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และมีพัฒนาการในทุกด้าน
5. สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนคือ จัดวิชาทักษะและวิชาเนื้อหาให้เหมาะสมกันในอันที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทุกด้าน
6. หลักสูตรที่ดี ควรสำเร็จขึ้นด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย เพื่อจะได้ผลดี ควรจัดทำเป็นรูปคณะกรรมการ
7. หลักสูตรที่ดีจะต้องยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมกับสภาพต่างๆ เช่น

- 7.1 ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- 7.2 ความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติ
- 7.3 ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันแสดงลักษณะของสังคม
- 7.4 ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์
- 7.5 ความเปลี่ยนแปลงทางปรัชญาการศึกษา
- 7.6 ความเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางจิตวิทยา
- 7.7 ความเปลี่ยนแปลงในจุดประสงค์การศึกษา ซึ่งมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนมีสัจการแห่งตน มีมนุษยสัมพันธ์ มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองดี
- 7.8 วิวัฒนาการทางด้านอุตสาหกรรม และภาวะความเป็นอยู่ของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไประบบการปกครองประเทศที่เปลี่ยนแปลง
- 7.9 ความเปลี่ยนแปลงด้านอื่นๆ ได้แก่ การบริหารการศึกษา อุปกรณ์โสตทัศนศึกษาวิธีสอนและการประเมินผลการศึกษา
8. หลักสูตรที่ดีจะต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้ต่อเนื่องกันไป และจะต้องเรียงลำดับความยากง่ายไม่ให้ขาดตอนจากกัน
9. หลักสูตรที่ดีจะต้องเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตเพื่อให้มีความเป็นอยู่อย่าง**ผาสุก**
10. หลักสูตรที่ดีจะต้องเพิ่มพูนและส่งเสริมทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นของเด็ก
11. หลักสูตรที่ดี ย่อมส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิดริเริ่ม มีความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินชีวิต
12. หลักสูตรที่ดีจะต้องส่งเสริมให้เด็กทำงานเป็นอิสระและทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อพัฒนาให้รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย
13. หลักสูตรที่ดีย่อมบอกแนวทาง วิธีสอน และอุปกรณ์สื่อการสอนประกอบเนื้อหาสาระที่จะสอนไว้อย่างเหมาะสม
14. หลักสูตรที่ดีย่อมมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลาเพื่อทราบข้อบกพร่องในอันที่จะปรับปรุงให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป
15. หลักสูตรที่ดีจะต้องจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีโอกาสแก้ปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ
16. หลักสูตรที่ดีต้องส่งเสริมให้เด็กแก้ปัญหา
17. หลักสูตรที่ดีต้องจัดประสบการณ์ที่มีความหมายต่อชีวิตของเด็ก
18. หลักสูตรที่ดี ต้องจัดประสบการณ์และกิจกรรมหลายๆ อย่างเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกอย่างเหมาะสมตามความสนใจ ความต้องการ และความสามารถของแต่ละบุคคล
19. หลักสูตรที่ดีจะต้องวางกฎเกณฑ์ไว้อย่างเหมาะสมแก่การนำไปปฏิบัติและสะดวกแก่การวัดและประเมินผล

พิสนุ ฟองสี (2551: 135) กล่าวถึง ลักษณะที่ดีของหลักสูตรมีลักษณะสำคัญ 6 ประการ ดังนี้

1. สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม
2. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรมีความชัดเจน มาจากข้อมูลพื้นฐานที่ถูกต้อง ครบคลุม
3. วัตถุประสงค์ของหลักสูตรต้องพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย อย่างสมดุลกัน
4. การจัดกิจกรรมต่างๆ เป็นระบบต่อเนื่องกันตามลำดับ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติเป็นรูปธรรม

5. มีความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพการณ์
6. สามารถประเมินผลได้

ฉันท ชาติทอง (2550: 20) ได้กล่าวถึงลักษณะของหลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

1. หลักสูตรควรมีความคล่องตัว และสามารถปรับปรุงและยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี
2. หลักสูตรควรจะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้การเรียนการสอนได้บรรลุตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

3. หลักสูตรควรได้รับการจัดทำหรือพัฒนาจากคณะบุคคลหลายฝ่าย เช่น ครู ผู้ปกครอง ประชาชน นักวิชาการ นักพัฒนาหลักสูตรและผู้บริหาร ได้มีส่วนร่วมและรับรู้ในการจัดทำหลักสูตร

4. หลักสูตรจะต้องจัดทำตรงตามความมุ่งหมายของการศึกษาแห่งชาติ
5. หลักสูตรควรมีกิจกรรมกระบวนการและเนื้อหาสาระของเรื่องที่สอนครบถ้วนเพียงพอที่จะช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และพัฒนาการเรียนผู้เรียนในทุกๆ ด้าน
6. หลักสูตรควรบอกแนวทาง ด้านสื่อการสอน การใช้สื่อ การวัดและประเมินผลไว้อย่างชัดเจน

7. หลักสูตรควรมีลักษณะที่สนองความต้องการและความสนใจ ทั้งของนักเรียนและสังคม

8. หลักสูตรควรส่งเสริมความเจริญงอกงามในตัวผู้เรียนทุกด้าน รวมทั้งส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

9. หลักสูตรควรชี้แนะแนวทาง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และเจตคติได้ด้วยตนเอง จากสื่อต่างๆ ที่อยู่รอบตัว

10. หลักสูตรควรจัดทำมาจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่างๆ อย่างรอบคอบ เช่น ข้อมูลทางด้านปรัชญาการศึกษา จิตวิทยา สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยสรุปลักษณะที่ดีของหลักสูตร ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรควรคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐาน เช่น ยึด ปรัชญาการศึกษา คำสอน

ทางศาสนา จิตวิทยา วัฒนธรรม การเรียนรู้และพื้นฐานของสังคม แนวความคิดทฤษฎีต่างๆ รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และจัดให้ตรงความมุ่งหมายของการศึกษาแห่งชาติ

2. เนื้อหาหลักสูตร ควรมีเนื้อหาสาระเรื่องที่สอนบริบูรณ์เพียงพอที่จะทำให้ผู้สอนคิดเป็น ทำเป็น บรรณาการให้เหมาะสมกับช่วงชั้นและวัยของผู้เรียน และมีการพัฒนาในทุกด้านมีการเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ทันโลก ทันต่อสังคมอย่างเป็นองค์รวมที่สร้างเสริมการพัฒนาอย่างมีดุลยภาพไม่ยากเกินกับวัย ส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ จะต้องมิเนื้อหาไม่ขัดต่อศีลธรรมคุณธรรม จริยธรรมของสังคม

3. สามารถพัฒนา ปรับเปลี่ยน และแก้ไขได้ หลักสูตรที่ดีต้องมีความคล่องตัว สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาวะต่างๆ ทางสังคม ได้เป็นอย่างดี แก้ไขจุดบกพร่องให้เหมาะสมกับสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนไป มีลักษณะสนองความต้องการทางสังคมและความสนใจทั้งของผู้เรียน หลักสูตรจะต้องสามารถบรรณาการได้

4. มีการตรวจสอบประเมินผล มีการตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาปรับปรุง ให้เกิดความเหมาะสมกับผู้เรียน ครูผู้สอน และผู้เกี่ยวข้องทางการศึกษา บอกแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเกี่ยวข้องกับสื่อการสอนได้อย่างเหมาะสม บอกแนวทางการจัดการเรียนการสอนและประเมินการสอน

5. หลักสูตรที่ดีต้องมีความไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง โดยไม่ทำให้การจัดการเรียนการสอนเกิดปัญหาจากหลักสูตร ต้องเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนที่แท้จริง สามารถแก้ปัญหาของการจัดกิจกรรมนั้นๆ ได้ ตอบคำถามของผู้เรียนไม่ก่อปัญหาข้อขัดแย้งกับผู้เรียนและสังคมตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นไปตามบริบทของสังคม

6. หลักสูตร ต้องใช้ได้ผลสัมฤทธิ์จริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เหมาะกับการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน เป็นเครื่องบ่มเพาะความเจริญงอกงามทางด้านสติปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม อยู่อย่างสงบสุข สันติสุข

1.6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ดังนี้

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551: 4)

1.6.1 หลักการจัดการเรียนรู้

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2551ข: 25) มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน

ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่างๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

1.6.1.1 การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนากายทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

1.6.1.2 กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้ จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย

กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนพัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.6.1.3 การออกแบบการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแล้ว จึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยออกแบบใช้เทคนิคต่างๆ ในการฝึกอบรม ได้แก่ วิชาการทางพระพุทธศาสนา การบรรยาย การฝึกปฏิบัติ การเข้าฐาน นันทนาการ การฝึกอบรมจิตใจ โดยแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ เตรียมการ ดำเนินการ และสรุปผล

1.6.2 ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจว่า มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างไร ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล และการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลง ตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทนอดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองที่ดี ของประเทศและสังคมโลก (ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม. 2551: 1)

1.6.2.1 จุดมุ่งหมายของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวตนเองกับบริบท สภาพแวดล้อมสังคม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ดังนี้ (ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. 2551: 1 – 2)

1. ศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเอง อยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม
2. หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครอง ในสังคม ปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะ และความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลุกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิต อย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก
3. เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด อย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน
4. ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบ

ที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

5. ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยเลือกเอาสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

1.6.2.2 มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระประวัติศาสตร์

กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 5 สาระ 11 มาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้ (ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. 2551: 2)

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้มาตรฐานการเรียนรู้ สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาใช้ในกระบวนการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิธีการฝึกอบรม

1.6.2.3 คุณภาพผู้เรียนและตัวชี้วัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

คุณภาพของผู้เรียนในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เมื่อจบการศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2551: 4) มีรายละเอียด ดังนี้

เมื่อจบการศึกษาระดับ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีความรู้เรื่องของจังหวัด ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งการเมืองการปกครอง และสภาพเศรษฐกิจโดยเน้นความเป็นประเทศไทย มีความเข้าใจในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น ปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ หน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม

ของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น สามารถเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดต่างๆ ของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาค ชีวโลกตะวันออก และตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมการดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง

มาตรฐานสาระ ส 1.1 รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. 2551: 16 – 19) ดังแสดงในตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 แสดงตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
1. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและหลักในการพัฒนาชาติไทย	- มรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับจากพระพุทธศาสนา - มรดกทางด้านรูปธรรม เช่น ศาสนสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม - มรดกทางด้านจิตใจ เช่น หลักธรรมคำสั่งสอน ความเชื่อ และคุณธรรมต่างๆ - การนำพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชาติไทย - พัฒนาด้านกายภาพ และสิ่งแวดล้อม เช่น ภาวนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา) ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) และอริยสัจสี่ - พัฒนาจิตใจ เช่น หลักโอวาท ๓ (ละความชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์) และการบริหารจิตและเจริญปัญญา
2. สรุปพุทธประวัติตั้งแต่เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ จนถึงพุทธกิจสำคัญหรือประวัติศาสตร์ที่ตนนับถือตามที่กำหนด	- สรุปพุทธประวัติ (ทบทวน) - โปรดพระพุทธบิดา (เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์) - พุทธกิจสำคัญ ได้แก่ โลกัตถจริยา ญัตตถจริยา และพุทธัตถจริยา

ตาราง 1 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
3. เห็นคุณค่า และประพฤติตนตาม แบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิด จากประวัติสาวก ชาดก/เรื่องเล่าและศา สนิกชนตัวอย่าง ตามที่กำหนด	- พระโศณโกปิวิสะ - จุฬเสนภูจิชาดก - วัณณาโรหชาดก - สมเด็จพระสังฆราช (สา) - อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ
4. อธิบายองค์ประกอบ และ ความสำคัญของพระไตรปิฎก หรือ คัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ	- องค์ประกอบของพระไตรปิฎก - พระสุตตันตปิฎก - พระวินัยปิฎก - พระอภิธรรมปิฎก - ความสำคัญของพระไตรปิฎก
5. แสดงความเคารพพระรัตนตรัย และ ปฏิบัติ ตามไตรสิกขาและหลักธรรม โอวาท 3 ในพระพุทธศาสนาหรือ หลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่ กำหนด	พระรัตนตรัย ศรัทธา 4, พระพุทธ, พุทธจริยา 3, พระธรรม, อริยสัจ 4, หลักกรรม, พระสงฆ์ ไตรสิกขา - ศีล สมาธิ ปัญญา โอวาท 3 ไม่ทำชั่ว, เบญจศีล, อปายมุข 4 ทำความดี, เบญจธรรม, บุญกิริยาวัตถุ 3, อกติ 4 อิทธิบาท 4, กตัญญูกตเวทิต่อพระพุทธศาสนา มงคล 38 - ใฝ่รู้ใฝ่เรียน - การงานไม่อาภูล - อดทน ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา) พุทธศาสนสุภาษิต วิริเยน ทุกขมจฺเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร ปญญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญา คือ แสงสว่างในโลก

ตาราง 1 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	สาระการเรียนรู้แกนกลาง
6. เห็นคุณค่าและสวตมณต์แม่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิใน พระพุทธศาสนา หรือการพัฒนาจิตตาม แนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่ กำหนด	สวตมณต์ไห้วพระ สรรเสริญ คุณพระรัตนตรัยและแม่เมตตา - รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิและปัญญา - รู้วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา - ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง และการนอน อย่างมีสติ ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึก เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบใจรับรู้ ธรรมารมณ์ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถามและ การเขียน
7. ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา ที่ตนนับถือ เพื่อการพัฒนาตนเองและ สิ่งแวดล้อม	โอวาท 3

จากคำอธิบายตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดการจัด กิจกรรมการฝึกอบรมได้ ดังนี้

ตาราง 2 แสดงเนื้อหาและจำนวนชั่วโมงในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

แผนการจัดกิจกรรมที่	เนื้อหา	จำนวน (ชม.)
1	มารยาทชาวพุทธ	2
2	อบายมุข 4	2
3	สวตมณต์ไห้วพระ สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแม่เมตตา	1
4	หลักกรรม	2
5	การบริหารจิตเจริญปัญญา	1
6	ไตรสิกขา	1
7	ความสำคัญของพระพุทธศาสนา	1
8	โอวาท 3 : การทำความดี	1

ตาราง 2 (ต่อ)

แผนการจัดกิจกรรมที่	เนื้อหา	จำนวน (ชม.)
9	ไฟรู้ ไฟเรียน	1
10	ความกตัญญูกตเวที	2
11	พระรัตนตรัย	1
12	เบญจธรรม	1
รวม		16 ชั่วโมง

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร

2.1 ความหมายการพัฒนาหลักสูตร

สภาพสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้มนุษย์มีการแข่งขันกันมากขึ้น คุณธรรมจริยธรรมขาดหายไป ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวาย ขาดความสุขในสังคม ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรเพื่อก้าวให้ทันต่อสังคมในยุคปัจจุบันให้สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง ให้เกิดประโยชน์สุขกับมนุษย์ได้จริง เป็นการสร้างขึ้นใหม่ ปรับปรุง แก้ไข เป็นการพัฒนาผู้เรียนให้ถึงจุดหมายในอนาคตที่กำหนด เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคม ให้เกิดความเจริญงอกงามกับผู้เรียน ดังนั้นนักวิชาการทางการศึกษาจึงได้แสดงความคิดเห็นและให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้

สันติ บุญภิรมย์ (2552: 53) การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง ความพยายามของผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู อาจารย์ได้ร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้เหมาะสมแก่การเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม ทั้งปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต เพื่อให้ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องได้เกิดความเชื่อมั่นในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษานั้น

นพเก้า ณ พัทลุง (2550: 9) การพัฒนาหลักสูตรมีความหมาย 2 ลักษณะ หมายถึง การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยที่ยังไม่มีหลักสูตรมาก่อน ลักษณะที่สองหมายถึงการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่นำหลักสูตรไปใช้ด้วย

ฉันท ชาติทอง (2550: 28) การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การปรับ แต่ง เสริม เต็มต่อ หรือการดำเนินงานอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และสนองต่อความต้องการของผู้เรียน

ธำรง บัวศรี (2542: 151) ให้ความหมายของ การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การทำหลักสูตรแม่บท เพื่อนำไปใช้โดยแพร่หลายทั้งระบบการศึกษาเป็นหลักสูตรที่ได้ทำการยกร่างและทำการทดลองและทดสอบ จนแน่ใจว่าสามารถนำไปใช้ได้โดยทั่วไป สำหรับหลักสูตรที่ทำการยกร่างครั้งแรกก่อนที่จะ

เอาไปทดลองและทดสอบ แก้ไขจนได้หลักสูตรแม่บทนั้น เราเรียกว่าหลักสูตรต้นแบบ จึงเห็นได้ว่าการที่จะได้หลักสูตรแม่บทมาใช้จะต้องจัดทำหลักสูตรต้นแบบเสียก่อน

ดังนั้นสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การดำเนินการวางแผนสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง แก้ไข จากมวลประสบการณ์ต่างๆ ที่ผู้เขียนหลักสูตรมีจุดประสงค์ที่จะต้องการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ชุมชน วัฒนธรรม สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง ภายในท้องถิ่น สังคม ชุมชนนั้นๆ ภายในประเทศโดยกำหนด หลักการ ภารกิจ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ วิธีการสอน การวัดผลประเมินผล สื่อและอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น และเกิดผลสัมฤทธิ์ความเจริญของทางปัญญากับผู้เรียนจริงตามความต้องการของสังคม

2.2 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรนั้นจำเป็นต้องมีทิศทางแนวทางหรือแนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตร มีนักวิชาการนักการศึกษาให้แนวคิดและแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

ไพฑูริย์ สินลารัตน์ (2554: 1) กล่าวถึง แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรว่า การที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ระบุคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบุคคลเพื่อเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา นับเป็นการวางรากฐานที่ชัดเจน เพื่อให้การจัดการศึกษา และการพัฒนาหลักสูตรเป็นไปอย่างมีทิศทางและเป้าหมายโดยหลักสูตรจะต้องเสนอต่อความมุ่งหมาย และหลักการของการจัดการศึกษาในขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ และธรรมชาติของกาศึกษา โดยผู้สอน พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร และต้องปรับปรุงกระบวนการสอนและประเมินกระบวนการสอนของตน เพื่อสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่เปลี่ยนแปลงและผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การศึกษาจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ถ้าหลักสูตรมีการปรับปรุง ให้เป็นไปตามความต้องการและความจำเป็นตลอดเวลา

บุญเลี้ยง หุมทอง (2554: 21) ได้กล่าวถึงมโนทัศน์ที่เป็นแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ควรคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานเป็นข้อมูลในด้านต่างๆ ที่จำเป็นซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรจะต้องศึกษาวิเคราะห์ และใช้ประกอบการพิจารณาในการสร้างหรือจัดทำหลักสูตรในทุกองค์ประกอบของหลักสูตร อันได้แก่ ข้อมูลทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การพัฒนาทางเทคโนโลยี ประวัติศาสตร์ การศึกษา หลักสูตรเดิม ข้อมูลจากบุคลากรและจิตวิทยาการศึกษาการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเป็นขั้นตอนแรกสุดของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ผลจากการวิเคราะห์ ข้อมูลดังกล่าวจะนำไปใช้ในกระบวนการ พัฒนาหลักสูตรในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่กระบวนการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กระบวนการกำหนดเนื้อหา และประสบการณ์การเรียนรู้ กระบวนการการจัดกิจกรรมและการเรียนการสอนและกระบวนการประเมินผล เพื่อให้ได้หลักสูตรที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคมอีกทั้งเหมาะสมกับลักษณะโครงสร้างของความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ และเป็นหลักสูตรที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศชาติไปในทิศทางที่ต้องการ

ในอดีตการพัฒนาหลักสูตรในระดับต่างๆ มักใช้ข้อมูลพื้นฐานประกอบการพิจารณาค่อนข้างน้อย แต่ให้ความสำคัญกับข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงเฉพาะด้านเนื้อหาในวิชาต่างๆ นำมาบรรจุไว้ในหลักสูตร และละเลยข้อมูลทางด้านศีลธรรม จริยธรรม และสภาพทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และแนวโน้มสภาพสังคมในอนาคต ทำให้การศึกษาของชาติที่ผ่านมาไม่สามารถช่วยขจัดคนไทยหลุดพ้นจากความพุ่มพืด การยึดถือค่านิยมผิดๆ ในการดำรงชีวิตที่ผิดๆ ไม่ช่วยให้การว่างงานลดลง ไม่ช่วยให้แก้ปัญหาอาชญากรรมหมดไป ประเทศไทยยังมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ยังมีคนยากจนที่พึ่งพาตนเองไม่ได้ ยังมีความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เพราะฉะนั้นในการพัฒนาหลักสูตรในระดับต่างๆ ในอนาคตจะต้องศึกษาข้อมูลพื้นฐานในเรื่องต่างๆ จากหลายๆ แหล่ง และบุคคลหลายๆ ฝ่าย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงมาพัฒนาหลักสูตร สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และอารมณ์ เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและประเทศชาติ หรือกล่าวโดยสรุปคือ สามารถใช้หลักสูตรเป็นเครื่องมือ ในการสร้างสังคมใหม่ไปในทิศทางที่ถูกต้อง

การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องศึกษา วิเคราะห์ สืบค้น วิจัย สภาพพื้นฐานด้านต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะใช้สนับสนุน อ้างอิงในการตัดสินใจดำเนินการต่างๆ เพื่อให้ได้หลักสูตรที่ดี สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ และทัศนคติที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมได้

การพัฒนาหลักสูตรเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างขวางมาก การที่จัดหลักสูตรให้มีคุณภาพนั้น ผู้พัฒนาหลักสูตรต้องศึกษาข้อมูลหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียน ข้อมูลเกี่ยวกับสังคม หรือข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่สมจริงที่สุด เพราะข้อมูลเหล่านี้ จะช่วยนักพัฒนาหลักสูตรในเรื่องต่างๆ คือ

1. ช่วยให้เห็นภาพรวมในการจัดทำหลักสูตรนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงสิ่งใดบ้าง และสิ่งต่างๆ เหล่านั้น มีอิทธิพลต่อหลักสูตรอย่างไร
2. ช่วยให้อาจกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรได้อย่างเหมาะสม เช่น การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และการกำหนดเนื้อหาวิชา ฯลฯ
3. ช่วยให้อาจกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ
4. ช่วยเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรอันจะส่งผลให้การดำเนินการในอนาคตประสบผลดียิ่งขึ้น

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2550: 1 – 25) มีแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

สภาวะโลกมีการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงมีทั้งสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการต่างๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และเศรษฐกิจกับทุกประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย การศึกษาโดยใช้หลักสูตรเดิมอยู่จะไม่สามารถพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีคุณภาพ และเตรียมพร้อมกับสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ การพัฒนาหลักสูตรจึงมีความจำเป็น

ต้องพัฒนาอยู่เป็นระยะเมื่อหลักสูตรเดิมไม่มีความเหมาะสมเพียงพอ การพัฒนาหลักสูตรมีความสำคัญต่อปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. การพัฒนาเศรษฐกิจ สภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจมีรวดเร็วมาก ระบบการค้าในระดับโลกหรือภูมิภาคที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศมีหลายอย่างมากขึ้น เช่น องค์กรการค้าโลก (WTO) เขตการค้าเสรี (AFTA) การปรับตัวด้านการค้าไม่ทันกัน สภาวะการเปลี่ยนแปลงระดับโลกทำให้เสียเปรียบคู่แข่งในต่างประเทศ อาชีพเกิดใหม่มีมากขึ้น การพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถสร้างอาชีพด้วยตนเอง มีความจำเป็นมากขึ้น

2. การพัฒนาการเมืองและการปกครอง การปลูกฝังแนวคิดที่ช่วยส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยอย่างถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาในเรื่องการซื้อสิทธิขายเสียงในการเลือกผู้แทนแต่ละครั้งที่ยังคงมีมากอยู่ให้หมดไป

3. การพัฒนาสังคม โดยที่สังคมคาดหวังที่จะให้การศึกษาช่วยปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมสืบต่อไป ซึ่งขณะนี้ทางไหลบ่าของวัฒนธรรมจากต่างประเทศกำลังเข้ามาและรวดเร็ว โดยเฉพาะจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนปัญหาสังคมในกลุ่มวัยรุ่น ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ นอกจากนี้ยังมีปัญหาสังคมอันเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศ เช่น สภาพสังคมที่มีความแตกต่างกันมากของสังคมเมืองกับสังคมชนบท สภาพปัญหาต่างๆ เหล่านี้ หลักสูตรที่พัฒนาใหม่ต้องช่วยพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นด้วย

4. การพัฒนาด้านวิชาการ ความรู้วิทยาการต่างๆ มีเพิ่มขึ้นรวดเร็วมาก โดยเฉพาะความรู้ ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงสังคมเร็วมาก เช่น เทคโนโลยีสื่อสาร คอมพิวเตอร์ ตลอดจนความรู้ใหม่ๆ ด้วยชีวภาพการปรับแต่งพันธุกรรม การพัฒนาหลักสูตรต้องเตรียมพร้อมผู้เรียนให้พร้อมกับวิทยาการใหม่ได้ทันกับความก้าวหน้าได้

5. การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขีดจำกัด มีผลต่ออนาคตของคนรุ่นต่อไป ทำให้ไม่มีทรัพยากรธรรมชาติเพียงพอ ปัญหามลพิษ ทั้งทางน้ำ ทางบก และทางอากาศ มีมากขึ้น การพัฒนาหลักสูตรช่วยลดปัญหาด้านนี้ลงได้ โดยสร้างความตระหนักให้กับผู้เรียนได้รับรู้ปัญหาเหล่านี้ให้ได้ความรู้ในการป้องกันปัญหาหรืออาจถึงขั้นช่วยแก้ไขปัญหาด้วยในบางส่วน การสร้างความคาดหวังของสังคมในประเทศต้องการให้สังคมไทยเป็นเช่นไร การพัฒนาหลักสูตรก็นำสิ่งคาดหวังนั้น กำหนดในจุดหมายของการพัฒนาหลักสูตร เพื่อสร้างสังคมในอนาคตให้เป็นไปตามที่คาดหวังต่อไป

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546: 162) กล่าวถึงแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ เช่น ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ความต้องการของสังคมในแง่ฝ่ายผู้ใช้ผลผลิต ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการของสังคมและสิ่งแวดล้อม ความสอดคล้องของเนื้อหาสาระและสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

2. การดำเนินงานในการพัฒนาหลักสูตรต้องกระทำให้ครบ 5 ขั้น คือ 1) การกำหนด

จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 2) การเลือกและการจัดเนื้อหาวิชาและประสบการณ์ 3) การนำหลักสูตรไปใช้

4) การประเมินผลหลักสูตร

3. หลักสูตรที่ดีต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน วิธีสอนและคุณสมบัติผู้สอน สถานที่สื่อการเรียนการสอน หนังสือหรือตำราเรียน

4. ต้องการประชุมสัมมนาปรึกษาหารือร่วมกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายผลิต และฝ่ายใช้เป็นครั้งคราวไป ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับ สภาพการณ์ปัจจุบัน
ธำรง บัวศรี (2542: 173) ได้รวบรวมแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบหลักสูตร ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดที่ยึดวิชาหรือสาขาวิชาเป็นหลัก (Designs Focused on Disciplines and Subjects) ผู้ที่ยึดแนวความคิดนี้มีความเห็นว่า สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียน คือ ความรู้ที่มีอยู่ในวิชาต่างๆ ดังนั้นรูปแบบของหลักสูตรจะต้องสะท้อนให้เห็นเนื้อหาวิชาที่ถูกจัดไว้เป็นระเบียบในกรอบของแต่ละวิชา โดยเรียงลำดับตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เช่น เรียงลำดับตามความยากง่าย หรือตามขั้นของพัฒนาการและความเจริญเติบโต วิธีการตามแนวความคิดนี้ทำให้เกิดหลักสูตรแบบที่เราเรียกว่า หลักสูตรรายวิชา (The Subject Curriculum) ซึ่งต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไข ทำให้เกิดหลักสูตร อีกหลายรูปแบบ แต่ที่ยังคงใช้อยู่ คือ หลักสูตรสหสัมพันธ์วิชา (The Correlated Curriculum) และหลักสูตรกว้าง (The Board-Fields Curriculum)

2. แนวความคิดที่ยึดกิจกรรมและปัญหาสังคมเป็นหลัก (Designs Focused on Social Activities and Problems) แนวความคิดนี้แตกต่างจากอันแรกที่ไม่ได้มุ่งที่ความรู้ แต่มุ่งที่สังคม เป็นความพยายามที่จะปลีกตัวออกจากการเป็นหลักสูตรรายวิชา ทั้งนี้เพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหาที่หลักสูตรรายวิชาประสบอยู่ จุดสำคัญที่แนวความคิดนี้เน้นคือ หน้าที่ของบุคคลในสังคม ปัญหาของสังคม และการเสริมสร้างของสังคม แนวความคิดนี้มีผลทำให้เกิดหลักสูตรที่เรียกว่าหลักสูตรแกน (The Core Curriculum) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่บังคับให้ทุกคนต้องเรียน เพราะถือว่าปัญหาสังคมเป็นปัญหาร่วมทุกคน

3. แนวความคิดที่ยึดความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก (Designs Focused on Individual Needs and Interests) ตามแนวความคิดนี้ ความสนใจของผู้เรียนในปัจจุบันมีความสำคัญกว่าสิ่งใด เป็นการยึดตัวผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง ดังนั้นสิ่งต่างๆ ที่บรรจุในหลักสูตรจะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียน และปัญหาที่ผู้เรียนที่สนใจและต้องการแก้ไขหลักสูตรจะไม่กำหนดอะไรไว้แน่นอน เป็นเรื่องให้ผู้สอนและผู้เรียนจะตกลงกันเอง หลักสูตรนี้มีชื่อว่าหลักสูตรประสบการณ์ (The Experience Curriculum) หรือหลักสูตรที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง (The Child-Centered Curriculum)

4. แนวความคิดที่ยึดความสามารถเฉพาะของผู้เรียนเป็นหลัก (Designs Focused on Specific Competencies) ตามแนวความคิดนี้การออกแบบหลักสูตรจะมีการกำหนดเกณฑ์ความสามารถที่เรียนพึงกระทำขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นทักษะในด้านต่างๆ จัดเรียงลำดับกันไปโดยแบ่งตามกลุ่มวิชาหรือหมวดวิชาแต่ละสาขา ตามแนวความคิดนี้จะได้หลักสูตรที่เรียกว่าหลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ (The Competency-Based Curriculum)

5. แนวความคิดยึดทักษะในกระบวนการเรียนรู้เป็นหลัก (Designs Focused on

Process Skills) การออกแบบหลักสูตรแนวคิดนี้มุ่งในเรื่องของวิธีการมากกว่าเนื้อหาวิชาโดยถือว่า ความรู้ เป็นเพียงพาหนะที่นำไปสู่จุดประสงค์ของการเรียนการสอนหลักสูตรที่มุ่งกระบวนการ (Process Approach Curriculum)

6. แนวความคิดที่ยึดหลักการผสมผสานทั้งในด้านกระบวนการและความรู้ (Designs Focused on Integration of Knowledge and Process) ตามแนวความคิดนี้การออกแบบตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตวิทยาเกสตาลท์ ซึ่งต้องการเห็นภาพรวมของเนื้อหาวิชาและกระบวนการในการเรียนการสอน ทำให้มองไม่เห็นว่ามีกฏเกณฑ์แยกวิชาออกจากกัน หลักสูตรตามแนวความคิดนี้เรียกว่า หลักสูตรบูรณาการ (The Integrated Curriculum) ตัวอย่างของหลักสูตรแบบนี้ได้แก่ หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (The Social Process and Life Function Curriculum)

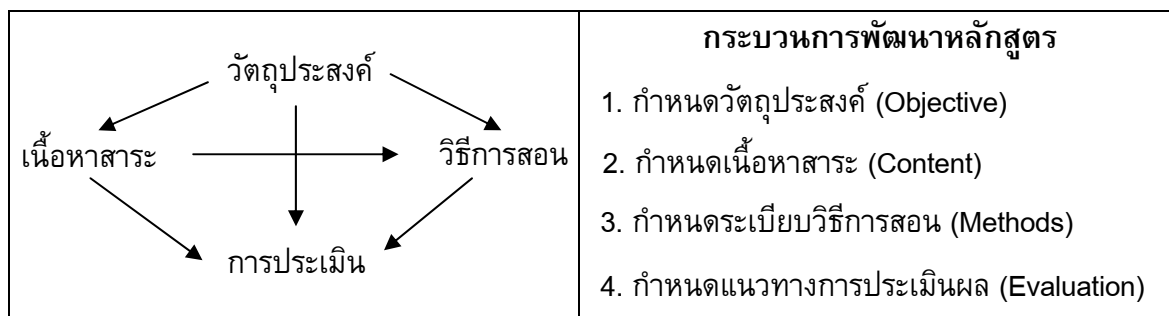
ผู้วิจัยสรุปแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของนักการศึกษาที่กล่าวมาในด้านต่างๆ คือ ต้องคำนึงถึงสภาพการณ์ในปัจจุบันยุคของกระแสโลกาภิวัตน์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การพัฒนา ปรับเปลี่ยน แก้ไขหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของสังคม วัฒนธรรมธรรม กฎหมาย การดำรงชีวิต การพัฒนาหลักสูตรต้องปรับปรุงแก้ไขกระบวนการสอนและเนื้อหาสาระ ตลอดจนกระบวนการวิจัย ประเมินผล เพื่อสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ในส่วนเนื้อหาสาระส่วนที่เกิดประโยชน์ที่สามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบัน เช่น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องนำมาพัฒนากระบวนการสอนให้เข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม จะทำให้การศึกษาเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ถ้าหลักสูตรมีการปรับปรุงให้เป็นไปตามความต้องการและความจำเป็นตลอดเวลา เกิดประโยชน์ในสังคม สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง อันจะส่งผลจากการพัฒนาหลักสูตรแล้วนำมาใช้ทำให้ทันต่อวิวัฒนาการด้านต่างๆ เกิดความเจริญก้าวหน้าทางปัญญา สังคมเกิดสันติสุข

2.3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรนั้น กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรเป็นสิ่งจำเป็นที่แสดงให้เห็นหลักการและวิธีในการพัฒนาหลักสูตรได้อย่างเด่นชัดและนำมาใช้พัฒนาหลักสูตร มีนักวิชาการ นักการศึกษา ได้เสนอขั้นตอนรูปแบบและกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2554: 18) ได้เสนอกระบวนการหลักในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรทุกระดับมีกระบวนการหลัก 4 ขั้นตอน คือ การดำเนินการจะเริ่มต้นด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) เป็นจุดเริ่มต้นก่อน เมื่อกำหนดวัตถุประสงค์แล้ว จึงกำหนดเนื้อหาสาระ (Content) โดยพิจารณาว่าสาระที่จัดนั้น ทำได้ตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงไร จากนั้นจึงเป็นการนำสาระไปจัดให้เกิดการเรียนรู้ (Methods) หรือการสอนที่ต้องเน้นให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และเนื้อหาสาระควบคู่กันไปเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ สาระและจัดระบบการสอน และประเมินภาพรวมของหลักสูตร (Evaluation) ว่าสัมพันธ์สอดคล้องกันเพียงไร เมื่อพิจารณาทั้งระบบแล้วจึงจะนำหลักสูตรไปใช้ โดยการประเมินผลจะมี 2 ขั้นตอน คือ การประเมินความพร้อมให้ชัดเจนก่อนนำไปใช้ เมื่อใช้แล้วต้องมีการประเมินอีกครั้งเพื่อการปรับปรุงและพัฒนาทั้งระบบ ดังกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ดังภาพประกอบ 2



ภาพประกอบ 2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ ไพฑูรย์ สินลารัตน์

ที่มา: ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2554). *การจัดการหลักสูตรและการสอน*. หน้า 18.

กรอบความคิด (Conceptual Framework) จากตารางข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีการจัดกลุ่มที่ต่อเนื่องกัน แต่แนวทางการจัดทำหลักสูตรของบงสถาบันหรือบางแนวคิดจะแตกรายละเอียดในแต่ละส่วนออกมาให้เห็นเป็นแนวการปฏิบัติมากขึ้น

ประสาท เนืองเฉลิม (2554: 65) ได้เสนอกระบวนการหลักในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรก็คือ การพัฒนาแผนการเรียนการสอนการจัดกระบวนการทางการศึกษา การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน การชี้ให้เห็นจุดประสงค์ของการศึกษาและอื่นๆ อีกหลายประการอันเป็นผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรจะเริ่มต้นจากการวิเคราะห์หลักสูตรเดิมที่ใช้กันอยู่ก่อนแล้วว่า มีผลต่อการใช้อย่างไร หากหลักสูตรเดิมไม่สนองกับความต้องการของสังคม และผู้เรียนในปัจจุบัน อันจะส่งผลไปสู่อนาคตเพื่อการผลิตสู่ออนาคตแล้วก็ให้นำผลที่ได้มาเป็นข้อมูลในการสร้างหลักสูตรใหม่โดยตรงของผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตร ครูผู้สอน และนักวิชาการในการจัดวางเนื้อหาวิชา วิชา ร่วมกันทำการพัฒนาหลักสูตรโดยการเปลี่ยนแปลงปรับปรุง และดำเนินไปด้วยดีและได้ผลตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ลำดับขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรมี ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของสังคมและชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลที่มีความจำเป็นของสังคม ชุมชน และผู้เรียน

ขั้นที่ 3 สรรวจความต้องการและความจำเป็นสังคม ชุมชน และผู้เรียน

ขั้นที่ 4 กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้การศึกษาให้ตรงกับความต้องการของสังคม

ขั้นที่ 5 เลือกเนื้อหาวิชาที่ต้องการนำมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาที่ตรงกับวัตถุประสงค์

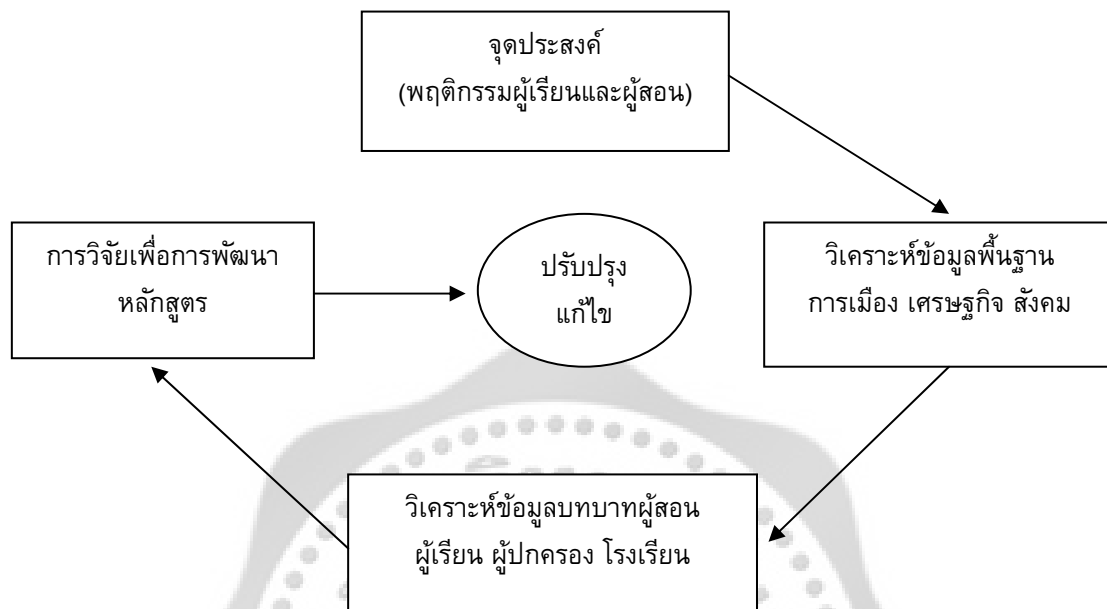
ขั้นที่ 6 เลือกบุคลากรที่มีความชำนาญในเนื้อหาวิชานั้นๆ มาร่วมจัดทำหลักสูตร

ขั้นที่ 7 จัดเรียงลำดับเนื้อหาความรู้ที่ได้จากขั้นที่ 6

ขั้นที่ 8 สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้ตรงกับเนื้อหาวิชาเพื่อการจัดการเรียนการสอน

ขั้นที่ 9 กำหนดการประเมินผลให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

ดังจะเห็นได้จากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ ประสาท เนืองเฉลิม จะแสดงให้เห็น ดัง ภาพประกอบ 3 ดังนี้



ภาพประกอบ 3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ ประสาท เนืองเฉลิม

ที่มา: ประสาท เนืองเฉลิม. (2554). หลักสูตรการศึกษา. หน้า 65.

การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการต่อเนื่องตั้งแต่การจัดทำหลักสูตรฉบับร่าง ทดลองใช้ จัดทำหลักสูตรฉบับจริง ปรับปรุงกระบวนการใช้ และปรับปรุงตัวหลักสูตรซึ่งอาจจะต้องหมุนเวียนกระทำซ้ำ ต่อเนื่องจนกว่าจะเปลี่ยนหลักสูตรทั้งหมดให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม การพัฒนาหลักสูตรแบ่งออกเป็นตอนใหญ่ 4 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการ ข้อมูลที่สำคัญคือ ความจำเป็นและความต้องการของสังคมที่มี การจัดการศึกษาประเภทและระดับนั้นๆ ปรัชญาการศึกษาทำให้สามารถเตรียมการสร้างหลักสูตรได้เหมาะสม แนวคิดทางจิตวิทยาจะช่วยนำทางให้จัดหลักสูตรได้เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน

ขั้นที่ 2 ขั้นจัดทำและวางแผนการใช้หลักสูตร จากการประมวลความรู้โดยใช้ข้อมูลจาก ขั้นที่แล้วผนวกกับความรู้ ความคิดของผู้เชี่ยวชาญเนื้อหาวิชา นักทฤษฎีการสอน ซึ่งจะช่วยในการกำหนด หลักการ จุดหมาย และโครงสร้างของเนื้อหาวิชา รวมทั้งลักษณะของการจัดประสบการณ์การเรียนการสอน สิ่งที่ต้องคำนึงคือ องค์ประกอบของการใช้หลักสูตร ความเข้าใจและการยอมรับของผู้บริหารสถานศึกษา ความพร้อมของหน่วยงานสนับสนุน จะช่วยทำให้ทราบสภาพความพร้อมและแก้ปัญหาได้ล่วงหน้า

ขั้นที่ 3 ขั้นดำเนินการใช้หลักสูตร ระหว่างกำลังใช้หลักสูตรและการใช้หลักสูตรยังไม่ครบถ้วน สมบูรณ์ตามกำหนดเวลา การประเมินผลการใช้หลักสูตรจะช่วยให้ทราบปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการ ใช้หลักสูตร ซึ่งเป็นแนวทางไปสู่การปรับปรุงแก้ไขกระบวนการใช้ให้สามารถบรรลุตามจุดมุ่งหมาย

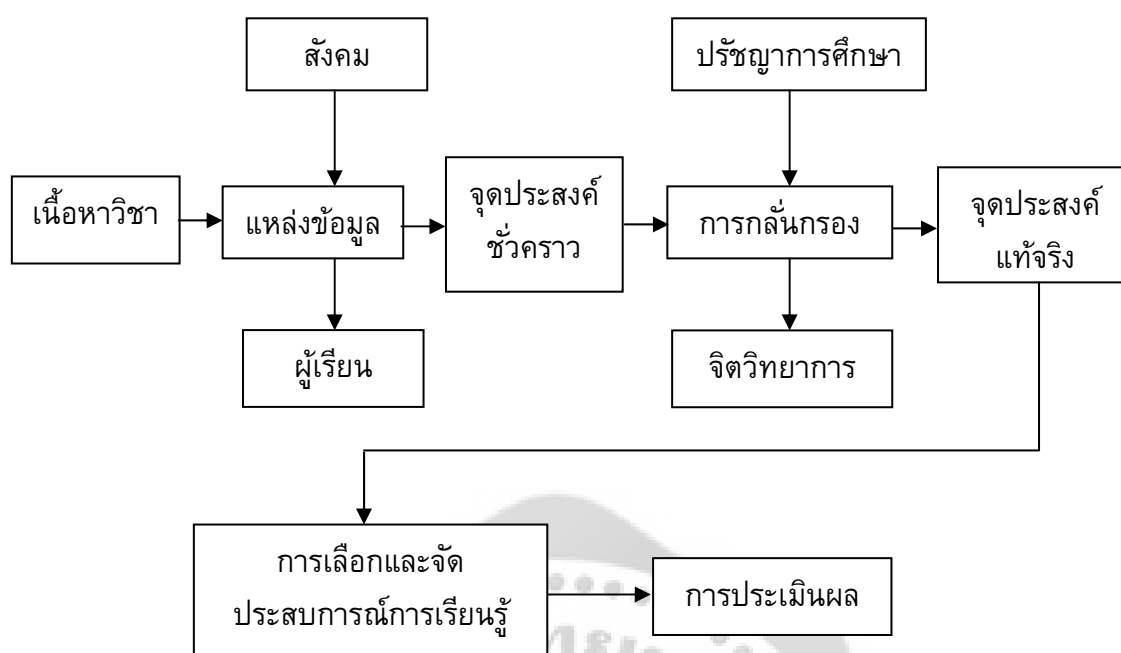
ขั้นที่ 4 ขั้นตรวจสอบผลของการใช้หลักสูตร การประเมินผลรวบยอดจะจัดทำขึ้นเมื่อหลักสูตร ใช้ไปครบถ้วนตามกำหนดเวลา ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลว่าหลักสูตรก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของผู้เรียนตรงตามเป้าประสงค์ของหลักสูตรหรือไม่ ควรจะแก้ไขจุดหมายของหลักสูตรอย่างไร หรือ ควรปรับปรุงกระบวนการใช้หลักสูตรหรือไม่ เมื่อสร้างหลักสูตรหรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาแล้ว ขั้นต่อไป ก็คือการนำหลักสูตรไปใช้ซึ่งการนำหลักสูตรไปใช้เป็นกระบวนการสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรที่ช่วยให้ หลักสูตรที่พัฒนานั้นประสบผลสำเร็จ และการจะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับการบริหารหลักสูตร เป็นปัจจัยสำคัญ

2.3.1 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler)

ไทเลอร์ ได้วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการสอน โดยยึดคำถามหลักที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช. 2550: 1 – 33; อ้างอิงจาก Tyler. 1950) 4 ข้อ คือ

1. มีจุดมุ่งหมายทางการศึกษาอะไรบ้างที่โรงเรียนจะต้องจัดให้กับผู้เรียนได้รับ
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้นั้น
3. ประสบการณ์ทางการศึกษาที่กำหนดไว้นั้น จะจัดให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. ทราบได้อย่างไรว่า ผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนได้กำหนดไว้แล้วนั้น

จากคำถาม 4 ข้อนี้สามารถสรุปขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ได้เป็น 4 ขั้นตอน ดังภาพประกอบ 4 ต่อไปนี้



ภาพประกอบ 4 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์ (Tyler)

ที่มา: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2550). *การพัฒนาหลักสูตรและสื่อการสอน*. หน้า 1 – 33.

สำหรับรายละเอียดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ มีดังนี้

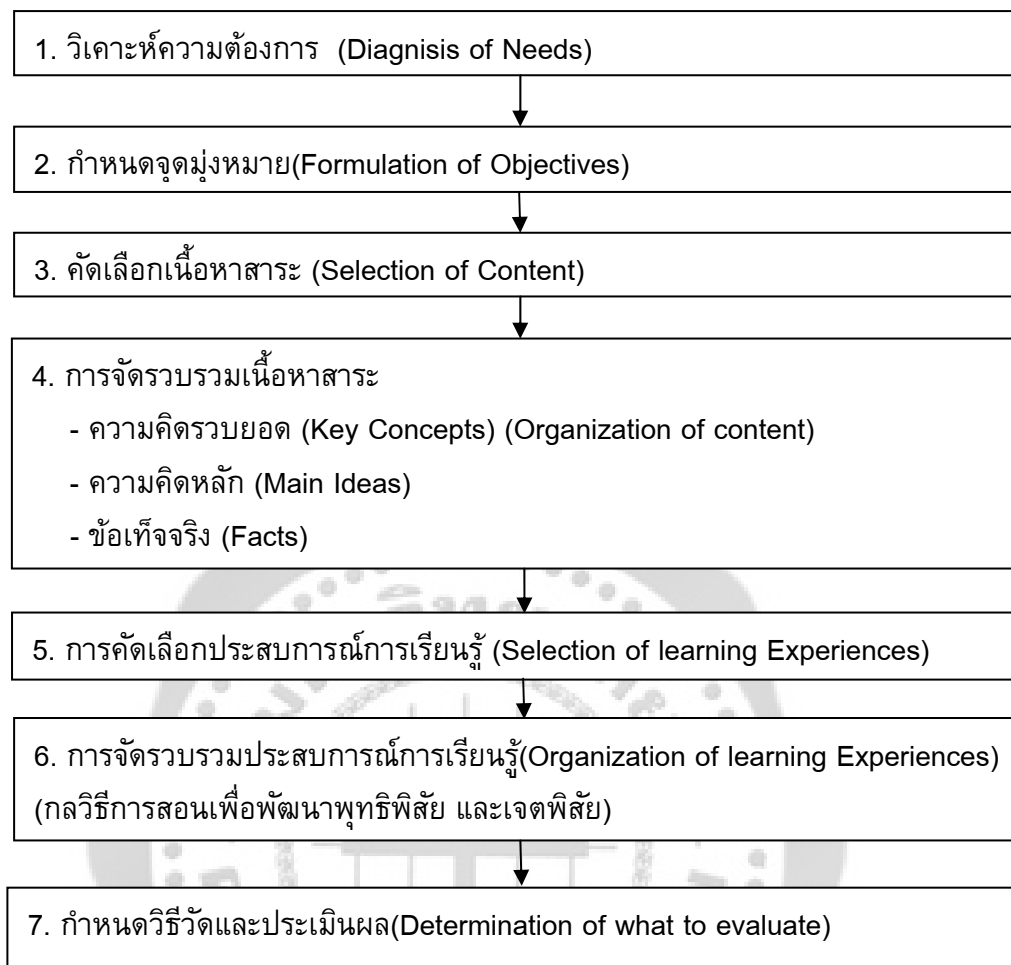
1. การคัดเลือกวัตถุประสงค์ เป็นการเลือกวัตถุประสงค์ของหลักสูตร จะต้องอาศัยข้อมูลพื้นฐาน 3 ประการ คือ ข้อมูลทางด้านเนื้อหาวิชา ข้อมูลทางด้านตัวผู้เรียน และข้อมูลทางด้านสังคม เมื่อเลือกวัตถุประสงค์ได้แล้วต้องนำมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่งโดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก 2 ด้าน คือ เกณฑ์จากปรัชญาและจิตวิทยาการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้วัตถุประสงค์ที่ผ่านการพิจารณามีลักษณะที่เจาะจงมากขึ้น ซึ่งไทเลอร์เรียกวัตถุประสงค์ในระดับนี้ว่า จุดประสงค์ของการสอน (Instructional Objectives)
2. การคัดเลือกประสบการณ์ เป็นการเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ โดยคัดเลือกให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ตรงกับหลักการเรียนรู้ และพัฒนาการของผู้เรียน
3. การจัดลำดับประสบการณ์ เป็นการจัดเรียงลำดับประสบการณ์บรรจุในหลักสูตรจะต้องจัดอย่างเป็นระบบ เรียงตามลำดับขั้นตอน และต้องมีเนื้อหาครบทุกด้าน ทั้งความคิด หลักการ ค่านิยม และทักษะ ตลอดจนต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้และธรรมชาติของเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกัน

4. การประเมินผล เป็นกระบวนการที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตร นักการศึกษาต้องคิดวิธีการประเมินผลว่า กระบวนการทั้งหมดของหลักสูตรมีประสิทธิภาพเพียงใด สามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่

2.3.2 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของทาบ (Taba)

แนวคิดของทาบในการพัฒนาหลักสูตร (บุญเลี้ยง ทุมทอง. 2554: 184; อ้างอิงจาก Taba. 1962: 456 – 459) โดยใช้วิธีแบบรากหญ้า (Grass-Roots Approach) มีความเชื่อว่า หลักสูตรควรได้ออกแบบโดยผู้สอนมากกว่าพัฒนาจากองค์กรที่อยู่ในระดับสูงขึ้น ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. วิเคราะห์ความต้องการ (Diagnosis of Needs) ใช้วิธีสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็นของผู้เรียนและสังคม
2. กำหนดเนื้อหาสาระ (Formulation of Objectives) ด้วยข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ความต้องการ
3. คัดเลือกเนื้อหาสาระ (Selection of Content) เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายแล้วก็ต้องเลือกเนื้อหาสาระ ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และต้องคำนึงถึงพัฒนาการของผู้เรียน
4. การจัดรวบรวมเนื้อหาสาระ (Organization of Content) เนื้อหาสาระที่รวบรวมต้องคำนึงถึงความยากง่ายและความต่อเนื่อง รวมทั้งจัดให้เหมาะสมกับพัฒนาการและความสนใจของผู้เรียน
5. การคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of Learning Experiences) การคัดเลือกประสบการณ์เรียนรู้ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา
6. การรวบรวมประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of Learning Experiences) การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ควรคำนึงถึงความต่อเนื่องของเนื้อหาสาระ
7. กำหนดวิธีวัดและประเมินผล (Determination of what to evaluate and the ways and means of doing it) มีการประเมินเพื่อตรวจสอบว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ และกำหนดวิธีการประเมิน รวมทั้งเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินด้วย ดังภาพประกอบ 5 (บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2554: 185; อ้างอิงจาก Taba. 1962: 456 – 459) ต่อไปนี้



ภาพประกอบ 5 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของทาบา (Taba)

ที่มา: Taba. 1962. pp. 456 – 459.

สรุปแนวคิดหลักการเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ได้ว่า กระบวนการและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบต่างๆ มีความใกล้เคียงและสอดคล้อง นอกจากนี้ยังมีข้อที่แตกต่างกันออกไปอีกของแต่ละท่าน ซึ่งจะพอสรุปขั้นตอนและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน โดยสอบถามความต้องการ การฝึกอบรมจากประธานชุมชนวัดพระยาไย ฝ่ายการศึกษาเขตราชเทวี ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และเครือข่ายผู้ปกครอง

ขั้นที่ 2 การสร้างหลักสูตร การนำข้อมูล เหตุผลความต้องการของการพัฒนาหลักสูตร ผูกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ดังมีรายละเอียดประกอบด้วย โครงสร้างหลักสูตร กิจกรรมเนื้อหาและเวลา ในการฝึกอบรม สื่อและอุปกรณ์การฝึกอบรม แล้วนำร่างหลักสูตรที่ได้ร่างขึ้นนำมาประเมินด้านความเหมาะสม และความสอดคล้องของหลักสูตร โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ เพื่อจะนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขโครงสร้าง หลักสูตรให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมยิ่งขึ้น ก่อนนำไปทดลองใช้

ขั้นที่ 3 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ โดยนำหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ ไตรสิกขาเป็นฐานที่ได้ตามข้อ 2 นำไปทดลองใช้หลักสูตรตามขั้นตอนและกิจกรรมการฝึกอบรมที่วางไว้ เก็บรวบรวมบันทึกปัญหาของการฝึกอบรมเพื่อนำข้อมูลไปศึกษาวิเคราะห์ปรับปรุงต่อไป

ขั้นที่ 4 การประเมินหลักสูตร เป็นขั้นตอนตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรโดยใช้ แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรม และแบบสังเกตทักษะทางสังคม เพื่อความสมบูรณ์ของหลักสูตรเพิ่มขึ้น

2.4 การประเมินผลหลักสูตร

2.4.1 ความหมายของการประเมินผลหลักสูตร

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2554: 46) กล่าวว่า ความหมายในการประเมินหลักสูตรใน ภาษาอังกฤษจะมี ความหมายในทางบวก โดยจะใช้คำว่า How Well? ในภาษาไทยการประเมินผลคือ กระบวนการตรวจสอบว่าหลักสูตรที่ดำเนินการและใช้อยู่เป็นอย่างไรมีจุดอ่อน จุดแข็ง ที่ไหนบ้าง เพื่อที่จะ แก้ไขในส่วนที่เป็นจุดอ่อน และเสริมจุดแข็งให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ประสาธน์ เจริญ (2554: 103) กล่าวว่า การประเมินผลเป็นการค้นคว้าวิจัยที่เป็นระบบ เพื่อกำหนดคุณค่าหรือคุณธรรมของสิ่งที่ต้องการประเมินผล และสิ่งที่ได้รับการประเมินผลนี้ต้องมี เกณฑ์มาตรฐานมาควบคุม สิ่งที่ได้รับการประเมินผลนี้มีความหมายรวมถึงแผนการศึกษาอบรม รวมถึง โครงการและวัสดุต่างๆ

ชาลิต ชูกำแพง (2551: 146) การประเมินผล Evaluation คือ การค้นคว้าวิจัยที่เป็น ระบบ เพื่อกำหนดคุณค่าหรือคุณธรรมของสิ่งที่ต้องการประเมินผล และสิ่งที่ได้รับการประเมินผลนี้ ต้องมีเกณฑ์มาตรฐานมาควบคุม ซึ่งสิ่งที่ได้รับการประเมินผลนี้มีความหมายรวมถึงแผนการศึกษาอบรม อันรวมถึงโครงการวัสดุต่างๆ

ธำรง บัวศรี (2542: 326 – 328) ให้ความหมายของการประเมินผลหลักสูตรประมวลไว้ เป็น 4 นิยาม ดังนี้

1. การประเมินผลคือ การวัดผล การวัดคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็น การวัดในด้านปริมาณ ได้แก่ การวัดความยาว ความกว้าง ความสูง น้ำหนัก ปริมาณ ความถี่ ความเร็ว ส่วนในด้านคุณภาพ ก็ได้แก่ สัมฤทธิ์ผลการเรียน ระดับเชาวน์ปัญญาพฤติกรรม เจตคติ ฯลฯ
2. การประเมินผล คือ การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและจุดประสงค์ กระบวนการในการตรวจสอบว่า หลักสูตรและการสอนได้บรรลุจุดประสงค์เพียงใดและเนื่องจากจุดประสงค์ ของการศึกษา คือ การเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลซึ่งหมายความว่า จุดประสงค์นั้นมุ่งสร้างความเปลี่ยนแปลง

พฤติกรรมของผู้เรียน ดังนั้น การประเมินผลก็คือ กระบวนการในการตรวจสอบว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปอย่างไร

3. การประเมินผล คือ การตัดสินคุณค่าเชิงวิชาชีพของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ได้แก่ การประเมินผลโครงการต่างๆ โดยผู้เชี่ยวชาญจะไปตรวจเยี่ยมดูโครงการต่างๆ ทุกแง่มุม แล้วใช้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์การตัดสินคุณค่าของโครงการนั้น

4. การประเมินผล คือ กระบวนการของการกำหนด รวบรวมและประมวลข้อมูลที่มีประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจ นิยามนี้ชี้ให้เห็นว่ามีกิจกรรมที่ต้องกระทำ 3 อย่าง คือ การกำหนดสิ่งที่จะต้องประเมินผลการรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นเพื่อการตัดสินใจ และการประมวลข้อมูลเสนอเพื่อการตัดสินใจกิจกรรมแต่ละอย่างนี้จะประกอบด้วยกิจกรรมย่อยอีกหลายกิจกรรม เช่น การที่จะกำหนดสิ่งที่จะต้องประเมินผลได้ จะต้องมีการศึกษาว่า ระบบงานทั้งหมดเป็นอย่างไร รายละเอียดของการตัดสินใจเป็นอย่างไร นโยบายการประเมินผลเป็นอย่างไรและสมมุติฐานในการประเมินผลควรเป็นอย่างไร การรวบรวมข้อมูลก็เช่นเดียวกันจะต้องมีการเก็บข้อมูลจัดแบ่งหมวดหมู่และวิเคราะห์ข้อมูล

ดังนั้น การประเมินหลักสูตร เป็นขั้นตอนที่สำคัญ หมายถึง การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรว่าหลักสูตรมีจุดบกพร่อง ข้อดีอย่างไร และเป็นการค้นคว้าวิจัยหาข้อมูลเพื่อได้ผลที่ต้องการและได้ผลนำมาพัฒนาหลักสูตรที่เราประเมินให้ถูกต้อง ตรงตามความต้องการของผู้ประเมินให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

2.4.2 จุดมุ่งหมายในการประเมินผลหลักสูตร

ประสาธน์ เถื่อนเฉลิม (2554: 105) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตรดังนี้

1. การประเมินเพื่อปรับปรุงหลักสูตร คือ การประเมินในระหว่างการปฏิบัติงานพัฒนาหลักสูตร มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ผลการประเมินนั้นให้เป็นประโยชน์ ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร โดยมีวัตถุประสงค์เป็นระยะๆ ในระหว่างการทดลองใช้หลักสูตร แล้วนำผลจากการวัดมาประเมินว่าแต่ละขั้นตอนหลักสูตร มีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้ดีเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่นักพัฒนาหลักสูตรในการปรับปรุงส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรได้ถูกต้องก่อนที่จะนำไปใช้จริงต่อไป

2. การประเมินเพื่อสรุปผลว่า คุณค่าของการพัฒนาหลักสูตร มีความเหมาะสมหรือไม่ หลักสูตรได้สนองความต้องการของผู้เรียน ของสังคมเพียงใด ควรใช้ต่อไป หรือควรยกเลิกทั้งหมด หรืออาจยกเลิกบางส่วน และปรับแก้ไขในส่วนใด

ชาลิต ชูกำแพง (2551: 147) กล่าวถึง จุดมุ่งหมายในการประเมินผลหลักสูตร การประเมินผลหลักสูตรใดๆ โดยทั่วไปแล้ว จะมีจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกันอยู่ 3 ประการ คือ

1. เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตรนั้น โดยดูว่า หลักสูตรที่จัดขึ้นสามารถตอบสนองตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรนั้นต้องการหรือไม่

2. เพื่อตัดสินใจว่า การวางแผนโครงการและระบบของหลักสูตร ตลอดจนการบริหารงาน และการสอนตามหลักสูตรเป็นไปในทางที่ถูกต้องหรือไม่

3. เพื่อวัดผลดูว่าผลผลิตคือผู้เรียนนั้นเป็นอย่างไร

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปจุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตรไว้เป็น 2 ประการ ดังนี้

1. การประเมินผลเพื่อทราบแล้วปรับปรุงหลักสูตร มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินให้การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ใช้วัดผลเป็นระยะ แล้วนำผลมาปรับปรุงพัฒนาหลักสูตร ว่ามีปัญหาควรปรับปรุงข้อใด
2. การประเมินผลเพื่อทราบผลที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตร ต้องการทราบว่า เนื้อหาของหลักสูตรเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบันอย่างไร แล้วหลักสูตรสามารถนำมาใช้ได้จริงหรือไม่ ดูความจำเป็นของหลักสูตรว่า ควรใช้ต่อหรือปรับปรุงพัฒนาให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

2.4.3 ประเภทของการประเมินหลักสูตร

ประสาธน์ เถืองเฉลิม (2554: 107 – 108) แบ่งประเภทของการประเมินผล ดังนี้

1. แบ่งตามหลักยึดในการประเมิน คือ 1) การประเมินตามอุดมการณ์ของโครงการ (Goal-Based Evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้ว่าบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ 2) การประเมินซึ่งอิสระจากอุดมการณ์ของโครงการ (Goal-Free Evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นทั้งหมด
2. แบ่งตามลำดับเวลาที่ประเมิน คือ 1) การประเมินก่อนการนำโครงการไปปฏิบัติ 2) การประเมินขณะโครงการดำเนินอยู่ 3) การประเมินหลังจากกิจกรรมหรือโครงการสิ้นสุดลงแล้ว
3. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการประเมิน 1) การประเมินเพื่อปรับปรุงเรียกว่า การประเมินเพื่อความก้าวหน้า (Formative Evaluation) 2) การประเมินเพื่อสรุปผลเรียกว่าการประเมินรวมสรุป (Summative Evaluation)
4. แบ่งตามสิ่งที่ถูกประเมิน คือ 1) การประเมินสภาพแวดล้อมหรือการประเมินบริบท (Context Evaluation) 2) การประเมินปัจจัยหรือตัวป้อน (Input Evaluation) 3) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) 4) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation)
5. แบ่งตามโมเดลการประเมินเป็นหลัก คือ 1) การประเมินที่มุ่งตรวจสอบการบรรลุวัตถุประสงค์ 2) การประเมินที่มุ่งเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมิน 3) การประเมินที่มุ่งนำไปช่วยตัดสินใจ
6. แบ่งตามความแท้จริงของการประเมิน คือ 1) การประเมินเทียม (Pseudo Evaluation) ซึ่งแบ่งย่อยเป็นการประเมินประเภทที่ถูกควบคุมโดยการเมืองหรือประเภทที่เกี่ยวกับการเมือง 2) การประเมินกึ่งแท้จริงเทียม (Quasi Evaluation) ซึ่งมุ่งประเมินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่อาจสามารถวัดคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งอื่นได้ 3) การประเมินแท้จริง (True Evaluation) เป็นการประเมินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ถูกต้อง ซึ่งมักเป็นการประเมินเกี่ยวกับการรับรองวิทยฐานะหรือรับรองคุณวุฒิ การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ การประเมินความต้องการหรือความจำเป็น และการประเมินเพื่อวางนโยบาย

ชวลิต ชูกำแพง (2551: 149 – 150) กล่าวถึงประเภทของการประเมินควรประเมินสิ่งเหล่านี้ คือ

1. การประเมินเอกสารหลักสูตร เป็นการตรวจสอบคุณค่าของหลักสูตรคู่มือครู ตลอดจนตำราต่างๆ ว่ามีความเหมาะสมดี และถูกต้องกับการพัฒนาหลักสูตรเพียงใด หากมีสิ่งใดบกพร่อง ก็ให้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปประกาศใช้ การประเมินเอกสารหลักสูตรมักใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิธีใช้ให้ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินการประเมิน นอกจากนี้ยังสามารถใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการตอบแบบสอบถาม เป็นต้น

2. การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำมาใช้ได้ดีในสถานการณ์จริงเพียงใด การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรในการใช้หลักสูตร เพื่อจะแก้ไขหลักสูตรให้ดีขึ้น และสามารถนำหลักสูตรไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการประเมินอาจใช้การสังเกต สัมภาษณ์ ส่งแบบสอบถามให้ผู้รู้ ผู้เรียน ผู้บริหาร ผู้ปกครอง เป็นต้น

2.1 การประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร เป็นการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วยผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ ได้แก่ ความรู้ความสามารถในการวิชาต่างๆ และผลสัมฤทธิ์ที่ไม่ใช่วิชาการ ได้แก่ บุคลิกภาพ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

2.2 การประเมินระบบหลักสูตร เป็นการประเมินหลักสูตรในลักษณะที่มีความสมบูรณ์และสลับซับซ้อนมาก คือ การประเมินระบบหลักสูตรจะมีความเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรด้วย เช่น ทรัพยากรที่ต้องใช้ความสัมพันธ์ของระบบหลักสูตรกับระบบการบริหารโรงเรียน ระบบการจัดการเรียนการสอน และระบบการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เป็นต้น

ชาว์ง บัวศรี (2542: 330 – 331) กล่าวถึง ประเภทของการประเมินผลหลักสูตร 2 ประเภท คือ

1. การประเมินผลย่อยหรือการประเมินผลระหว่างการดำเนินการ (Formative Evaluation) การประเมินผลประเภทนี้ กระทำในระหว่างโครงการยังไม่สิ้นสุดหรือระหว่างที่ทำหลักสูตรยังไม่เสร็จ หรือยังทำการสอนไม่จบหน่วยการเรียนรู้ การประเมินผล อาจทำเป็นระยะในเรื่องเดียวกัน หรือในเรื่องต่างกันได้

2. การประเมินผลรวมหรือการประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินการ (Summative Evaluation) การประเมินผลหลังจากที่ได้นำเอาหลักสูตรแม่บทมาใช้เป็นเวลาพอสมควรแล้ว แล้วจุดมุ่งหมายของการประเมินผลประเภทนี้คือ การพิจารณาตัดสินว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ พึงพอใจหรือไม่ ใช้ได้ดีหรือไม่ มีอะไรที่ต้องปรับปรุงแก้ไข การประเมินผลรวมมักจะทำกัน เมื่อนักพัฒนาหลักสูตร และผู้บริหารมีความรู้สึกว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตร เป็นการใหญ่เสียที เนื่องจากได้ใช้มานานแล้ว สภาพเศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป และหลักสูตรที่ใช้อยู่ได้ส่อเค้าให้เห็นว่าไม่มีประสิทธิภาพเหมือนเดิม การประเมินผลจะเป็นการประเมินผลหลักสูตรทั้งระบบ

ผู้วิจัยสรุป จากที่นักวิชาการที่กล่าวถึงประเภทของการประเมินหลักสูตรมานั้น การประเมินหลักสูตรก็แตกต่างกันออกไปที่เห็นประเภทได้ชัดเจนจะสังเกตจาก การประเมินเอกสารหลักสูตร การประเมินการนำไปใช้หลักสูตรตามสภาพจริง การประเมินเนื้อหาของหลักสูตร การประเมินความสอดคล้องของ

องค์ประกอบหลักสูตรในส่วนต่างๆ การประเมินการวัดผลประเมินผล และความต้องการที่จะประเมิน เป็นต้น

2.4.4 รูปแบบของการประเมินหลักสูตร

รูปแบบการประเมินผลหลักสูตรโดยใช้การวิจัยและติดตามผล สำนักวิชาการ และมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีแนวทางในการวิจัยและติดตามผลการใช้หลักสูตร ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ไว้ดังนี้ (แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร. 2552: 65 – 66)

การวิจัย และติดตามผลการใช้หลักสูตร การวิจัยจะเป็นที่มาของข้อมูลข่าวสารที่แม่นยำ แสดงจุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา สาเหตุ และแนวทางปรับปรุงพัฒนาให้สถานศึกษาสามารถจัดหลักสูตรการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น สถานศึกษาควรดำเนินการวิจัย ดังนี้

การวิจัยพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มุ่งเน้นการวิจัยเพื่อนำผลมาประกอบการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาให้เหมาะสม สอดคล้องกับผู้เรียน และความต้องการของ ผู้ปกครอง ชุมชน เช่น

การประเมินตัวหลักสูตร โดยมีหัวข้อในการพิจารณา เช่น ความครบถ้วนขององค์ประกอบหลักสูตร ความสอดคล้องของแต่ละองค์ประกอบ ความสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง และกรอบหลักสูตรท้องถิ่น ความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน ความเหมาะสมของแนวทางการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และระบบการวัดและประเมินผล เป็นต้น

การประเมินความต้องการจำเป็นในการศึกษาต่อ และการประกอบอาชีพของนักเรียนในอนาคต เพื่อนำมาใช้กำหนดโปรแกรมการเรียน และเวลาเรียน

การประเมินความต้องการของพ่อแม่ผู้ปกครอง และชุมชนในการพัฒนาผู้เรียน เพื่อนำมาใช้กำหนดโปรแกรมการเรียน และโครงการต่าง ๆ

การวิจัย ประเมินผลการใช้หลักสูตร การประเมินผลการใช้หลักสูตรเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งสถานศึกษาจะต้องมีความตระหนักในการปรับปรุงหรือพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย คุณธรรม บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ระดับชาติ และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข กระบวนการประเมินผลการใช้หลักสูตร สามารถดำเนินการได้ทั้งระหว่างการใช้หลักสูตร และเมื่อนำหลักสูตรไปใช้เรียบร้อยแล้ว หรือการติดตามจากผลผลิตของหลักสูตร คือ ผู้เรียนที่จบการศึกษาตามหลักสูตรนั่นเอง เพื่อให้การประเมินผลการใช้หลักสูตรบรรลุเป้าหมายของการควบคุมคุณภาพสถานศึกษา ควรจัดให้มีการประเมินทั้งระบบ คือ

1. กำหนดให้มีการประเมินการใช้หลักสูตร เป็นกิจกรรมหลักของสถานศึกษา
2. สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินการใช้หลักสูตรด้วยตนเองให้เกิดขึ้น

กับคณะครู

3. วางระบบเครือข่ายการทำงาน และมอบหมายงานการประเมินให้คณะผู้ปฏิบัติงานแต่ละคณะดำเนินการประเมินเป็นระยะๆ โดยกำหนดให้ชัดเจนว่าคณะใดต้องประเมินรายการใดบ้าง

4. สรุปผลการประเมิน และนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาการประเมินผลการใช้หลักสูตรมีแนวทางการดำเนินการที่สำคัญคือ พิจารณาองค์ประกอบของหลักสูตรที่จะประเมิน พิจารณาหลักเกณฑ์ที่จะใช้ในการประเมิน ออกแบบการจัดเก็บข้อมูลดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อใช้พิจารณาตัดสินใจในการปรับปรุงหลักสูตรต่อไป สำหรับประเด็นในการประเมินนั้น สามารถประเมินได้ทั้งเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการใช้หลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตร และผลจากการใช้หลักสูตร อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาควรมุ่งเน้นการประเมินส่วนที่เกี่ยวข้องต่อคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และควรคำนึงถึงทั้งผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้และคุณลักษณะของผู้เรียน สถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญ โดยนำผลการประเมินระดับสถานศึกษาระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ เช่น ผลคะแนน NT, O-Net, A-Net มาพิจารณาทั้งผลการประเมินในภาพรวม และผลการประเมินที่แยกรายวิชา และแยกรายมาตรฐาน หากผลการประเมินไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่คาดหวัง ควรศึกษาวิเคราะห์เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริง ซึ่งสาเหตุย่อมเกิดมาจากปัจจัยและกระบวนการใช้หลักสูตรนั่นเอง จากนั้นจึงหาวิธีแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาคุณภาพต่อไป

2.4.5 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของโพรวัส Provus, Discrepancy Evaluation Model (บุญเลี้ยง ทูมทอง. 2554: 317 – 318) โพรวัสได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินหลักสูตร ซึ่งเรียกว่า “การประเมินความแตกต่างหรือการประเมินผลความไม่สอดคล้อง” (Discrepancy Evaluation) ซึ่งจะประเมินหลักสูตรทั้งหมด 5 ส่วน คือ 1) การออกแบบ (Design) 2) ทรัพยากรหรือสิ่งที่เริ่มต้องไว้เมื่อใช้หลักสูตร (Installation) 3) กระบวนการ (Process) 4) ผลผลิตของหลักสูตร (Products) 5) ค่าใช้จ่ายหรือผลตอบแทน (Cost) ในแต่ละส่วนจะมีขั้นตอนการประเมินผลเหมือนกันโดยจะดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

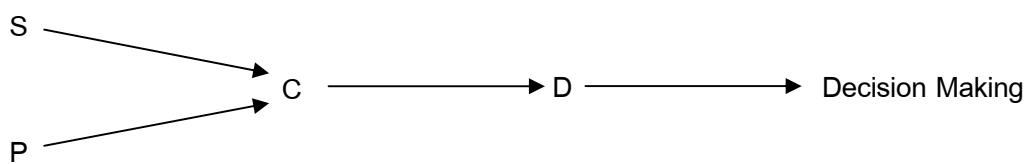
ขั้นที่ 1 ผู้ประเมินจะต้องกำหนดเกณฑ์มาตรฐาน (Standards – S) ของสิ่งที่ต้องการวัดก่อน เช่น มาตรฐานด้านเนื้อหา เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ผู้ประเมินต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานหรือการปฏิบัติจริงของสิ่งที่ต้องการวัด (Performance – P)

ขั้นที่ 3 ผู้ประเมินนำข้อมูลที่รวบรวมได้ในขั้นที่ 2 มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้ในขั้นที่ 1 (Compare – D)

ขั้นที่ 4 ผู้ประเมินศึกษาความแตกต่าง หรือความไม่สอดคล้องระหว่างผลการปฏิบัติจริงกับเกณฑ์มาตรฐาน (Discrepancy – D)

ขั้นที่ 5 ผู้ประเมินส่งผลการประเมินไปให้ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรว่า จะยกเลิกการใช้หลักสูตรที่ประเมิน หรือปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติ หรือเกณฑ์มาตรฐานให้มีคุณภาพดีขึ้น (Decision Making) ดังภาพประกอบที่ 6 ต่อไปนี้



ภาพประกอบ 6 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของโปรวัส (Provus, Discrepancy Evaluation Model)

ที่มา: บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2554). การพัฒนาหลักสูตร. หน้า 317.

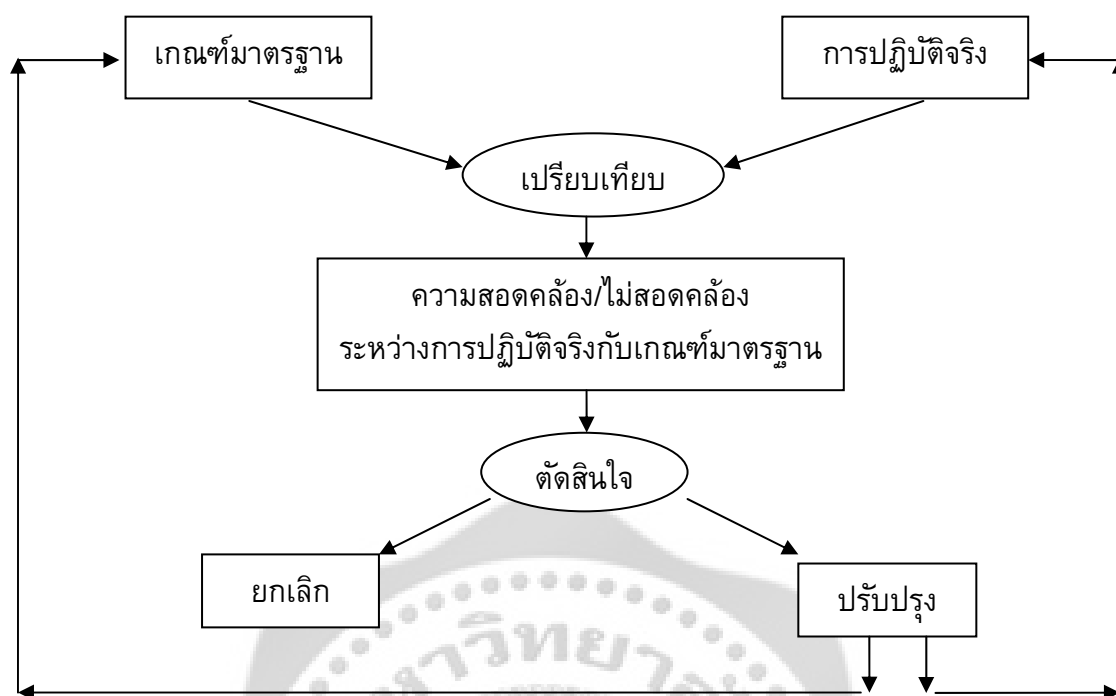
S = Standards เป็นขั้นแรกของการดำเนินการประเมินหลักสูตร กล่าวคือ ผู้ประเมินผลต้องตั้งสิ่งมาตรฐานที่ต้องการวัดไว้ก่อน

P = Performance หลังจากดำเนินการขั้นแรกเรียบร้อยแล้ว ผู้ประเมินจะต้องรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานหรือการปฏิบัติจริง ในสิ่งที่ต้องการวัดมาให้เพียงพอ ข้อมูลที่รวบรวมควรเป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมที่ชัดเจน

C = Compare เมื่อตั้งมาตรฐานและรวบรวมข้อมูลเสร็จแล้ว ก็นำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้

D = Discrepancy จากการเทียบข้อมูลกับมาตรฐานที่กำหนดไว้ ผู้ประเมินว่ามีช่องว่างใดที่เกิดขึ้นกับผลที่คาดหวัง

D = Decision Making ผู้ประเมินจะส่งผลการประเมินให้ผู้ที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งขั้นตอนการประเมินดังกล่าวสามารถอธิบายได้เป็นภาพประกอบได้ ดังนี้



ภาพประกอบ 7 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของโพรวัส (Provus, Discrepancy Evaluation Model)

ที่มา: บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2554). การพัฒนาหลักสูตร. หน้า 318.

2.4.6 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสตัฟเฟิลบีม The CIPP Model

The CIPP Model เป็นรูปแบบการประเมินหลักสูตรที่นิยมใช้มากที่สุดโดย Daniel Stufflebeam ประกอบด้วย

1. Context Evaluation หมายถึง การประเมินสภาพแวดล้อมของหลักสูตร รวมทั้งความต้องการและความจำเป็นที่ต้องใช้หลักสูตร
2. Input Evaluation หมายถึง ทรัพยากรต่างๆ ที่นำมาใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของหลักสูตร
3. Process Evaluation หมายถึง การดำเนินการขณะปฏิบัติตามหลักสูตร
4. Product Evaluation หมายถึง ขั้นตอนการวัดผลและประเมินผล ผลลัพธ์ที่ออกมาว่าจะสมควรดำเนินการต่อไป หรือควรจะนำมาปรับปรุง

ผู้วิจัยสรุปว่า รูปแบบการประเมินผลหลักสูตรแบบต่างๆ นั้น จะเห็นได้ว่า การประเมินผลหลักสูตรมีแนวทางและหลักการของการประเมินผลต่างการออกไป แต่ผลของการประเมินสามารถนำมาพัฒนาแก้ไขส่วนที่ขาดตกไป เพิ่ม เสริม เติม ปรับปรุงให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์มากขึ้น ดีขึ้น และสามารถนำมาใช้กับการศึกษา ตลอดจนผู้สอนผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำข้อมูลนั้นมาเป็นแนวทางในการสอน

และบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทสังคม ชุมชน และวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้กับ ผู้เรียนและประสบการณ์ด้านการศึกษากับผู้บริหารและครูสอน จะได้รู้สาเหตุที่แท้จริงของการศึกษาว่า ขาดหายไปควรปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในด้านใดบ้าง เพื่อการจัดการเรียนการสอนเป็นไปตาม ความต้องการของผู้เรียนให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีประสิทธิภาพ ตามรูปแบบต่างๆ ที่มีการประเมิน ก็มีความสำคัญต่างกันออกไป แต่สามารถนำผลมาใช้ให้เกิดประโยชน์

2.4.7 ประโยชน์ของการประเมินหลักสูตร

สunit ภูพันธ์ (2546: 257 – 258) กล่าวถึง ประโยชน์ของการประเมินหลักสูตร เป็น สิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เราทราบถึงคุณภาพและประสิทธิภาพของหลักสูตร การประเมินผล มีประโยชน์ในการจัดการศึกษาการจัดทำหรือพัฒนาหลักสูตรต้องอาศัยผลจากการประเมินผลเป็นสำคัญ ประโยชน์ของการประเมินผลหลักสูตร มีดังนี้

1. ทำให้ทราบว่าหลักสูตรที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นนั้น มีจุดดีหรือจุดเสียตรงไหน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนปรับปรุงได้ถูกจุด ส่งผลให้หลักสูตรมีคุณภาพดียิ่งขึ้น
 2. สร้างความน่าเชื่อถือ ความมั่นใจ และค่านิยมที่มีต่อโรงเรียนให้เกิดขึ้นใน หมู่ประชาชน
 3. ช่วยในการบริหารทางด้านวิชาการ ผู้บริหารจะได้รู้ว่าควรจะต้องตัดสินใจ และ สนับสนุนช่วยเหลือ หรือบริการทางใดบ้าง
 4. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษา
 5. ส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโรงเรียนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ การเรียนการสอนนักเรียนได้ผลดี ด้วยความร่วมมือกันทั้งทางโรงเรียนและที่บ้าน
 6. ให้ผู้ปกครองทราบความเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ เพื่อหาทางส่งเสริมและปรับปรุง แก้ไข ร่วมกันระหว่างผู้ปกครองนักเรียนกับทางโรงเรียน
 7. ช่วยการให้การประเมินผลเป็นระบบระเบียบ เพราะมีเครื่องมือ และหลักเกณฑ์ ทำให้เป็นเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น
 8. ช่วยชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของหลักสูตร
 9. ช่วยให้เห็นถึงคุณค่าของหลักสูตร
- ทำให้ทราบเป้าหมายแนวทาง และขอบเขตในการดำเนินการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ดังนั้นสรุปว่า การประเมินหลักสูตรนอกจากจะมีประโยชน์โดยตรงกับผู้เรียนแล้วยังสะท้อนถึง ประสิทธิภาพการสอนของครู และเป็นข้อมูลที่สะท้อนคุณภาพของการดำเนินการจัดการศึกษาของ สถานศึกษาด้วย นอกจากนี้การประเมินหลักสูตรเกิดประโยชน์ทั้งสถาบัน ตัวผู้เรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ทำให้รู้แนวทางทิศทางที่แท้จริงของสถานศึกษา ตัวผู้เรียน ความต้องการของผู้ปกครอง เพื่อนำผลมา พัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ข้อมูลของการประเมินหลักสูตรยังพบจุดบกพร่องหรือพัฒนาการของผู้เรียน เห็นจุด พัฒนา ณ จุดใด การแก้ไขจุดบกพร่องของหลักสูตร ปรับเปลี่ยนเนื้อหา สื่อการเรียนการสอน มองในภาพรวม ของประสิทธิภาพด้านต่าง ๆ แล้วยังใช้ผลจากการประเมินมาแก้ไขปัญหาในสังคมได้อีก เป็นการปรับตัว

ในการเรียนของผู้เรียน ปรับตัวของสถานศึกษา ให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นการปรับเปลี่ยนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ดีให้เกิดประโยชน์ได้หลายฝ่ายแล้วหลักสูตรจะเกิดคุณค่า สามารถนำมาใช้ได้จริงอย่างเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในหลายๆ ด้าน

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม

3.1 ความหมายของการฝึกอบรม

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นฐาน คือ หลักไตรสิกขานั้น มนุษย์เราสามารถฝึกอบรม กาย วาจา จิตใจ และสติปัญญา ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข เพราะว่าเยาวชนหรือวัยรุ่นเป็นบุคลากรที่สำคัญของประเทศชาติเป็นทรัพยากรมนุษย์ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ เป็นยุคที่วัยรุ่นหลงติดไปตามกระแสชาดคุณธรรม จริยธรรม จำเป็นต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาฝึกอบรมจิตใจ ร่างกาย สังคม และสติปัญญาให้เจริญงอกงาม นำไปดำเนินชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิต ผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม โดยมีนักวิชาการด้านการศึกษามาให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ดังนี้

ชูชัย สมितिไกร (2554: 5) กล่าวว่า การฝึกอบรม (Training) คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างหรือเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ และเจตคติ ของบุคลากรอันจะช่วยปรับปรุงให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

เพ็ชรี รูปะวิเชตร์ (2554: 7) กล่าวว่า การฝึกอบรม คือ กระบวนการที่องค์กรได้จัดขึ้นมาหรือดำเนินการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูน ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ความสามารถในการทำงานของบุคลากร และเพื่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติ พฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของบุคลากร ทั้งนี้ก็เพื่อให้บุคลากรได้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ และมีคุณสมบัติที่องค์กรคาดหวังหรือต้องการโดยการที่บุคลากรมีคุณสมบัติและคุณภาพนี้ จะนำพาองค์กรให้สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นิรันดร์ จุลทรัพย์ (2551: 3) กล่าวว่า การฝึกอบรม หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อปรับปรุงและเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะหรือความชำนาญ (Skills) และทัศนคติ (Attitude) ที่เหมาะสมให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะที่สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร (Organization Goal) และสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป (Environment) เพื่อยกระดับมาตรฐานการทำงานให้สูงขึ้น และทำให้บุคลากรมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานมากยิ่งขึ้น

ยงยุทธ เกษสาคร (2551: 150) กล่าวว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการในอันที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจ ความชำนาญ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

วรรัตน์ เขียวโพธิ์ (2550: 87) กล่าวว่า การฝึกอบรม หมายถึง ยกระดับความรู้ ความสามารถ ทักษะ ตลอดจนการปรับเปลี่ยน ทัศนคติ และพฤติกรรมการทำงานของพนักงานให้สามารถปฏิบัติงาน

ในตำแหน่งปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นในอนาคตระยะสั้น ด้วยการกำหนดเนื้อหา ช่วงเวลา งบประมาณ ค่าใช้จ่ายแต่ละโปรแกรม และประเมินผลการลงทุนจากผลการปฏิบัติงาน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของการฝึกอบรม โดยแบ่งเป็น 2 คำ คือ คำว่า ฝึก แปลว่า ทำ (เช่น แสดง บอก หรือปฏิบัติ เป็นต้น) เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจจนเป็น หรือมีความชำนาญ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2538: 571) และคำว่า อบรม แปลว่า แนะนำพร่ำสอนให้ซึมซาบเข้าไปจนติดเป็นนิสัย หรือแนะนำชี้แจงให้เข้าใจในเรื่องที่ต้องการ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2538: 916)

สมคิด บางโม (2544: 14) กล่าวว่า การฝึกอบรม (Training) หมายถึง กระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเฉพาะด้านของบุคคลโดยมุ่งเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และทัศนคติ (Attitude) อันจะนำไปสู่การยกมาตรฐานให้สูงขึ้น ทำให้บุคคลมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานและองค์การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

จากที่กล่าวมานั้นสรุปได้ว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่เกิดจากมวลประสบการณ์ที่สร้างขึ้นมา ให้เกิดองค์ความรู้ เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคม เพื่อปลูกฝัง พัฒนา ส่งเสริมให้ผู้ได้รับการฝึกอบรมพัฒนาความรู้ ความประพฤติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เจตคติ ทักษะชีวิตเป็นกระบวนการฝึกอบรม กาย วาจา ใจ และปัญญาให้เจริญงอกงาม เกิดภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

3.2 จุดมุ่งหมายของการฝึกอบรม

สมคิด บางโม (2551: 14) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมว่า การฝึกอบรม เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถในการทำงานเฉพาะอย่าง อาจจำแนกวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมได้ 4 ประการ เรียกว่า KUST ดังนี้

1. เพื่อเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge : K) ให้มีความรู้ หลักการ ทฤษฎี แนวคิดในเรื่องที่อบรมเพื่อนำไปใช้ในการทำงาน
2. เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจ (Understand : U) เป็นลักษณะที่ต่อเนื่องจากความรู้ กล่าวคือ เมื่อรู้ในหลักการและทฤษฎีแล้วสามารถตีความ แปลความ ขยายความ และอธิบายให้คนอื่นทราบได้ รวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ได้
3. เพื่อเพิ่มพูนทักษะ (Skill : S) ทักษะคือ ความชำนาญหรือความคล่องแคล่วในการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งได้โดยอัตโนมัติ เช่น การใช้เครื่องมือต่างๆ การขับรถ การขี่จักรยาน เป็นต้น
4. เพื่อเปลี่ยนแปลงเจตคติ (Attitude : A) เจตคติหรือทัศนคติ คือ ความรู้สึกที่ดีไม่ดีต่อสิ่งต่างๆ การฝึกอบรมมุ่งให้เกิดหรือเพิ่มความรู้สึกดี ๆ ต่อองค์การ ต่อผู้บังคับบัญชา ต่อเพื่อนร่วมงาน และต่องานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ เช่น ความจงรักภักดีต่อบริษัท ความภาคภูมิใจต่อสถาบัน ความสามัคคีในหมู่คณะ ความรับผิดชอบต่องาน ความเอาใจใส่ต่องาน รักงานไม่เบื่อง่าย ความกระตือรือร้น เป็นต้น

นรินทร์ จุลทรัพย์ (2551: 7 – 8) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายทั่วไปของการฝึกอบรมเพื่อต้องการให้บุคลากรได้เข้ารับการฝึกอบรมได้พัฒนา 3 ด้าน ด้วยกัน คือ 1) พัฒนาความรู้ (Knowledge) 2) พัฒนาทักษะ (Skill) 3) พัฒนาทัศนคติ (Attitude) โดยคาดหวังว่าเมื่อบุคคลได้รับการฝึกอบรมและเกิดการพัฒนา

ความรู้ทักษะและทัศนคติแล้ว เมื่อกลับไปปฏิบัติงานจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Behavior Change) ในการปฏิบัติงาน ทำให้การปฏิบัติงานได้ผลดีขึ้นเพราะฉะนั้น จุดมุ่งหมายสำคัญที่สุดของการฝึกอบรม ก็คือเพื่อให้เกิดการปรับปรุงการปฏิบัติงานนั่นเอง

ยงยุทธ เกษสาคร (2551: 29) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการฝึกอบรมเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ดังนี้

1. เพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) การเพิ่มพูนความรู้หรือสติปัญญาหรือเพื่อปรับปรุงแก้ไขความรอบรู้เพื่อการปฏิบัติงานของแต่ละบุคคลในแต่ละระดับ
2. สร้างความเข้าใจ (Understand) เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ อาจขยายไปถึงการเพิ่มขีดความสามารถนำไปใช้ปรับในสถานการณ์จริงด้วย เป็นการเสริมความรู้ความสามารถในวิชาชีพ
3. พัฒนาทักษะ (Skill) การพัฒนาทักษะความชำนาญ เป็นจุดมุ่งหมายของการฝึกอบรมและการพัฒนามาช้านาน รวมถึงตั้งแต่การจัดลำดับความสำคัญของงาน การแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า การเพิ่มความมั่นใจในการตัดสินใจทำให้สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและคล่องตัว
4. เพื่อเปลี่ยนแปลงเจตคติ (Attitude) เมื่อสร้างเจตคติที่ดีที่เหมาะสมแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทำให้มีกำลังใจหรือขวัญที่ดีในการทำงาน และสามารถทำงานของตนได้ด้วยความยินดีและพอใจ และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยความสบายใจ

ผู้วิจัยสรุป จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม คือ สิ่งที่กำหนดทิศทางของการฝึกอบรม เป็นหัวใจที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอีกหนึ่งตัว เป็นเครื่องแสดงถึงแนวทางข้างหน้าของการฝึกอบรม ผลที่จะได้ตามมา ในการกำหนดทิศทาง รู้ว่าต้องอบรมกับใคร วิทยากร มีความมุ่งหมายที่สำคัญในการอบรมมากน้อยเท่าไร ผลจะเกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด ทิศทางของการฝึกอบรมจะได้ใช้ถูกที่ ถูกคน เหมาะสมกับวัยในการอบรม

3.3 ประเภทของการฝึกอบรม

ศักดิ์ศรี ปาณะกุล (2554: 12 – 8, 12 – 10) ได้เสนอแนวคิดและวิธีการแบ่งประเภทของหลักสูตรฝึกอบรมไว้ ดังนี้

1. แบ่งโดยยึดช่วงเวลาเป็นหลัก แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ
 - 1.1 การฝึกอบรมก่อนประจำการ (Pre-Service Training) เป็นการฝึกอบรมเพื่อเตรียมบุคลากร ก่อนเข้ารับหน้าที่ให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานที่จะได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรมจะเน้นเรื่องจำเป็นในการปฏิบัติงานอย่างละเอียดทุกด้าน ซึ่งจะรวมถึงการสร้างทักษะในการปฏิบัติงานไว้ด้วย
 - 1.2 การฝึกอบรมระหว่างประจำการ (In-Service Training) เป็นการฝึกอบรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทัศนคติ แก่ผู้เข้ารับการอบรมให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น หรือช่วยแก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน อันมีสาเหตุมาจากตัวผู้ปฏิบัติงานเอง หรือเพื่อเป็นการเตรียมบุคลากร ให้พร้อมสำหรับการเลื่อนตำแหน่งหรือเปลี่ยนแปลงสายงาน
2. แบ่งโดยยึดลักษณะของวิธีการฝึกอบรมเป็นหลัก

2.1 การฝึกปฏิบัติงานปกติในที่ทำการ (On the job training or Desk training)

เป็นการฝึกอบรมระหว่างการปฏิบัติงานจริง เพื่อให้ผู้เข้าอบรมเข้าใจถึงวิธีการทำงานที่ถูกต้องเหมาะสม โดยจำกัดเฉพาะที่จะต้องทำจริงเท่านั้น โดยให้ผู้เข้าอบรมทำงานนั้นๆ ตามปกติ แล้วมีผู้คอยกำกับดูแล ให้ปฏิบัติอย่างถูกต้อง ผู้คอยกำกับอาจเป็นหัวหน้าหรือครูฝึกก็ได้ ซึ่งจะทำหน้าที่อธิบายหรือสาธิตเพิ่มเติม การเรียนรู้ ซึ่งผู้เข้าอบรมได้รับจากการฝึกปฏิบัติของตนเองเป็นหลัก ในช่วงหลังการฝึกอบรมแบบนี้ มักจะเป็นการปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงาน ซึ่งได้มีผู้เรียนระบุถึงขั้นตอนและรายละเอียดในการปฏิบัติงาน นั้นๆ ไว้แล้ว

2.2 การฝึกอบรมนอกสถานที่ทำงาน (Off the job Training) มีวัตถุประสงค์

เพื่อเตรียมให้ผู้เข้าอบรมพร้อมที่จะปฏิบัติงานได้ทันที หรือพร้อมในการที่จะเข้ารับการฝึกปฏิบัติงานปกติ ในที่ทำการ หรือใช้เพื่อลดค่าใช้จ่าย หรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นหากใช้การฝึกอบรมแบบการฝึกปฏิบัติงานปกติในที่ทำการกรณีที่เป็นงานที่เสี่ยงต่อความเสียหายหรือเสี่ยงอันตราย การฝึกอบรมแบบนี้ จะมีลักษณะการฝึกอบรมแบบห้องเรียน (Classroom Training) คือ มีผู้รับการอบรมจำนวน 10 – 100 คน ใช้สถานที่ในห้องประชุมเป็นหลักใช้เทคนิค ในการบรรยาย การอภิปรายเป็นหลัก และมีการใช้สื่อทัศนูปกรณ์ การสาธิต กิจกรรมกลุ่ม ฯลฯ

3. แบ่งตามจำนวนผู้เข้ารับการอบรม

3.1 การฝึกอบรมรายคน เป็นการฝึกอบรมเฉพาะราย ตามความจำเป็นในการฝึกอบรม ของบุคคลรายนั้นๆ โดยอาจอบรมปฐมนิเทศเป็นรายตัว การฝึกอบรมขณะปฏิบัติงาน การจัดให้ฝึกอบรม ด้วยตัวเองทางไปรษณีย์หรืออาจใช้เทคนิคการบริหารอื่นๆ เช่น การมอบหมายงานให้ปฏิบัติ เป็นต้น

3.2 การฝึกอบรมเป็นคณะ เป็นการฝึกอบรมให้กับกลุ่มบุคลากร ซึ่งมีลักษณะ ความจำเป็นในการฝึกอบรมเหมือนกัน ที่ละจำนวนมากๆ หรือเรียกว่า Classroom Training นั้นเอง

4. แบ่งตามลักษณะของเนื้อหาหลักสูตรฝึกอบรม ในกรณีที่มีการสำรวจหาความจำเป็น ในการฝึกอบรมทั้งองค์กรแล้ว พบว่า มีความจำเป็นจะต้องฝึกอบรมหลักสูตรในเนื้อหาหลายด้านกัน โดยผู้เข้าอบรมจะเป็นบุคลากรซึ่งดำรงตำแหน่งและระดับต่างกัน จึงอาจมีการกำหนดหลักสูตรฝึกอบรม ในแต่ละด้าน และแบ่งประเภทการฝึกอบรมออกเป็นด้านต่างๆ ตามลักษณะของหลักสูตรฝึกอบรม เช่น การฝึกอบรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การฝึกอบรมด้านการปฏิบัติงานธุรการ การฝึกอบรมด้านการบริหาร เป็นต้น

5. แบ่งตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย หรือกลุ่มบุคลากรในโครงสร้างขององค์กร การแบ่งในลักษณะนี้จะเชื่อมโยงไปถึงลักษณะของเนื้อหาหลักสูตรฝึกอบรมด้วย ได้แก่

5.1 การฝึกอบรมสำหรับบุคลากรแต่ละระดับตามแนวนอนในโครงสร้างขององค์กร เพื่อให้ความรู้ทั่วๆ ไปในลักษณะที่ต้องการสร้างกรอบแนวคิดและแนวปฏิบัติอย่างกว้างๆ ซึ่งบุคลากร ในระดับดังกล่าวควรจะทราบหรือสามารถปฏิบัติได้ เช่น การฝึกอบรมปฐมนิเทศสำหรับบุคลากรใหม่ การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ และการพัฒนาบุคลากรระดับบริหาร เป็นต้น

5.2 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรตามแนวขององค์กร เป็นการฝึกอบรมเพื่อให้ความรู้หรือสร้างความสามารถเฉพาะสำหรับบุคลากรในแต่ละตำแหน่งหรือสายงานหรือในแต่ละหน่วยงาน โดยใช้หลักสูตรซึ่งกำหนดขึ้นโดยเฉพาะตามความจำเป็นในการฝึกอบรมของตำแหน่งนั้นๆ และมักจะเน้นถึงแนวการปฏิบัติงานในรายละเอียดซึ่งผู้เข้าอบรมจะนำไปใช้ในการทำงานได้มากกว่าการฝึกอบรมแนวนอน เช่น การฝึกอบรมสำหรับเจ้าหน้าที่บุคลากรฝึกอบรมเลขานุการผู้บริหาร การฝึกอบรมบุคลากรกองการเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

6. แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ซึ่งแยกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

6.1 การฝึกอบรมเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้เกิดขึ้นมาแล้ว กล่าวคือ เมื่อการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรมีปัญหาเกิดขึ้น สามารถสำรวจค้นพบได้ หรือเป็นที่ปรากฏชัดแจ้งว่า เป็นความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการฝึกอบรม จึงได้มีการจัดฝึกอบรมขึ้น เช่น จัดฝึกอบรมหลักสูตรเทคนิคการจรรยาบรรณการประชุมขึ้น เมื่อพบว่า เจ้าหน้าที่ไม่สามารถรายงานการประชุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.2 การฝึกอบรมเพื่อป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นมาในอนาคต ความจำเป็นในการฝึกอบรมประเภทนี้ มักเกิดขึ้นเมื่อมีแผนหรือมีความคาดหวังว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคล หรือวิธีการปฏิบัติงานในหน่วยงาน และบุคลากรที่มีอยู่เดิมในปัจจุบัน ยังไม่สามารถรองรับการปฏิบัติงานใหม่นั้นได้ จึงจำเป็นต้องจัดการฝึกอบรมเพื่อป้องกันปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้น เช่น เมื่อมีแผนจะนำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ใหม่ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงานด้านหนึ่ง จึงจำเป็นต้องรับจัดการฝึกอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถใช้โปรแกรมต่างๆ ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพเสียก่อน

6.3 การฝึกอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพสูงขึ้นในระยะยาว หมายถึง องค์กรมีได้มีปัญหามีแผนในการเปลี่ยนแปลงในระยะสั้นแต่อย่างไร แต่ในระยะยาวมุ่งที่จะพัฒนางานและพัฒนาบุคลากรเพื่อมุ่งสู่ความเป็นเลิศขององค์กรโดยรวม จึงได้จัดให้มีการอบรมขึ้นอย่างต่อเนื่องและทั้งองค์กร

ซูซัย สมิทธิไกร (2554: 7 – 10) กล่าวถึง ประเภทของการฝึกอบรมว่า การฝึกอบรมบุคลากรมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท และสามารถจำแนกตามเกณฑ์ต่างๆ ได้ ดังต่อไปนี้

1. แหล่งของการฝึกอบรม เกณฑ์ประเภทนี้แบ่งถึงแหล่งของผู้รับผิดชอบการฝึกอบรม ซึ่งแบ่งได้เป็นสองลักษณะ คือ

1.1 การฝึกอบรมภายในองค์กร (In-House Training) การฝึกอบรมแบบนี้ เป็นสิ่งที่องค์กรจัดขึ้นเองภายในสถานที่ทำงาน โดยหน่วยฝึกอบรมขององค์กรจะเป็นผู้ออกแบบและพัฒนาหลักสูตร กำหนดตารางเวลา และเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งจากภายนอกและภายในองค์กรมาเป็นวิทยากร การฝึกอบรมประเภทนี้มีข้อดีตรงที่ว่า องค์กรสามารถกำหนดหลักสูตรการฝึกอบรม ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการดำเนินงานขององค์กรได้อย่างเต็มที่ แต่ข้อเสียก็คือองค์กรอาจจะต้องทุ่มเททรัพยากร ทั้งในด้านกำลังคน และเงินทองให้แก่กับการฝึกอบรมประเภทนี้มากพอสมควร เนื่องจาก

จำเป็นจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินการทั้งหมด ตั้งแต่การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร การจัดหาวิทยากร การจัดการด้านต่างๆ รวมทั้งการประเมินผล

1.2 การซื้อการฝึกอบรมจากภายนอก การฝึกอบรมประเภทนี้ มิได้เป็นสิ่งต้องจัดการจัดขึ้นเอง แต่เป็นการจ้างองค์การฝึกอบรมภายนอกให้เป็นผู้จัดการฝึกอบรมแทน หรืออาจจะเป็นส่งพนักงานเข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งจัดขึ้นโดยองค์การภายนอก องค์การที่รับจัดการฝึกอบรมให้แก่ผู้อื่น มีอยู่ด้วยกันหลายองค์การ ตัวอย่างเช่น สมาคมการจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทย (PMAT) ศูนย์เพิ่มผลผลิตแห่งประเทศไทย สมาคมการจัดการธุรกิจแห่งประเทศไทยสมาคมการตลาดแห่งประเทศไทย สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) และกองฝึกอบรม กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เป็นต้น การซื้อการฝึกอบรมจากภายนอก มีพนักงานไม่มาก และไม่มีหน่วยฝึกอบรมเป็นของตนเอง

2. การตัดประสบการณ์การฝึกอบรม เกณฑ์ข้อนี้บ่งบอกว่า ฝึกอบรมได้รับการจัดขึ้นในขณะที่ผู้รับการอบรมกำลังปฏิบัติงานอยู่ หรือหยุดพักการปฏิบัติงานไว้ชั่วคราว เพื่อรับการอบรมในห้องเรียน

2.1 การฝึกอบรมในงาน (On-The-Job Training) การฝึกอบรมประเภทนี้จะกระทำโดยการให้ผู้รับการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติงานจริงๆ ในสถานที่ทำงานจริง ภายใต้การดูแลเอาใจใส่ของพนักงานซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง โดยแสดงวิธีการปฏิบัติงานพร้อมทั้งอธิบายประกอบ จากนั้นจึงให้ผู้รับการอบรมปฏิบัติตาม พี่เลี้ยงจะคอยดูแลให้คำแนะนำและช่วยเหลือหากมีปัญหาเกิดขึ้น

2.2 การฝึกอบรมนอกงาน (Off-The-Job Training) ผู้รับการฝึกอบรมประเภทนี้จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสถานที่ฝึกอบรมโดยเฉพาะ และต้องหยุดพักการปฏิบัติงานภายในองค์การไว้เป็นเวลาชั่วคราว จนกว่าการฝึกอบรมจะเสร็จสิ้น

3. ทักษะที่ต้องฝึก หมายถึง สิ่งที่ต้องการฝึกอบรมต้องการเพิ่มพูนหรือสร้างขึ้นในตัวผู้รับการอบรม

3.1 การฝึกอบรมทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills Training) คือ การฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านเทคนิค เช่น การบำรุงรักษาเครื่องจักร การวิเคราะห์สินเชื่อ การซ่อมแซมรถยนต์ เป็นต้น

3.2 การฝึกอบรมทักษะด้านการจัดการ (Managerial Skills Training) คือ การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และทักษะด้านการจัดการและบริหารงานโดยส่วนใหญ่แล้ว ผู้รับการฝึกอบรมมักจะมีตำแหน่งเป็นผู้จัดการ หรือหัวหน้างานขององค์การ

3.3 การฝึกอบรมทักษะด้านการติดต่อสัมพันธ์ (Interpersonal Skills Training) การฝึกอบรมประเภทนี้ มุ่งเน้นให้ผู้รับการฝึกอบรม มีการพัฒนาทักษะในห้การทำงานร่วมกับผู้อื่น รวมทั้งการมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน

4. ระดับชั้นของพนักงานที่เข้ารับการฝึกอบรม หมายถึง ระดับความรับผิดชอบในงานของผู้รับการอบรม

4.1 การฝึกอบรมระดับพนักงานปฏิบัติการ (Employee Training) คือ การฝึกอบรมที่จัดให้แก่พนักงานระดับปฏิบัติการ ซึ่งทำหน้าที่ในการผลิตสินค้าหรือให้บริการแก่ลูกค้าโดยตรง โดยมักจะเป็นการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและขั้นตอนของการปฏิบัติงาน เช่น การซ่อมแซม และบำรุงรักษาเครื่องจักร การโต้ตอบทางโทรศัพท์ หรือ เทคนิคการขาย เป็นต้น

4.2 การฝึกอบรมระดับหัวหน้างาน (Supervisory Training) คือ การฝึกอบรมที่เน้นกลุ่มพนักงานที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารระดับต้นขององค์กรโดยส่วนใหญ่แล้ว การฝึกอบรมประเภทนี้มักจะมีหลักสูตรที่ให้ความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารงาน

4.3 การฝึกอบรมระดับผู้จัดการ (Managerial Training) กลุ่มเป้าหมายของการฝึกอบรมประเภทนี้คือ กลุ่มพนักงานผู้จัดการฝ่ายหรือผู้จัดการระดับกลางขององค์กร เนื้อหาของการฝึกอบรมแบบนี้ก็จะมุ่งเน้นให้ผู้รับการฝึกอบรม มีความรู้ความเข้าใจหลักการจัดการ และบริหารงานที่ลึกซึ้งมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้สามารถบริหารงานและจัดการคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4 การฝึกอบรมระดับผู้บริหารชั้นสูง (Executive Training) การฝึกอบรมประเภทนี้เน้นให้ผู้รับการอบรมซึ่งเป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์กร อาทิ ผู้อำนวยการฝ่าย กรรมการบริหาร ประธานและรองประธานบริษัท มีความรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับการบริหารองค์กร เช่น การวางแผน และการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ (Strategic Planning and Decision-Making) หรือการพัฒนาองค์กร (Organizational Development)

วันทนา เนาว์วัน (2548: 50) ได้กล่าวถึงประเภทของการฝึกอบรมเป็นหลายประเภทตามเกณฑ์ต่างๆ ดังนี้

1. แหล่งของการฝึกอบรมแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 การฝึกอบรมภายในองค์กร (In House Training) การอบรมที่องค์กรจัดขึ้นเองภายในที่ทำงาน องค์กรเป็นผู้ออกแบบและพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาเอง กำหนดการอบรมการเชิญวิทยากร เป็นต้น ซึ่งการฝึกอบรมภายในองค์กร เป็นการช่วยประหยัดงบประมาณ หากวิทยากรและสถานที่จัดภายในสถานที่ทำงาน มีข้อดีที่องค์กรสามารถที่จะกำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงานของตนได้เต็มที่

1.2 การฝึกอบรมภายนอกองค์กร (Out House Training) ซึ่งอาจเป็นการจ้างองค์กรภายนอกมาดำเนินการจัดการฝึกอบรมให้ทั้งหมด ซึ่งจะเป็นที่นิยมขององค์กรในขนาดเล็ก มีพนักงานไม่มาก และมีหน่วยงานของการอบรมเป็นของตนเอง ขาดทั้งด้านสถานที่และตัวบุคคลที่ดำเนินงานด้านนี้ ดังนั้น การฝึกอบรมภายนอกองค์กร จะเป็นการสะดวกต่อผู้เข้ารับการอบรม และผู้จัดมากกว่าการจัดภายในองค์กร

2. การจัดประสบการณ์การฝึกอบรมในขณะปฏิบัติงาน (On The Job Training : OJT) การฝึกอบรมประเภทนี้ กระทำโดยการให้ผู้รับการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติงานจริงๆ ในสถานที่ทำงานจริง ภายใต้การดูแลของพี่เลี้ยง ซึ่งแสดงวิธีการทำงานประกอบการอธิบาย และพี่เลี้ยงจะให้คำแนะนำช่วยเหลือหากว่า มีปัญหาเพื่อให้การทำงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย การฝึกอบรมนอกงาน หรือการฝึกอบรม

ที่ไม่ต้องปฏิบัติงาน (Off the job training) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมประเภทนี้จะเรียกสิ่งต่างๆ ในสถานที่ฝึกอบรมโดยเฉพาะ และต้องหยุดพักการปฏิบัติงานภายในเป็นการชั่วคราวจนกว่าการอบรมจะสิ้นสุด

3. ทักษะที่ต้องการฝึกอบรม หมายถึง สิ่งที่ต้องการฝึกอบรมต้องการเพิ่มพูนหรือสร้างขึ้นในตัวผู้เข้ารับการอบรม

3.1 การฝึกอบรมทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills Training) คือ การอบรมที่มุ่งเน้นไปที่ทักษะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านเทคนิค เช่น การบำรุงรักษาเครื่องจักร การซ่อมแซมรถยนต์ เป็นต้น

3.2 การฝึกอบรมทักษะด้านการจัดการ (Managerial Skills Training) หมายถึง การฝึกอบรมที่เพิ่มพูนความรู้ และทักษะด้านการบริหารและการจัดการให้เป็นผู้ที่ดำรงตำแหน่งระดับผู้จัดการหรือหัวหน้างานในแต่ละแผนก

3.3 การฝึกอบรมทักษะด้านการติดต่อสัมพันธ์ (Interpersonal Skills Training) คือ การฝึกอบรมที่มุ่งเน้นให้ผู้เข้ารับการอบรม มีการพัฒนาทักษะในการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น การมีสัมพันธภาพที่ดีต่อเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชาและระหว่างแผนกในหน่วยงานของตน

4. ระดับชั้นของบุคคลที่ต้องได้รับการฝึกอบรม แบ่งเป็นดังนี้

4.1 ระดับพนักงานปฏิบัติการ (Employee Training) การฝึกอบรมที่จัดให้พนักงานระดับปฏิบัติการ ที่ทำหน้าที่ในสายการผลิตหรือให้บริการโดยตรงต่อลูกค้า เน้นพนักงานระดับปฏิบัติการ ที่ทำหน้าที่ในสายการผลิตหรือบริการโดยตรงต่อลูกค้า เน้นการอบรมในเรื่องของการผลิตเพื่อปริมาณงาน และคุณภาพ การบริการที่ให้ลูกค้าพึงพอใจและสร้างความประทับใจและกลับมาใช้บริการอีกครั้ง หรือเทคนิคการขาย เป็นต้น

4.2 ระดับหัวหน้างาน (Supervisory Training) การฝึกอบรมที่จัดให้กับหัวหน้างานซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับต้นขององค์กร เน้นหลักสูตรที่ให้ความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ

4.3 ระดับผู้จัดการ (Managerial Training) กลุ่มเป้าหมายของการอบรมที่ระดับผู้จัดการหรือผู้บริหารระดับกลางขององค์กร เน้นหลักสูตรเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของการบริหารจัดการที่ลึกซึ้งในการบริหารตน ควบคุมดูแลบุคคลในองค์กร

4.4 ระดับผู้บริหารระดับสูง (Executive Training) การฝึกอบรมที่จัดให้กับระดับผู้บริหารระดับสูงขององค์กร เช่น ฝ่ายอำนวยการ กรรมการบริหาร ประธานกรรมการของบริษัท ให้มีความรู้ ความเข้าใจในการวางแผน กลยุทธ์ จัดทำแผนแม่บท นโยบายการบริหารองค์กร การพัฒนาองค์กร เป็นต้น

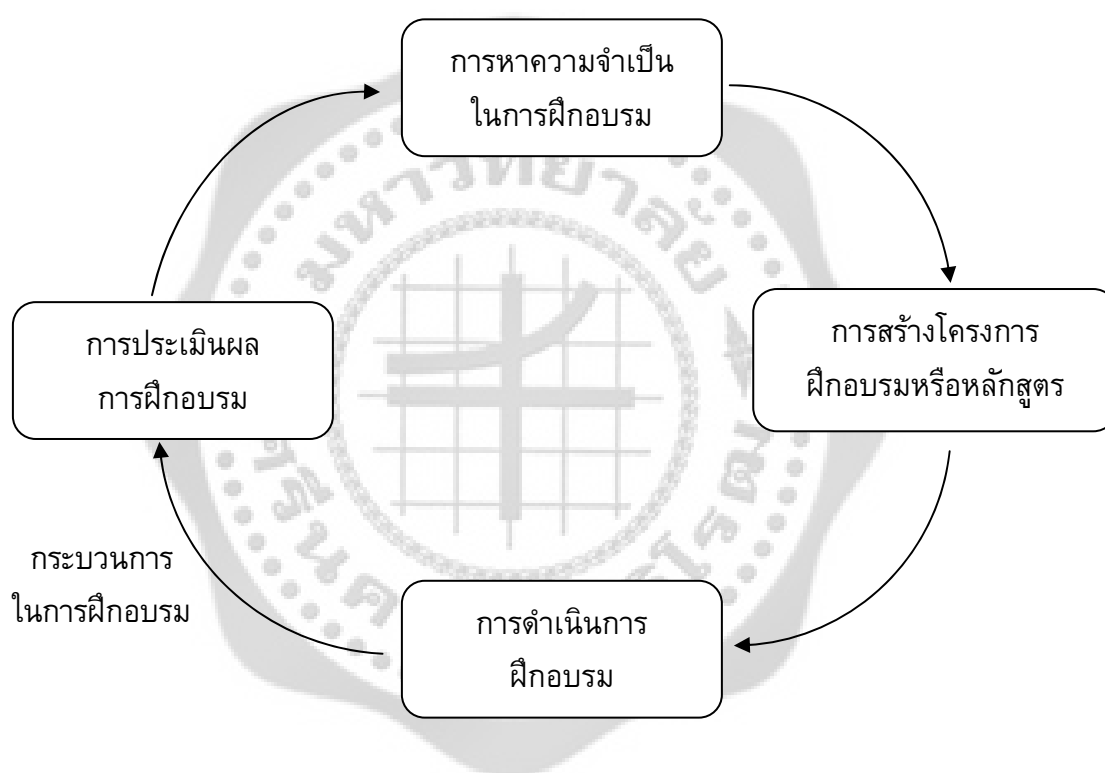
จากแนวความคิดของนักวิชาการที่ได้แสดงถึงเรื่องของประเภทของการอบรมนั้น การอบรมมีหลากหลายประเภท ขึ้นอยู่กับผู้จัดจะเป็นผู้แบ่งประเภท และสถานะของการฝึกอบรม ให้เหมาะสมกับวัย หัวข้อ และผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรม พร้อมด้วยสถานที่จัดฝึกอบรม ให้สอดคล้องกับความจำเป็นของการฝึกอบรมให้เกิดผลและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทักษะ ความคิด ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

3.4 ขั้นตอนและกระบวนการฝึกอบรม

สมชาติ กิจยรรยง (2555: 22 – 37) กล่าวว่า กระบวนการในการฝึกอบรมประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม
2. การสร้างโครงการฝึกอบรมหรือหลักสูตรฝึกอบรม
3. การดำเนินการฝึกอบรม
4. การประเมินผลการฝึกอบรม

ดังจะขั้นตอนในการฝึกอบรมของ สมชาติ กิจยรรยง ภาพประกอบ 8 ดังนี้



ภาพประกอบ 8 แผนภูมิแสดงการวางแผนการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ

ที่มา: สมชาติ กิจยรรยง. (2555). เทคนิคการเป็นวิทยากรที่ประสบความสำเร็จ. หน้า 23.

1. การหาความจำเป็นในการฝึกอบรม การพัฒนาบุคลากรโดยการฝึกอบรม ในการฝึกอบรมนั้น สิ่งสำคัญประการแรกที่จะต้องดำเนินการคือ การสำรวจหาความจำเป็นในการฝึกอบรม (Training Needs) หมายถึง การสำรวจหรือค้นคว้าว่ามีปัญหา การปฏิบัติงานอะไรบางอย่างที่สามารถแก้ไขได้ โดยการฝึกอบรม

ทั้งนี้เพื่อให้การฝึกอบรมนั้นจะเป็นส่วนช่วยให้บุคลากรหรือพนักงานในหน่วยงานสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. การสร้างโครงการฝึกอบรมหรือหลักสูตรฝึกอบรม เมื่อได้ความจำเป็นในการฝึกอบรมแล้วจึงมาวางแผนงานฝึกอบรมและสร้างโครงการฝึกอบรมขึ้นมา โครงการฝึกอบรม หมายถึง การกำหนดขั้นตอนวิธีการ ตลอดจนแนวปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

3. การดำเนินการฝึกอบรม เป็นขั้นตอนสำคัญที่วิทยากรจะต้องมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยให้โครงการฝึกอบรมต่างๆ บรรลุเป้าหมายโดยผู้รับผิดชอบจะต้องมีการเตรียมการและมีการดำเนินงานที่ดี ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินงานฝึกอบรม 3 ขั้นตอน คือ

3.1 การเตรียมการก่อนการฝึกอบรม

3.2 การดำเนินการระหว่างการฝึกอบรม

3.3 การดำเนินการภายหลังสิ้นสุดการฝึกอบรมวิทยากรจึงมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการฝึกอบรม นับตั้งแต่การหาความต้องการ การกำหนดเนื้อหาหลักสูตร และการใช้เทคนิคการฝึกอบรมในขณะการฝึกอบรม

4. การประเมินผลการฝึกอบรม เป็นขั้นตอนสุดท้ายในกระบวนการฝึกอบรม ซึ่งโดยปกติส่วนใหญ่การประเมินผลมักจะจัดทำแต่เพียงผู้เข้ารับการอบรมเพื่อประเมินวิทยากรผู้บรรยายว่า รู้สึกอย่างไร ได้สาระและมีการบรรยายที่จูงใจให้ติดตามหรือไม่ โดยหลักการการประเมินผลทำได้หลายรูปแบบ คือ

4.1 ผู้เข้ารับการอบรมประเมินวิทยากรและผู้ดำเนินโครงการ

4.2 วิทยากรประเมินผู้ดำเนินโครงการและผู้เข้ารับการอบรม

4.3 ผู้ดำเนินโครงการประเมินผู้ฟังและวิทยากร

4.4 ผู้รับผิดชอบโครงการติดตามผลผู้เข้ารับการอบรม

เพ็ชรี ฐะปะนีย์ (2554: 25 – 29) กล่าวว่า ในการจัดการฝึกอบรมครั้งหนึ่งๆ จะมีขั้นตอนการดำเนินงานสรุปได้ 8 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรม (Training Need Analysis) การวิเคราะห์หาความจำเป็นในการฝึกอบรม จะถูกกระทำขึ้นเพื่อให้การฝึกอบรมนั้นสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม หรือองค์กรมากที่สุด หากไม่มีการวิเคราะห์หาความจำเป็นในการจัดการฝึกอบรมเสียก่อนอาจเกิดความสูญเปล่า หรือไม่สามารรถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปองค์กรหรือสถานประกอบการจะจัดฝึกอบรมขึ้นมาเพราะสาเหตุหลายๆ ประการ ดังนี้

1.1 มีปัญหาบางอย่างที่เกิดจากพฤติกรรมบุคคลในองค์กร เช่น การขาดงาน โดยไม่มีสาเหตุที่เหมาะสม บุคลากรมีความขัดแย้งกัน การทำงานที่ไม่สร้างผลผลิต เป็นต้น

1.2 องค์กรต้องการให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถ ทักษะหรือทัศนคติบางอย่าง

1.3 ต้องการลดต้นทุนการผลิตขององค์กร

1.4 ต้องการเพิ่มผลผลิตหรือการบริการขององค์กรให้มากขึ้น

- 1.5 มีการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ
- 1.6 มีการนำเทคโนโลยี นวัตกรรมใหม่เข้ามาใช้ในองค์กร
- 1.7 เพื่อให้สอดคล้องตามแผนหรือหลักการควบคุมคุณภาพ ISO,HA ,TQM, QC
- 1.8 เพื่อการแข่งขันอย่างสมศักดิ์ศรีในเรื่องการมีบุคลากรที่มีคุณภาพอยู่ในสังกัด
- 1.9 เพื่อเป็นการพบปะระหว่างบุคลากรในแผนเดียวกันหรือต่างแผนก
- 1.10 เพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงาน กรณีมีบุคลากรใหม่เข้ามาทำงาน หรือมีการเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้น หรือเปลี่ยนหน้าที่การทำงานใหม่ในองค์กร (Internal Market Mobility)
- 1.11 เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เช่น การลดขนาดองค์กร การลดกำลังคน การเตรียมการกำลังคน การขยายกิจการ

2. การวางแผนการฝึกอบรม (Planning for Training) หลังจากที่ได้มีการวิเคราะห์หาความจำเป็นฝึกอบรมแล้ว องค์กรต้องวางแผนเพื่อจัดการฝึกอบรมต่อไป ซึ่งการวางแผนในการจัดฝึกอบรมควรต้องมีการประสานงานกับทุกฝ่ายในองค์กรเพื่อให้เกิดความทำงานร่วมกันตั้งแต่เริ่มต้น

3. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม (Objectivesetting) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม เปรียบเสมือนทิศทางสำหรับการออกแบบและวางหลักสูตรการฝึกอบรม ตลอดจนเป็นแนวทางการออกแบบและประเมินผลโครงการฝึกอบรม วัตถุประสงค์การฝึกอบรมที่นิยมเขียนกันทั่วไป มักเป็นวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่โครงการฝึกอบรมนั้นๆ ต้องการให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหลังการเข้ารับการฝึกอบรมแล้ว

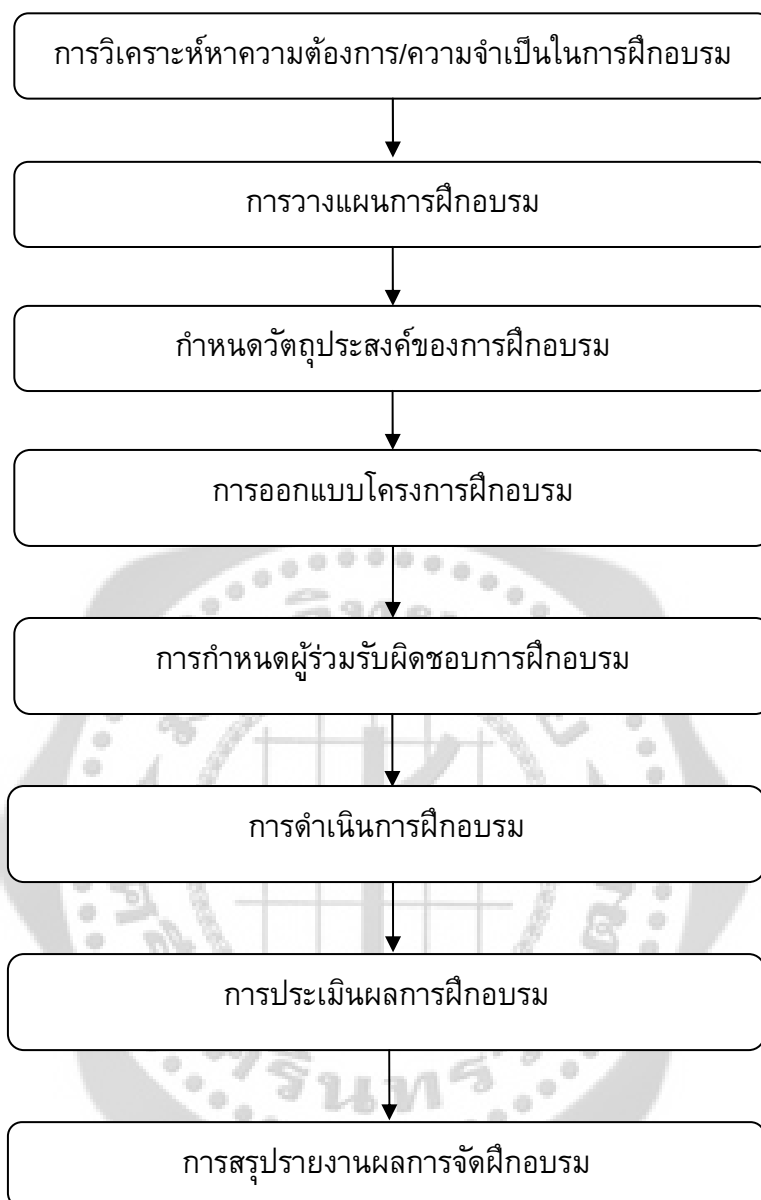
4. การออกแบบโครงการฝึกอบรม (Training Designing) เป็นการออกแบบว่า จะจัดโครงการฝึกอบรมแบบใดภายใต้งบประมาณที่มีอยู่ หรือที่ได้รับอนุมัติ โดยที่รูปแบบการฝึกอบรม อาจเป็นการบรรยาย การอภิปราย การประชุมหรือการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การทำกิจกรรมกลุ่ม การใช้เกมส์สร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับเนื้อหา หรือทักษะที่ต้องการจัดฝึกอบรม มีการกำหนดวัน เวลา สถานที่ของการฝึกอบรม การคัดเลือกบุคลากรเข้ารับการฝึกอบรม การแสวงหาวิทยากรภายในหรือภายนอกที่มีความรู้หรือมีความสามารถ ประสพการณ์ที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่จัดการฝึกอบรม การนี้อาจจะต้องคำนึงถึง พื้นฐาน ตำแหน่งหน้าที่ ระดับการศึกษาของผู้เข้ารับการฝึกอบรมในแต่ละโครงการด้วย

5. การกำหนดผู้ร่วมรับผิดชอบการฝึกอบรมภายในองค์กร (Staff for Organizing) การจัดฝึกอบรม ในองค์กร โดยปกติจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายฝึกอบรมหรือฝ่ายบุคคลหรือฝ่ายทรัพยากรมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งประธานจัดโครงการมักเป็นหัวหน้างานการบริหารงานบุคคล และเจ้าหน้าที่ในแผนกและมีการแบ่งหน้าที่ต่างๆ เช่น ฝ่ายลงทะเบียน การเตรียมเอกสาร การเชิญวิทยากร การติดต่ออาหารหรือของว่าง จัดหาสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ในการฝึกอบรม ฯลฯ นอกจากนี้ควรจะต้องประสานความร่วมมือไปยังฝ่าย/แผนกอื่นๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่แท้จริง ไม่แต่เฉพาะการส่งบุคลากรในแผนกมาเข้ารับการฝึกอบรมเท่านั้น แต่จะต้องมาร่วมกันวางแผน ออกแบบ และดำเนินการ นับตั้งแต่วันเปิด/ปิด การฝึกอบรมและการประเมินผลจัดการฝึกอบรม ตลอดจนการติดตามพฤติกรรมของบุคลากรหลังการฝึกอบรมแล้วให้เป็นวงจรอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. การดำเนินการฝึกอบรม (Conducting Training) หลังจากมีการวางแผน ออกแบบ และกำหนดองค์ประกอบต่างๆ ในการจัดฝึกอบรมแล้ว นักฝึกอบรมหรือผู้จัดผู้จัดการฝึกอบรมจะต้องดำเนินการตามแผนที่วางไว้ อย่างไรก็ตาม ในระหว่างการดำเนินการฝึกอบรม อาจมีอุปสรรคปัญหาเกิดขึ้นสิ่งต่างๆ เหล่านี้ อาจเกิดขึ้นได้และเมื่อเกิดขึ้น ผู้จัดการฝึกอบรมต้องใช้ไหวพริบ และมีการแก้ไขปัญหาอย่างมีสติ เช่น ผู้จัดฝึกอบรมต้องไวต่อความรู้สึกต่างๆ และคอยประสานงานกับวิทยากร และช่างเทคนิคอยู่ตลอดเวลา เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการดำเนินการฝึกอบรมให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด หรือไม่เกิดขึ้น

7. การประเมินผลการจัดฝึกอบรม การประเมินผลการฝึกอบรมที่เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม วิทยากรและผู้จัดนั้นมักมีการวางแผนให้ใช้เวลาอย่างน้อยก่อนเลิกอบรม ประมาณ 30 นาที ด้วยการแจกแบบสอบถาม เพื่อประเมินการฝึกอบรมทั้งหมด โดยในทางปฏิบัติแล้ว เพื่อให้การอบรมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและได้ข้อมูลอย่างครอบคลุม ผู้จัดการฝึกอบรมจะต้องสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม วิทยากร และคณะผู้จัดการฝึกอบรม เมื่อมีโอกาที่อิสระ เช่น ในช่วงพัก หรือพักกลางวัน ถึงสภาพการดำเนินการเพื่อนำมาแก้ไขช่วงต่อไป การเก็บรวบรวมแบบสอบถาม การประเมินผลการจัดการฝึกอบรมจะต้องพยายามเก็บให้ครบตามจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรมตลอดจนที่เกี่ยวข้องด้วย หลังจากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ สรุป และรายงานผลเพื่อการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

8. การสรุปรายงานผลการจัดฝึกอบรมในการจัดฝึกอบรมควรต้องมีการสรุปผลการจัดฝึกอบรมและแจ้งหรือประกาศให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบอย่างทั่วถึง รวมทั้งมีการล้างอัดรูปภาพที่ได้ถ่ายไว้ในระหว่างดำเนินการฝึกอบรมเพื่อจัดบอร์ดนิทรรศการหรือส่งให้ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังภาพประกอบ 9 ดังนี้



ภาพประกอบ 9 แผนภูมิแสดงการวางแผนการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ

ที่มา: เพ็ชรี ฐะปะวิเชตร์. (2554). *เทคนิคการจัดฝึกอบรมและการประชุม*. หน้า 29.

ชูชัย สมितिไกร (2554: 29 – 34) แสดงกระบวนการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบโดยมี ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ความต้องการในการฝึกอบรม (Needs Assessment) เป็นขั้นตอนแรกของการจัดการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ดังกล่าวจะช่วยให้ทราบข้อมูลที่จำเป็นสำหรับ

การออกแบบและพัฒนาโครงการฝึกอบรม เพื่อให้การฝึกอบรมสอดคล้องกับความต้องการขององค์กร และเกิดประโยชน์สูงสุด อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริง นักจัดการฝึกอบรมบางส่วนมุ่งสนใจแต่จะจัดการฝึกอบรมโดยละเลยการวิเคราะห์ความต้องการขององค์กร ดังนั้น การฝึกอบรมหลายๆ โครงการ จึงมิได้สร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่องค์การแต่ประการใด

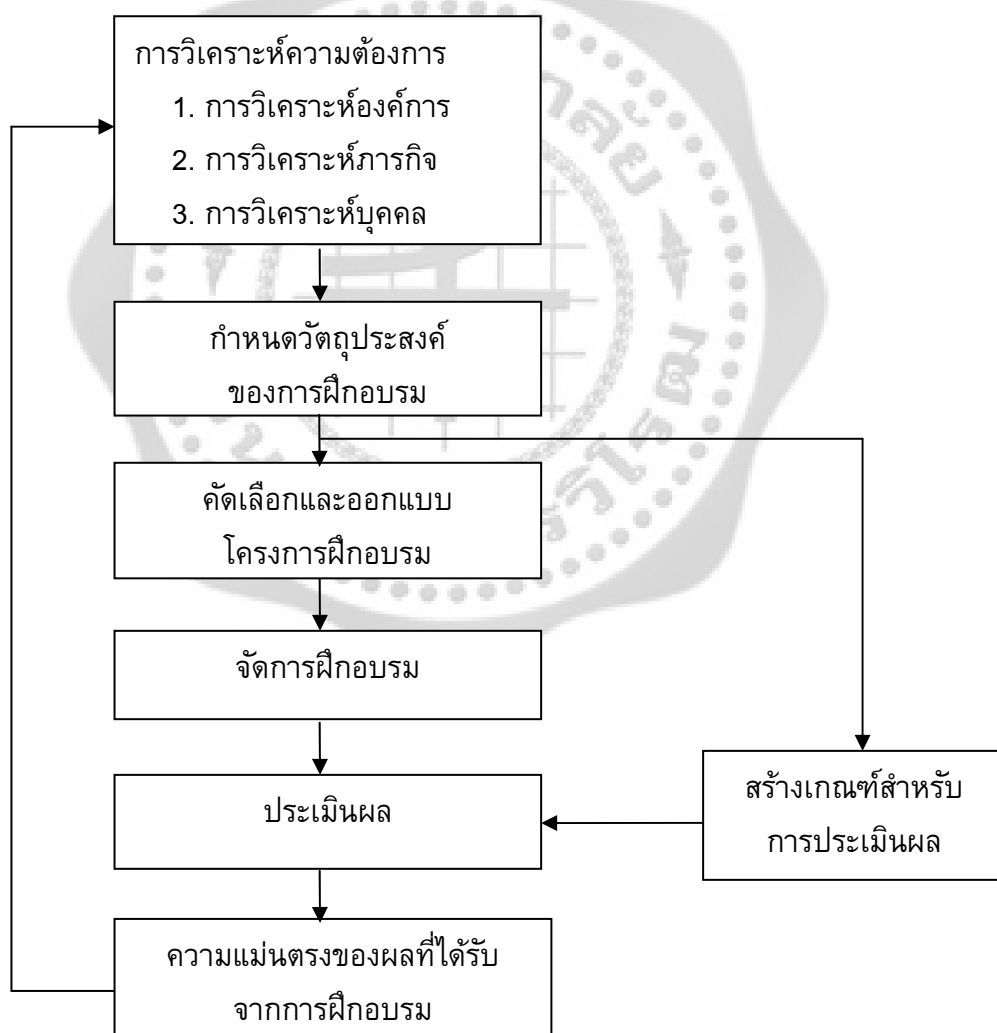
ขั้นตอนที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ความต้องการในขั้นแรก จะเป็นสิ่งที่นำไปใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ซึ่งเป็นเสมือนเข็มทิศสำหรับการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมต่อไป และยังเป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางการประเมินผลโครงการฝึกอบรมอีกด้วย วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมที่ดีนั้น ควรจะเป็นแบบที่เรียกว่า วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives)

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกและออกแบบโครงการฝึกอบรม เมื่อทราบแล้ววัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมคืออะไร ขั้นตอนนี้ 3 นี้ ก็จะเป็นการคัดเลือกและออกแบบโครงการฝึกอบรม ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ กระบวนการในขั้นตอนนี้เน้นได้ว่า มีความละเอียดอ่อน และต้องอาศัยพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบเป็นอย่างมาก นักจัดการการฝึกอบรมจะต้องมีความรู้ทั้งในด้านหลักการเรียนรู้ และการเลือกสรรสื่อการสอนที่เหมาะสมกับผู้รับการอบรม เพื่อให้พวกเขามีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นในด้านความรู้ ทักษะ หรือความสามารถ ตามที่ได้มุ่งหวังไว้ ดังนั้นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่นักจัดการการฝึกอบรมจะต้องรู้ว่า ภารกิจและความรู้ ทักษะ และความสามารถสำหรับภารกิจนั้นคืออะไร และการฝึกอบรมแบบใดที่จะช่วยให้ผู้รับการอบรมมีการเรียนรู้และการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การออกแบบและพัฒนาโครงการฝึกอบรมจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นหัวข้อวิชา เนื้อหา รูปแบบ และวิธีการอบรม สื่อการสอน วิทยากร และเวลาสำหรับการฝึกอบรม เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 สร้างเกณฑ์สำหรับการประเมินผล การสร้างเกณฑ์ (Criteria) สำหรับการประเมินผล ควรที่จะได้กระทำควบคู่ไปกับการคัดเลือกและออกแบบโครงการฝึกอบรม โดยเกณฑ์ที่สร้างขึ้นจะต้องอิงค์หรือสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากเกณฑ์สำหรับการประเมินผลคือมาตรฐานที่ใช้วัดพฤติกรรม ดังนั้น เกณฑ์จึงควรจะระบุว่า พฤติกรรมอะไรที่ผู้เข้ารับการอบรมจะต้องมีการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นความรู้ หรือทักษะ หรือความสามารถ ระดับต่ำของพฤติกรรมที่จัดว่าผ่านเกณฑ์อยู่ที่ตรงไหน และพฤติกรรมนั้นแสดงออกมาจากภายนอกสภาวะการณ์อย่างไร

ขั้นตอนที่ 5 จัดการฝึกอบรม หลักจากวางแผนและเตรียมการฝึกอบรมเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อมาก็คือ การดำเนินการฝึกอบรมตามแผนที่ได้กำหนดไว้ นักจัดการการฝึกอบรมจะต้องดำเนินการเกี่ยวกับสถานที่ของการฝึกอบรมให้เรียบร้อย ไม่ว่าจะเป็นในด้านของโต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์และสื่อการสอนต่างๆ แสงสว่าง อุณหภูมิ อาหาร หรือที่พัก สำหรับผู้รับการอบรม นอกจากนั้น ยังต้องคอยดูแล และประสานงานกับวิทยากรของการฝึกอบรมด้วย ในระหว่างการฝึกอบรม นักจัดการฝึกอบรมอาจจะต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะหน้า ดังนั้น จึงควรที่จะได้มีการเตรียมการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าไว้ด้วยเช่นกัน

ขั้นตอนที่ 6 ประเมินผลการฝึกอบรม กระบวนการของการประเมินผลการฝึกอบรม ประกอบด้วยกระบวนการ 2 ชนิดด้วยกันคือ การสร้างเกณฑ์สำหรับการประเมินผล (ขั้นตอนที่ 4) และการวัดผลโดยใช้วิธีการทดลอง (Experimental) หรือวิธีการที่ไม่ใช่การทดลอง (Nonexperimental) เพื่อตรวจสอบว่า มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้น หรือไม่ภายหลังการฝึกอบรม การประเมินผลจะบ่งชี้ว่า ผลที่ได้รับจากการฝึกอบรมนั้นมีความตรงกับความต้องการและวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมหรือไม่ การฝึกอบรมที่จัดว่าประสบความสำเร็จนั้น จะต้องให้ประโยชน์และคุณค่าตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ หากผลที่ได้รับไม่ตรงและต่ำกว่าความคาดหวังขององค์กร นักจัดการฝึกอบรมจะต้องนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับจากการประเมินผล ไปใช้ประกอบการวิเคราะห์ และการวางแผนการฝึกอบรมในอนาคตต่อไป ผลของการประเมินจึงเป็นเสมือนข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ซึ่งจะนำไปปรับเปลี่ยนการลงทุน เพื่อการฝึกอบรม (Inputs) ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น จากกระบวนการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบของ ชูชัย สมิทธิไกร แสดงในภาพประกอบ 10 ดังนี้



ภาพประกอบ 10 กระบวนการจัดการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบ

ที่มา: ชูชัย สมิทธิไกร. (2554). การฝึกอบรมบุคลากรในองค์กร. หน้า 30.

ศักดิ์ศรี ปาณะกุล (2554: 12 – 7, 12 – 8) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรอบรม ดังนี้

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ความจำเป็นในการฝึกอบรม ก่อนการฝึกอบรม ผู้จัดหลักสูตรควรศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุของปัญหา หนทางไปสู่การแก้ไข ศึกษาผู้รับการฝึกอบรมในเรื่องคุณสมบัติ คุณวุฒิ เพศ วัย ประสบการณ์เดิม พื้นฐานการศึกษา ความสามารถ ความสนใจ วิธีการศึกษาข้อมูลต่างๆ ดังกล่าว อาจใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบทดสอบ หรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การวิเคราะห์ ความจำเป็นในการฝึกอบรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดทำหลักสูตร เพราะทำให้ทราบถึงความสนใจและความต้องการที่แท้จริงของผู้รับการอบรม นอกจากนี้ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมที่จัดขึ้น นำไปใช้ในการกำหนดเนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ออกแบบ เทคนิค วิธีการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เนื้อหา ตลอดจนวิธีการประเมินผลการฝึกอบรม

ขั้นที่ 2 สร้างหลักสูตรฝึกอบรม หลักสูตรฝึกอบรมมุ่งให้ผู้รับการอบรมได้รับการพัฒนาตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่กำหนดไว้ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมจึงควรเขียนในลักษณะของวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมเพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ ทักษะ ทักษะทัศนคติของบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน คือ

1. ผู้รับการฝึกอบรม หรือบุคคลเป้าหมาย ซึ่งผู้จัดการอบรมต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
 2. พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากผู้ที่ไม่มีความรู้เป็นผู้ที่มีความรู้ จากผู้ที่ไม่ขาดทักษะเป็นผู้มีทักษะ
 3. เงื่อนไขของพฤติกรรมการแสดงออกภายใต้สถานการณ์ที่กำหนดให้
 4. เกณฑ์หรือระดับความสำเร็จของงานที่ได้รับมอบหมายในการสร้างหลักสูตร
- เนื้อหาในการฝึกอบรมจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมที่กำหนดไว้ ซึ่งควรนำข้อมูลมาจากแนวคิด หลักการ ทฤษฎี ความต้องการ โดยกำหนดในลักษณะของโครงสร้างหลักสูตรก่อน แล้วจัดแบ่งโครงสร้างหลักสูตรออกเป็นหมวดต่างๆ กำหนดเนื้อหาสาระที่เหมาะสมภายใต้หมวดหมู่วิชาในแต่ละหมวดหมู่ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมต่อไป หลักสูตรและเนื้อหาการฝึกอบรมที่ดี จะช่วยให้ผู้จัดการฝึกอบรมหรือผู้บริหารหลักสูตรฝึกอบรมสามารถปฏิบัติและดำเนินการได้อย่างถูกต้อง ได้ทราบถึงแนวทางที่จะจัดกิจกรรมการฝึกอบรม รวมทั้งเทคนิควิธีการต่างๆ ที่จะทำให้ผู้รับการอบรมได้พัฒนาความรู้ ทักษะความสามารถและทัศนคติ เกิดการเรียนรู้และบรรลุวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ตามที่ได้กำหนดไว้ โดยสรุปแล้วหลักสูตรฝึกอบรมควรมีส่วนประกอบ ดังนี้

- 4.1 ชื่อหลักสูตร
- 4.2 วัตถุประสงค์ของหลักสูตร
- 4.3 ระยะเวลาการฝึกอบรม (กำหนดเป็นชั่วโมง)
- 4.4 หัวข้อวิชาพร้อมกำหนดจำนวนชั่วโมง
- 4.5 คำอธิบายรายวิชาโดยสังเขป

4.6 เทคนิคการฝึกอบรมแต่ละรายวิชา

4.7 วิธีประเมินผลแต่ละรายวิชา

ขั้นที่ 3 ดำเนินการฝึกอบรม ผู้จัดฝึกอบรมจะเริ่มดำเนินการฝึกอบรมได้ โดยเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ เช่น วิทยาการ พิธีการ เตรียมสถานที่ อุปกรณ์ สื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เอกสารประกอบการฝึกอบรม ตลอดจนการประเมินผล ขณะที่ดำเนินการฝึกอบรม วิทยาการมีบทบาทสำคัญในการทำให้การฝึกอบรมประสบความสำเร็จ วิทยาการควรเป็นผู้ที่มีความรู้ และประสบการณ์ มีการเตรียมการอย่างดี มีความตั้งใจจริง รับผิดชอบ ตรงต่อเวลามีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การประเมินผลและติดตามผล เป็นกระบวนการที่จะทำให้ทราบว่า ผู้รับการอบรม เกิดการเรียนรู้ หรือพัฒนาเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ ทักษะความสามารถ และพฤติกรรมหรือไม่ อย่างไร การประเมินผลจะให้ข้อมูลย้อนกลับว่า หลักสูตรมีความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด การประเมินผลคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมนั้น ควรทำการประเมินถึงคุณภาพการดำเนินงาน การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ วิทยาการและผู้จัดการฝึกอบรมด้วย

สรุปว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เป็นสิ่งสำคัญในการจัดอบรม เป็นเครื่องชี้แนวทาง ประสิทธิภาพการอบรม ส่งผลโดยรวมกับสังคม ครอบครัวสถาบันต่างๆ ที่ต้องการอบรม ให้เกิดประสิทธิผล จะเป็นแนวทางรูปแบบและการวัดผลประเมินผลที่ดี ผู้วิจัยสรุปขั้นตอนที่สำคัญของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คือ 1) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2) สร้างหลักสูตรฝึกอบรม 3) การนำหลักสูตรฝึกอบรมไปใช้ 4) การประเมินหลักสูตรฝึกอบรม ทั้งนี้กระบวนการที่กล่าวมาจำเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

3.5 ประโยชน์ของการฝึกอบรม

การฝึกอบรมนั้นมีประโยชน์หลายอย่างที่เป็นการปลูกฝัง ส่งเสริม พัฒนา องค์ความรู้ และเจตคติต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งมีนักการศึกษากล่าวถึงประโยชน์ของการฝึกอบรม ดังนี้

เพ็ชรี ฐะวิเชตร (2554: 24) กล่าวถึงประโยชน์ของการฝึกอบรม (Level Benefit of Training) การฝึกอบรมที่จัดขึ้นในแต่ละครั้ง จะก่อให้เกิดประโยชน์ ขอสรุปรายละเอียดของประโยชน์จากการฝึกอบรม คือ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถของบุคลากรในองค์กรเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับบุคลากรที่ได้รับการฝึกอบรม เป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคลากรให้ดีขึ้น ช่วยลดเวลาในการเรียนรู้ และพัฒนาของบุคลากรเมื่อเข้าสู่องค์กร ช่วยลดเวลาในการสอนงานสำหรับบุคลากรผู้มาทำงานใหม่ ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการจัดการขององค์กร เป็นการเพิ่มผลผลิตในการบริหารจัดการ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานของบุคลากร เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคลากรในองค์กร ช่วยลดภาระในการสั่งการ/ปกครอง ช่วยให้องค์กรมีความสามารถในการแข่งขัน ทำให้องค์กรและบุคลากรมีความรู้เท่าทันในเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และไม่หยุดยั้ง

สมคิด บางโม (2551: 16 – 17) การฝึกอบรมมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ดังนี้

1. ระดับองค์กรหรือหน่วยงาน การฝึกอบรมมีประโยชน์ในระดับองค์กร ดังนี้

1.1 เพิ่มผลผลิตขององค์กร ทั้งทางตรงและทางอ้อม

- 1.2 ลดค่าใช้จ่ายด้านแรงงาน
 - 1.3 สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่พนักงาน ทำให้พนักงานทำงานเต็มความสามารถ
 - 1.4 ลดความสูญเสียวัสดุอุปกรณ์และค่าใช้จ่ายต่าง
 - 1.5 แก้ปัญหาต่างๆ ขององค์กร ทำให้ข่าวสารต่างๆ ในองค์กรดำเนิน
 - 1.6 ทำให้ก้าวหน้า สามารถแข่งขันกับผู้อื่นได้ องค์กรบรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้
 2. **ระดับผู้บังคับบัญชา** การฝึกอบรมมีประโยชน์ ดังนี้
 - 2.1 ช่วยเพิ่มผลผลิตในส่วนของงานของตนให้สูงขึ้น
 - 2.2 ลดเวลาในการสอนงานและลดเวลาในการพัฒนาพนักงาน
 - 2.3 ลดภาระในการปกครองบังคับบัญชา
 - 2.4 ช่วยให้พนักงานตระหนักในบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของตน
 - 2.5 สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชากับพนักงาน
 3. **ระดับพนักงานหรือตัวผู้เข้ารับการอบรมเอง** การฝึกอบรมมีประโยชน์ ดังนี้
 - 3.1 เพิ่มความรู้ความสามารถ เป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่ตนเอง
 - 3.2 ลดการทำงานผิดพลาดหรืออุบัติเหตุ
 - 3.3 ทำให้มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน เพื่อนร่วมงาน และองค์กร
 - 3.4 เพิ่มโอกาสความก้าวหน้าในด้านต่างๆ เช่น ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ และรายได้เพิ่มขึ้น หรือโอกาสในการเปลี่ยนงาน
 - 3.5 ลดเวลาในการเรียนรู้งาน
 - 3.6 สร้างความรู้สึกดี ๆ ให้แก่ตนเอง ทำให้รู้สึกกระปรี้กระเปร่า เหมือนการเคาะสนิม มีกำลังใจมากขึ้น
 - 3.7 ทำให้รู้จักคนมากขึ้น กว้างขวางขึ้น การปฏิบัติงานสะดวกขึ้น
 - 3.8 ความรู้กว้างขวาง ก้าวทันต่อเทคโนโลยีใหม่ๆ ความรู้ใหม่ๆ และสังคมที่เปลี่ยนไป
- เมื่อส่วนต่างๆ ดังกล่าวมีคุณภาพดีย่อมส่งผลต่อองค์กรโดยรวม ทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพมั่นคงสูงขึ้น

ยงยุทธ เกษสาคร (2551: 12 – 13) กล่าวถึงประโยชน์ของการฝึกอบรมให้ประโยชน์ในการพัฒนาบุคคลและองค์กรเป็นอันมาก เพราะนอกจากจะเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ รวมทั้งเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยมของผู้เข้ารับการอบรม ทำให้สมรรถภาพในการปฏิบัติงานดียิ่งขึ้นแล้ว การฝึกอบรมและการประชุมยังเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน ทั้งช่วยลดค่าใช้จ่ายและเวลาในระดับต่างๆ ดังนี้

1. **ระดับพนักงาน** การฝึกอบรมจะมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้
 - 1.1 ช่วยส่งเสริมความรู้และความเข้าใจ ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าแก่ตัวพนักงานเอง ทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน
 - 1.2 ช่วยลดอุบัติเหตุ การทำงานผิดพลาด เมื่อพนักงานเข้าใจระบบการทำงานที่ชัดเจน

1.3 ช่วยทบทวนแนวความคิดและเจตคติ ทำให้เกิดความสนใจงานในหน้าที่จนเกิดความรักอาชีพของตน

1.4 ช่วยเสริมสร้างทักษะและความสามารถที่สูงขึ้น การทำงานจะประสบความสำเร็จด้วยความรวดเร็ว ก่อให้เกิดแรงเสริมและกำลังใจในการทำงาน

1.5 การมีโอกาสดำเนินการพัฒนาความทันสมัยและเพิ่มวิทยฐานะตนเอง จะทำให้ก้าวหน้าในตำแหน่งงานในอนาคตต่อไป

2. ระดับผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา การฝึกอบรมมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

2.1 ช่วยทำให้เกิดผลงานที่ดีขึ้น เมื่อตระหนักในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบ ส่งผลให้การบริหารสั่งงานสนองนโยบายองค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ช่วยลดปัญหาและแก้ไขงานที่ผิดพลาด งานมีคุณภาพมากขึ้น

2.3 ช่วยลดภาระในการปกครอง การบังคับบัญชา และการควบคุมการปฏิบัติงาน

2.4 ช่วยเสริมสร้างภาวะการเป็นผู้นำที่เก่งงาน เก่งคน และเก่งคิด

2.5 ประหยัดเวลา ไม่ต้องเสียเวลาในการสอนงานและให้คำแนะนำ

3. ระดับหน่วยงาน การฝึกอบรมมีประโยชน์ ดังนี้

3.1 ช่วยลดค่าใช้จ่ายทางด้านแรงงาน การจ้างงานและการจ่ายค่าตอบแทนพนักงาน

3.2 ช่วยลดความสูญเสียวัสดุอุปกรณ์ และค่าใช้จ่ายต่างๆ ด้านสาธารณูปโภค

ขององค์การ

3.3 ช่วยเพิ่มผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กับองค์การ

3.4 ช่วยให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในสำนักงาน

3.5 ช่วยลดอุบัติเหตุในการทำงาน

ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นประโยชน์ของการอบรมที่จะเกิดขึ้นกับผู้ได้รับการฝึกอบรม และวิทยากรผู้ดำเนินการฝึกอบรมทั้งสถานศึกษา หรือสถาบันต่างๆ หน่วยงาน องค์การต่าง รวมถึงประเทศชาติ ที่จะส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ดี เกิดองค์ความรู้ ได้แนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาคุณภาพงาน นำไปใช้ในการทำงานและในชีวิตประจำวันจากผลของการฝึกอบรม

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรม

4.1 ความหมายของคุณธรรม

นักวิชาการ นักการศึกษา ให้ความหมายของคุณธรรม ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน. 2546: 253) ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี

คุณธรรม หมายความว่า สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ความดี เป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็นภายใน และเป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังโดยเฉพาะเพื่อให้

เกิดขึ้นและเหมาะสมกับความต้องการในสังคมไทย (ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. 2550: 1)

พระธรรมโกศาจารย์ (2553: 8 – 9) คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่ดีภายในจิตใจ ซึ่งจะเป็นรากฐานของจริยธรรม คุณธรรมเป็นสิ่งที่เรามองไม่เห็น เช่น ความซื่อสัตย์เป็นรากฐานของความซื่อตรง ความตรงต่อเวลา การรักษาคำพูด ซึ่งแสดงออกทางกายและทางวาจา

กรมการศาสนา (2552: 5) คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีทางความประพฤติ และจิตใจ เช่น ความเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จโดยหวังประโยชน์ส่วนตนเป็นคุณธรรม คุณธรรม คือ จริยธรรม ที่ฝึกฝนจนเป็นนิสัย เช่น ซื่อสัตย์ ขยัน อดทนเสียสละ รับผิดชอบ

สุรีย มีผลกิจ (2550: 1) คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดีของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2549: 11) คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีของบุคคลที่มี จริยธรรมในจิตใจ มีความเคยชินในการประพฤติดีอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงกันข้ามกับกิเลส คุณธรรมคือ ความดีงามที่เกิดจากการกระทำ ความประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามทั้งต่อตนเอง และประโยชน์ต่อผู้อื่น และสังคมส่วนรวมได้รับประโยชน์ด้วย คุณธรรมสำคัญได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่บุคคลต่างๆ

กระทรวงศึกษาธิการ (2548: 2) ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า สิ่งที่บุคคลส่วนใหญ่ยอมรับว่า ดีงาม ซึ่งส่งผลให้เกิดการกระทำที่เป็นประโยชน์ และความดีงามที่ดีที่แท้จริงต่อสังคม

พระธรรมปิฎก (2546: 28) คุณธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณงามความดี สภาพเกื้อกูล ดังนั้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดีที่แสดงออกผ่านทาง ภาวนา 4 ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านระเบียบวินัยสังคม ด้านความเจริญงอกงามทางปัญญา ที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและบุคคลต่างๆ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตใจที่เมตตา เป็นคุณสมบัติที่ดีภายในจิตใจ ซึ่งจะเป็นรากฐานของจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์เป็นรากฐานของความซื่อตรง ความตรงต่อเวลา การรักษาคำพูด ซึ่งแสดงออกทางกายและทางวาจา เป็นธรรมที่ยอมรับในสังคมทำให้สังคมเกิดความสงบสุข สันติสุข เป็นต้น

4.2 ความหมายของจริยธรรม

นักวิชาการ นักการศึกษา ให้ความหมาย ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 291) จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

จริยธรรม หมายถึง กรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งกำหนดไว้สำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความสงบร่มเย็นเป็นสุข ความรักสามัคคี ความอบอุ่น มั่นคง และปลอดภัยในการดำรงชีวิต (ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ. 2550: 1)

กรมการศาสนา (2552: 5) “จริยธรรม” คือ กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือหลักความจริง ที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ

สุริย์ มีผลกิจ (2550: 1) จริยธรรม คือ ความประพฤติที่มนุษย์จะพึงปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

ยนต์ ชุ่มจิต (2550: 159) จริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม มีคุณค่าแก่การนำไปดำเนินชีวิต หรือหลักในการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ

กระทรวงศึกษาธิการ (2548: 2) จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่บุคคลหรือสังคมยึดถือเป็นเครื่องมือช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง

สาโรช บัวศรี (2526: 18) ให้ความหมายของจริยธรรม ว่า เป็น 2 ลักษณะเช่นกัน คือ ในความหมายแคบ และความหมายกว้าง จริยธรรมในความหมายกว้างหมายถึง คุณธรรมและศีลธรรม และรวมเอาค่านิยมที่จำเป็นอื่นๆ ซึ่งเข้าไปด้วย ซึ่งอาจจะอยู่ในระดับที่ลดหลั่นลงไปจากระดับศีลธรรม และคุณธรรม ค่านิยมที่จำเป็นดังกล่าวนี้ อาจจะได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย อุดมการณ์ วินัย และมารยาท เป็นต้น ถ้ากล่าวสั้นๆ จริยธรรมก็คือ ค่านิยมในระดับต่างๆ ซึ่งสังคมและบุคคลจำเป็นต้องยึดมั่น และจริยธรรมนี้ย่อมจะนำสันติสุขมาให้แก่บุคคลและสังคมตามควรแก่กรณี

คึกฤทธิ์ ปราโมช (2521: 3) จริยธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ควรประพฤติ ในการปลูกฝังจริยธรรมควรจะคำนึงว่า สิ่งที่ควรประพฤตินั้น ควรปฏิบัติในกรณีใด ในสถานการณ์ใด ในโอกาสหรือเวลาใด เพื่อให้หลักจริยธรรมที่ถูกปลูกฝังนั้นสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมให้บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมที่กำลังพัฒนา ไม่ขัดต่อการพัฒนา และส่งเสริมให้การพัฒนานั้นเป็นไปด้วยดียิ่งขึ้น

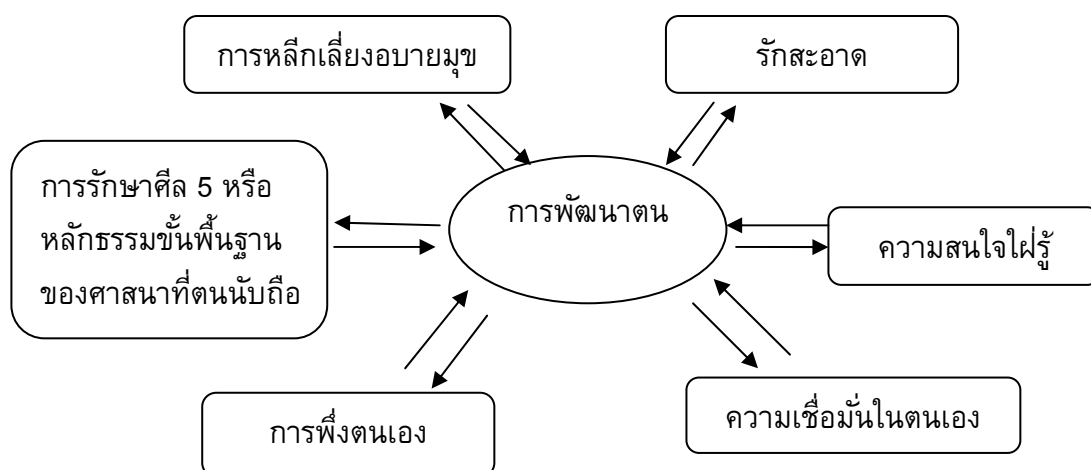
สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติที่เกิดจากตนใจองงาม ไม่ขัดต่อศีลธรรมบ้านเมือง สังคม ทำดี ละเว้นความชั่ว เป็นหลักปฏิบัติในสังคมที่ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความสงบร่มเย็นเป็นสุข

4.3 แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ (2551: 6 – 11) แบ่งแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาตน

คุณธรรมเพื่อการพัฒนาตนประกอบด้วยคุณธรรม 6 ประการ ซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้ดังภาพประกอบ 11 ต่อไปนี้



ภาพประกอบ 11 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาตน

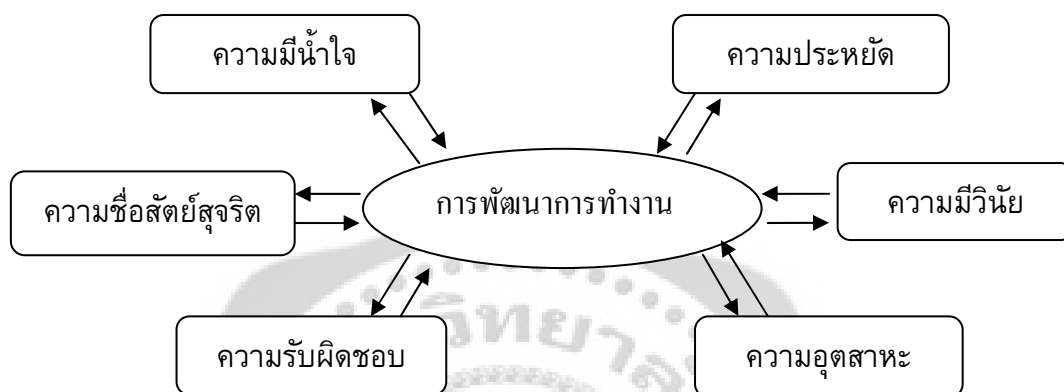
ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *แนวทางการประเมินคุณธรรมของผู้เรียน*. หน้า 6.

ความหมายของคุณธรรมเพื่อการพัฒนาตน

1. รักษาอาด หมายถึง การรักษาความสะอาดทางด้านจิตใจ โดยมีการพัฒนาจิตใจของตนเองให้สะอาดผ่องใสอยู่เสมอ และการรักษาความสะอาดด้านร่างกาย ภายนอก สิ่งแวดล้อม
2. ความสนใจใฝ่รู้ หมายถึง ความตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ความพยายามความกระตือรือร้นของบุคคลที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ หรือเรียนรู้ให้ลึกซึ้ง กว้างขวางมากขึ้น
3. ความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง ความมั่นใจ และมั่นคงอยู่ในเหตุในผลตามแนวความคิดหลักการทำงาน และการกระทำของตนเองที่ทำงานสำเร็จได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
4. การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถและทักษะในการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง ทั้งด้านชีวิตส่วนตัว การเรียน และการทำงานอย่างมีความสุข
5. การรักษาศีล 5 หรือหลักธรรมขั้นพื้นฐานของศาสนาที่ตนนับถือ หมายถึง การหมั่นประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล 5 หรือหลักธรรมขั้นพื้นฐานของศาสนาที่ตนนับถือ เพื่อปรับพฤติกรรมของตนเองให้ละเว้นจากการกระทำที่เป็นโทษ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกายกัน การลักขโมย การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การหลอกลวงฉ้อโกง การเสพสุรา ยาเสพติด เป็นต้น
6. การหลักเลียงบายมุข หมายถึง การละเว้นหรือไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่น่าชีวิตของตนไปสู่ความเสื่อม เช่น การเที่ยวกลางคืน การพนัน การหมกมุ่นกับการเล่นเกมที่ก่อให้เกิดโทษ การติดเกมส์ การคบคนชั่วเป็นมิตร การเกียจคร้านในการศึกษาเล่าเรียนและการทำงาน เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงาน

คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงานมีเป้าหมาย เพื่อความสำเร็จของการทำงานรายบุคคล และการทำงานกลุ่มประกอบด้วยคุณธรรม 6 ประการ คือ ความประหยัด ความมีวินัย ความอดุสาหะ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต และความมีน้ำใจ ซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ดังภาพประกอบ 12 ต่อไปนี้



ภาพประกอบ 12 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงาน

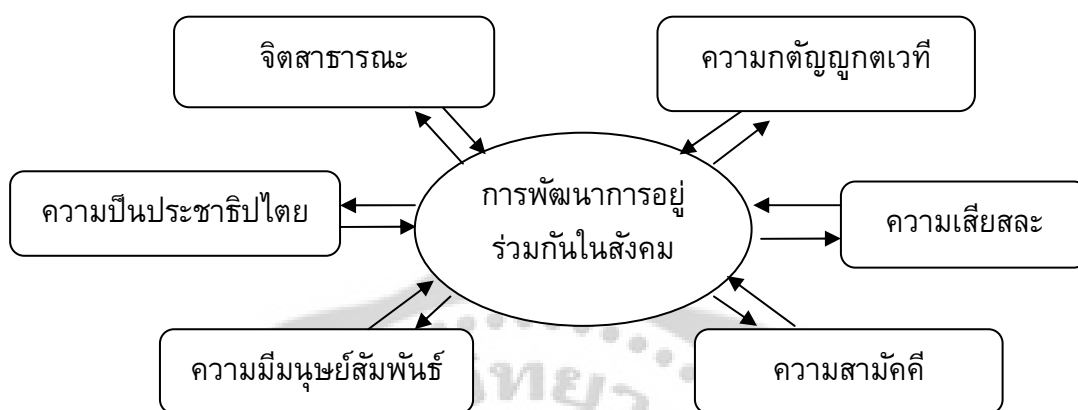
ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *แนวทางการประเมินคุณธรรมของผู้เรียน*. หน้า 8.

ความหมายของคุณธรรมเพื่อการพัฒนาการทำงาน

1. ความประหยัด หมายถึง การใช้ทรัพยากรต่างๆ ทั้งของตนเองและส่วนรวม อย่างพอประมาณ มีเหตุมีผลและระมัดระวัง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า
2. ความมีวินัย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับกติกา และข้อตกลงต่างๆ ในสังคม
3. ความอดุสาหะ หมายถึง ความมุ่งมั่น ตั้งใจ เพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอด้วยความอดทน เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน
4. ความรับผิดชอบ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของตน ทั้งในฐานะผู้นำ และผู้ตามที่ดีของกลุ่มและสังคม ด้วยความตั้งใจ พากเพียรละเอียดรอบคอบ และมีเหตุมีผล
5. ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ตรงต่อความเป็นจริง ทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น
6. ความมีน้ำใจ หมายถึง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน เอาใจใส่ ให้ความสนใจในชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อื่น เห็นอกเห็นใจ และเห็นคุณค่าของเพื่อนมนุษย์ เพื่อให้สามารถทำงานของหมู่คณะประสบผลสำเร็จ

กลุ่มที่ 3 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคม

คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมมีเป้าหมายเพื่อสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ประกอบด้วยคุณธรรม 6 ประการ คือ ความกตัญญูทวาทิ ความเสียสละความสามัคคี ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความเป็นประชาธิปไตย และจิตสาธารณะซึ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ได้ดังแผนภาพต่อไปนี้



ภาพประกอบ 13 คุณธรรมเพื่อการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคม

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *แนวทางการประเมินคุณธรรมของผู้เรียน*. หน้า 10.

ความหมายของคุณธรรมเพื่อการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคม

1. ความกตัญญูทวาทิ หมายถึง การแสดงออกถึงการรู้คุณและการสนองคุณต่อพ่อแม่ บุพการี บุคคลในครอบครัว ผู้มีพระคุณ ครู โรงเรียน ชุมชนสังคม ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
2. ความเสียสละ หมายถึง การบริจาคแบ่งปันให้แก่ผู้อื่น ด้วยกำลังกายกำลังทรัพย์ หรือ กำลังปัญญาด้วยความเต็มใจ
3. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียง ประองตองเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการทำกิจกรรมที่ดีงาม เป็นหมู่คณะ โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว
4. ความมีมนุษยสัมพันธ์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนให้มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เพื่อความสงบสุขและความสำเร็จของหมู่คณะ
5. ความเป็นประชาธิปไตย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และเคารพในสิทธิของผู้อื่นโดยเท่าเทียมเสมอกัน ใช้เหตุผลและสติปัญญาในการตัดสินใจให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล
6. จิตสาธารณะ หมายถึง การมีส่วนร่วมรับผิดชอบและช่วยเหลือในการกิจ เหตุการณ์ หรือสิ่งที่จะก่อให้เกิดผลได้ผลเสียแก่ประชาชนทั่วไป ในชุมชนและสังคมด้วยความตระหนัก สมัครใจ กระตือรือร้น และพึงพอใจ

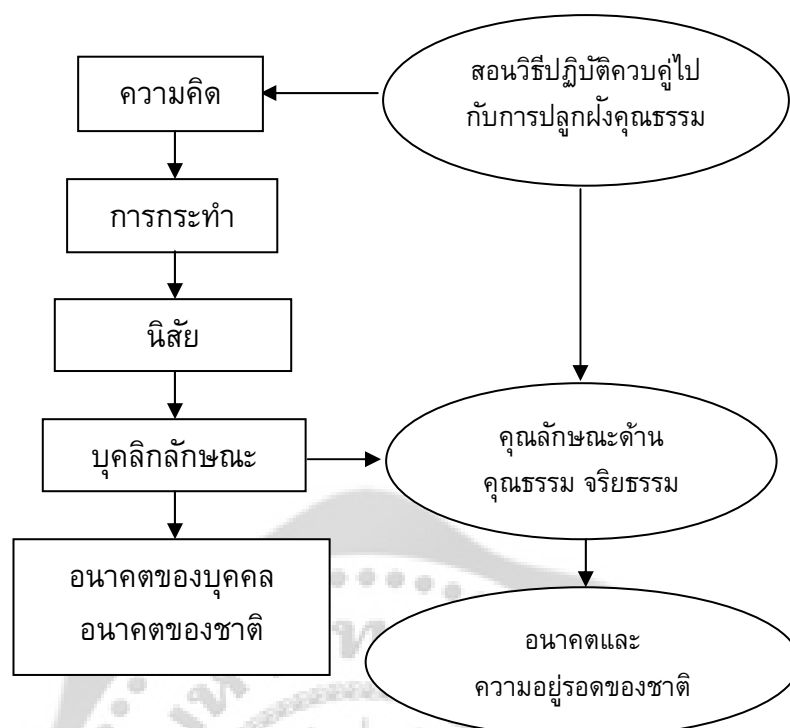
สรุปว่า แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมมีหลักอยู่ 3 ประการ คือ 1) คุณธรรมเพื่อการพัฒนาตน คือ การดูแลรักษาตนเอง มีความสนใจใฝ่รู้ การมีศีล 5 เป็นพื้นฐาน 2) คุณธรรมเพื่อพัฒนาการทำงาน คือ คุณธรรมที่มีเป้าหมายเพื่อความสำเร็จของการทำงานรายบุคคล 3) คุณธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม คือ คุณธรรมที่มีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

4.4 การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

4.4.1 การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในเด็ก

คุณธรรมอย่างหนึ่งที่ควรปลูกฝังให้กับเด็ก คือ ความซื่อสัตย์และการมีวินัยจุดแรก ที่เริ่มต้นคือครอบครัว พ่อแม่ ผู้ปกครอง ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็กอบรมสั่งสอนให้เด็กมีระเบียบวินัย รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน ต้องปลูกฝังให้ลึกเข้าไปในจิตใจเมื่อเด็กเติบโตขึ้นในอนาคตจะได้เป็นผู้ใหญ่ ที่มีค่านิยมและทัศนคติที่ดีในเรื่องความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ผู้อื่น และประเทศชาติ โรงเรียนและสถานศึกษา เป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการศึกษาอบรมบ่มนิสัย ให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องการสร้างระเบียบวินัย การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและหัวใจสำคัญของการศึกษาคือทำให้คนเป็นคนดี เป็นคนที่เป็นประโยชน์ ต่อผู้อื่นทั้งต่อสังคมที่ตนอยู่อาศัยและต่อประเทศชาติ วัดและองค์กรทางศาสนาต่างๆ จะมีส่วนเข้ามา กลุ่มเกลาจิตใจเด็กให้รู้จักผิดชอบชั่วดีและเกิดความศรัทธาในการทำดี เมื่อเด็กทำความดีควรมีรางวัลให้ ถือว่าเป็นการสร้างแรงจูงใจอย่างหนึ่งเพื่อให้เห็นว่าการทำความดีนั้นเป็นสิ่งที่น่ายกย่องและภาคภูมิใจ นอกจากการสร้างค่านิยมและแรงจูงใจในการทำความดีแล้ว ไม่ควรมุ่งเน้นให้เด็กเรียนหนังสือเพียงอย่างเดียว แต่ควรสนับสนุนให้เด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมอาสาสมัคร กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ หรือชมรมต่างๆ ในการช่วยเหลือสังคม การสร้างบรรยากาศการทำความดีภายในบ้านด้วยกิจกรรม สร้างสรรค์ส่งเสริมการทำความดีต่างๆ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในเด็ก นอกจากครอบครัว โรงเรียน สถาบันสังคม วัดและองค์กรทางศาสนาแล้วหน่วยงานภาครัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ก็มีส่วนช่วยในการปลูกฝัง ได้เช่นกัน โดยผ่านสื่อประชาสัมพันธ์และกิจกรรมของหน่วยงานที่เสริมสร้างทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับ ความซื่อสัตย์สุจริต เช่น การเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม การจัดประกวดต่างๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เป็นการกระตุ้นและให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนักถึงภัยร้ายแรงที่เกิดขึ้นจากการทุจริต หากเด็กและเยาวชนได้รับการปลูกฝังให้มีคุณธรรม จริยธรรม ที่ดีแล้ว เด็กและเยาวชน เหล่านั้นก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีคุณภาพในอนาคตข้างหน้าได้เช่นกัน (คุณธรรมและจริยธรรม หัวใจของข้าราชการ. 2553: 14)

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล (2554: 17) มีกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เกิดบุคลิกลักษณะของคนคุณธรรมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทิศทางอนาคตของชาติ ผ่านอนาคตของบุคคลจากการบ่มเพาะวิธีคิดควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมได้ ดังภาพประกอบ 14



ภาพประกอบ 14 กระบวนการของการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

ที่มา: มหาวิทยาลัยมหิดล. (2554). *คู่มือโรงเรียนคุณธรรม*. หน้า 17.

4.4.2 กระบวนการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน

กระบวนการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน (แนวทางการประเมินคุณธรรมของผู้เรียน. 2551: 12 – 13) สถานศึกษามีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เต็มศักยภาพของผู้เรียน โดยการจัดสรรเวลาและส่งเสริมให้จัดกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลาย ทั้งภายในสถานศึกษาและในท้องถิ่นหรือสังคม ตลอดจนกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรม หรือสร้างสรรค์กิจกรรมอย่างหลากหลาย เพื่อผู้เรียนได้สำรวจความสนใจ พัฒนาความรู้ความสามารถของตนและปรับประยุกต์สู่ชีวิตจริง อีกทั้งสถานศึกษาควรจะต้องเชื่อมโยง กิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นเข้าสู่ชั้นเรียน ขยายให้กว้างขวางเป็นระดับสถานศึกษาสู่ชุมชนและสังคมโดย สถานศึกษาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกิจกรรมภายในชั้นเรียนและในสถานศึกษา และประสานความร่วมมือ กับชุมชนและสังคมในการทำกิจกรรมนอกสถานศึกษา ดังตัวอย่างโครงการ/กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม ที่สถานศึกษาเป็นผู้จัด โครงการ/กิจกรรมส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนและโครงการ/กิจกรรม สร้างสรรค์สังคม โดยผู้เกี่ยวข้องควรมีบทบาทในการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียน ดังนี้

1. บทบาทของครู ครูควรทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาและผู้สนับสนุนให้ผู้เรียนทำกิจกรรม โครงการหรือโครงการต่างๆ ทั้งในระดับกลุ่มสาระ ภายในห้องเรียนหรือในระดับสถานศึกษาและชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมในด้านการพัฒนาตนเอง พัฒนาการทำงาน และการพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยแนะนำแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เป็นบุคคล องค์กร หน่วยงาน และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ อย่างไรก็ตาม ครูพึงแจ้งให้ผู้เรียนเก็บรวบรวมร่องรอยหรือหลักฐานการทำกิจกรรม โครงการหรือโครงการต่างๆ จัดทำเป็นแฟ้มสะสมงาน (Portfolio) และเขียนวิเคราะห์จุดเด่น จุดที่ควรพัฒนาของกิจกรรมต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงตนเองและการทำกิจกรรมครั้งต่อไป

2. บทบาทของผู้ปกครอง ผู้ปกครองควรสนับสนุนช่วยเหลือและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของผู้เรียนในความปกครอง เพื่อให้ผู้เรียนมีกำลังใจในการทำดีและยังเป็นโอกาสให้ผู้ปกครองรับรู้พฤติกรรมในการทำกิจกรรมของผู้เรียน ขณะเดียวกันก็สามารถทำบทบาทเป็นผู้ประเมินการทำกิจกรรมนั้นๆ ด้วย เนื่องจากผู้ปกครองเป็นผู้ที่ใกล้ชิดตัวผู้เรียนมากที่สุด ถือได้ว่าเป็นบ่าหลอมและเป็นต้นแบบการพัฒนาคุณธรรมที่สำคัญที่สุด เป็นผู้มีส่วนร่วมในการปลูกฝัง ส่งเสริมคุณธรรมโดยตรง นอกจากนี้ผู้ปกครองยังอาจให้ผู้เรียนได้ไปร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมที่ผู้ปกครองทำอยู่ได้อีกด้วย

3. บทบาทของผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาคุณธรรมโดยอาจเริ่มต้นจากการเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ไปสู่การเป็นผู้นำการจัดกิจกรรม หรือสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ และเมื่อสิ้นปีการศึกษาแต่ละชั้นปี ผู้เรียนควรคัดเลือกงานเด่นที่ได้ปฏิบัติในรอบปีนั้นๆ จำนวนไม่เกิน 3 ผลงาน เพื่อเก็บไว้ในแฟ้มสะสมงานดีเด่น โดยอาจเขียนคำอธิบายสั้นๆ หรือตามที่สถานศึกษากำหนด

4.4.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg) (คู่มือดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็ก และเยาวชน 2552: 8 – 10) เป็นทฤษฎีที่มีรากฐานสืบเนื่องมาจากทฤษฎีของ เพียเจต์ แต่โคลเบอร์กได้ปรับปรุงวิธีการวิจัยการวิเคราะห์ผลรวมทั้งได้ทำการวิจัยอย่างกว้างขวาง ไม่เฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาเท่านั้น แต่ได้ทำการวิจัยในประเทศอื่น ที่มีวัฒนธรรมต่างไป เช่น ประเทศไต้หวัน เติร์กเมนิสถาน และเม็กซิโก เป็นต้น โคลเบอร์กได้คิดวิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีระบบการให้คะแนนอย่างมีระเบียบ แบบแผนผู้ที่จะใช้วิธีการให้คะแนนระดับพัฒนาการทางจริยธรรมจะต้องได้รับการอบรมเป็นพิเศษ วิธีการวิจัยที่โคลเบอร์กใช้ก็คล้ายคลึงกับวิธีการของเพียเจต์มาก คือ สร้างสถานการณ์สมมติปัญหาทางจริยธรรม ที่ผู้ตอบยากที่จะตัดสินใจได้ว่า “ถูก” “ผิด” “ควรทำ” หรือ “ไม่ควรทำ” อย่างเด็ดขาด เพราะขึ้นกับองค์ประกอบหลายอย่าง การตอบจะขึ้นอยู่กับวัยของผู้ตอบ เกี่ยวกับความเห็นใจ โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ (Levels) แต่ละระดับแบ่งออกเป็น 2 ขั้น (Stages) ดังนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์กมีทั้งหมด 6 ขั้น คำอธิบายของระดับและขั้นต่างๆ ของพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Pre-Conventional) ในระดับนี้ เด็กจะได้รับกฎเกณฑ์และข้อกำหนดของพฤติกรรมที่ “ดี” “ไม่ดี” จากผู้มีอำนาจเหนือตน เช่น บิดา มารดา ครูหรือเด็กโต และมักจะคิดถึงผลที่ตามมาที่จะนำรางวัลหรือการลงโทษมาให้

พฤติกรรม “ดี” พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รางวัล

พฤติกรรม “ไม่ดี” พฤติกรรมที่แสดงแล้วได้รับโทษ

โคลเบอร์กได้แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมระดับนี้เป็น 2 ชั้น คือ

1. การลงโทษ และการเชื่อฟัง (Punishment and Obedience Orientation)
2. กฎเกณฑ์เป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตน (Instrumental Relativist Orientation)

ระดับที่ 2 ระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional) พัฒนาการจริยธรรมระดับนี้ผู้ทำถือว่า การประพฤติตนตามความคาดหวังของผู้ปกครอง บิดา มารดา กลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก หรือของชาติเป็นสิ่งที่ควรจะทำหรือทำความผิดเพราะกลัวว่า ตนจะไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ผู้แสดงพฤติกรรมจะไม่คำนึงถึงผลตามที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถือว่า ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี เป็นสิ่งสำคัญ ทุกคนมีหน้าที่จะรักษามาตรฐานทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น 2 ชั้น คือ

1. ความคาดหวัง และการยอมรับในสังคม สำหรับ “เด็กดี” (Interpersonal Concordance of “good boy, nice girl” Orientation)
2. กฎและระเบียบ (“Law-and-order” Orientation) การทำถูกไม่ประพฤติผิด คือ การทำตามหน้าที่ประพฤติตนไม่ผิดกฎหมาย และรักษาระเบียบแบบแผนของสังคม

ระดับที่ 3 ระดับจริยธรรมตามหลักการด้วยวิจาร์ณญาณ หรือระดับเหนือกฎเกณฑ์สังคม (Post-Conventional Level) พัฒนาการ ทางจริยธรรมระดับนี้ เป็นหลักจริยธรรมของผู้มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ผู้ทำหรือผู้แสดงพฤติกรรมได้พยายามที่จะตีความหมายของหลักการและมาตรฐานทางจริยธรรมด้วยวิจาร์ณญาณ ก่อนที่จะยึดถือเป็นหลักฐานของความประพฤติที่จะปฏิบัติตาม การตัดสินใจ “ถูก” “ผิด” “ไม่ควร” มาจากวิจาร์ณญาณของตนเอง ปราศจากอิทธิพลของผู้มีอำนาจหรือกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิก กฎเกณฑ์-กฎหมายควรจะต้องตั้งบนหลักความยุติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกของสังคมที่ตนเป็นสมาชิก โคลเบอร์กแบ่งพัฒนาการทางจริยธรรม ระดับนี้เป็น 2 ชั้น คือ

1. สัญญาสังคมหรือหลักการทำตามคำมั่นสัญญา ชั้นนี้เน้นถึงความสำคัญของมาตรฐานทางจริยธรรมที่ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้องสมควรที่จะปฏิบัติตาม โดยพิจารณาถึงประโยชน์และสิทธิของบุคคลก่อนที่จะใช้มาตรฐานทางจริยธรรม ได้ใช้ความคิดและเหตุผล เปรียบเทียบว่า สิ่งไหนผิดและสิ่งไหนถูก ในขั้นนี้การ “ถูก” และ “ผิด” ขึ้นอยู่กับค่านิยมและความคิดเห็นของบุคคลแต่ละบุคคล แม้ว่าจะเห็นความสำคัญของสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างบุคคล แต่เปิดให้มีการแก้ไข โดยคำนึงถึงประโยชน์และ สถานการณ์แวดล้อมในขณะนั้น

2. หลักการคุณธรรมสากล (Universal Ethical Principle Orientation) ชั้นนี้เป็นหลักการมาตรฐานจริยธรรมสากล เป็นหลักการเพื่อมนุษยธรรม เพื่อความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน และเพื่อความยุติธรรมของมนุษย์ทุกคนในขั้นนี้สิ่งที่ “ถูก” “ผิด” เป็นสิ่งที่มีโนธรรมของแต่ละบุคคลที่เลือกยึดถือ

4.4.4 หลักการสร้างและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนานั้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสามารถที่จะนำหลักธรรมอื่นๆ มาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมมีอย่างมากมาย แต่ใจความหลักที่จะให้เห็นแนวทางได้อย่างชัดเจน มีแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2551: 22) มีพระโอวาทที่สอดคล้องกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในเรื่อง ปฐมศึกษาของคน ความว่า ศีลและวินัยนี้แหละเป็นปฐมศึกษา คือ ข้อที่พึงศึกษาเป็นขั้นแรกศึกษาในเรื่องนี้เรียกว่าศึกษาศีล เมื่อมองดูอย่างกว้างๆ ทุกๆ คน ได้เริ่มศึกษามาตั้งแต่เกิด มารดาบิดาได้เริ่มสอนให้ศึกษา คือ ฝึกหัดให้รู้จักอวัยวะร่างกายให้รู้จักใช้คำพูด ให้รู้จักวินัย และระเบียบมารยาทต่างๆ ต่อมาครูอาจารย์เป็นต้นก็ช่วยให้ศึกษา วินัยต่างๆ ควบคู่ไปกับศิลปวิทยา จนถึงพระพุทธเจ้าทรงให้ศึกษาวินัยในพระพุทธศาสนาทั้งนี้ เมื่อกล่าวประมวลกันเข้าทั้งหมด ก็เพื่อให้มี

ศีลสมบัติ ถึงพร้อมด้วยศีล คือ ความประพฤติดี

อาจารย์สมบัติ ถึงพร้อมด้วยมารยาทดี

โคจรสมบัติ ถึงพร้อมด้วยที่เที่ยว คือ ไปในที่สมควรจะไป

อาชีพสมบัติ ถึงพร้อมด้วยอาชีพ คือ หาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

ทิวฐิสมบัติ ถึงพร้อมด้วยความเห็น คือ มีความเห็นชอบตามคลองธรรม ทำให้

ประพฤติ ชอบธรรม

นี้แลคือ สมบัติผู้ดี หมายถึง สมบัติคนดี เป็นศีลสิกขา นับเป็นปฐมศึกษา

4.4.5 การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (2554: 29 – 30) กล่าวว่า ในคติพุทธศาสนา เรื่องจริย หรือจริยธรรมไม่ได้แยกจากการศึกษาเลย แต่เป็นเรื่องเดียวกัน เพื่อให้จริยะคือ การดำเนินชีวิตที่ดีงาม ที่ประเสริฐเป็นพรหมะ ก็ต้องศึกษา คือ ฝึกฝน เรียนรู้ พัฒนาไป และเมื่อคนมีจริยะคือ ดำเนินชีวิตที่ดีงามไปเขาก็ยิ่งได้สิกขา คือ ได้เรียนรู้ฝึกฝนพัฒนามากขึ้น จึงได้อ้างพระดำรัสพระพุทธเจ้าที่ตรัสว่า พรหมจริยะคือ จริยะอันประเสริฐ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมาเป็นสิกขาคือการเรียนรู้ฝึกฝน พัฒนา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างเหมือนกัน ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา บอกชัดเจนอยู่แล้วว่าฝึก 3 อย่าง ฝึกอะไรก็ฝึกพฤติกรรม ฝึกจิตใจ ฝึกปัญญา แล้วก็เกิดจริยะที่ดีงาม (พรหมจริยะ) คือ การดำเนินชีวิตที่ดีงาม ทำให้พฤติกรรมสภาพจิตใจ และปัญญาที่ดียิ่งขึ้นไป ฝึกอะไรก็ได้สิ่งนั้น ฝึกที่ไหนฝึกที่ ศีล สมาธิ ปัญญา ย้อนกลับมาในเรื่องขอบเขตของจริยธรรม ที่สัมพันธ์กับกลุ่มมนุษย์และการพัฒนามนุษย์ในเมื่อพุทธศาสนา มองจริยะ ว่าคลุมทั้งเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา มีทั้ง

1. ศีล คือเรื่องพฤติกรรมภายนอก ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางสังคมและวัตถุตลอดจนธรรมชาติ

2. สมาธิ คือ เรื่องของจิตใจ บางที่ท่านใช้คำว่า จิต เหตุที่เรียกว่า สมาธิเป็นตัวแกนสำคัญในการพัฒนาทางด้านจิตใจ

3. ปัญญา คือ เรื่องของความรู้ความเข้าใจ การมองเห็นเหตุผล คุณค่า ตลอดจนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ

พระมหาจุฬชัย วชิรเมธี (2554: 24) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมว่าคุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนไทยคือ หลักไตรสิกขา มีชีวิตที่มีวินัย หรือมีศีล มีสมาธิ มีปัญญา โดยการมีศีลจะทำให้คนเราสัมพันธ์กับสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนสมาธิและปัญญา คือการสัมพันธ์กับตัวเอง ขณะเดียวกันก็สัมพันธ์กับคนทั้งสังคม เราไม่สามารถแยกการเป็นคนดีออกมาว่าต้องเป็นคนดีในบ้าน เมื่อเป็นคนดีตัวเอง เป็นคนดีสังคมและเป็นคนดีของโลก

ดังนั้น การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในรูปแบบต่างที่นักวิชาการ นักการศึกษา พระมหาเถระกล่าวมากระบวนการปลูกฝังที่รวบรวมและเข้าใจง่ายคือ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา เพราะว่า พระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดนำหลักธรรมไปปฏิบัติแล้วนั้นจะเป็นการปลูกฝังไปในตัว จะเจริญงอกงามทางกาย จิตใจ และสติปัญญา เกิดประโยชน์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนาให้คนทั่วไปเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับไตรสิกขา

6.1 ความหมายของไตรสิกขา

ความหมายของไตรสิกขานั้นได้มี อรรถกถาจารย์และนักการศึกษา นักวิชาการร่วมสมัยได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎก ให้ความหมาย ดังนี้

กิตติชัย สุทธิโนบล (2555: 23 – 24) กล่าวว่า ไตรสิกขา เป็นภาษาบาลี ส่วนภาษาสันสกฤต เรียกว่า ศีกษา ดังนั้นคำว่า สิกขาหรือศีกษา จึงเป็นคำเดียวกัน

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม (2554: 107) ให้ความหมายของไตรสิกขาว่า ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา 3 ประการ เพื่อฝึกหัดอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไป จนบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน

คำว่า ไตรสิกขา มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ 1) ไตร หรือ ตรี เป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ตติ แปลว่า สาม และ 2) คำว่า สิกขา เป็นภาษาบาลี ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศีกษา หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์

ส่วนคำว่า ตติ หรือ ไตร นั้น หมายถึง องค์ประกอบ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา

พระพรหมคุณาภรณ์ (2553: 546) กล่าวว่า คำว่าไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 คำว่า สิกขา แปลว่า การศึกษา การสำเนียง การฝึก ฝึกหัด ฝึกปรือ ฝึกอบรม ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมพัฒนากายวาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้น หรือ นิพพาน

สมเด็จพระธีรญาณมุนี (2552: 27) ให้ความหมายของไตรสิกขา หรือสิกขา 3 ประการ คือ การฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองในเรื่องที่พึงศึกษา ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม

อุทิส ศิริวรรณ (2552: 37) ให้ความหมายของไตรสิกขาหรือ สิกขา หมายถึง การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา มี 3 ประการ

พระอุปัชฌาย์ (วิมุตติมรรค. 2548: 8) ได้ให้ความหมายของการศึกษาและขอบเขตของการศึกษาไว้ในวิมุตติมรรคว่า สิกขา หมายถึง การศึกษาเรื่องที่ควรศึกษา การศึกษาอันยอดเยี่ยมและการศึกษาเพื่อความเป็นพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา)

พระพุทธโฆษาจารย์ (วิสุทธิมรรค. 2538: 4, 9 – 12) ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ไตรสิกขาเป็นทั้งหลักการและวิธีปฏิบัติเพื่อให้สามารถล่วงพ้นจากอภาย กามธาตุ และภพทั้งปวง โดยมีเป้าหมายที่การบรรลุพระนิพพานอันบริสุทธิ์ ปราศจากมลทิน ไตรสิกขาเป็นแนวปฏิบัติในทางสายกลางที่มีใช้การปรนเปรอตนด้วยกามสุขและการทรมานตน มีศีลเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่แสดงออกทางกาย วาจา สมานเป็นปฏิปักษ์ต่อกิเลสที่ลุ่มจมจิต และปัญญาเป็นปฏิปักษ์ต่ออนุสัยกิเลสที่แอบแนบอยู่ในจิตสามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นพระอริยะผู้มีความบริบูรณ์ด้วยศีล ได้แก่ พระโสดาบันและพระสกทาคามี บริบูรณ์ด้วยสมาธิ ได้แก่ พระอนาคามี และบริบูรณ์ด้วยปัญญา ได้แก่ พระอรหันต์ นอกจากนี้ องค์ธรรมทั้ง 3 ยังเป็นเครื่องอุดหนุนให้บรรลุคุณวิเศษ อันหาได้ยากในบุคคลทั่วไป ดังมีวิชา 3 เป็นต้น

ดังนั้น ไตรสิกขา หมายถึง การศึกษาเพื่อให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการฝึกอบรม เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางกาย วาจา จิตใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน

6.2 องค์ประกอบของไตรสิกขา

พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการศึกษาดำเนินทางพระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎก อัง. จิก. (ไทย) เล่ม 29: 48 – 49) ว่า สิกขา 3 ประการ คือ 1) อริศีลสิกขา 2) อริจิตสิกขา 3) อริปัญญาสิกขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (2555: 546) กล่าวถึง สิกขา 3 มีความหมายคร่าวๆ ดังนี้

1. อริศีลสิกขา การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (Training in Higher Morality)
2. อริจิตตสิกขา การฝึกศึกษาทางจิตใจ พัฒนาคุณธรรม สร้างความสุข เสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ (Training in Higher Mentality หรือ Mental Discipline)
3. อริปัญญาสิกขา การฝึกศึกษาทางปัญญาอย่างสูงสุด ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นโดยสมบูรณ์ เป็นอิสระไร้ทุกข์สิ้นเชิง (Training in Higher Wisdom)

กิตติชัย สุทธาสิโนบล (2555: 23 – 24) กล่าวถึง ไตรสิกขา เป็นภาษาบาลี ส่วนภาษาสันสกฤตเรียกว่า ศึกษา ดังนั้นคำว่า สิกขาหรือศึกษา จึงเป็นคำเดียวกัน สิกขามี 3 อย่าง คือ

ศีลสิกขา (ศีล) คือ ความปกติ ถูกต้องของการประพฤติ ปฏิบัติ แสดงออกมาให้เห็น บ่งบอกระดับความเป็นคนมีวินัย

สมาธิ (สมาธิ) คือ ความตั้งมั่นของจิตใจที่มีความพร้อมทางคุณธรรม เป็นเรื่องของคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญา

ปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือ รู้และเข้าใจ และเรื่องของการคิด รู้และรู้เข้าใจเรื่องอะไร เป็นความรอบรู้ที่ต้องเกิดจากการคิดที่ถูกต้องเป็นต้น

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2551: 11) มีพระโอวาทเกี่ยวกับไตรสิกขาว่า การศึกษาเพื่อให้คนสมบูรณ์ ต้องศึกษาธรรมตามหลักสิกขา 3 คือ 1) สีสสิกขา ศึกษาศีล 2) จิตตสิกขา ศึกษาจิต 3) ปัญญาสิกขา ศึกษาปัญญา

กรมการศาสนา (2552: 44) มีหลักองค์ประกอบเกี่ยวกับ ไตรสิกขา คือ การศึกษา ทั้ง 3 มีหัวข้อตามหลัก ดังนี้

1. อริสีลสิกขา การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติทางกาย วาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล
2. อริจิตตสิกขา การฝึกศึกษาด้านสมาธิ หรือพัฒนาจิตใจให้เจริญได้
3. อริจิตปัญญาสิกขา การฝึกศึกษาในปัญญาสูงขึ้นไป ให้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามเป็นจริง

อุทิศ ศิริวรรณ (2552: 37) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของไตรสิกขาว่า สิกขา หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา มี 3 ประการ คือ

1. อริสีลสิกขา สิกขาคือ สีลยั้ง หมายถึง การศึกษาเรื่องศีล ฝึกฝนและปฏิบัติตนให้เรียบร้อยดีงามทางกาย วาจา ให้บริสุทธิ์ถูกต้องตามหลักของจุลศีล มัชฌิมศีลหรือมหาศีล การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อย ย่อมสามารถกำจัดกิเลสอย่างหายขาดได้เมื่อกกล่าวโดยอริยศีล ได้แก่ การบำเพ็ญอริยมรรค 3 ประการ คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตา และสัมมาอาชีวะ
2. อริจิตตสิกขา สิกขาคือ จิตอันยัง หมายถึง การศึกษาเรื่องจิตอบรมจิตให้มั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่ การบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานของผู้สมบูรณ์ด้วยศีลจนบรรลุฌาน ย่อมสามารถกำจัดกิเลสอย่างกลางได้ เมื่อกกล่าวโดยการบำเพ็ญจิตขั้นสมาธิในอริยมรรค ได้แก่ การทำให้บริสุทธิ์ในอริยมรรค 3 ประการ คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ
3. อริปัญญาสิกขา สิกขาคือ ปัญญา ยิ่ง หมายถึง การศึกษาเรื่องปัญญา อบรมตนให้เกิดปัญญาอย่างแจ่มแจ้ง ได้แก่ การบำเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐานของผู้ได้ฌานแล้ว จนบรรลุวิชชา 8 ย่อมสามารถกำจัดกิเลสอย่างละเอียดที่เรียกว่าอนุสัยกิเลส และอวิชชาได้เป็นการศึกษาระดับสูงสุด เมื่อกกล่าวโดยการบำเพ็ญปัญญาในอริยมรรคได้แก่การทำให้บริสุทธิ์ในอริยมรรค 2 คือ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

ดังนั้น จากอรรถกถาจารย์และนักการศึกษา กล่าวถึงองค์ประกอบของไตรสิกขา หรือหลักไตรสิกขานั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หรือการศึกษา พัฒนา ฝึกฝน แบ่งออกเป็น 3 คือ

สีลสิกขา (ศีล) คือ การศึกษาฝึกฝนพัฒนาในด้านความประพฤติระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และการประกอบอาชีพ มีระเบียบวินัย

จิตตสิกขา (สมาธิ) คือ การฝึกฝน พัฒนา ศึกษาทางจิตใจ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สร้างความสุข เสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ ฝึกให้เกิดสติ

ปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือ การฝึกฝนอบรมศึกษาทางปัญญาอย่างสูงสุด ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นโดยสมบูรณ์ เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญา

6.3 แนวคิดเกี่ยวกับการอบรมตามหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขา คือ หลักการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณค่าชีวิต 3 ชั้น คือ 1) การศึกษาขั้นศีล 2) การศึกษาขั้นสมาธิ 3) การศึกษาขั้นปัญญา

การศึกษาขั้นศีล ได้แก่ การฝึกอบรมพฤติกรรมทางกายและทางวาจาให้เรียบร้อย

พฤติกรรมทางกายที่เรียบร้อย หมายถึง ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย ไม่ละเมิดต่อชีวิตและร่างกายของผู้อื่น ไม่ละเมิดต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ละเมิดทางเพศในคูครองหรือสิ่งที่รักใคร่หวงแหนของผู้อื่น ไม่เสพสิ่งเสพติดให้โทษ ซึ่งจะทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ เป็นต้น

พฤติกรรมทางวาจาที่เรียบร้อย หมายถึง ไม่พูดเท็จ ไม่พูดจายุยงให้เขาแตกกัน ไม่พูดคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพ ไม่พูดคำเพื่อเจ้าไร้สาระ พูดแต่เรื่องที่มีสาระ มีประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นต้น

ผู้ที่ได้รับการศึกษาขั้นศีล จะเป็นคนที่มีวินัย สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน จะเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทย

การศึกษาขั้นสมาธิ ได้แก่ การอบรมจิตใจให้สงบ เมื่อจิตสงบดีแล้ว จิตจะบริสุทธิ์สะอาด ไม่เศร้าหมองด้วยกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง

ผู้ที่ได้รับการศึกษาขั้นสมาธิ จะเป็นคนมีจิตใจมั่นคงแน่วแน่ มีความคิดที่เป็นระบบ เชื่อมโยงเหตุกับผลมีประสิทธิภาพ เรียกว่า เป็นผู้ที่มีสมรรถภาพทางจิตและมีสุขภาพจิตดี

การศึกษาขั้นปัญญา ได้แก่ การฝึกอบรมปัญญาให้แก่กล้า สามารถรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ทำให้ไม่ยึดติดในสิ่งทั้งหลายอย่างไรเหตุผล ทำให้รู้จักสิ่งที่มีค่าและไม่มีค่า รู้จักเลือกคิดทำและพูดแต่สิ่งที่มีค่ามีประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ผู้ที่ได้รับการศึกษาขั้นปัญญาจะเป็นคนมีปัญญาคือ มีเหตุผล รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดี สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นที่พึ่ง เป็นกัลยาณมิตรของผู้อื่นได้

การพัฒนาชีวิตตามหลักไตรสิกขาต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 3 ชั้น เพราะแต่ละชั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน คือ เมื่อมีการพัฒนาศีลได้ดีแล้วจะเป็นพื้นฐานให้การพัฒนาขั้นสมาธิได้ดี เพราะศีลช่วยชำระกาย วาจา ให้สะอาดพร้อมจะฝึกจิตใจให้สงบต่อไปได้ เมื่อมีการพัฒนาจิตจนมีสมาธิแน่วแน่แล้วจิตก็พร้อมที่จะคิดอย่างมีเหตุผลจนเกิดปัญญาผู้ที่ได้รับการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา จึงถือว่าเป็นคนดีมีคุณค่า ผู้มีชีวิตที่สมบูรณ์แบบ ดังเช่น พระสงฆ์และผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบทั้งหลาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. 2553: 39 – 40)

สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (2555: 11) ให้แนวคิดเกี่ยวกับไตรสิกขา คือ การศึกษาเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนและสังคม 3 ประการ

ศีล (ศีลสิกขา) คือ การฝึกอบรมกายและวาจาให้เรียบร้อย ฝึกให้อยู่ในระเบียบวินัย

สมาธิ (จิตตสิกขา) คือ การฝึกอบรมจิตใจให้มีความสงบ มุ่งมั่นในการทำมาความดี

ปัญญา (ปัญญาสิกขา) คือ การฝึกอบรมตนให้มีปัญญา รู้และเห็นแนวทางแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้อง หมั่นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2551: 56) มีพระโอวาท เกี่ยวกับการอบรมไตรสิกขาว่า การศึกษาเพื่อให้คนสมบูรณ์ ต้องศึกษาธรรมตามหลักสิกขา 3 คือ

ศีลสิกขา ศึกษาปฏิบัติให้เป็นคนมีศีล คือ มีความประพฤติดี ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ทำให้เกิดความสวัสดิ คือ พ้นจากความเป็นคนชั่วเสียหายและจากภัยเวร จากความทุกข์เดือดร้อน เพราะ ความชั่วร้าย เสียหาย

จิตตสิกขา ศึกษาปฏิบัติอบรมจิตให้ตั้งมั่นในความดี ทำให้เกิดความสวัสดิ คือ ผ่องแผ้วจากบรรดาเครื่องกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี

ปัญญาสิกขา ศึกษาอบรมปัญญา ทำให้เกิดความสวัสดิ คือ ผ่องแผ้วจากความโง่เขลา เข้าใจผิด

สมเด็จพระญาณวโรดม (2547: 165) กล่าวถึง การอบรมตามหลักไตรสิกขา ดังนี้

ศีล ศีลเป็นเรื่องการรักษากาย วาจา ให้ดีไม่ให้เป็นทุจริต มีเว้นการฆ่า เป็นต้น

สมาธิ สมาธิ คือ การตั้งใจมั่น ทำใจให้เป็นหนึ่ง สงบมีอารมณ์รวมเป็นจุดเดียว จนปราศจากนิวรณ์ธรรม 5 ประการ คือ ความพอใจหรือรักในสิ่งที่ชอบใจอันเรียกว่ากามฉันท์ การปองร้ายผู้อื่นอันเรียกว่า พยาบาท ความมีใจหดหู่ เคลิบเคลิ้ม ซึมง่วง อันเรียกว่า ถีนมิทธะ ความมีใจฟุ้งซ่านรำคาญคิดพล่าน อันเรียกว่า อุทธัจจกุกกุกจะ และความลังเลสงสัยอันเรียกว่า วิจิกิจฉา เป็นอย่างต่ำจนถึงได้ฌานสมาบัติ

ปัญญา ปัญญา คือ รู้แจ้งสภาพต่างๆ ตามความเป็นจริง เป็นเครื่องทำให้ทิฏฐิ คือ ความเห็นถูกต้อง

พระธรรมปิฎก (2545: 12 – 13) กล่าวถึง การฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา 3 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 คือ ด้านความสัมพันธ์กับโลกภายนอก ได้แก่ ด้านศีล ดูว่า กิจกรรมการกระทำ หรือพฤติกรรมของเรานี้จะเป็นการเบียดเบียน ก่อความเดือดร้อนแก่ใคร ทำอะไรให้เสียหายหรือเปล่า หรือเป็นไปในทางส่งเสริมเกื้อกูล ช่วยเหลือกัน อย่างน้อยก็ไม่ก่อให้เกิดโทษ ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน หรือทำอะไรให้เสียหาย

ด้านที่ 2 คือ ด้านจิตใจ ก็ดูว่า สภาพจิตใจของเรากำลังทำอยู่ หรือกำลังจะทำกิจกรรม อันนี้ เราทำด้วยเจตนาอย่างไร มีความมุ่งหมายอย่างไร มีแรงจูงใจอะไร มีความหวังปรารถนาดี อยากจะช่วยเหลือเกื้อกูล หรือคิดร้าย มีจิตใจที่ขุ่นบานแฉะใสหรือขุ่นมัว มีความสุขหรือความทุกข์ เป็นต้น

ด้านที่ 3 คือ ด้านปัญญา หรือด้านความรู้ ความเข้าใจก็ตรวจสอบดูว่า เราเข้าใจสิ่งที่เรากระทำนี้ชัดเจนหรือไม่ เป็นการกระทำที่ตรงตามเหตุปัจจัย จะก่อให้เกิดผลที่เราต้องการได้ครบถ้วน กระบวนการหรือไม่ ทำไปแล้วเกิดผลดี ผลเสียอะไรบ้าง เป็นต้น

บุญมี แท่นแก้ว (2539: 198) กล่าวถึง การอบรมตามหลักไตรสิกขา ว่า ข้อปฏิบัติ 3 ขั้น คือ

1. ขั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้นอน และผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่เราควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล

2. **ขั้นสมาธิ** ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกทั่วทั่วพร้อม ดังนี้เรียกว่า จิตตสิกขา

3. **ขั้นปัญญา** ได้แก่ การฝึกฝนอบรมในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวงถึงกับเกิด ความสลดสังเวช เบื่อหน่ายในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆ การฝึกฝนเช่นนี้เรียกว่า ปัญญาสิกขา

ดังนั้น จากแนวคิดเกี่ยวกับการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา สรุปได้ว่า การฝึกอบรมที่จะให้ เราเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ต้องฝึกอบรม 3 อย่าง ดังนี้

1. การฝึกอบรมศีล คือ อบรมความสัมพันธ์ทางกาย วาจา เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในระเบียบวินัยและอาชีพะที่สุจริตมีความสัมพันธ์ ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์ คบหาเป็นเข้าสังคมเป็น พุดเป็น สื่อสารเป็น ทำเป็น กับบุคคลอื่น ในทางที่ดีงาม และเป็นประโยชน์เกื้อกูล

2. การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ให้มีจิตใจที่ฝึกอบรมดี สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้ออาทร มีมุกติตา ความเคารพอ่อนน้อม ความกตัญญู กตเวที มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายาม มีอุตสาหะวิริยะรับผิชอบ มีจิตใจร่าเริงเบิกบาน แจ่มใสอยู่เสมอ

3. การฝึกฝนอบรมปัญญาในการพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ตามความเป็นจริง รู้จักคิด รู้จักพิจารณา และรู้จักจัดทำกรต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ การฝึกฝน อบรม จนเกิดความรู้ ความเข้าใจ รู้บาปบุญ คุณโทษ สิ่งไหนเป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์

6.4 หลักไตรสิกขาที่พัฒนาให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา

กิตติชัย สุทธิโนบล (2555: 23) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ดีของมนุษย์ต้องมีกระบวนการ ฝึกฝน 3 อย่าง คือ 1) การสำรวมกาย 2) การมีจิตใจจดจ่อ และ 3) การคิดพิจารณาไตร่ตรอง หรือ มีศีล สมาธิ และปัญญา (ไตรสิกขา) ซึ่งทั้ง 3 อย่างนี้ คือ กระบวนการสำคัญของการจัดการเรียนการสอน ของแนวพุทธ

กรมการศาสนา (2552: 44-45) กล่าวว่า ไตรสิกขานี้ เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติ ทั่วไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ 3 อย่าง) คือ

1. สพุพปาปสฺส อกรรม การไม่ทำความชั่วทั้งปวง (ศีล)
2. กุสลสฺสุปสมฺปทา การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม (สมาธิ)
3. สจฺจิตฺตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องใส (ปัญญา)

ไตรสิกขานี้ เรียกว่าเป็น “พหุธรรมมีกถา” คือ คำสอนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย และมีพุทธพจน์แสดงต่อเนื่องกันของ กระบวนการศึกษาฝึกอบรมที่เรียกว่าไตรสิกขา ดังนี้

“ศีลเป็นอย่างนี้ สมาธิเป็นอย่างนี้ ปัญญาเป็นอย่างนี้ สมาธิทำศีลบ่มแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาที่สมาธิบ่มแล้ว ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก จิตที่ปัญญาบ่มแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยสิ้นเชิงคือ จากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”ความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องของไตรสิกขานี้ มองเห็นได้ง่าย แม้ในชีวิตประจำวัน กล่าวคือ

(ศีล สมาธิ) เมื่อประพฤติดี มีความสัมพันธ์ดังงาม ได้ทำประโยชน์อย่างน้อยดำเนินชีวิตโดยสุจริต มั่นใจในความบริสุทธิ์ของตน ไม่ต้องกลัวต่อการลงโทษ ไม่สะดุ้งระแวงต่อการประทุษร้ายของคู่เวร ไม่หวาดหวั่น เสียใจต่อเสียงตำหนิหรือความรู้สึกไม่ยอมรับของสังคม และไม่มีความฟุ้งซ่าน วุ่นวายใจ เพราะความรู้สึกเดือดร้อนรังเกียจในความผิดของตนเอง จิตใจก็เอิบอิ่ม ชื่นบานเป็นสุข ปลอดภัย สงบ และแน่วแน่มุ่งไปกับสิ่งที่คิด คำที่พูด และการที่ทำ

(สมาธิ -> ปัญญา) ยิ่งจิตไม่ฟุ้งซ่าน สงบ อยู่กับตัว ไร้สิ่งขุ่นมัว สดใส มุ่งไปอย่างแน่วแน่เท่าใด การรับรู้ การคิดพิจารณา มอง เห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ก็ยิ่งชัดเจน ตรงตามจริง แล่น คล่อง เป็นผลดีในทางปัญญามากขึ้นเท่านั้นอุปมาในเรื่องนี้ เหมือนว่าตั้งภาชนะน้ำไว้ด้วยดี เรียบร้อย ไม่ไปแกว่งสั่นหรือเขย่ามัน (ศีล) เมื่อน้ำไม่ถูกกวน คน พัด หรือเขย่า สงบนิ่ง ผงฝุ่นต่างๆ ก็นอนกัน หายขุ่น น้ำก็ใส (สมาธิ) เมื่อน้ำใส ก็มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจน (ปัญญาในการปฏิบัติธรรมสูงขึ้นไปที่ถึงขั้นจะให้เกิดญาณ อันรู้แจ้งเห็นจริงจนกำจัดอัสวกิเลสได้ก็ยิ่งต้องการจิตที่สงบนิ่ง ผ่องใส มีสมาธิ แน่วแน่มุ่งขึ้นไปอีก ถึงขนาดระดับการรับรู้ทางอายตนะต่างๆ ได้หมด เหลืออารมณ์หรือสิ่งที่กำหนดไว้ ใช้งาน แต่เพียงอย่างเดียว เพื่อทำการอย่างได้ผล จนสามารถกำจัดกวาดล้างตะกอนที่นอนกันได้หมดสิ้น ไม่ให้มีโอกาสขุ่นอีกต่อไป

อดิศร จันทรสฤษ (2549: 14 – 18) กล่าวถึง กระบวนการของการศึกษาแบ่งได้เป็น 3 ขั้น เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งจัดวางรูปขึ้นโดยมุ่งให้เกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค ซึ่งหมายถึง ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่เป็นอริยชน หรือ วิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐนั่นเอง การฝึกฝนอบรมในองค์ทั้ง 8 แห่งมรรคานั้น เกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก่ปัญหาดับทุกข์ได้ยิ่งขึ้นตามลำดับ จนถึงที่สุดกล่าว คือ

1. อริศีลสิกขา คือ การฝึกอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายและอาชีวะ หรือเรียกว่า ศีล ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกพฤติกรรมและการติดต่อสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมหรือโลกภายนอก จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี ตรงกับสัมมามาจา คือ การพูด หรือการแสดงออกทางวาจาที่สุจริต ไม่ทำร้ายผู้อื่น ตรงความจริง ไม่โกหกหลอกลวง ไม่ส่อเสียด ไม่ให้ร้ายป้ายสี ไม่หยาบคาย ไม่เหลวไหล ไม่เพ้อเจ้อ เลื่อนลอย แต่สุภาพน้อมนวลชวนให้เกิดไมตรีสามัคคีกัน ถ้อยคำที่มีเหตุผล เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ก่อประโยชน์สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำที่ดีงาม สุจริต เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนไม่ทำร้ายกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีงาม ทำให้อยู่ร่วมกันด้วยดี ทำให้สังคมสงบสุข คือ การกระทำหรือทำการต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือไม่เป็นไปเพื่อการทำลายชีวิต ร่างกาย

ทรัพย์สินของผู้อื่นสัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพสุจริต ไม่ก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น ถ้าเป็นเด็กก็หมายความว่า ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตัวเองให้สมกับการเลี้ยงดูของพ่อแม่

2. อริจิตตสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมทางจิตใจการปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพสมรรถภาพ และสุขภาพของจิต หรือเรียกว่า สมาธิ หรือ กระบวนการพัฒนาจิตใจซึ่งมีคุณสมบัติมากมายที่พึงต้องการ เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธา กตัญญูกตเวที ความเคารพ ความเพียร ความเข้มแข็ง อดทน ความมีสติ ความมีสมาธิ ความร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส สุข ฯลฯ จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิตสุขภาพจิต พัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชนเป็นพื้นฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานการพัฒนาปัญญาได้ดีตรงกับ

สัมมาวายามะ คือ การเพียรพยายามในทางที่พึงงามชอบธรรม เพียรหลีกเลี่ยง ป้องกันสิ่งที่ชั่วร้ายอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น เพียรละเลิกกำจัดสิ่งที่ชั่วร้ายอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วเพียรสร้างสรรค์ สิ่งดีงามหรืออกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป จนเพียบพร้อมไพบูรณ์

สัมมาสติ คือ การมีสติกำกับตัว คมใจไว้ให้อยู่กับงานสิ่งที่เกี่ยวข้อง ต้องทำในเวลานั้นๆ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน ระลึกได้ถึงสิ่งที่พึงงาม สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็นประโยชน์ หรือธรรมที่ต้องใช้ในเวลานั้นๆ เวลานั้นๆ ไม่หลงไหลเลื่อนลอยไม่ละเลยหรือปล่อยตัวเผลอเรอ โดยเฉพาะสติที่กำกับทันต่อพฤติกรรมของร่างกาย ความรู้สึก สภาพจิตใจ และความนึกคิดของตน ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เฝ้าฝันหรือยั่วยุมากระชากให้หลุดหลง เลื่อนลอยไปเสีย

สัมมาสมาธิ คือ ความมีจิตตั้งมั่น จิตใจดำเนินอยู่ในกิจในงานหรือในสิ่งที่กำหนด (อารมณ์) ได้สม่ำเสมอแน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สงบ มาพึงชาน ไม่วอกแวก หวั่นไหว บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว นุ่มนวล ผ่อนคลาย ไม่เครียดกระด้าง เข้มแข็ง เองาน ไม่หดหู่ท้อแท้ พร้อมทั้งจะใช้งานทางปัญญาอย่างได้ผลดี

3. อริปัญญาสิกขา คือ การฝึกฝนอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหามาตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจบริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ กับกิเลสระดับทุกข์ได้ เรียกว่า ปัญญาจนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นต่างๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริงตรงกับสัมมาทิฐิ คือ ทศนะ ความคิดเห็น แนวความคิด ความเชื่อถือ ทศนคติ ค่านิยมต่างๆ ที่ตั้งงามถูกต้อง มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยสอดคล้องกับความเป็นจริงหรือตรงตามสภาวะ

สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริไตร่ตรอง หรือคิดการต่างๆ ที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่เศร้าหมองขุ่นมัว เป็นไปในทางสร้างสรรค์ประโยชน์สุข เช่น คิดในทางเสียสละ หวังดี มีไมตรี ช่วยเหลือเกื้อกูลและความคิดที่บริสุทธิ์ อิงสัจจะ อิงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยความเห็นแก่ตัว ความคิดจะได้ จะเอา หรือความเคียดแค้น ชิงชัง มุ่งร้าย คิดทำลาย

หลักไตรสิกขานี้ คือ กระบวนการพัฒนาพฤติกรรม พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปสู่ความสมบูรณ์คือภาวะที่เป็นผู้มีวิชาแล้ว มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ไม่ต้องมีชีวิตอยู่

โดยพึงพาอาศัยอริยชา ตัณหา อุปาทาน และไม่ต้องตกอยู่ใต้อำนาจครอบงำของมันอีกต่อไป ซึ่งก็คือ การพ้นทุกข์ โดยกำจัดเหตุแห่งทุกข์ หรือสมุทัยได้ บรรลุมุ่งหมายคือ นิโรธ เพราะปฏิบัติตามมรรคได้ครบถ้วน ดังนั้น จะเห็นได้ว่า หลักไตรสิกขา จักวางขึ้นโดยอาศัยหลักปฏิบัติที่เรียกว่า อริยมรรค หมายถึง ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริยชน หรือ วิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐนั่นเอง ในแง่นี้ คือ การประสานระหว่างการพัฒนามนุษย์ ที่เรียกว่าศึกษา/ศึกษา กับการดำเนินชีวิตที่ดีของมนุษย์ ที่เรียกว่า มรรคให้เป็นอันเดียวกัน คือ การดำเนินชีวิตชนิดที่มีการศึกษาพัฒนาชีวิตไปด้วยในตัว จึงจะเป็นชีวิตที่ดี

พระเทพโสมภณ (2546: 41 – 42) ได้กล่าวถึง ไตรสิกขาการพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ว่า การศึกษา หมายถึง การเรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสตัณหาดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึด ทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มากเพราะพลอย ทุกข์น้อยเพราะหยุด ทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังนั้นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพราะฉะนั้น วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก ปัญญาที่มีสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติ ซึ่งเป็นบรมสันติ เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่า เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เรียกว่า พระอเสขะ หมายถึง ผู้จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ดังนั้น การที่จะพัฒนาให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา ต้องใช้หลักไตรสิกขาเป็นเครื่องพัฒนา เพราะว่า หลักไตรสิกขาย่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่มากมายให้เหลือหลักสำคัญคือไตรสิกขา ประกอบไปด้วย สีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา หลักไตรสิกขานั้นเป็นการศึกษาเพื่อให้คนสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา

6.5 การวัดผลประเมินผลตามหลักไตรสิกขา ด้วย ภาวนา 4

กิตติชัย สุธาสิโนบล (2555: 75 – 76) กล่าวถึง แนวทางการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ การวัดผลประเมินผลการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ ประกอบด้วยผลที่ได้จากการพัฒนาการนักเรียนด้านกายภาวนา สีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมการเรียนด้านกาย (กายภาวนา) เป็นการแสดงออกของนักเรียนขณะปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ต่างๆ ในการพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพ หรือวัตถุ ซึ่งวัดได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมดรรเรียนด้านกาย (กายภาวนา) ประกอบด้วย พฤติกรรมการเรียนด้านกาย ที่พึงประสงค์ ได้แก่

- 1.1 ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมระหว่างปฏิบัติกิจกรรม
- 1.2 ใช้และเก็บอุปกรณ์ได้อย่างเหมาะสม
- 1.3 ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในการสังเกตและปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม
- 1.4 ดูแลรักษาความสะอาดร่างกายและแต่งกายเหมาะสมกับการปฏิบัติกิจกรรม

2. พฤติกรรมการเรียนด้านทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) เป็นการแสดงออกของนักเรียนขณะปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ในการพัฒนาพฤติกรรมความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งวัดได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนด้านทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ประกอบด้วย ทักษะทางสังคม ที่พึงประสงค์ ได้แก่

- 2.1 ทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกันใช้กายวาจาได้อย่างสร้างสรรค์
- 2.2 มีวินัย และความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย
- 2.3 ปฏิบัติกิจกรรมเสร็จทันตามเวลาที่กำหนด

3. พฤติกรรมการเรียนด้านจิตใจ (จิตใจภาวนา) เป็นการแสดงของนักเรียนขณะปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ในการพัฒนาด้านจิตใจด้านจิตใจที่อาศัยสมาธิเป็นตัวแทนในการฝึก และมีบทบาทออกมาทางเจตจำนง ซึ่งวัดได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมด้านจิตใจ (จิตใจ) ประกอบด้วย พฤติกรรมการเรียนด้านจิตใจที่พึงประสงค์ใน 3 ด้าน ได้แก่

- 3.1 ด้านคุณภาพจิต ได้แก่ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น
- 3.2 ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ มีความเพียรพยายาม มีเหตุมีผล และกระตือรือร้นในการปฏิบัติกิจกรรม

- 3.3 ด้านสุขภาพจิต ได้แก่ ร่าเริงแจ่มใส อารมณ์ และสงบสุขเสมอ

4. พฤติกรรมด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) เป็นการพัฒนาด้านปัญญา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติ และแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ ให้ปัญญาเจริญพัฒนา จนรู้เข้าใจยังเห็นความจริง เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ บรรลุถึงความบริสุทธิ์ปลอดพ้นจากกิเลสสิ้นเชิง มีจิตใจเป็นอิสระสุขเกษมไร้ทุกข์

พระพรหมคุณาภรณ์ (2555: 18) กล่าวว่า ภาวนา 4 ใช้ในการวัดผล เพราะเวลาวัด ยิ่งแยกชัดเจนออกไปเท่าไรยิ่งดี จึงแยกอย่างที่ว่าแล้ว คือ

1. ดูความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ เช่น การกิน การอยู่ การบริโภค การใช้สอย การดู การฟัง ว่าเป็นอย่างไร (กายภาวนา)
2. ดูความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านสังคม การอยู่ร่วมกับคนอื่น ว่าเบียดเบียนเขาไหม ก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่นไหม ทำร้ายเขาไหม ละเมิดเขาไหม หรืออยู่ร่วมกับเขาได้ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีงาม เกื้อกูล (ศีลภาวนา)
3. ดูด้านจิตใจว่าเป็นอย่างไร ทั้งความรู้สึก อารมณ์ คือสภาพจิตใจความสุข ความทุกข์ ความเข้มแข็ง คุณธรรมต่างๆ (จิตตภาวนา)
4. ดูด้านปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ การรู้จักคิด ความมีเหตุผลรู้จักแสวงหาความรู้ และแสดงความคิดเห็น ฯลฯ (ปัญญาภาวนา)

กรมการศาสนา (2552: 9) กล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวกับ ภาวนา 4 ว่า การพัฒนาคน ตรงกับ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาว่า ภาวนา จำแนกการพัฒนาคนไว้ 4 ประการ คือ

1. การพัฒนากาย (กายภาวนา) หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์ในทางกายที่ดี ระหว่างหู ตา จมูก ลิ้น กาย กับสิ่งแวดล้อม โดยการรับรู้ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ในทางเกื้อกูลและได้ผลดีหรือกินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูเป็น ฟังเป็น และการเลือกรับแต่สิ่งที่ดี รวมแล้ว สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

2. การพัฒนาศีล (ศีลภาวนา) หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์ทางกาย วาจา มี พฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในระเบียบวินัย และอาชีพที่สุจริตมีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์ และส่งเสริมสันติสุข นั่นคือ คบหาเป็นเข้าสังคมเป็น พูดเป็น สื่อสารเป็น ทำเป็น กับบุคคลอื่นในทางที่ดีงาม และเป็นประโยชน์เกื้อกูล กับผู้อยู่ใกล้และไกล

3. การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) หมายถึง มีจิตที่พัฒนาแล้ว คือ มีจิตใจที่ฝึกอบรมดีแล้ว สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้ออาทร มีมุทิตา ความเคารพ อ่อนน้อม ความกตัญญู กตเวทิตะ สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือมีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายาม มีอุตสาหะวิริยะรับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ สมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือมีจิตใจร่าเริง เบิกบาน แจ่มใสอยู่เสมอ

4. การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) หมายถึง มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว คือ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำกรต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ เห็นสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริงปราศจากอคติและแรงจูงใจเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ ด้วยความรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต เข้าถึงอิสรภาพ ปลอดทุกข์ ปราศจากปัญหา หรือคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น การรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะที่เป็นไปของ โลกนั่นเอง

ดังนั้น จากการวัดผลประเมินผลตามหลักไตรสิกขาสรุปได้ว่า การที่จะสังเกตได้อย่างชัดเจน ต้องใช้ภาวนา 4 เป็นตัววัดจากการดูความสัมพันธ์การพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

1. กายภาวนา ดูความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ เช่น การกิน การอยู่ การบริโภค การใช้สอย การดู การฟัง ว่าเป็นอย่างไร

2. ศีลภาวนา ดูความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้านสังคม การอยู่ร่วมกับคนอื่น ว่าเบียดเบียน เขาไหม ก่อความเดือดร้อนแก่คนอื่นไหม ทำร้ายเขาไหม ละเมิดเขาไหม หรืออยู่ร่วมกับเขาได้ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีงาม เกื้อกูล

3. จิตตภาวนา ดูด้านจิตใจว่าเป็นอย่างไร ทั้งความรู้สึก อารมณ์ คือ สภาพจิตใจความสุข ความทุกข์ ความเข้มแข็ง คุณธรรมต่างๆ

4. ปัญญาภาวนา ดูด้านปัญญา ความรู้ ความเข้าใจ การรู้จักคิด ความมีเหตุผล รู้จัก แสวงหาความรู้และแสดงความคิดเห็น รู้ถูก รู้ผิด

6. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนี้

6.1 ความหมายของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

รัตนา กองสวัสดิ์ (2553: 17) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง คุณลักษณะ ความรู้ ความสามารถของบุคคลอันเกิดจากประสบการณ์ เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านต่างๆ ซึ่งสามารถตรวจสอบได้จากการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ยุทธนา ปัญญาดี (2553: 7) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลการวัดการเปลี่ยนแปลง และประสบการณ์การเรียนรู้ ในเนื้อหาสาระที่เรียนมาแล้วว่าเกิดการเรียนรู้เท่าใดมีความสามารถชนิดใด โดยสามารถวัดได้จากแบบวัดผลสัมฤทธิ์ชนิดต่างๆ และการวัดผลตามสภาพจริงเพื่อบอกถึงคุณภาพ การศึกษา

ทิตนา แคมมณี (2548: 10) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ คือ การทำงานให้สำเร็จ หรือประสิทธิภาพ ทางด้านการกระทำในทักษะที่กำหนดให้หรือด้านความรู้ ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหมายถึง การเข้าถึง ความรู้ การพัฒนาทักษะในด้านการเรียน ซึ่งอาจพิจารณาจากคะแนนสอนที่กำหนดให้คะแนนที่ได้จาก งานที่ครูมอบหมายให้หรือทั้งสองอย่าง

พิชิต ฤทธิ์จุฑู (2545: 10) ได้กล่าวว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ถือว่าเป็นเครื่องมือ สำคัญสำหรับครูที่ใช้ในการตรวจสอบพฤติกรรมหรือผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอันเนื่องมาจากการจัดการเรียน การสอนของครูว่า ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถหรือมีสัมฤทธิ์ผลในแต่ละรายวิชามากน้อยเพียงใด ผลการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามจุดประสงค์การเรียนรู้ ที่กำหนดไว้ และเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาการสอนของครูให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น

ก๊อด (Good. 1973: 7) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความสำเร็จ ความคล่องแคล่ว ความชำนาญในการใช้ทักษะ หรือประยุกต์ใช้ความรู้ต่างๆ ส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Academic Achievement) หมายถึง ความรู้หรือทักษะอันเกิดจากการเรียนรู้ในวิชาการต่างๆ ที่ได้เรียนมาแล้ว โดย ได้จากผลการทดสอบของครูผู้สอนหรือผู้รับผิดชอบในการสอนหรือทั้งสองอย่างรวมกัน

ไพศาล หวังพานิช (2533: 209) กล่าวว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง คุณลักษณะ และความสามารถของบุคคล อันเกิดจากการเรียนการสอนเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และประสบการณ์ การเรียนรู้ที่เกิดจากการฝึกอบรม หรือจากการสอน การวัดผลสัมฤทธิ์ จึงเป็นการตรวจสอบระดับความสามารถ หรือความสัมฤทธิ์ผล

ดังนั้นสรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้ ความสามารถของบุคคล ที่ได้รับ จากการเรียนการสอน การฝึกฝน อบรม บ่มเพาะ การสั่งสมความรู้และประสบการณ์หรือพฤติกรรม การเรียนในด้านต่างๆ ซึ่งสามารถตรวจสอบได้จากการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

6.2 ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จากการศึกษาประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้มีนักวิชาการนักการศึกษา รวมถึงผู้ทรงความรู้ได้แบ่งประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ ดังนี้

บุญชม ศรีสะอาด (2553: 56 – 57) กล่าวว่า โดยทั่วไปจะวัดผลสัมฤทธิ์ในวิชาต่างๆ ที่ในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาต่างๆ อาจจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. แบบทดสอบอิงเกณฑ์ (Criterion Referenced Test) หมายถึง แบบทดสอบที่สร้างขึ้นตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม มีคะแนนจุดตัดหรือคะแนนเกณฑ์สำหรับใช้ตัดสินว่าผู้สอบมีความรู้ ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การวัดตรงตามจุดประสงค์เป็นหัวใจสำคัญของข้อสอบในแบบทดสอบประเภทนี้

2. แบบทดสอบอิงกลุ่ม (Norm Referenced Test) หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งหมายสร้างเพื่อวัดให้ครอบคลุมหลักสูตร จึงสร้างตามตารางวิเคราะห์หลักสูตร ความสามารถในการจำแนกผู้สอบตามความเก่งอ่อนได้ดี เป็นหัวใจของข้อสอบในแบบทดสอบแบบประเภทนี้ การรายงานผลการสอบอาศัยคะแนนมาตรฐาน ซึ่งเป็นคะแนนที่สามารถให้ความหมายแสดงถึงสภาพความสามารถของบุคคลนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นๆ ที่ใช้กลุ่มเปรียบเทียบ

ซวาล แพรัตกุล (2552: 74 – 75) กล่าวว่า ประเภทแบบทดสอบความ ข้อสอบประเภทนี้แบ่งได้เป็น 2 พวก คือ แบบทดสอบของครูกับแบบทดสอบมาตรฐาน ดังนี้

1. แบบทดสอบของครู (Teacher made test) หมายถึง ข้อสอบ ข้อปัญหา และโจทย์ ข้อคำถามต่างๆ ที่พวกเราครูๆ สร้างกันขึ้นเอง แบบทดสอบชนิดนี้และยังคงมีและจะต้องดำรงความสำคัญเป็นกระดูกสันหลังของการวัดผลอยู่ตลอดไป คุณประโยชน์ที่สำคัญยิ่งของข้อสอบชนิดนี้ อยู่ตรงที่เราสามารถพลิกแพลงให้เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์ ได้ต่างๆ นานา ดุจดังช่างตัดเสื้อที่สามารถดัดแปลงเสื้อผ้าให้มีทรวดทรงแปลกๆ เหมาะแก่ฤดูกาลต่างๆ ได้ ฉะนั้น เราอาจใช้ข้อสอบชนิดนี้เป็นเครื่องกระตุ้นให้นักเรียนสนใจการเรียน ใช้เป็นเครื่องมือวัดพื้นความรู้เดิม วัดความงอกงามในการเรียนการสอน วัดดูความบกพร่องเพื่อจัดสอนซ่อมแซม วัดดูความพร้อมที่จะขึ้นบทเรียนใหม่ และอีกสารพัดวัตถุประสงค์ตามแต่ที่ครูจะปรารถนา ข้อสอบของครูยังอาจใช้เป็นเครื่องช่วยให้นักเรียนสนใจเรื่องใดเป็นพิเศษก็ได้ จะดัดแปลงให้ยาวสั้นมากน้อย เพื่อให้เหมาะสมกับเวลาและสถานการณ์ในโรงเรียนก็ได้ สรุปแล้วข้อสอบที่ครูสร้างขึ้นและมีคุณภาพดีๆ นั้น อาจใช้เป็นอาวุธสำคัญ สำหรับปรับปรุงทั้งครูและเด็กให้พัฒนาขึ้นได้เป็นอย่างดี การที่ได้มาซึ่งอันสืบดังกล่าว ก็ย่อมจะต้องมีการลงทุนรอนกันบ้างเป็นธรรมดา คือ จะต้องเริ่มจากการวิเคราะห์หลักสูตรเป็น สร้างคำถามเป็นและใช้แบบทดสอบเป็น ซึ่งแต่ละเรื่องเหล่านี้ล้วนเป็นเทคนิคที่จะต้องศึกษากันทั้งสิ้น

2. ข้อสอบมาตรฐาน (Standardized test) ในวงการศึกษปัจจุบัน เรามีความต้องการแบบทดสอบชนิดนี้มากมายเหลือเกิน และเป็นความต้องการที่รีบด่วนด้วย แบบทดสอบมาตรฐานนี้ มีคุณค่ามหาศาล จนอาจได้ว่าเป็นยอด เป็นมงกุฎ ของแบบทดสอบทั้งปวง มีคุณค่าดุจดังตาสั่งกายสิทธิ์สำหรับช่างส่องมนุษย์ ก็ว่าได้ ถ้าปราศจากเครื่องมือชนิดนี้แล้ว กิจกรรมแนะแนวและโครงการปรับปรุงอะไรต่อมิอะไรในวงการศึกษาก็เห็นจะเขยื้อนได้ยากเต็มที แบบทดสอบมาตรฐานสามารถใช้เป็นเครื่องมือ

สำหรับค้นและพัฒนาการศึกษา ทั้งโดยตรงและโดยปริยายได้นานัปการ

พิชิต ฤทธิ์จัญญ (2545: 96) กล่าวว่า โดยทั่วไปแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนรู้เฉพาะกลุ่มที่ครูผู้สอน เป็นแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นใช้กันโดยทั่วไปสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบทดสอบข้อเขียน (Paper and pencil test) ซึ่งแบ่งออกได้อีก 2 ชนิด คือ

1.1 แบบทดสอบอัตนัย (Subjective or essay test) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดคำถามหรือปัญหาให้แล้วให้ผู้ตอบเขียนโดยแสดงความรู้ ความคิด เจตคติ ได้อย่างเต็มที่

1.2 แบบทดสอบปรนัย หรือแบบให้ตอบสั้นๆ (Objective test or short answer) เป็นแบบทดสอบที่กำหนดให้ผู้เขียนตอบสั้นๆ หรือมีคำตอบให้เลือกแบบจำกัดคำตอบ (Restricted response type) ผู้ตอบไม่มีโอกาสแสดงความรู้ ความคิดได้อย่างกว้างขวางเหมือนแบบทดสอบอัตนัย แบบทดสอบชนิดนี้ แบ่งออกได้เป็น 4 แบบคือ แบบทดสอบถูก-ผิด แบบทดสอบเติมคำ แบบทดสอบจับคู่ และแบบทดสอบเลือกคำตอบ

2. แบบทดสอบมาตรฐาน หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนทั่วไป ซึ่งสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ มีการวิเคราะห์และปรับปรุงอย่างดีจนมีคุณภาพ มีมาตรฐานกล่าวคือ มีมาตรฐานในการดำเนินการสอบ วิธีการให้คะแนนและการแปลความหมายของคะแนน

บุญศรี พรหมมาพันธุ์ และ นวลเสน่ห์ วงศ์เชิดธรรม (2545: 219 – 220) กล่าวถึง ประเภทแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเกณฑ์จำแนกตามข้อ ดังนี้

1. ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่จำแนกตามลักษณะของการวัดและการประเมิน ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อการสอบย่อย และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อการสอบรวม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อการสอบย่อย เป็นแบบทดสอบที่ใช้เพื่อวัดผลทางการเรียนของผู้เรียน ก่อนการเรียนการสอน เพื่อจัดตำแหน่งผู้เรียนหรือหลังสิ้นสุดการเรียนการสอนแต่ละหน่วยหรือแต่ละตอนของเนื้อหา ซึ่งการสอบย่อยนี้มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อนำผลการวัดไปปรับปรุงวิธีการสอนของครูหรือแก้ไขข้อบกพร่องในการเรียนของผู้เรียนก่อนที่จะเรียนเนื้อหาในหน่วยหรือตอนต่อไป

1.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพื่อการสอบรวม เป็นแบบทดสอบที่ใช้เพื่อวัดผลการเรียนของผู้เรียนหลังสิ้นสุดกระบวนการเรียนการสอนหน่วยและทุกตอนของเนื้อหา เป็นการวัดผลสรุปรวบยอด จึงมักดำเนินการสอบเมื่อสิ้นสุดภาคเรียนหรือสิ้นปี โดยสรุปลักษณะของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งเพื่อการสอบย่อยและเพื่อการสอบรวม สามารถจำแนกเป็นประเภทต่างๆ ได้ตามเกณฑ์ที่ใช้แบ่ง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

2. ประเภทของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจำแนกตามจุดมุ่งหมายของการใช้ สามารถจำแนกได้เป็นแบบทดสอบวินิจฉัย และแบบทดสอบเพื่อการทำนาย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 แบบทดสอบวินิจัย เป็นแบบทดสอบที่ใช้ค้นหาข้อบกพร่องและสาเหตุของข้อบกพร่องในการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อจะได้หาทางแก้ไขต่อไป

2.2 แบบทดสอบเพื่อการทำนาย เป็นแบบทดสอบที่ใช้เพื่อการทำนายหรือพยากรณ์บุคคลเกี่ยวกับการศึกษาต่อหรือการประกอบอาชีพ แบบทดสอบนี้มีประโยชน์ต่อการแนะแนว ดังนั้นจึงควรมีความตรงเชิงพยากรณ์สูง

สรุปจากประเภทของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง หมายถึง แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเอง เพื่อใช้ตามความต้องการวัดผลประเมินผลของครูหรือสถานศึกษา แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนโดยครูผู้สอนเฉพาะกลุ่ม มีลักษณะเป็นแบบทดสอบข้อเขียน แบ่งได้ 2 ชนิด คือ แบบทดสอบอัตนัย และแบบทดสอบปรนัย

2. แบบทดสอบมาตรฐาน หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนทั่วไป ซึ่งสร้างโดยผู้เชี่ยวชาญ มีการวิเคราะห์และปรับปรุงอย่างดีให้มีคุณภาพ มีมาตรฐานในการดำเนินการสอบ มีวิธีการให้คะแนน และเกณฑ์การแปลความหมายของคะแนน

6.3 ขั้นตอนการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จากการศึกษาการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้มีนักวิชาการ นักการศึกษา รวมถึงผู้ทรงความรู้ได้มีขั้นตอนการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ดังนี้

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2552: 178 – 179) กล่าวว่า การสร้างแบบสอบผลสัมฤทธิ์ที่ดีจะต้องมีการเตรียมตัวและการวางแผน เพื่อให้แบบสอบดังกล่าวมีกลุ่มตัวอย่างของพฤติกรรมที่ต้องการวัดได้อย่างเด่นชัดจากการทดสอบแต่ละครั้ง ซึ่งจะต้องอาศัยกรรมวิธีอย่างมีระบบในการสร้างแบบสอบแต่ละชุดโดยปกติกรรมวิธีในการสร้างแบบสอบผลสัมฤทธิ์สามารถแบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์ทั่วไปของการสอบให้อยู่รูปของวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยระบุเป็นข้อๆ และให้วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมเหล่านั้น สอดคล้องกับเนื้อหาสาระทั้งหมดที่กำหนดที่จะทำการทดสอบด้วย

ขั้นที่ 2 กำหนดโครงเรื่องของเนื้อหาสาระ ที่จะกำหนดทดสอบให้ครบถ้วน

ขั้นที่ 3 เตรียมตารางเฉพาะ หรือผังของแบบสอบ เพื่อแสดงถึงน้ำหนักของเนื้อหาวิชาแต่ละส่วน และพฤติกรรมต่างๆ ที่ต้องการทดสอบให้เด่นชัด สั้นกระชับรัด และมีความชัดเจน

ขั้นที่ 4 สร้างข้อกระทงทั้งหมดที่ต้องการจะทดลองสอบให้เป็นไปตามสัดส่วนของน้ำหนักที่ระบุในตารางเฉพาะ

พิชิต ฤทธิ์จัญญ (2545: 97 – 98) กล่าวว่า การสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1. วิเคราะห์หลักสูตรและสร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตร การสร้างแบบทดสอบ ควรเริ่มด้วยการวิเคราะห์หลักสูตรและสร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสาระและพฤติกรรมที่ต้องการจะวัด ซึ่งได้อธิบายไว้แล้วในบทที่ 2 ตารางวิเคราะห์หลักสูตรจะใช้เป็นกรอบในการออกข้อสอบ

โดยระบุจำนวนข้อสอบในแต่ละเรื่องและพฤติกรรมที่ต้องการจะวัดไว้

2. กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ จุดประสงค์การเรียนรู้ เป็นพฤติกรรมที่เป็นการเรียนรู้ ที่ผู้สอนมุ่งหวังจะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนซึ่งผู้สอนจะต้องกำหนดไว้ล่วงหน้าสำหรับเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน และการสร้างข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์

3. กำหนดชนิดของข้อสอบและศึกษาวิธีสร้าง โดยการศึกษาดารงวิเคราะห์หลักสูตร และจุดประสงค์การเรียนรู้ ผู้ออกข้อสอบต้องพิจารณาและตัดสินใจเลือกใช้ชนิดของข้อสอบที่จะใช้วัดว่า จะเป็นแบบใด โดยต้องเลือกให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน แล้วศึกษาวิธีเขียนข้อสอบชนิดนั้นให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักและวิธีการเขียนข้อสอบ

4. เขียนข้อสอบ ผู้ออกข้อสอบลงมือเขียนข้อสอบตามรายละเอียดที่กำหนดไว้ในตารางวิเคราะห์หลักสูตร และให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยอาศัยหลักและวิธีการเขียนข้อสอบที่ได้ศึกษามาแล้วในขั้นที่ 3

5. ตรวจสอบข้อสอบ เพื่อให้ข้อสอบที่เขียนไว้ในขั้นตอนที่ 3.4 มีความถูกต้องตามหลักวิชา มีความสมบูรณ์ครบถ้วนตามรายละเอียดที่กำหนดไว้ในตารางวิเคราะห์หลักสูตร ผู้ออกข้อสอบต้องพิจารณาทบทวนตรวจสอบอีกครั้งก่อนที่จะจัดพิมพ์และนำไปใช้ต่อไป

6. จัดพิมพ์แบบทดสอบฉบับทดลอง เมื่อตรวจสอบข้อสอบเสร็จแล้วให้พิมพ์ข้อสอบทั้งหมด จัดทำเป็นแบบทดสอบฉบับทดลองโดยมีคำชี้แจงหรือคำอธิบายวิธีตอบแบบทดสอบ (Direction) และจัดวางรูปแบบการพิมพ์ให้เหมาะสม

7. ทดสอบและวิเคราะห์ข้อสอบ การทดสอบและวิเคราะห์ข้อสอบเป็นวิธีการตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบก่อนนำไปใช้จริง โดยนำแบบทดสอบไปทดลองสอบกับกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับกลุ่มที่ต้องการสอบจริง แล้วนำผลการสอบมาวิเคราะห์และปรับปรุงข้อสอบให้มีคุณภาพโดยสภาพปฏิบัติจริงของการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ในโรงเรียนมักไม่ค่อยมีการทดลองสอบและวิเคราะห์ข้อสอบส่วนใหญ่ให้นำแบบทดสอบไปใช้ทดสอบแล้วจึงวิเคราะห์ข้อสอบเพื่อปรับปรุงข้อสอบและนำไปใช้ในครั้งต่อไป

8. จัดทำแบบทดสอบฉบับจริง จากผลการวิเคราะห์ข้อสอบ หากพบว่าข้อสอบข้อใดไม่มีคุณภาพหรือมีคุณภาพไม่ดีพอ อาจจะต้องตัดทิ้งหรือปรับปรุงแก้ไขข้อสอบให้มีคุณภาพดีขึ้นแล้วจึงจัดทำเป็นแบบทดสอบฉบับจริงที่จะนำไปทดสอบกับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

สมาลี จันทรชลอ (2542: 50) กล่าวว่า การสร้างแบบทดสอบให้มีคุณภาพ สามารถที่จะปรับปรุงได้ โดยให้ฝึกเขียนข้อสอบ ได้รับความวิจารณ์และข้อเสนอแนะ ผู้สอนต้องเข้าใจทั้งจุดประสงค์และเนื้อหาที่จะวัด ต้องรู้ถึงกระบวนการคิดในการปฏิบัติงานของผู้เรียน รู้ระดับความสามารถในการอ่านและการใช้ศัพท์ของผู้สอบ รู้จักลักษณะเด่นและข้อบกพร่องของข้อสอบแต่ละชนิดเพื่อนำไปใช้ให้เหมาะสม ข้อสอบที่ดีต้องมีการวางแผน ต้องพิจารณาหัวข้อและจุดประสงค์ที่จะวัดให้เหมาะกับคะแนนและเงื่อนไขสถานการณ์ที่จะปรากฏขึ้น และควรพิจารณาแนวทางต่อไป

1. ข้อสอบควรใช้ประเมินจุดประสงค์ที่สำคัญของการสอน ที่สามารถสอบข้อสอบวัดได้ โดยใช้แบบทดสอบที่เป็นข้อเขียน
2. ข้อสอบควรจะสะท้อนให้เห็นทั้งจุดประสงค์ที่เป็นเนื้อหาและจุดประสงค์ที่เป็นกระบวนการสำคัญที่เน้นในหลักสูตร
3. ข้อสอบควรจะสะท้อนให้เห็นถึงจุดประสงค์ในการวัด เช่น วัดประเมินความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือวัดเพื่อแยกแยะผู้ที่ได้เรียนรู้
4. ข้อสอบควรมีความเหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้อ่าน และมีความยาวที่พอเหมาะ

บุญศรี พรหมมาพันธุ์ และ นวลเสน่ห์ วงศ์เชิดธรรม (2545: 227 – 228) กล่าวว่า การสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีขั้นตอนการสร้างที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายของการใช้แบบทดสอบ ในการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนจะเริ่มเขียนข้อสอบ ผู้สร้างข้อสอบจะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายของการใช้แบบทดสอบให้ชัดเจนว่าจะวัดไปเพื่ออะไร (รายละเอียดปรากฏดังเรื่องที่ 5.1.2) จะได้เขียนข้อสอบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายนั้น

2. การกำหนดเนื้อหาและพฤติกรรมที่ต้องการวัด ผู้สร้างข้อสอบจะต้องกำหนดขอบเขตเนื้อหาและพฤติกรรมที่จะสอบวัด ซึ่งในการกำหนดเนื้อหาและพฤติกรรมที่จะวัดมีลำดับการดำเนินการดังนี้

- 2.1 จำแนกพฤติกรรมของจุดมุ่งหมายรายวิชาที่ต้องการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เป็นพฤติกรรมการเรียนรู้ย่อยๆ ในด้านพุทธิพิสัย ได้แก่ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์และการประเมินค่า รวมถึงด้านการปฏิบัติด้วย ซึ่งในขั้นตอนการลงมือสร้างข้อสอบต้องนิยามพฤติกรรมเหล่านี้ให้ชัดเจน

- 2.2 กำหนดเนื้อหาสาระ โดยแยกเป็นกลุ่มความรู้พร้อมทั้งกำหนดตารางที่จะแสดงค่าตัวเลขน้ำหนักระหว่างเนื้อหาสาระและพฤติกรรมการเรียนรู้ในข้อที่ 2.1 เพื่อกำหนดสัดส่วนจำนวนข้อสอบที่จะออก ซึ่งเรียกกันว่าตารางวิเคราะห์ วัดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมและแผนผังการออกข้อสอบ

3. การกำหนดลักษณะของข้อสอบ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะเป็นแบบทดสอบอิงเกณฑ์หรืออิงกลุ่มก็ได้ ซึ่งลักษณะข้อสอบจะเป็นแบบเป็นปรนัยหรืออัตนัยก็ได้ หรือลักษณะข้อสอบจะเป็นทั้งปรนัยและอัตนัยรวมกันก็ได้ ทั้งนี้ผู้สร้างข้อสอบอาจใช้เกณฑ์ต่อไปนี้ กำหนดลักษณะข้อสอบ ซึ่งได้แก่ 1) วัดจุดประสงค์ของการวัดและประเมินผล 2) ระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่จะวัด 3) ลักษณะหรือคุณสมบัติผู้เข้าสอบ 4) จำนวนผู้เข้าสอบ 5) ระยะเวลาที่ใช้ในการสร้างสอบ ดำเนินการสอบ และตรวจข้อสอบ 6) ความเป็นอิสระในการตอบ

4. การจัดทำตารางวิเคราะห์วัดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมและแผนผังการออกข้อสอบ ก่อนที่จะลงมือสร้างข้อสอบ ผู้สอนต้องแปลจุดมุ่งหมายทั่วไปของการเรียนการสอน ซึ่งระบุไว้ในส่วนของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่เขียนไว้อย่างกว้างๆ ให้เป็นวัดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมซึ่งวัดและสังเกตได้

พร้อมระบุเรื่องหรือรายละเอียดเนื้อหาสาระที่จะออกข้อสอบ พฤติกรรมการเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนมีพัฒนาการแบ่งได้แบ่ง 3 ด้าน ได้แก่ พฤติกรรมการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัย พฤติกรรมการเรียนรู้ด้านจิตพิสัย และพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านทักษะพิสัย

ดังนั้นผู้วิจัยสรุปขั้นตอน กระบวนการที่กล่าวมาข้างต้นของการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในการสร้างนั้นผู้สร้างจะต้องกำหนดจุดมุ่งหมาย สิ่งที่จะวัด เนื้อหา สำนวนภาษา ลักษณะของข้อสอบให้เป็นไปตามระดับความสามารถของผู้เรียน และการวิเคราะห์ข้อสอบที่สร้างขึ้น ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนของผู้สอนที่ต้องการจะวัดผลประเมินผล พร้อมหาคุณภาพของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ให้เครื่องมือมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์มากที่สุด

ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามรูปแบบของ Bloom's Taxonomy ให้ครอบคลุมตามความสามารถของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 1) ความรู้/ความจำ 2) ความเข้าใจ 3) การนำไปใช้ 4) การวิเคราะห์

7. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคม

7.1 ความหมายของทักษะทางสังคม

มีนักการศึกษานักสังคมสงเคราะห์ได้ให้ความหมายของทักษะทางสังคม ดังนี้

กรมการศาสนา (2552: 27) กล่าวว่า SQ – Social Quotient ทักษะทางสังคม คือ ความสามารถในการเข้าสังคม มีมนุษยสัมพันธ์ดีเยี่ยมแจ่มใส การวางตัวดี รวมถึงภาษากาย (Body Language) หรือแม้แต่การสบตา (Eye Contact) ขณะพูดคุยกับผู้อื่น รวมถึงทักษะด้านอื่นๆ เช่น ความตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีต่อองค์กร SQ ใกล้เคียงกับ EQ ในเรื่องของอารมณ์และมนุษยสัมพันธ์ แต่ EQ ไม่มีเรื่องของการแต่งตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง

สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร (2551: 4) ทักษะทางสังคม ได้แก่ การร่วมมือ และการมีส่วนร่วมในสังคม การดูแลรักษาการเอาใจใส่ให้บริการ การมีส่วนร่วมในสังคม ทักษะและกระบวนการกลุ่ม พัฒนาความเป็นผู้นำผู้ตามในการทำงานกลุ่ม เห็นคุณค่า เคารพตนเองและผู้อื่น ยอมรับในความคล้ายคลึงและความแตกต่างของตนเองและของผู้อื่น เคารพในทรัพย์สินและสิทธิของผู้อื่น เคารพในกฎ กติกาของกฎหมาย และเคารพในความเป็นมนุษยชาติ และสรรพสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย

อุษณีย์ โพธิ์สุข (2545: 132) ให้ความหมายของทักษะทางสังคมว่า ทักษะทางสังคมนั้นเป็นความสามารถที่เราสามารถรู้จักเข้าใจความรู้สึก ความต้องการทางจิตใจ หรือความต้องการต่างๆ ของคนที่เราเกี่ยวข้องด้วย รวมทั้ง รู้จักที่จะสร้างสานสัมพันธ์ให้มั่นคงด้วยความรัก ความเอาใจใส่เอื้ออาทรต่อผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง รู้จักการแสดงออกอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์ต่างๆ

ศรีกัลยา พึ่งแสงสี (2539: 28) ให้ความหมายทักษะทางสังคม คือ ความสามารถในการอยู่ ในสังคมได้อย่างมีความสุข ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในสังคม และเป็นสมาชิกทำประโยชน์แก่สังคมนั้น

ปัทมาวดี บุญยสวัสดิ์ (2536: 17) ให้ความหมายทักษะทางสังคม หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ในลักษณะของกลุ่มหรือในสังคมได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

ด้วยการรู้จักบทบาทของผู้นำ และบทบาทของสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของกลุ่มหรือสังคม ทักษะทางสังคม ได้จากการเรียนรู้และสามารถฝึกฝนจากประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้เกิดความชำนาญได้ ถ้าปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้อง

ประนอม เดชชัย (2536: 19) ให้ความหมายทักษะทางสังคม หมายถึง ทักษะซึ่งผู้เรียน จำเป็นต้องมี เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้แก่ ทักษะในการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้แก่ ทักษะในการดำรงชีวิตในสังคม (Social Living Skills) และทักษะทางกระบวนการกลุ่ม (Group Process Skills) ความหมายทั่วไปของขอบเขตการพัฒนาทางสังคมจะเน้น 2 เรื่อง คือ

1. ทักษะทางสังคม เป็นวิธีฝึกฝนและสนับสนุนให้นักเรียนปฏิบัติในสิ่งที่ดี เช่น การพูดที่เหมาะสม การตกลงกันในเรื่องที่โต้แย้งผู้อื่น

2. ทักษะทางสังคม ช่วยเพิ่มพูนให้เด็กมีพฤติกรรมและความสามารถในการสนองตอบ และแสดงท่าทางที่เหมาะสม การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนๆ เพื่อเป็นฐานในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในอนาคต

ดังนั้น ทักษะทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เราสามารถรู้จักเข้าใจความรู้สึก ความต้องการทางจิตใจ มีความสัมพันธ์ที่ดีงาม เกื้อกูล หรือความต้องการต่างๆ ของคนที่เราเกี่ยวข้องด้วย รวมทั้งรู้จักที่จะสร้างสานสัมพันธ์ให้มั่นคงด้วยความรัก ความเอาใจใส่เอื้ออาทรต่อผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง รู้จักการแสดงออกอย่างเหมาะสม

7.2 ความสำคัญของทักษะทางสังคม

ทักษะทางสังคมนั้น มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่า ทักษะทางสังคม สิลภาวนา ที่เราต้องคำนึงถึง เห็นความสำคัญของสิ่งรอบด้าน ดังนั้นนักวิชาการ ให้ความสำคัญ ดังนี้

อุษณีย์ โพธิสุข (2545: 120) กล่าวถึง ทักษะทางสังคมเป็นทักษะสำคัญที่ทำให้คนประสบความสำเร็จในชีวิตในอนาคตได้ ทักษะทางสังคมจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของความสามารถทางความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ของมนุษย์

ธีรยุทธ์ เสนียวงศ์ ณ อยุธยา (2536: 220) กล่าวถึง ความสำคัญทักษะทางสังคม ว่า ทักษะทางสังคมนั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาการทางสังคมของเด็กเป็นอย่างมาก และส่งผลต่อตัวเด็กในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านจิตใจ สังคม การเรียน การปรับตัว ทั้งในชีวิตปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น จึงควรมีการแก้ไขและพัฒนาทักษะทางสังคม โดยที่ครูร่วมมือกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กทุกๆ ฝ่าย

สุขุมล เกษมสุข (2535: 11) ได้พูดถึงความสำคัญของทักษะทางสังคม ดังนี้

1. ความสำคัญทางด้านส่วนบุคคล ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ยิ่งสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก ทักษะทางสังคมยังมีความจำเป็นมากขึ้นเท่านั้น เพราะบุคคลต้องสามารถปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สื่อความหมายทำงานร่วมกันแก้ปัญหาของตนเอง และสังคมได้สามารถปรับตัวได้ทุกสภาพแวดล้อม สิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะที่ช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

2. ความสำคัญทางด้านสังคม สังคมใดมีสมาชิกที่เป็นผู้มีทักษะทางสังคมดี รู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาสังคมที่ตนอยู่ สังคมนั้น ย่อมเป็นที่สังคมสงบสุข มีความเจริญมั่นคง แต่ถ้าสังคมใดมีลักษณะตรงกันข้าม สมาชิกขาดทักษะทางสังคม สังคมนั้นย่อมมีปัญหา ไม่สงบสุขและมีความเสื่อม

ปัทมวดี บุญยสวัสดิ์ (2535: 19) ทักษะทางสังคมมีส่วนช่วยพัฒนาบุคคล และสังคมต่อบุคคล ได้แก่ การที่ทำให้บุคคลอยู่ร่วมกัน และทำงานร่วมกันอย่างราบรื่น ตลอดจนนำไปแสวงหาความรู้ใหม่ต่อสังคม ได้แก่ การที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้และพัฒนาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น

สรุปว่า ทักษะทางสังคมมีความสำคัญต่อพัฒนาการความเจริญงอกงามทางศีล มีความสำคัญต่อพัฒนาการทางสังคมของเด็กเป็นอย่างมากและส่งผลต่อตัวเด็กในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านจิตใจ สังคม การเรียน การปรับตัว ทั้งในชีวิตปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นผู้วิจัยในครั้งนี้จึงได้พัฒนาหลักสูตรที่พัฒนาต่อสังคมเด็กไปด้วย

7.3 กระบวนการฝึกทักษะทางสังคม

ทักษะทางสังคมมีวิธีและขั้นตอนตลอดยังกระบวนการฝึกทักษะทางสังคม ดังนี้

กรมการศาสนา (2552: 27) มีกระบวนการฝึกทักษะทางสังคม (SQ) โดยการทำงานเป็นกลุ่ม เข้าใจอารมณ์และความรู้สึกของผู้อื่นฝึกมารยาทและการวางตัวในสังคม คบเพื่อนที่หลากหลาย

สุขุมล เกษมสุข (2535: 17) ได้แบ่งขั้นตอนฝึกทักษะทางสังคมเป็น 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นจูงใจ การจูงใจช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่า และเห็นความสำคัญของทักษะนั้นๆ ที่จะช่วยในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ประสบความสำเร็จในการเรียนการทำงาน และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างไร

2. ขั้นฝึก

2.1 นักเรียนต้องฝึกทักษะด้วยตนเอง ด้วยการกระทำจริง

2.2 นักเรียนต้องเรียนรู้ทักษะอย่างถูกวิธีและถูกขั้นตอน

2.3 นักเรียนต้องฝึกฝนเป็นระยะเวลานานพอสมควรจึงจะพัฒนาได้ นักเรียนต้องฝึกทักษะในสถานที่จำเป็นและต้องใช้บ่อยๆ หลายๆ สถานการณ์ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ขั้นประเมินการประเมินผลบ่อยๆ จะช่วยพัฒนาทักษะให้ได้ผลดี และให้นักเรียนมีส่วนในการประเมินผลตนเอง เพื่อปรับปรุงให้การฝึกได้ผลดียิ่งขึ้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2533: 28) มีกระบวนการฝึกทักษะทางสังคม ทำได้ 2 วิธี คือ การฝึกโดยบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน ตามปกติวิธีนี้เป็นการฝึกพร้อมๆ กับการเรียนการสอนเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรปกติ ครูสามารถนำไปบูรณาการกับการสอนทุกกลุ่มประสบการณ์ เนื้อหาวิชาเหมือนเดิม จะเน้นกระบวนการเรียนการสอนและเทคนิควิธีที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดทักษะทางสังคมไปด้วย ขณะที่เรียนหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่สามารถส่งเสริมทักษะทางสังคมได้ คือ

1. การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตและให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้ โดยลงมือปฏิบัติจริง
 2. การจัดการเรียนที่หลากหลาย โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ ใช้วิธีสอนให้เหมาะกับเนื้อหาและจุดประสงค์การเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้กระบวนการต่างๆ เช่น กระบวนการแก้ปัญหาการทำงาน การหาความรู้ การวิเคราะห์ ฯลฯ รวมทั้งสถานการณ์ในชีวิตจริงด้วย
- เวสต์วูด (Westwood. 1997: 79 – 80) ได้แบ่งขั้นตอนการสอนทักษะทางสังคมเป็น 6 ขั้นตอน คือ

1. กำหนดทักษะที่จะสอน (Definition) พิจารณาจาก ทักษะทางสังคมที่สำคัญที่จะช่วยเหลือเด็กให้เกิดทักษะดังกล่าวนี้ การสอนอาจจะใช้ วีดีโอ รูปภาพ การ์ตูน หุ่นกระบอกหรือชี้ให้เด็กเห็นกิจกรรมที่เพื่อนๆ ทำในกลุ่ม
2. ทำให้ดู (Model the Skill) โดยแบ่งทักษะเป็นขั้นตอนย่อยๆ หลายขั้นตอน (Task Analysis) โดยครูแสดงให้ดูหรือให้เพื่อนแสดงให้ดู
3. การเลียนแบบและฝึกซ้อม (Imitation and Rehearsal) ให้เด็กเลียนแบบตามครูหรือเพื่อน
4. การประเมินผล (Feedback) ถ้าเด็กยังทำได้ไม่ดี ครูควรบอกเด็ก พูดให้กำลังใจเด็กว่า "พยายามอีกครั้งหนึ่ง" หรือถ้าเด็กทำได้ดีขึ้น ก็ควรบอกว่า "ดีขึ้นแล้วนะ" บันทึกภาพไว้ดูว่าขั้นตอนใดยังต้องปรับปรุงแก้ไข
5. จัดเตรียมสถานการณ์เพื่อให้โอกาสเด็กได้ใช้ทักษะ (Provide Opportunity for the Skill to be Used) โดยจัดเด็กเป็นกลุ่มเล็กๆ หรือจัดเป็นคู่ แล้วให้เด็กทำกิจกรรมเพื่อให้เด็กสามารถประยุกต์ใช้ทักษะได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
6. ให้แรงเสริมอย่างสม่ำเสมอ (Intermittent Reinforcement) ถ้าเด็กสามารถใช้ทักษะทางสังคมได้โดยไม่ต้องชี้แนะ ควรให้คำชมเชยหรือรางวัล เด็กจะเป็นที่ยอมรับและมีความสัมพันธ์อันดีในกลุ่มเพื่อน และจะรักษาทักษะไว้ให้กลายเป็นพฤติกรรม

ผู้วิจัยสรุปขั้นตอนในการฝึกทักษะทางสังคมที่กล่าวมา คือ ฝึกโดยการให้นักเรียนร่วมกลุ่มทำงานเป็นกลุ่ม และเลือกทักษะที่สำคัญที่จะสอน ทำให้ดู แล้วให้เด็กทำเลียนแบบ ประเมินผลว่าดีขึ้นหรือต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้โอกาสผู้เข้าอบรมได้ใช้ทักษะ และให้แรงเสริมเด็กอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เด็กรักษาทักษะนั้นไว้ให้เป็นพฤติกรรม เกิดความเคยชิน และติดเป็นนิสัยและมารยาทที่ดี

7.4 การประเมินทักษะทางสังคม

กิตติชัย สุธาสิโนบล (2555: 157) กล่าวถึง การประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านทักษะทางสังคม ดังนี้

วิธีการสังเกต บันทึก และประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ด้านทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา)

1. ให้ผู้สังเกต สังเกตพฤติกรรมขณะที่นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวพุทธ
2. การสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ในครั้งนี้ ถ้าสังเกต

เห็นว่าผู้เรียนแสดงพฤติกรรมใดก็ตามที่กำหนดไว้ในแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ให้บันทึกระดับคะแนนลงในตารางให้ตรงกับความเป็นจริง

3. เมื่อสังเกตพฤติกรรมเสร็จสิ้นในแต่ละครั้ง ให้ผู้สังเกตรวบรวมคะแนนการเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) และประเมินพฤติกรรมของการเกิดพฤติกรรมตามความเป็นจริง

4. ให้ผู้สังเกตเขียนความคิดเห็นของผู้สังเกตทุกครั้ง ในการสังเกตพฤติกรรม การเรียนรู้ทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ในช่องความคิดเห็นของผู้สังเกต

ประเมินผลรวมคะแนนการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา)

1. แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ฉบับนี้ แบ่งเป็น พฤติกรรมการเรียนรู้ด้านทักษะทางสังคมที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย 3 พฤติกรรมย่อย ได้แก่

1.1 ทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยใช้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์

1.2 มีวินัย และความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

1.3 ปฏิบัติกิจกรรมเสร็จทันเวลาที่กำหนด

2. ให้ผู้สังเกตรวมคะแนนการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ให้ผู้สังเกตปฏิบัติ ดังนี้

2.1 ให้ผู้สังเกตรวมคะแนนพฤติกรรมด้านทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ที่สังเกตได้แต่ละบุคคลส่วนที่เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ บันทึกไว้บนช่องรวมทางขวามือของพฤติกรรมแต่ละส่วน

2.2 ให้ผู้สังเกตรวมคะแนนพฤติกรรมด้านทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ที่สังเกตทั้งหมดของชั้นเรียน ทั้งที่เป็นพฤติกรรมย่อย และผลรวมของพฤติกรรมด้านทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา) ทั้งหมดบันทึกไว้ในช่องรวมทั้งหมดทางด้านล่างของแบบสังเกตพฤติกรรม

3. หาค่าเฉลี่ย และประเมินระดับคุณภาพ

ระดับคุณภาพการประเมินพฤติกรรมเรียนรู้ด้วยทักษะทางสังคม (ศีลภาวนา)

คะแนน 8 – 9 หมายถึง ดีมาก

คะแนน 6 – 7 หมายถึง ดี

คะแนน 4 – 5 หมายถึง พอใช้

คะแนน 0 – 3 หมายถึง ปรับปรุง

เวสวูด (Westwood. 1993: 57 – 59) ได้เสนอแนะวิธีการประเมินทักษะทางสังคม ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. การสังเกต การสังเกตพฤติกรรม การปฏิสัมพันธ์นอกห้องเรียนอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่ยุ่งยากที่ครูสามารถบอกได้อย่างรวดเร็วว่า เด็กคนไหนถูกปฏิเสธจากเพื่อน เป็นวิธีการที่เป็นประโยชน์สำหรับครู เพราะทำให้ความสำคัญกับเด็กเมื่ออยู่ในกลุ่มเพื่อน และสามารถศึกษาได้ถึงปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเด็กที่ต้องนำมาปรับเปลี่ยน

2. การสำรวจโดยใช้สังคมมิติ (Sociometri Scales) เป็นวิธีที่เด็กจะได้รับการบ่งบอกความสัมพันธ์ และการยอมรับกลุ่มเพื่อน โดยครูอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์เด็กตามลำพัง หรือเด็กเขียนหมายเลข 1, 2, 3 แล้วเขียนลงในกระดาษดังกล่าว ตามเงื่อนไขที่ครูกำหนด เช่น ครูให้นักเรียนเขียนชื่อเพื่อนคนแรกที่เราอยากเล่นหรือทำงานกลุ่มด้วยมากที่สุด ในข้อหมายเลข 1 จากนั้นครูก็ถามต่อว่า หากเด็กคนนั้นไม่มาโรงเรียนนักเรียนจะเลือกเพื่อนคนไหนเป็นอันดับต่อไป นักเรียนเขียนชื่อเพื่อนลงในข้อหมายเลข 2 ส่วนข้อหมายเลข 3 ครูอาจจำกัดกำหนดให้ นักเรียนเขียนชื่อเพื่อนไม่ชอบ ไม่อยากที่จะทำงานด้วยหรือเล่นด้วย เป็นต้น ข้อมูลที่ได้จากการทำสังคมมิติ จะช่วยให้ครูรู้ว่าควรจัดกลุ่มอย่างไร เด็กที่ไม่ได้รับการเลือกเด็กที่มีชื่อว่าไม่มีใครชอบ อาจจะเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญการช่วยเหลือด้วยวิธีนี้

3. แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) เป็นวิธีที่ทำให้เกิดความมั่นใจว่าเด็กทุกคนไม่ถูกมองข้ามไป เพราะไม่มีใครระบุชื่อ ซึ่งปัญหานี้จะเกิดขึ้นเมื่อใช้วิธีการสำรวจประชามติวิธีการทำได้โดยให้เด็กแต่ละคนมีรายชื่อเพื่อนทั้งหมดในชั้นเรียน จากนั้นใส่คะแนน 1 (ไม่ชอบ) ไปจนถึง 5 (ชอบมาก) ในแต่ละชื่อจากนั้นนำมาสรุปผลคะแนนก็จะทำให้ทราบว่าเด็กคนไหนมีเพื่อนไม่ชอบมากที่สุด นอกจากนี้ยังบ่งบอกถึงระดับความพึงพอใจจากเด็กอื่นๆ

4. การให้ข้อมูลของพ่อแม่ ปัญหาความสัมพันธ์ทางสังคมของเด็กที่โรงเรียนอาจเป็นการบอกเล่าปัญหาโดยเริ่มจากพ่อแม่ จึงทำให้ครูเกิดความสนใจที่จะให้ความช่วยเหลือ

ดังนั้น สรุปได้ว่าวิธีประเมินทักษะทางสังคม มีวิธีการประเมินมากมาย ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยประเมินจากแบบพฤติกรรมทางการเรียนทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกลบรวม หมายถึง ประเมินจากพฤติกรรมต่างๆ ของนักเรียนที่แสดงออกทางกายในขณะร่วมกิจกรรมการฝึกลบรวม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น โดยมีอิทธิพลต่อกัน หรือมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน เช่น มีระเบียบวินัย การใช้กายวาจาได้อย่างสร้างสรรค์ ความร่วมมือเอาใจใส่ในร่วมกิจกรรมระหว่างฝึกลบรวม

8. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ

8.1 ความหมายของเจตคติ

เจตคติ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Attitude มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Aptus แปลว่า โน้มเอียง เหมาะสม นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการให้ความหมายของเจตคติ ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2551: 243 – 244) กล่าวว่า เจตคติเป็นเรื่องของความชอบ ความไม่ชอบ ความลำเอียง ความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อฝังใจของเราต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด มักจะเกิดขึ้นเมื่อเรารับรู้หรือประเมินผู้คน เหตุการณ์ในสังคม เราจะเกิดอารมณ์ความรู้สึกบางอย่างควบคู่ไปกับการรับรู้ และส่งผลต่อความคิดและปฏิกิริยาในใจของเรา ดังนั้น เจตคติจึงเป็นทั้งพฤติกรรมภายนอกที่อาจสังเกตได้ หรือพฤติกรรมภายในที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยง่าย แต่มีความโน้มเอียงที่จะเป็นพฤติกรรมภายในมากกว่าพฤติกรรมภายนอก

ธีรภูมิ เอกะกุล (2549: 3) เจตคติ หมายถึง พฤติกรรมหรือความรู้สึกทางด้านจิตใจที่มีต่อสิ่งเราได้สิ่งเราหนึ่งในทางสังคม รวมทั้งเป็นความรู้สึกที่เกิดจากการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งเราหรือเกี่ยวกับประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2549: 169) ให้ความหมายของเจตคติว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการตอบสนองแสดงออกในลักษณะชอบหรือไม่ชอบ

ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ (2543: 54) กล่าวว่า เจตคติเป็นความรู้สึกเชื่อศรัทธาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดความพร้อมที่จะแสดงการกระทำออกมา ซึ่งอาจเป็นไปในทางดีหรือไม่ดีก็ได้

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2542: 209) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง สภาวะแวดล้อมที่ทางจิตใจเกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึก และแนวโน้มพฤติกรรมของบุคคลที่มีผลต่อบุคคลสิ่งของและสถานที่ต่างๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งและสภาวะความพร้อมทางจิตใจจะต้องอยู่นานพอสมควร

จากนักวิชาการกล่าวมานั้น เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลที่สัมผัสจากสิ่งแวดล้อม การแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกทางจิตใจ ความรู้สึกทางอารมณ์ ในลักษณะพึงพอใจ ชื่นชม ยินดี สนใจ เห็นคุณค่า เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย

8.2 องค์ประกอบของเจตคติ

นักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเจตคติ ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2551: 247 – 248) ได้กล่าวไว้ว่า เจตคติดีมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบที่เกี่ยวกับการรู้ การคิด ความเข้าใจ (Cognitive Component) เป็นความรู้ความเข้าใจที่บุคคลมีต่อสิ่งเรา (คน สิ่งของ สถานการณ์) เช่น คนที่เป็นโรคเอดส์ บุคคลมักจะมีเจตคติที่ไม่ดี เพราะเป็นโรคที่ติดต่อและร้ายแรง ทำให้สังคมเสื่อมถอยทางศีลธรรม หรือนางงามซึ่งผ่านการตัดสินแล้ว มักจะมีเจตคติทางดีว่าต้องสวย เป็นต้น

2. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก (Affective Component) เป็นความรู้สึกที่แสดงออกต่อสิ่งเราตามประสบการณ์ที่ได้รับมา ทั้งทางบวกและทางลบ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย เช่น หัวหน้างานไม่ชอบให้ลูกน้องขาดงานบ่อย หรือมาทำงานสาย ถ้ามีลูกน้องคนใดมีพฤติกรรมดังกล่าว มักถูกหัวหน้างานมีความรู้สึกไม่ชอบ องค์ประกอบด้านอารมณ์และความรู้สึกนี้ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด

3. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับแนวโน้มของการกระทำหรือพฤติกรรม (Action Tendency Component หรือ Behavioral Component) เป็นความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเราให้สอดคล้องกับความรู้สึกของบุคคล เช่น เมื่อหัวหน้าไม่ชอบให้ลูกน้องมาสาย หรือขาดงานบ่อย สันนิษฐานว่าไม่เสนอขอขึ้นเงินเดือน หรือได้รับโบนัสจำนวนน้อยกว่าคนอื่น

ธีรภูมิ เอกะกุล (2549: 3) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญที่จะทำให้คนเราเกิดเจตคติขึ้นได้นั้น มีอยู่ 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ความรู้ (Cognitive Component) บุคคลใดจะมีเจตคติต่อสิ่งใดได้ บุคคลนั้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้นก่อน เพื่อใช้เป็นรายละเอียดสำหรับให้เหตุผลในการที่จะสรุปความเชื่อต่อไป

2. ความรู้สึก (Feeling Component) เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวกับความรู้สึก หรืออารมณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหลักจากรู้และเข้าใจสิ่งนั้นแล้ว กล่าวคือ เมื่อบุคคลได้รู้และเข้าใจเรื่องใด จะสรุปเป็นความเห็นในรูปการประเมินผลว่าสิ่งนั้นเป็นที่พอใจหรือไม่ สำคัญหรือไม่ ดีหรือเลว ซึ่งเท่ากับเกิดอารมณ์ หรือความรู้สึกต่อสิ่งนั้น

3. ความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติ (Action Tendency Component) เป็นองค์ประกอบสุดท้ายที่รวมตัวมาจากความรู้และความรู้สึกที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด จนทำให้เกิดความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติ หรือตอบสนองต่อสิ่งนั้นในทิศทางที่สนับสนุน คล้อยตาม หรือขัดแย้งตามความรู้และความรู้สึกที่เป็นพื้นฐานนั้น

ศักดิ์ไทย สุรภิจักร (2542: 210 – 213) กล่าวถึง องค์ประกอบของเจตคติของเจตคติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมีอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบเกี่ยวกับความรู้ การคิด (Cognitive Component) ได้แก่ ความคิด ความเชื่อที่คนเรามีต่อสิ่งเร้า รู้ทางที่ดีหรือไม่ดี หรือทางบวกทางลบ

2. องค์ประกอบเกี่ยวกับความรู้สึก (Affecting Component) เป็นองค์ประกอบทางอารมณ์ ความรู้สึก ที่มีต่อสิ่งเร้าเมื่อเราเกิดความรู้ การคิดต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด และจะทำให้เราเกิดความรู้สึกทางดีหรือไม่ดี

สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญของเจตคติ ความรู้การคิด และความรู้สึก ที่เกิดขึ้นกับตัวของบุคคลที่กระทบต่อจิตใจ รู้ดี รู้ชั่ว รู้ผิด รู้ถูก จากพฤติกรรมต่างๆ ในสังคมที่เกิดขึ้นมีความคิดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้คล้อยตาม หรือขัดแย้ง

8.3 ลักษณะของเจตคติ

ลักษณะของเจตคตินั้น จะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงคุณลักษณะที่สำคัญว่าเกิดจากสิ่งใด มีนักวิชาการได้แสดงถึงลักษณะของเจตคติ ดังนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2551: 249 – 251) ได้กล่าวว่า เจตคติ มีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. เจตคติเกิดจากประสบการณ์สิ่งเร้าต่างๆ รอบตัว บุคคล การอบรมเลี้ยงดู การเรียนรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดเจตคติ แม้ว่ามีประสบการณ์ที่เหมือนกันก็จะมีเจตคติที่แตกต่างกันไปด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น สติปัญญา อายุ เป็นต้น

2. เจตคติเป็นการเตรียมความพร้อมในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเป็นการเตรียมความพร้อมภายในจิตใจมากกว่าภายนอกที่จะสังเกตได้ สภาวะความพร้อมที่จะตอบสนองมีลักษณะที่ซับซ้อนของบุคคลที่จะชอบหรือไม่ชอบ ยอมรับหรือไม่ยอมรับ และจะเกี่ยวเนื่องกับอารมณ์ด้วย เป็นสิ่งที่อธิบายไม่ค่อยจะได้และบางครั้งไม่ค่อยมีเหตุผล

3. เจตคติมีทิศทางของการประเมิน ทิศทางการประเมินคือลักษณะความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นถ้าเป็นความรู้สึกหรือการประเมินว่าชอบ พอใจ เห็นด้วย ก็คือ เป็นทิศทางในทางที่ดี เรียกว่า เป็นทิศทางในทางบวก และถ้าการประเมินออกมาในทางที่ไม่ดี เช่น ไม่ชอบ ไม่พอใจ ก็มีทิศทางในทางลบ เจตคติทางลบไม่ได้หมายความว่า ไม่ควรมีเจตคตินั้น แต่เป็นเพียงความรู้สึกในทางไม่ดี เช่น เจตคติในทางลบต่อการคดโกงการเล่นการพนัน การมีเจตคติในทางบวกก็ไม่ได้หมายถึงเจตคติที่ดี และพึงปรารถนา เช่น เจตคติทางบวกต่อการโกหก การสูบบุหรี่ เป็นต้น

4. เจตคติมีความเข้ม คือมีปริมาณมากน้อยของความรู้สึก ถ้าชอบมากหรือไม่เห็นด้วยอย่างมากก็แสดงว่า มีความเข้มสูงถ้าไม่ชอบเลยหรือเกลียดที่สุดก็แสดงมีความเข้มสูงไปอีกทางหนึ่ง

5. เจตคติมีความคงทน เจตคติเป็นสิ่งที่บุคคลยึดมั่นถือมั่นและมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของคอนั้นการยึดมั่นในเจตคติต่อสิ่งใดทำให้การเปลี่ยนแปลงเจตคติเกิดขึ้นได้ยาก

6. เจตคติมีทั้งพฤติกรรมภายในและพฤติกรรมภายนอก พฤติกรรมภายใน เป็นสภาวะทางจิตใจ ซึ่งหากไม่ได้แสดงออก ก็ไม่สามารถจะรู้ได้ว่าบุคคลนั้นมีเจตคติอย่างไรในเรื่องนั้น เจตคติที่เป็นพฤติกรรมภายนอกจะแสดงออก เนื่องจากถูกกระตุ้น และการกระตุ้นนี้ยังมีสาเหตุอื่นๆ ร่วมอยู่ด้วย เช่น บุคคลแสดงความไม่ชอบด้วยการดูต่ำคนอื่น นอกจากไม่ชอบคนนั้นแล้วอาจจะเป็นเพราะถูกทำร้ายก่อน

7. เจตคติจะต้องมีสิ่งเร้าจึงมีการตอบสนองขึ้น แต่ก็ไม่จำเป็นว่าเจตคติที่แสดงออกจากพฤติกรรมภายใน พฤติกรรมภายนอกจะตรงกันเพราะก่อนแสดงออกบุคคลนั้น ต้องปรับปรุงให้เหมาะกับปทัสถานของสังคมแล้วจึงแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอก

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2549: 4) กล่าวถึงลักษณะของเจตคติว่า เจตคติเป็นความรู้สึกที่ซับซ้อน ลักษณะจิตใจ อารมณ์ของบุคคล ซึ่งอาจเป็นลักษณะที่ไม่แสดงออกมาภายนอกให้บุคคลอื่นเห็น หรือเข้าใจก็ได้ ซึ่งมีลักษณะทั่วไปที่สำคัญ 5 ประการ คือ 1) เจตคติเป็นเรื่องของอารมณ์ 2) เจตคติเป็นเรื่องเฉพาะตัว 3) เจตคติมีทิศทาง 4) เจตคติมีความเข้ม 5) เจตคติต้องมีเป้าหมาย

ดังนั้น ลักษณะของเจตคติมีหลายอย่างที่บุคคลแสดงออกมาผ่านทางด้านจิตใจ ความรู้สึกที่เห็นได้ชัดเจน คือ เจตคติเป็นเรื่องของอารมณ์แต่ละบุคคลที่จะเกิดขึ้น ทั้งทางด้านบวกและด้านลบ เจตคดียังมีทิศทางที่รู้สึก มีความเข้ม อ่อน เป้าหมายที่แตกต่างกันออกไป ตามพฤติกรรมทางจิตใจที่รู้สึกได้ เป็นต้น

8.4 การวัดเจตคติ

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2549: 19) กล่าวถึงวิธีการวัดเจตคติสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นวิธีที่ง่ายและตรงไปตรงมามากที่สุด การสัมภาษณ์ผู้สัมภาษณ์จะต้องเตรียมข้อรายการที่จะซักถามไว้อย่างดี ข้อรายการนั้นต้องเขียนเน้นความรู้สึกที่สามารถวัดเจตคติให้ตรงเป้าหมาย ผู้สัมภาษณ์จะได้ได้ทราบความรู้สึก หรือความคิดเห็นของผู้ตอบที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่มีข้อเสียว่า ผู้ถามอาจจะไม่ได้รับคำตอบที่จริงใจจากผู้ตอบ เพราะผู้ตอบอาจบิดเบือนคำตอบเนื่องจากอาจเกิดความเกรงกลัวต่อการแสดงความคิดเห็น วิธีแก้คือ ผู้สัมภาษณ์ต้องสร้างบรรยากาศ

ในการสัมภาษณ์ให้เป็นกันเอง ให้ผู้ตอบรู้สึกสบายใจ ไม่เคร่งเครียดเป็นอิสระ และแน่ใจว่าคำตอบของเขาจะเป็นความลับ

2. การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการที่ใช้ตรวจสอบบุคคลอื่นโดยการเฝ้ามองและจดบันทึก พฤติกรรมของบุคคลอย่างมีแบบแผน เพื่อจะได้ทราบว่าบุคคลที่เราสังเกตมีเจตคติความเชื่ออุปนิสัยเป็นอย่างไร ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตจะถูกต้องใกล้เคียงกับความจริง หรือเป็นที่เชื่อถือได้เพียงใดนั้น มีข้อควรคำนึงหลายประการกล่าวคือควรมีการศึกษาหลายๆ ครั้ง ทั้งนี้เพราะเจตคติของบุคคลมาจากหลายๆ สาเหตุ นอกจากนี้ตัวผู้สังเกตเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่ง

3. การรายงานตัว (Self-Report) วิธีนี้ต้องการให้ผู้ถูกสอบวัดแสดงความรู้สึกรู้สึกของตนเองตามสิ่งเร้าที่เขาได้สัมผัส นั่นคือ สิ่งเร้าที่เป็นข้อคำถามให้ผู้ตอบแสดงความรู้สึกออกมาอย่างตรงไปตรงมาแบบทดสอบหรือมาตรวัดที่เป็นแนว เทอร์สโตน (Thurstone) กัทท์แมน (Guttman) ลิเคอร์ท (Likert) และ ออสกู๊ด (Osgood) นอกจากนี้ที่กล่าวมายังมีแบบให้ผู้สอบรายงานตนเองและอื่นๆ อีกมากมาย แล้วแต่จุดมุ่งหมายของการสร้างและการวัด

4. เทคนิคจิตนาการ (Projective Techniques) วิธีนี้อาศัยสถานการณ์การหลายอย่างไปเร้าผู้สอบ เช่น ประโยคไม่สมบูรณ์ ภาพแปลกๆ เรื่องราวแปลกๆ เมื่อผู้สอบเห็นสิ่งเหล่านี้ จะจินตนาการออกมาแล้วนำมาตีความหมาย จากการตอบนั้นๆ พอจะรู้ได้ว่ามีเจตคติต่อเป้าหมายเจตคติอย่างไร

5. การวัดหาเสรีภาพ (Physiological Measurement) การวัดด้านนี้อาศัยเครื่องมือไฟฟ้าในร่างกายเปลี่ยนแปลง เช่น ถ้าหัวใจจะช็อกอย่างหนึ่ง เสียใจจะช็อกอย่างหนึ่งใช้หลักการเดียวกันกับเครื่องจับเท็จเครื่องมือแบบนี้ยังพัฒนาไม่ดีพอจึงไม่นิยมใช้เท่าใดนัก

บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2543: 186) แสดงประเด็นหลัก 3 ประการ ในการวัดเจตคติดังนี้

1. เนื้อหาของเจตคติที่ต้องการวัด ซึ่งได้แก่ สิ่งเร้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้แสดงกิริยาท่าทีออกมา

2. ทิศทางของเจตคติ โดยทั่วไปจะกำหนดมีทิศทางเป็นเส้นตรงและต่อเนื่องกัน มีลักษณะเป็นซ้าย-ขวา หรือบวก (Positive) กับลบ (Negative) กล่าวคือ เริ่มจากเห็นด้วยอย่างยิ่ง และลดระดับความเห็นด้วยลงเรื่อยๆ จนถึงความรู้สึกเฉยๆ และลดต่อไปเป็นไม่เห็นด้วยจนไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

3. ความเข้ม (Intensity) เจตคติ ได้แก่ ปริมาณของความรู้สึกที่มีต่อสิ่งเร้านั้นว่ามีมากน้อยเพียงใด ถ้ามีความเข้มสูงไม่ว่าจะเป็นทิศทางบวกหรือลบก็ตามจะมีความรู้สึกรุนแรงกว่าที่เป็นกลางๆ

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2551: 252 – 253) การวัดเจตคติ ไม่สามารถวัดได้โดยตรง แต่วัดได้จากแนวโน้มของบุคคลที่แสดงออกทางภาษา และวัดในรูปของความเห็น การวัดเจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดและผู้ใด อาจจะใช้วิธีการสังเกตจากการกระทำ คำพูด การแสดงสีหน้าท่าทาง หรือสัมภาษณ์ความรู้สึกนึกคิดของเขา แต่แบบวัดหรือเครื่องมือที่นักจิตวิทยานิยมใช้กันมาก จะอยู่ในรูปของแบบสอบถามหรือแบบสำรวจ

ดังนั้น จากแบบวัดต่างๆ ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบวัดพฤติกรรมทางการเรียนด้านจิตใจของนักเรียนจากการฝึกอบรม หรือว่าแบบวัดเจตคติ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยวัด การแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกทางจิตใจ ความรู้สึกทางอารมณ์ ในลักษณะพึงพอใจ ชื่นชม ยินดี สนใจ เห็นคุณค่า เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุริยา กำธร (2553: 108) ได้วิจัย การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดนาคนิมิตร ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดนาคนิมิตร ที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพเนื่องจาก

1. ประสิทธิภาพด้านความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยประเมิน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความเหมาะสมของร่างหลักสูตร ทั้งฉบับอยู่ในระดับมีความเหมาะสมมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.76 ด้านความสอดคล้องของร่างหลักสูตร ทั้งฉบับมีความสอดคล้องเท่ากับ 0.90 และด้านความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ ทั้งฉบับมีความสอดคล้องเฉลี่ยเท่ากับ 0.86

2. ประสิทธิภาพด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 ที่เรียนหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดนาคนิมิตร นักเรียนมีคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ประสิทธิภาพด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/1 ที่เรียนหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดนาคนิมิตร โดยรวมอยู่ในระดับดี นักเรียนที่ได้คะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 86.66 ของจำนวนนักเรียนทั้งหมด

จุฑารัตน์ เอี่ยมสมบัติ (2551: 127) ได้วิจัย การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง เยาวชนห่างไกลยาเสพติด สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ผลวิจัยพบว่า

1. นักเรียนที่เข้าร่วมอบรมหลักสูตรการฝึกอบรม เรื่อง เยาวชนห่างไกลยาเสพติด มีความรู้เรื่องยาเสพติดหลังฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. นักเรียนที่เข้าร่วมฝึกอบรม หลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง เยาวชนห่างไกลยาเสพติด มีความสามารถในการปฏิบัติตนให้ห่างไกลยาเสพติดอยู่ในระดับดี (ค่าเฉลี่ย = 1.56)

3. นักเรียนที่เข้าร่วมฝึกอบรม หลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง เยาวชนห่างไกลยาเสพติด โดยภาพรวม มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.46)

พระสมโภชน์ โวังษ์ (2552: 151) ได้วิจัย การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อการครองชีวิตในวัยเรียน สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ

เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม หลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนมีพฤติกรรมการครองชีวิตในวัยเรียน สูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนการประเมินระหว่างการศึกษา พบว่า นักเรียนมีเจตคติต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด และผลการประเมินโครงการ พบว่า นักเรียนมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก และนักเรียนมีความสนใจและต้องการให้มีการจัดโครงการแบบนี้อีก ส่วนการประเมินผลการใช้หลักสูตรหลังฝึกอบรม 1 เดือน พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมการครองชีวิตในวัยเรียน สูงกว่าหลังการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ส่วนการปรับปรุงหลักสูตรได้ย้ายการจัดกิจกรรม (เกมส์) โดยมีการจัดกิจกรรมหลังจากการรับฟังการบรรยายจากพระวิทยากร ทุกแผน และใช้เวลาแผนละ 30 นาที

พระครูวิริยญาณสุนทร (2554: 137) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษา วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยส่วนใหญ่เป็นสามเณร คิดเป็นร้อยละ 83.8 มีอายุต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 82.9 มีการศึกษาทางโลก ต่ำกว่าปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 79.3 ด้านการศึกษาทางธรรม นักธรรมเอกคิดเป็นร้อยละ 91.4 ด้านการศึกษาเปรียญธรรมเปรียญธรรม 1 – 2/3 คิดเป็นร้อยละ 59.9 ผลการวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.24 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีค่าเฉลี่ยมากทุกด้าน

2. ผลการเปรียบเทียบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ซึ่งแยกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษา วัดตากฟ้า โดยภาพรวมแตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยด้านอื่นๆ มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันทุกด้าน

ไพโรจน์ ก้อนทอง (2555: 67) ได้ศึกษา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่อง พุทธประวัติ พบว่า

1. ผลการวิเคราะห์หาค่าประสิทธิภาพของบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่องพุทธประวัติ มีประสิทธิภาพ 85.71/87.14 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้

2. ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่องพุทธประวัติ มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่องพุทธประวัติ อยู่ในระดับมากที่สุด

กรกฎ วงศ์ไชยเสรี (2550: 68) ได้วิจัย การเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนจากบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย ที่จัดกระบวนการเรียนรู้แบบอริยสัจสี่ ผลการวิจัยพบว่า

1. คะแนนเจตคติวิทยาศาสตร์ของกลุ่มทดลอง ก่อนและหลังเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพบว่า คะแนนเจตคติต่อวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงกว่า คะแนนเจตคติต่อวิทยาศาสตร์ก่อนเรียน

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองที่มีระดับเจตคติต่อวิทยาศาสตร์สูงระดับปานกลาง และระดับต่ำ แตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักเรียนกลุ่มที่มีระดับเจตคติต่อวิทยาศาสตร์สูง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงที่สุด

สมฤดี แยมขจร (2553: 70 – 71) ได้วิจัย การเปรียบเทียบเจตคติต่อการอ่านของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จากการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน 3 รูปแบบ ผลวิจัยพบว่า

1. เจตคติต่อการอ่าน หลังการทดลองของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. เจตคติต่อการอ่าน หลังการทดลองของนักเรียนทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 พบว่า ไม่มีความแตกต่างกัน

3. เปรียบเทียบเจตคติต่อการอ่าน หลังการทดลองของนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง ทั้ง 3 กลุ่ม ไม่แตกต่างกัน

4. ความคิดเห็นของอาจารย์ และนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน “วางทุกงานอ่านทุกคน” พบว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่เหมาะสมที่สุด คือ รูปแบบที่ 2 นักเรียนทุกคนส่งบทความเรื่องที่ตนเองสนใจและชอบคนละ 1 บทความ ให้อาจารย์ประจำชั้น รวมทั้งสิ้นได้ 50 บทความ จากนั้นคณะกรรมการคัดเลือกบทความเหลือเพียง 11 บทความ นำบทความที่ผ่านการคัดเลือกแล้วครั้งละ 1 บทความ ไปสำเนาจำนวน 52 ชุด ลักษณะการทำกิจกรรม คือ นำสำเนาให้อาจารย์ประจำชั้นและนักเรียนอ่านพร้อมกัน เมื่ออาจารย์ประจำชั้นและนักเรียนอ่านจบ อาจารย์ประจำชั้นและนักเรียนช่วยกันสรุปเรื่องที่อ่านด้วยการพูดคุยและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน จากนั้นนักเรียนเขียนสรุปเรื่องที่อ่านลงในสมุดบันทึกการอ่าน แล้วนำสมุดบันทึกการอ่านส่งอาจารย์ประจำชั้นเพื่อตรวจ

นพรัตน์ นาสาสังห์ (2551: 93 – 94) ได้ศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย ที่มีระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ และประสบการณ์ทางสังคมแตกต่าง ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย มีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนชายมีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนหญิงมีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับสูง นักเรียนที่มีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ในระดับตามเกณฑ์ และนักเรียนที่มีประสบการณ์

ทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง มีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนที่มีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ในระดับเหนือเกณฑ์ และนักเรียนที่มีประสบการณ์ทางสังคมอยู่ในระดับสูง มีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับสูง

2. นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีทักษะทางสังคมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ
3. นักเรียนที่มีประสบการณ์ทางสังคมในระดับสูง มีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่มีประสบการณ์ทางสังคมในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศกับประสบการณ์ทางสังคม ส่งผลร่วมกันต่อทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย



บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
3. เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม
4. การทดลองใช้หลักสูตร
5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาแย่ง สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวน 64 คน โรงเรียนจัดห้องเรียนแบบละความสามารถของนักเรียน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาแย่ง สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมมีขั้นตอนรายละเอียดแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

ในขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่นำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์แล้วสังเคราะห์เป็นข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรมพร้อมกับวิเคราะห์แนวการฝึกอบรม

เดิมที่มีอยู่เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สถานศึกษา และผู้เรียน

2. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งดำเนินการศึกษาจากแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ แบบเลือกตอบ (Check List) ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน ความต้องการของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม หลักสูตรไตรสิกขา หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื้อหาสาระ รูปแบบ วิธีการจัดกิจกรรม รวมทั้งปัญหาและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

3. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยดำเนินการติดต่อประสานงานเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร โดยขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประธานชุมชน วัดพระยาหยั่ง ฝ่ายการศึกษาเขตราชเทวี ศึกษาานิเทศก์กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และเครือข่ายผู้ปกครอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน นำข้อมูลพื้นฐานจากแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม จากผู้ทรงคุณวุฒิ 13 ท่าน วิเคราะห์ข้อมูลโดย แจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ

ขั้นตอนที่ 2 สร้างหลักสูตร

จากการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ข้อมูลพื้นฐานจากผู้ทรงคุณวุฒิ เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ การสร้างและร่างหลักสูตรฝึกอบรมรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 คือการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การศึกษาเอกสาร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเป็นพื้นฐานและการกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตร ซึ่งเป็นหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่างโดยมีองค์ประกอบ 8 ส่วน ดังนี้

1.1 หลักการ นำข้อมูลพื้นฐานมากำหนดหลักการของหลักสูตรว่าเป็นหลักสูตรที่ให้ความรู้ความเข้าใจ โดยใช้หลักไตรสิกขามาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กระบวนการศึกษาเพื่อฝึกอบรมให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างจริยธรรมที่ดีงาม เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม เจตคติที่ดี ให้ดำรงชีวิตที่ยังความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ ความเจริญงอกงามทางปัญญา ตามการศึกษา ศีล สมาธิ ปัญญา

1.2 ภารกิจ ผู้วิจัยศึกษาความต้องการและจุดประสงค์ที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อกำหนดเป็นภารกิจในการฝึกอบรม โดยกำหนดภารกิจการน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการเรียนและการดำเนินชีวิตแบบถูกต้อง โดยไม่ให้ขัดต่อศีลธรรม ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมไทย พัฒนาทักษะทางสังคม เจตคติ และสติปัญญาของนักเรียน

1.3 จุดมุ่งหมาย ผู้วิจัยศึกษาความจำเป็นและความสำคัญ ที่ต้องการจะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แล้วนำมากำหนดเป็นจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อแสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายจากการฝึกอบรมอย่างชัดเจน

1.4 แนวคิดหลักในการฝึกอบรม ผู้วิจัยกำหนดแนวคิดหลักในการฝึกอบรม ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมที่จะให้เกิดกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม การนำปรัชญาการศึกษาทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้เกิดกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยใช้แนวคิดหลักไตรสิกขาเป็นกระบวนการศึกษาเพื่อฝึกอบรมให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่

1.4.1 ด้านศีล คือ ทักษะทางสังคม

1.4.2 ด้านสมาธิ คือ เจตคติต่อการฝึกอบรม

1.4.3 ด้านปัญญา คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1.5 เนื้อหาสาระ นำข้อมูลพื้นฐานที่รวบรวมได้มาพิจารณา กำหนดเป็นเนื้อหาสาระของหลักสูตรสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมแบ่งออกเป็นภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และการดำเนินกิจกรรม โดยกำหนดองค์ประกอบ ได้แก่ โครงสร้างแผนการจัดกิจกรรม จัดทำเป็นลำดับขั้นตอนของการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้เทคนิคในการอบรมต่างกันไป เนื้อหาสาระจะครอบคลุมความรู้ ความเข้าใจ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติต่อการฝึกอบรม และทักษะทางสังคม โดยผู้วิจัยกำหนดเนื้อหาสาระให้เข้ากับแผนการจัดกิจกรรมของร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มี 12 แผนการจัดกิจกรรมรวมเวลา 16 ชั่วโมง

1.6 วิธีการฝึกอบรม ผู้วิจัยนำข้อมูลแนวคิดทฤษฎีที่ได้ศึกษามากำหนดวิธีการฝึกอบรม โดยคำนึงถึงความสอดคล้องของความต้องการของชุมชนภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ทางปัญญาและไม่เบื่อหน่าย ในการจัดกิจกรรม จัดทำเป็นลำดับขั้นตอนของการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้เทคนิคในการอบรมต่างกันไป สามารถนำไปบูรณาการปรับเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1.7 สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม ผู้วิจัยกำหนดสื่ออุปกรณ์ให้สอดคล้องกับแผนการจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงเนื้อหาของแต่ละแผนให้ตอบรับกับวิธีการฝึกอบรม แล้วสร้างและหาข้อมูลสื่อจากแหล่งต่างๆ เพิ่มเติมเพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ โดยการวางแผนเตรียมสื่ออุปกรณ์ให้พร้อมล่วงหน้าเพื่อนำมาใช้ให้เกิดผลจริง ไม่เป็นอันตรายหรือเป็นภัยต่อสังคม เกิดประสิทธิภาพในการฝึกอบรม

1.8 การวัดผลและประเมินผล ผู้วิจัยวัดผลประเมินผล ใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านศีล คือ พฤติกรรมที่พึงประสงค์การพัฒนาตัวบุคคลเพื่อให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ใช้แบบสังเกตทักษะทางสังคม 2) ด้านสมาธิ ใช้แบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรม 3) ด้านปัญญา ใช้แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2. การประเมินและตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้วิจัยนำหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่างเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) คือ 1) ด้านหลักสูตรและการสอน 2) ด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและมีประสบการณ์ในการบรรยายธรรม 3) ด้านการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม 4) ด้านบริหารการศึกษา 5) ด้านการวัดผลประเมินผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมทั้งฉบับแบ่งเป็น 2 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านความเหมาะสมและความสอดคล้องขององค์ประกอบของร่างหลักสูตรฝึกอบรม โดยพิจารณาจาก โครงสร้างหลักสูตร หลักการ ภารกิจ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ แนวคิดหลักในการฝึกอบรม ลักษณะและวิธีการฝึกอบรม แผนการจัดกิจกรรม สื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม เวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม และการวัดผลประเมินผล ให้มีความเหมาะสมและความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรม

2.2 ประเมินความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรม โดยพิจารณาจาก มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด สาระสำคัญ วัตถุประสงค์ สาระการเรียนรู้ กระบวนการจัดกิจกรรม สื่ออุปกรณ์ และการวัดและประเมินผล ให้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรฝึกอบรม

2.3 ตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม และแบบวัดทักษะทางสังคม โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) เพื่อให้มีความสอดคล้องกับหลักสูตรฝึกอบรม

3. นำหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่างที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณาตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมเสร็จแล้วเก็บรวบรวมจากผู้เชี่ยวชาญ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่าง โดยนำผลการประเมินร่างหลักสูตรฝึกอบรมเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมปริญญาโท เพื่อพิจารณาให้ความคิดเห็น ข้อเสนอ และข้อแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมที่สุด แล้วจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมฉบับสมบูรณ์ก่อนนำไปทดลองใช้ในการฝึกอบรมต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การนำหลักสูตรไปทดลองใช้

ผู้วิจัยนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ทำการเข้าอบรมในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 ใช้เวลาอบรม 3 วัน โดยดำเนินการตามแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม 12 แผน รวม 16 ชั่วโมง

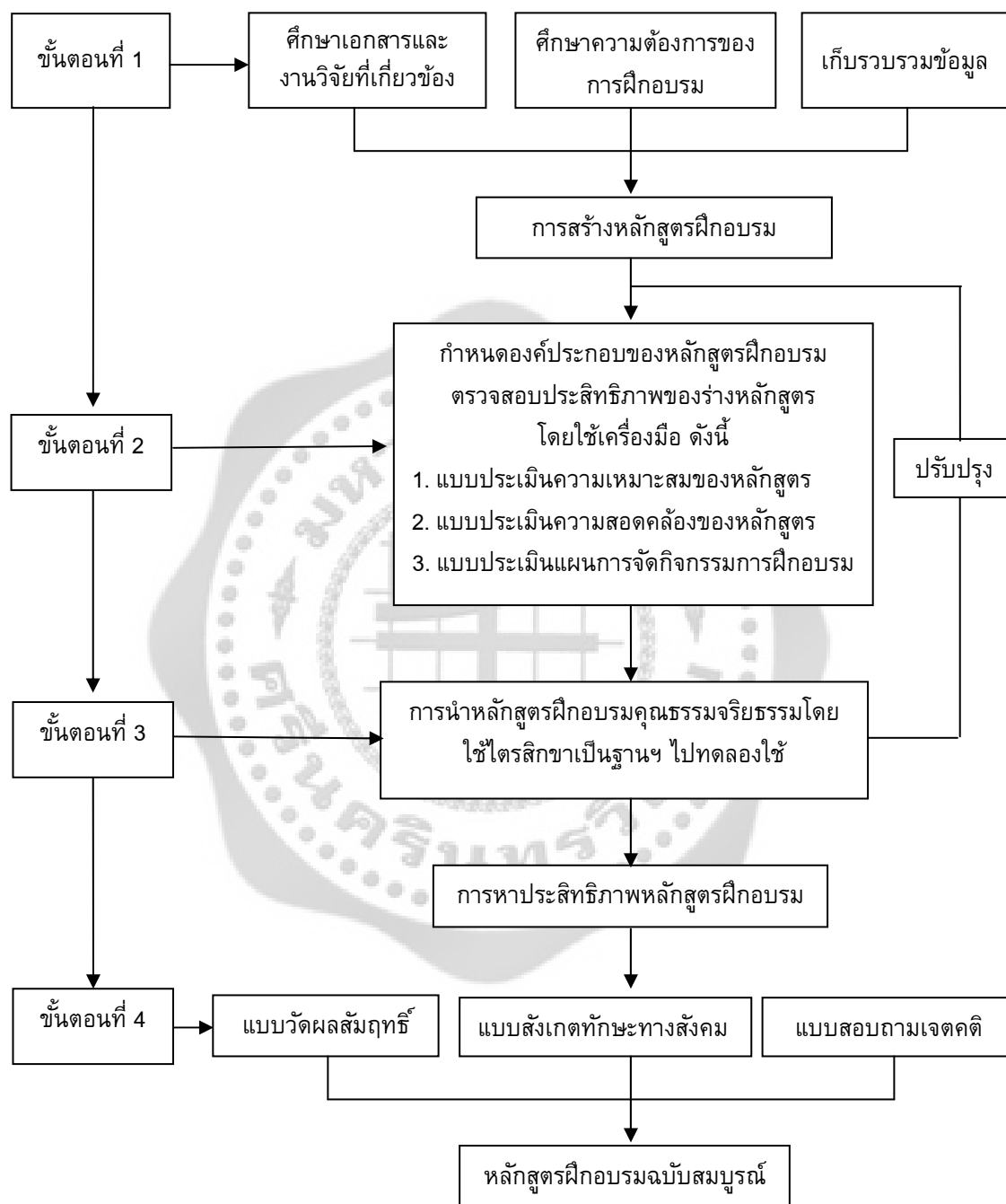
ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรเป็นการพิจารณาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมและสิ่งที่ต้องประเมินในงานวิจัยนี้ สามารถวัดได้จาก

1. ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อหลักสูตรฝึกอบรมและแผนการจัดกิจกรรม
2. แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ประเมินผลก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตร
3. แบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรม ประเมินก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตร
4. แบบสังเกตทักษะทางสังคม ประเมินขณะทำกิจกรรมในแผนการจัดกิจกรรมแรก และแผนการจัดกิจกรรมสุดท้ายของการฝึกอบรมตามหลักสูตร

5. ประเมินจากการสัมภาษณ์ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และนักเรียนหลังจากการฝึกอบรมตามหลักสูตร

จากขั้นตอน การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานสามารถเขียนเป็นภาพประกอบกระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมได้ ดังภาพประกอบ 15



ภาพประกอบ 15 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

เครื่องมือที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ ดังนี้

1. แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน

วิธีการสร้างและหาคุณภาพ แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานมีขั้นตอน ดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสารและวิธีการสร้างแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check list)

1.2 สร้างแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม

จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ แบบเลือกตอบ (Check List) (รายละเอียดภาคผนวก ง) ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ คือ ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน การปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักไตรสิกขามาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลประเด็นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ

1.3 นำแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมปริญญาโทเพื่อตรวจสอบความถูกต้องด้านภาษา ข้อคำถาม ความกระชับชัดเจนและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

1.4 นำแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) พิจารณาความคิดเห็นและความเหมาะสมของแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งได้ดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.66 – 1.00 แล้วนำผลที่ได้จากการประเมินเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมปริญญาโทพิจารณาตรวจสอบ เพื่อปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะให้มีเหมาะสมก่อนนำไปใช้จริง

1.5 นำแบบสอบถามที่แก้ไขแล้ว ไปใช้สอบถามจากผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ประธานชุมชน วัดพระยาหยั่ง ฝ่ายการศึกษาเขตราชเทวี ศึกษาธิการกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และเครือข่ายผู้ปกครอง เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลประเด็นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ

1.6 วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมแล้วนำคำตอบจากแบบสอบถาม แจกแจงความถี่ (ชูศรี วงศ์รัตน์. 2546: 17 – 19) และหาค่าร้อยละ (บุญชม ศรีสะอาด. 2545: 104) เพื่อนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

2. แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร เป็นแบบประเมินหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม

จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฉบับร่าง (รายละเอียดภาคผนวก ง) โดยวัดความเหมาะสมด้านต่างๆ คือ 1) ด้านหลักการ 2) ด้านภารกิจ 3) แนวคิดหลักในการฝึกอบรม 4) ด้านจุดมุ่งหมาย 5) ด้านเนื้อหาสาระ 6) ด้านวิธีการฝึกอบรม 7) ด้านสื่อและอุปกรณ์ในการฝึกอบรม 8) ด้านการวัดและประเมินผล

ในการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมฯ ฉบับร่าง โดยการวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Numerical Rating Scale) จากผู้เชี่ยวชาญ แบ่งเกณฑ์การให้คะแนน 5 ระดับ ดังนี้

- | | | | |
|---|---------|--|------------|
| 5 | หมายถึง | เมื่อท่านมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม | มากที่สุด |
| 4 | หมายถึง | เมื่อท่านมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม | มาก |
| 3 | หมายถึง | เมื่อท่านมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม | ปานกลาง |
| 2 | หมายถึง | เมื่อท่านมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม | น้อย |
| 1 | หมายถึง | เมื่อท่านมีความคิดเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม | น้อยที่สุด |

โดยมีเกณฑ์ในการแปลความเฉลี่ยความเหมาะสมของน้ำหนักคะแนนแบ่งออกเป็น 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด. 2540: 100) การแปลความหมาย ดังนี้

- | | | | |
|-----------------------------|---------|---------------|------------|
| ช่วงคะแนนเฉลี่ย 4.51 – 5.00 | หมายถึง | มีความเหมาะสม | มากที่สุด |
| ช่วงคะแนนเฉลี่ย 3.51 – 4.50 | หมายถึง | มีความเหมาะสม | มาก |
| ช่วงคะแนนเฉลี่ย 2.51 – 3.50 | หมายถึง | มีความเหมาะสม | ปานกลาง |
| ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.51 – 2.50 | หมายถึง | มีความเหมาะสม | น้อย |
| ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.50 | หมายถึง | มีความเหมาะสม | น้อยที่สุด |

เกณฑ์การตัดสิน โดยมีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป

วิธีการสร้างและหาคุณภาพ แบบประเมินด้านความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม

ฉบับร่าง

- ศึกษาเอกสารรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างแบบประเมินด้านความเหมาะสมของหลักสูตร โดยยึดองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อกำหนดประเด็นตั้งคำถาม
- สร้างแบบประเมินด้านความเหมาะสม องค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ ฉบับร่าง โดยการวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Numerical Rating Scale) โดยแบ่งเกณฑ์การให้คะแนน 5 ระดับ
- นำแบบประเมินด้านความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม ฉบับร่างที่สร้างขึ้น เสนอคณะกรรมการควบคุมปริญญาโท เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของภาษา ข้อคำถาม ความกระชับ ชัดเจน และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ
- นำแบบประเมินด้านความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) พิจารณาความคิดเห็นความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรมแล้วนำผลที่ได้จากการประเมินด้านความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรมเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมปริญญาโทพิจารณาตรวจสอบ เพื่อปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. แบบประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร เป็นแบบประเมินหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่าง โดยวัดความสอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่าง (รายละเอียดภาคผนวก ง) การประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ฯ ฉบับร่าง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนของผู้เชี่ยวชาญ 3 ระดับ

ดังนี้

เห็นด้วย เมื่อท่านแน่ใจว่าสิ่งที่ต้องการประเมินมีความสอดคล้องกัน

ไม่เห็นด้วย เมื่อท่านแน่ใจว่าสิ่งที่ต้องการประเมินไม่มีความสอดคล้องกัน

ไม่แน่ใจ เมื่อท่านไม่แน่ใจว่าสิ่งที่ต้องการประเมินมีความสอดคล้องกันหรือไม่

ใช้การวิเคราะห์ผลจากการพิจารณาความสอดคล้องของการวิเคราะห์ค่าดัชนี

(Index of Consistency : IOC) ซึ่งมีความหมายในการแปลผลคะแนน ดังนี้

1 หมายถึง เห็นด้วย

0 หมายถึง ไม่เห็นด้วย

-1 หมายถึง ไม่แน่ใจ

โดยพิจารณาคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป แสดงว่าร่างหลักสูตรมีความสอดคล้อง
วิธีสร้างและหาคุณภาพ แบบประเมินด้านความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรม

1. ผู้วิจัยศึกษาเอกสารรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างแบบประเมินด้านความสอดคล้อง
 ของหลักสูตรฝึกอบรม โดยยึดหลักการ ช่างชั้น แผนการจัดกิจกรรม และองค์ประกอบต่างๆ ของหลักสูตร
 ฝึกอบรม เพื่อกำหนดประเด็นตั้งคำถาม

2. สร้างแบบประเมินด้านความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม
 โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาบัง

3. นำแบบประเมินด้านความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้นเสนอ
 คณะกรรมการควบคุมปริญญาโท เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของภาษา ข้อคำถาม ความกระชับ
 ชัดเจนและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

4. นำแบบประเมินด้านความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมเสนอผู้เชี่ยวชาญ
 จำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) เพื่อพิจารณาความสอดคล้องด้านความครอบคลุม ด้าน
 ความเที่ยงตรงของร่างหลักสูตรฝึกอบรมและวิเคราะห์ ผลการพิจารณาความสอดคล้องด้วยการวิเคราะห์
 ค่าดัชนี (Index of Consistency : IOC) ซึ่งได้ดัชนีความสอดคล้องรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.98 ระหว่าง
 0.80 – 1.00 แล้วนำผลการประเมินด้านความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้เสนอต่ออาจารย์
 ผู้ควบคุมปริญญาโทพิจารณาตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. แผนการจัดกิจกรรม ของร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มี 12 แผนการจัดกิจกรรม รวมเวลา 16 ชั่วโมง (ตัวอย่างภาคผนวก ง)
 ผู้วิจัยใช้การประเมินความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมโดยผู้เชี่ยวชาญ แบ่งเกณฑ์
 การให้คะแนน 3 ระดับ โดยพิจารณาคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป แสดงว่าแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
 มีความสอดคล้อง

วิธีสร้างและหาคุณภาพของแผนการจัดกิจกรรม ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาตามที่หลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551 กำหนดสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แล้วคัดเลือกหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องและเหมาะสมสำหรับวัยและช่วงชั้นของผู้เข้ารับการฝึกอบรม และนำหลักสูตรที่ได้และวิธีการฝึกอบรมที่กำหนดไตรสิกขาเป็นฐานของการเรียนรู้จัดให้เข้ากับแผนการจัดกิจกรรม
2. สร้างแผนการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัดช่วงชั้น ให้สอดคล้องกับขั้นตอนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ใช้ไตรสิกขาเป็นฐานของการเรียนรู้
3. เสนอแผนการจัดกิจกรรมที่สร้างขึ้นต่ออาจารย์ผู้ควบคุมปริญญาโทตรวจสอบความเหมาะสมของลักษณะกิจกรรม ขั้นตอนวิธีฝึกอบรม เนื้อหาแล้วปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะให้เหมาะสม แล้วเสนอแผนการจัดกิจกรรมในข้อ 2 ให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) พิจารณาความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม
4. เก็บรวบรวมผลที่ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้องมาวิเคราะห์ ความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรมด้วยการวิเคราะห์ ค่าดัชนี (Index of Consistency : IOC) ซึ่งได้ดัชนีความสอดคล้องรวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.96 ระหว่าง 0.80 – 1.00
5. นำผลการประเมินความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรมที่ได้เสนอต่ออาจารย์ผู้ควบคุมปริญญาโทพิจารณาตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดกิจกรรมตามข้อเสนอแนะและผลการประเมิน

เครื่องมือที่ใช้ในการหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม

เครื่องมือที่ผู้วิจัยได้ใช้ในการหาประสิทธิภาพของฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ ดังนี้

1. แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านสติปัญญาของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเป็นแบบทดสอบปรนัย (Objective test) ชนิดให้เลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุด เพียงคำตอบเดียว มี 4 ตัวเลือก จำนวน 1 ฉบับ มีจำนวน 60 ข้อ นำไปใช้จริงจำนวน 30 ข้อ เพื่อใช้ประเมินความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียนโดยประเมินผลก่อนและหลังจากการฝึกอบรมตามหลักสูตร

วิธีสร้างและหาคุณภาพ แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีวิธีสร้างและหาคุณภาพ ตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และรวบรวมสาระความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นเนื้อหาของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. สร้างแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ตามเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของช่วงชั้น

ความสนใจและความสามารถทางสติปัญญาของเด็ก และผลการเรียนรู้ที่ต้องการวัด เป็นข้อคำถามแบบปรนัย แบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 60 ข้อ มีความต้องการจริง 30 ข้อ

3. นำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เสนอต่อคณะกรรมการควบคุมปริญญาโท แล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาสาระ สำนวนภาษา ให้เกิดความเหมาะสมแล้วนำข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องให้เหมาะสม

4. วิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้องแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Index of Consistency : IOC) ซึ่งได้ดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.80 – 1.00 เลือกข้อทดสอบที่มีค่า IOC ตั้งแต่มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป ถือว่าเป็นข้อสอบ ที่อยู่ในเกณฑ์ความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาที่ใช้ได้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2535: 62) หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรมตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญให้มีความเหมาะสม

5. นำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่คัดเลือกจากข้อ 4 จำนวน 30 ข้อไปทดลอง (Try Out) กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มประชากรแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คน เพื่อหาคุณภาพของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

6. นำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมาตรวจให้คะแนน ข้อที่ตอบถูกให้ 1 คะแนน ข้อที่ตอบผิด ข้อที่ไม่ตอบหรือข้อที่ตอบมากกว่า 1 ตัวเลือก ให้ 0 คะแนน แล้ววิเคราะห์หาค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) โดยใช้สูตร KR – 20 ของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (Kuder Richardson – 20) (ล้วน สายยศ; และ อังคณา สายยศ. 2531: 168 – 170) ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งฉบับเท่ากับ 0.85 (รายละเอียดภาคผนวก ค) แล้วปรับปรุงแก้ไขแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีค่าความยากง่าย ค่าอำนาจจำแนก อยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด และปรับแก้สำนวนภาษา ข้อคำถาม และจัดทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฉบับจริง เพื่อนำไปใช้ตรวจสอบประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมฯ ต่อไป

2. แบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม เป็นแบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรมของนักเรียน ผู้เข้ารับการฝึกอบรมของหลักสูตรอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สร้างตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert' Method) (ล้วน สายยศ; และ อังคณา สายยศ. 2543: 90 – 96)

วิธีสร้างและหาคุณภาพ แบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม ตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารตำราเกี่ยวกับการสร้างแบบสอบถามเจตคติแบบใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบตัวเลข (Numerical Rating Scale) (ล้วน สายยศ; และ อังคณา สายยศ. 2543: 90 – 96)

2. สร้างแบบสอบถามเจตคติจำนวน 1 ฉบับ รวม 50 ข้อ ต้องการนำไปใช้จริง จำนวน 25 ข้อ โดยกำหนดจุดมุ่งหมายประเด็นที่ต้องการวัดรูปแบบของคำถามให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับเรื่องที่ต้องการจะวัดผล มีคุณลักษณะการวัดในทางบวก (Positive) ทางลบ (Negative) ซึ่งกำหนดลักษณะข้อความทางบวกให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2, 1 ส่วนข้อความทางลบให้คะแนน 1, 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ (Numerical Rating Scale) แบบตัวเลข มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ระดับความคิดเห็น	ข้อความทางบวก	ข้อความทางลบ
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	5 คะแนน	1 คะแนน
เห็นด้วย	4 คะแนน	2 คะแนน
ไม่แน่ใจ	3 คะแนน	3 คะแนน
ไม่เห็นด้วย	2 คะแนน	4 คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1 คะแนน	5 คะแนน

การตีค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็น ดังนี้

คะแนน 4.51 – 5.00	หมายความว่า	มีเจตคติอยู่ระดับ	มากที่สุด
คะแนน 3.51 – 4.50	หมายความว่า	มีเจตคติอยู่ระดับ	มาก
คะแนน 2.51 – 3.50	หมายความว่า	มีเจตคติอยู่ระดับ	ปานกลาง
คะแนน 1.51 – 2.50	หมายความว่า	มีเจตคติอยู่ระดับ	น้อย
คะแนน 1.00 – 1.50	หมายความว่า	มีเจตคติอยู่ระดับ	น้อยที่สุด

3. นำแบบสอบถามที่สร้างไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาโท ตรวจสอบความเหมาะสม แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) เพื่อพิจารณาทดสอบคุณภาพ (ICO) ซึ่งได้ดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.80 – 1.00 ด้านเนื้อหาและจุดประสงค์ที่ต้องการวัดแล้วนำไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาโทตรวจสอบเพิ่มเติม แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

4. นำแบบสอบถามเจตคติที่คัดเลือกจากข้อ 3 ไปทดสอบ (Try Out) กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มประชากรแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คน

5. นำผลที่ได้จากข้อ 4 วิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกรายข้อของแบบวัดเจตคติของนักเรียนต่อการฝึกอบรม โดยการคำนวณหาค่า t และค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรมทั้งฉบับเท่ากับ 0.95

6. ดำเนินการจัดเก็บข้อมูล เมื่อจัดกิจกรรมการฝึกอบรมจนจบหลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยนำแบบสอบถามเจตคติของนักเรียนจากการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาบัง ปีการศึกษา 2556 จำนวน 30 คน โดยให้นักเรียนกรอกแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นก่อนและหลังจากการฝึกอบรม

3. แบบสังเกตทักษะทางสังคม เป็นแบบสังเกตเกี่ยวกับการวัดระดับทักษะทางสังคมของนักเรียนจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ เพื่อพิจารณาความสามารถของนักเรียนในด้านการปฏิบัติตนเองและผู้อื่น ที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ จากกิจกรรมการฝึกอบรม โดยทำการวัดนักเรียนระหว่างการฝึกอบรมฯ ในช่วงของแผนการจัดกิจกรรมแรกและแผนการจัดกิจกรรมสุดท้ายของหลักสูตรฝึกอบรม

วิธีการสร้างและหาคุณภาพ แบบสังเกตทักษะทางสังคม ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารทักษะทางสังคม งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคมเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสังเกตทักษะทางสังคม

2. สร้างแบบสังเกตสังเกตทักษะทางสังคม พร้อมด้วยกำหนดพฤติกรรมการประเมินและคำอธิบายการสังเกตทักษะทางสังคม ประกอบด้วยมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบบตัวเลข 3 ระดับ ดังนี้

3 หมายถึง มีทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมในระดับมาก

2 หมายถึง มีทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมในระดับปานกลาง

1 หมายถึง มีทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมในระดับน้อย

โดยมีเกณฑ์ในการแปลความเฉลี่ยความเหมาะสมของน้ำหนักคะแนน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด. 2546: 68 – 76) การแปลความหมาย ดังนี้

2.51 – 3.00 หมายถึง ทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมระดับมาก

1.51 – 2.50 หมายถึง ทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมระดับปานกลาง

1.00 – 1.50 หมายถึง ทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมระดับน้อย

3. นำแบบสังเกตฉบับร่างพร้อมด้วยคำอธิบายพฤติกรรมสังเกตทักษะทางสังคมเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมปริญญาโทเพื่อตรวจสอบเบื้องต้นว่า แบบสังเกตและคำอธิบายพฤติกรรมสังเกตที่สร้างขึ้นนั้น ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ขอบเขตของงานวิจัย รวมถึงความตรงตามนิยามศัพท์เฉพาะ ความเหมาะสมของภาษาและสำนวนที่ใช้ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงดำเนินการปรับปรุงแก้ไขตามความเห็นและข้อเสนอแนะของคณะกรรมการควบคุมปริญญาโท

4. นำแบบสังเกตทักษะทางสังคมพร้อมคำอธิบายการสังเกตที่สร้างไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดภาคผนวก ก) เพื่อพิจารณาตรวจสอบคุณภาพ (ICO) ซึ่งได้ดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 0.80 – 1.00 ด้านเนื้อหาและจุดประสงค์ที่ต้องการวัดแล้วนำไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาโทตรวจสอบเพิ่มเติม แล้วนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

5. นำแบบสังเกตทักษะทางสังคมที่คัดเลือกจากข้อ 4 ไปทดสอบ (Try Out) กับนักเรียนที่เป็นกลุ่มประชากรแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คน

6. นำผลที่ได้จากข้อ 5 วิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนกรายข้อของแบบวัดทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรม โดยการคำนวณหาค่า t และค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสังเกตทักษะทางสังคม ทั้งฉบับเท่ากับ 0.86

7. นำแบบสังเกตที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขไปดำเนินการทดลองสังเกตกับนักเรียน ผู้เข้ารับการอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 30 คน ขณะฝึกอบรมดำเนินการตามแผนการจัดกิจกรรมแรกและแผนสุดท้ายของการฝึกอบรม

การนำหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานไปทดลองใช้

ผู้วิจัยได้ดำเนินการนำหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมไปทดลองใช้โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ขออนุญาตและนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒส่งถึงผู้บริหาร โรงเรียนวัดพระยาไย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร เพื่อขออนุญาต ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการทดลอง

2. ประชุมเปิดโครงการฝึกอบรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 โรงเรียนวัดพระยาไย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัย จำนวน 20 นาที

3. แนะนำพระวิทยากรและพี่เลี้ยง พร้อมชี้แจงกฎระเบียบการเข้าค่ายฝึกอบรมนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 ของโรงเรียนวัดพระยาไย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างการวิจัย จำนวน 20 นาที เพื่อเตรียมความพร้อมและทำความเข้าใจร่วมกัน

4. ให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทดสอบก่อนเข้ารับการฝึกอบรม โดยใช้แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 30 ข้อ ใช้เวลา 30 นาที แล้วกรอกแบบสอบถามเจตคติก่อนการฝึกอบรม

5. นำแผนการจัดกิจกรรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 12 แผน ไปจัดกิจกรรมในการฝึกอบรมตามที่แผนแต่ละแผน แบ่งเวลาของกิจกรรมต่างกันออกไป จนจบหลักสูตร

6. ผู้วิจัยนำแบบสังเกตทักษะทางสังคม ไปทดลองใช้สังเกต และบันทึกพฤติกรรมขณะปฏิบัติ ในการฝึกอบรมแผนการจัดกิจกรรมแรกของการฝึกอบรม และการดำเนินกิจกรรมจากแผนการจัดกิจกรรม สุดท้ายของการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย ปีการศึกษา 2556 จำนวน 30 คน โดยมีผู้ช่วยผู้วิจัยเป็นพระวิทยากรฝึกอบรม ค่ายคุณธรรม จำนวน 1 รูป เป็นผู้สังเกตพฤติกรรมและบันทึกพฤติกรรม

7. เมื่อจัดกิจกรรมการฝึกอบรมจนจบหลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยนำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนจากการฝึกอบรมทดสอบหลังการฝึกอบรม แล้วตอบแบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย ปีการศึกษา 2556 จำนวน 30 คน โดยให้นักเรียนกรอกแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

8. เมื่อจัดกิจกรรมการฝึกอบรมจนจบหลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยนำประเด็นการสัมภาษณ์ผลจากการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน โดยสัมภาษณ์ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และนักเรียนหลังจากการฝึกอบรมตามหลักสูตร

แบบแผนการทดลอง

การวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยดำเนินการวิจัยแบบกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว มีการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง (One-Group Pretest – Posttest Design) ซึ่งมีแบบแผนการทดลองดังนี้ (ล้วน สายยศ; และ อังคณา สายยศ. 2536: 216)

ตาราง 3 แบบแผนการทดลอง (One-Group Pretest – Posttest Design)

สอบก่อน	ทดลอง	สอบหลัง
T ₁	X	T ₂

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการทดลอง

T ₁ แทน	การทดสอบก่อนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม
T ₂ แทน	การทดสอบหลังการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม
X แทน	การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมโดยใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS for Window (Statistic Package for Social Science – PC) ตามลำดับ ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานโดยเนื้อหาข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แล้วนำคำตอบจากแบบสอบถาม แจกแจงความถี่ (ชูศรี วงศ์รัตน์. 2546: 17 – 19) และหาค่าร้อยละ (บุญชม ศรีสะอาด. 2545: 104)
2. วิเคราะห์ผลการประเมินร่างหลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (IOC) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)
3. วิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรมก่อนและหลังได้รับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน โดยใช้สถิติทดสอบ t – test for Dependent Samples
4. วิเคราะห์เปรียบเทียบเจตคติจากแบบสอบถามเจตคติของนักเรียนต่อการฝึกอบรมที่ได้รับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ก่อนและหลังการฝึกอบรมโดยใช้สถิติทดสอบ t – test for Dependent Samples

5. วิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรมที่ได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยใช้สถิติทดสอบ $t - test$ for Dependent Samples

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่
 - 1.1 ค่าร้อยละ
 - 1.2 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)
 - 1.3 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)
2. สถิติวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ ได้แก่
 - 2.1 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)
 - 2.2 ค่าความเชื่อมั่นของ คูเดอร์ ริชาร์ดสัน (KR-20)
 - 2.3 ค่าอำนาจจำแนก ด้วยวิธีการแจกแจง (t-distribution)
 - 2.4 ค่าความยากง่าย (p)
 - 2.5 ค่าอำนาจจำแนก (r)
3. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมุติฐาน ได้แก่
 - 3.1 ค่าร้อยละ
 - 3.2 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)
 - 3.3 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)
 - 3.4 สถิติทดสอบ $t - test$ for Dependent Samples

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้สัญลักษณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

n	แทน	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	แทน	ค่าวิกฤตที่ใช้ในการพิจารณาการแจกแจงของค่า t-distribution
df	แทน	ค่าชั้นของความเป็นอิสระ (Degree of freedom)
Sig.	แทน	ระดับความน่าจะเป็นของค่าสถิติ
**	แทน	นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผู้วิจัยนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านเจตคติต่อการฝึกอบรม

ตอนที่ 5 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านทักษะทางสังคม

ตอนที่ 6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานจากผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ฝ่ายการศึกษาเขตราชเทวี ศึกษาพิเศษกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประธานชุมชนวัดพระยาไยง เครือข่ายผู้ปกครองโรงเรียนวัดพระยาไยง ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้
ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ตัวแปรที่ศึกษา	ประชากร	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
1. ท่านคิดว่าในปัจจุบันชุมชนของท่านเกิดปัญหาเกี่ยวกับเด็ก และเยาวชน ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม เด็กติดเกมส์ เด็กติดยาเสพติด และปัญหาทาง เพศในเด็กและวัยรุ่นอยู่ในระดับใด		
น้อย	1	7.70
ปานกลาง	6	46.15
มาก	6	46.15
รวม	13	100
2. ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านเกิดปัญหาเด็กและเยาวชนขาดคุณธรรม จริยธรรม เช่น หนีเรียน ไม่สนใจในการเรียน ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น ขาด ความเสียสละ เป็นต้นอยู่ในระดับใด		
น้อย	4	30.77
ปานกลาง	6	46.15
มาก	3	23.08
รวม	13	100
3. ท่านคิดว่าสังคมหรือชุมชนในปัจจุบันมีการปฏิบัติตามหลักคำสอน ทางพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับใด		
น้อย	4	30.77
ปานกลาง	6	46.15
มาก	3	23.08
รวม	13	100

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวแปรที่ศึกษา	ประชากร	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
4. ท่านคิดว่าท่านมีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับใด		
น้อย	1	7.70
ปานกลาง	7	53.84
มาก	5	38.46
รวม	13	100
5. หากท่านได้รับผิดชอบเป็นวิทยากรในการให้ความรู้อบรมคุณธรรม จริยธรรมกับเด็กนักเรียนท่านคิดว่านักเรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้หรือไม่		
สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เพราะ	13	100
ไม่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เพราะ	-	-
รวม	13	100
6. ท่านคิดว่าบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบันอยู่ในระดับใด		
น้อย เพราะ	3	23.08
ปานกลาง เพราะ	4	30.77
มาก เพราะ	6	46.15
รวม	13	100
7. ท่านคิดว่า โรงเรียนควรจัดให้มีการฝึกอบรมในด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยให้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาจัดฝึกอบรมหรือไม่		
ควรจัด เพราะ	13	100
ไม่ควรจัด เพราะ	-	-
รวม	13	100

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวแปรที่ศึกษา	ประชากร	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
8. ท่านคิดว่าโรงเรียนจำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีไตรสิกขา (ศีล สมาธิ และปัญญา) เป็นฐานฯ มาฝึกอบรมให้แก่นักเรียน หรือไม่		
จำเป็น	12	92.30
ไม่จำเป็น	1	7.70
รวม	13	100
9. ท่านคิดว่าการนำเรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาเป็นหลักสูตรเพื่ออบรมนักเรียนท่านเห็นด้วยหรือไม่		
เห็นด้วย	13	100
ไม่เห็นด้วย	-	-
รวม	13	100
10. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ในการนำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ และปัญญา) มาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมของหลักสูตรเพื่อฝึกอบรมนักเรียน		
เห็นด้วย เพราะ	13	100
ไม่เห็นด้วย เพราะ	-	-
รวม	13	100
11. ท่านคิดว่าใครควรเป็นวิทยากรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ที่นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาฝึกอบรมให้แก่นักเรียน		
นักวิชาการทางศาสนา เพราะ		
เลือก	2	15.38
ไม่เลือก	11	84.62
รวม	13	100

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวแปรที่ศึกษา	ประชากร	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
นักวิชาการทั่วไป		
เลือก	-	-
ไม่เลือก	13	100
รวม	13	100
พระภิกษุ		
เลือก	10	76.92
ไม่เลือก	3	23.08
รวม	13	100
ครู		
เลือก	1	7.70
ไม่เลือก	12	92.30
รวม	13	100
แม่ชี		
เลือก	-	-
ไม่เลือก	13	100
รวม	13	100
อื่นๆ		
เลือก	-	-
ไม่เลือก	13	100
รวม	13	100

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวแปรที่ศึกษา	ประชากร	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
12. หากมีการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา มาเป็นฐานในการฝึกอบรม ท่านสนับสนุนที่จะให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมหรือไม่		
สนับสนุน	13	100
ไม่สนับสนุน	-	-
รวม	13	100
13. ท่านคิดว่าในการฝึกอบรมควรใช้แนวทางและเทคนิคในการฝึกอบรมแบบใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ภาควิชาการ		
เลือก	9	69.23
ไม่เลือก	4	30.77
รวม	13	100
นันทนาการ		
เลือก	10	76.92
ไม่เลือก	3	23.08
รวม	13	100
ภาคปฏิบัติ		
เลือก	11	84.62
ไม่เลือก	2	15.38
รวม	13	100

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวแปรที่ศึกษา	ประชากร	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
อบรมกรรมฐาน		
เลือก	7	53.84
ไม่เลือก	6	46.16
รวม	13	100
กิจกรรมกลุ่ม		
เลือก	8	61.54
ไม่เลือก	5	38.46
รวม	13	100
เหตุการณ์จำลอง		
เลือก	6	46.16
ไม่เลือก	7	53.84
รวม	13	100
เทคนิคอื่นๆ ระบุ		
เลือก	1	7.70
ไม่เลือก	12	92.30
รวม	13	100
14. ท่านคิดว่าเวลาที่เหมาะสมในการอบรมคุณธรรม จริยธรรมที่น่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขามาเป็นฐานในการฝึกอบรมคือเท่าใด		
2 วัน	2	15.38
3 วัน	10	76.92
อื่นๆ ระบุ	1	7.70
รวม	13	100

ตาราง 4 (ต่อ)

ตัวแปรที่ศึกษา	ประชากร	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ
15. ท่านต้องการที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม หรือไม่		
ต้องการ	13	100
ไม่ต้องการ	-	-
รวม	13	100

จากตาราง 4 พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 13 คน มีความคิดเห็นว่า ในชุมชนเกิดปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม เด็กติดเกมส์ เด็กติดยาเสพติด ปัญหาทางเพศในเด็กและวัยรุ่นอยู่ในระดับ น้อย คิดเป็นร้อยละ 7.70 ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 46.15 ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 46.15 ส่วนปัญหาเด็กและเยาวชนขาดคุณธรรม จริยธรรม เช่น หนีเรียน ไม่สนใจในการเรียน ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น ขาดความเสียสละอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 30.77 ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 46.15 ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 23.08 การปฏิบัติตนตามหลักคำสอนทางพระพุทธ ศาสนาในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 30.77 ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 46.15 ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 23.08 ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 7.70 ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 53.84 ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 38.46 ผู้ทรงคุณวุฒิคิดว่าการนำหลักธรรมที่ได้รับจากการฝึกอบรมสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ คิดเป็นร้อยละ 100 ผู้ทรงคุณวุฒิคิดว่าบทบาทของสถาบันของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบันอยู่ในระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ 23.08 ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 30.77 ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 46.15 ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าโรงเรียนควรจัดให้มีการฝึกอบรมในด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาจัดฝึกอบรม คิดเป็นร้อยละ 100 เห็นว่า โรงเรียนมีความจำเป็นควรจัดสรรงบประมาณในการฝึกอบรมคิดเป็นร้อยละ 92.30 เห็นด้วยกับการนำเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาเป็นหลักสูตร เพื่ออบรมนักเรียน คิดเป็นร้อยละ 100 เห็นด้วยกับการนำหลักไตรสิกขา มาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมของหลักสูตรฝึกอบรมนักเรียน คิดเป็นร้อยละ 100 ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่คิดว่าพระภิกษุควรเป็นวิทยากรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กนักเรียน คิดเป็นร้อยละ 76.92 จะให้สนับสนุนถ้ามีการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขามาเป็นฐานในการฝึกอบรมคิดเป็นร้อยละ 100 แนวทาง และเทคนิคที่ควรใช้ในการฝึกอบรมคือ ภาควิชาการคิดเป็นร้อยละ 69.23 นันทนาการคิดเป็นร้อยละ 76.92 ภาคปฏิบัติคิดเป็นร้อยละ 84.62 อบรมกรรมฐานคิดเป็นร้อยละ 53.84 กิจกรรมกลุ่มคิดเป็นร้อยละ 61.54 ส่วนเหตุการณ์จำลองผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ไม่เลือกคิดเป็นร้อยละ 53.84 ระยะเวลาในการฝึกอบรม ส่วนใหญ่

ควรรอบรม 3 วัน คิดเป็นร้อยละ 76.92 และผู้ทรงคุณวุฒิมีความต้องการที่จะให้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม คิดเป็นร้อยละ 100

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

1. ประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรม ดังแสดงในตาราง 5 ดังนี้

ตาราง 5 ผลการประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. หลักการของหลักสูตรมีความเหมาะสมเข้าใจง่าย	4.40	0.55	เหมาะสมมาก
2. หลักการของหลักสูตรสอดคล้องกับสภาพชุมชนและสังคมในปัจจุบัน	4.40	0.55	เหมาะสมมาก
3. การกิจและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับแนวคิดหลัก	4.80	0.45	เหมาะสมมากที่สุด
4. แนวคิดหลักในการฝึกอบรมมีความเหมาะสมกับเนื้อหาสาระ	5.00	0.00	เหมาะสมมากที่สุด
5. กระบวนการฝึกอบรมมีความเหมาะสมกับความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียน	4.60	0.55	เหมาะสมมากที่สุด
6. กระบวนการฝึกอบรมมีความเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตประจำวัน	4.60	0.55	เหมาะสมมากที่สุด
7. กระบวนการฝึกอบรมมีความเหมาะสมเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง	4.60	0.55	เหมาะสมมากที่สุด
8. เนื้อหาสาระของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับวัยและระดับชั้นเรียน	5.00	0.00	เหมาะสมมากที่สุด
9. โครงสร้างเนื้อหาสาระมีความเหมาะสมกับเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม	4.60	0.55	เหมาะสมมากที่สุด
10. เนื้อหาสาระและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับการนำไปใช้ปฏิบัติจริง	4.60	0.55	เหมาะสมมากที่สุด
11. เนื้อหาสาระหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมกับแผนการจัดกิจกรรม	4.80	0.45	เหมาะสมมากที่สุด
12. การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรมมีความชัดเจน	4.40	0.55	เหมาะสมมาก
13. เนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสม ยากง่ายพอเหมาะ	4.60	0.55	เหมาะสมมากที่สุด

ตาราง 5 (ต่อ)

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
14. เนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรมเหมาะสมกับการวัดผลประเมินผล	4.40	0.55	เหมาะสมมาก
15. การกำหนดระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	4.40	0.55	เหมาะสมมาก
16. สื่อ วัสดุ อุปกรณ์มีความเหมาะสมกับกระบวนการจัดกิจกรรม	4.80	0.45	เหมาะสมมากที่สุด
17. สื่อ ที่ใช้ฝึกอบรมมีความชัดเจนและเหมาะสมกับเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม	4.60	0.55	เหมาะสมมากที่สุด
18. เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลประเมินผลมีความเหมาะสมกับจุดมุ่งหมาย	4.60	0.55	เหมาะสมมากที่สุด
19. วิธีวัดและประเมินผลมีความเหมาะสมเป็นไปได้ในการวัดผลประเมินผล	5.00	0.00	เหมาะสมมากที่สุด
รวมทั้งหมด	4.64	0.20	เหมาะสมมากที่สุด

จากตาราง 5 ผลการประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พบว่า ความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรมทั้งฉบับร่างหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมมากที่สุด 14 รายการประเมิน และมีความเหมาะสมมาก 5 รายการประเมิน ร่างหลักสูตรฝึกอบรมรวมทั้งฉบับมีความเหมาะสมมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.20)

2. ความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรม ดังแสดงในตาราง 6 ดังนี้

ตาราง 6 ผลการประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ความสอดคล้อง
1. ด้านโครงสร้างหลักสูตร	5	-	-	1.00
1.1 โครงสร้างหลักสูตรมีความเหมาะสม	5	-	-	1.00
1.2 โครงสร้างหลักสูตรสอดคล้องกับองค์ประกอบในส่วนต่างๆ ของหลักสูตร	5	-	-	1.00
1.3 โครงสร้างหลักสูตรสามารถทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมได้	5	-	-	1.00
รวม	15	-	-	1.00
2. ด้านหลักการของหลักสูตร				
2.1 หลักการของหลักสูตรมีความชัดเจนเข้าใจง่าย	5	-	-	1.00
2.2 หลักการของหลักสูตรสามารถที่จะปฏิบัติได้จริง	5	-	-	1.00
2.3 หลักการของหลักสูตรสอดคล้องกับแนวคิดหลักในการฝึกอบรม	5	-	-	1.00
รวม	15	-	-	1.00
3. ด้านภารกิจ				
3.1 ภารกิจสอดคล้องกับหลักการของหลักสูตร	5	-	-	1.00
3.2 ภารกิจสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	5	-	-	1.00
3.3 ภารกิจสอดคล้องกับแนวคิดหลักในการฝึกอบรม	5	-	-	1.00
3.4 ภารกิจสอดคล้องกับเนื้อหาและกระบวนการฝึกอบรม	5	-	-	1.00
รวม	20	-	-	1.00

ตาราง 6 (ต่อ)

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ความสอดคล้อง
4. ด้านแนวคิดหลักในการฝึกอบรม				
4.1 แนวคิดหลักสามารถนำไปวางแผนปฏิบัติได้จริง	5	-	-	1.00
4.2 แนวคิดหลักสอดคล้องกับความต้องการของสังคม	5	-	-	1.00
4.3 แนวคิดหลักสอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน	5	-	-	1.00
4.4 แนวคิดหลักสอดคล้องกับเนื้อหาของหลักสูตร	5	-	-	1.00
รวม	20	-	-	1.00
5. ด้านกระบวนการฝึกอบรม				
5.1 กระบวนการฝึกอบรมสอดคล้องกับแนวคิดหลัก	5	-	-	1.00
5.2 กระบวนการฝึกอบรมมีความชัดเจนเป็นไปตามลำดับขั้นตอนการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง	5	-	-	1.00
5.3 กระบวนการฝึกอบรมมีเทคนิควิธีการที่หลากหลาย	5	-	-	1.00
รวม	15	-	-	1.00
6. ด้านเนื้อหาของหลักสูตรฝึกอบรม				
6.1 เนื้อหาสาระสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง	5	-	-	1.00
6.2 โครงสร้างเนื้อหาสอดคล้องกับกระบวนการฝึกอบรม	5	-	-	1.00
6.3 เนื้อหาสาระสอดคล้องกับเวลาของการฝึกอบรม	4	-	1	0.80
6.4 เนื้อหาสาระน่าสนใจมีประโยชน์ต่อผู้เข้ารับการฝึกอบรม	5	-	-	1.00
รวม	19	-	-	0.95

ตาราง 6 (ต่อ)

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ความสอดคล้อง
7. ด้านสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม				
7.1 สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม	5	-	-	1.00
7.2 สื่อและอุปกรณ์สอดคล้องกับกระบวนการฝึกอบรม	5	-	-	1.00
7.3 สื่อ สามารถสื่อความหมายชัดเจนสอดคล้องกับเนื้อหา	5	-	-	1.00
7.4 สื่อและอุปกรณ์ฝึกอบรมมีความหลากหลายน่าสนใจ	5	-	-	1.00
รวม	20	-	-	1.00
8. ด้านการวัดผลประเมินผล				
8.1 การวัดผลประเมินผลมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย	5	-	-	1.00
8.2 การวัดผลประเมินผลสอดคล้องกับเนื้อหาของหลักสูตร	5	-	-	1.00
8.3 การวัดผลประเมินผลสอดคล้องกับกระบวนการฝึกอบรม	5	-	-	1.00
8.4 การวัดผลประเมินผลครอบคลุมทักษะของแนวคิดหลัก	5	-	-	1.00
รวม	20	-	-	1.00
รวมทั้งหมด	144	-	2	0.98

จากตาราง 6 ผลการประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน โดย ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน พบว่า ความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรม ทั้งฉบับมีความสอดคล้องเฉลี่ยเท่ากับ 0.98 ซึ่งมากกว่า 0.50 แสดงว่าร่างหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีความสอดคล้องเมื่อคิดเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 จำนวน 7 ด้าน ได้แก่ ด้านโครงสร้างหลักสูตร ด้านหลักการของหลักสูตร ด้านภารกิจ ด้านแนวคิดหลักในการฝึกอบรม ด้านกระบวนการฝึกอบรม ด้านสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม ด้านการวัดผลประเมินผล ด้านที่มีความสอดคล้องเท่ากับ 0.95 จำนวน 1 ด้าน คือ ด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรม

ตาราง 7 ผลการประเมินความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญ

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ความสอดคล้อง
1. มาตรฐานการเรียนรู้ของแผนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551	5	-	-	1.00
2. ตัวชี้วัดของแผนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551	5	-	-	1.00
3. สาระสำคัญของแผนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	5	-	-	1.00
4. สาระการเรียนรู้ของแผนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับกระบวนการจัดกิจกรรม	5	-	-	1.00
5. วัตถุประสงค์ของแผนการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	5	-	-	1.00
6. เนื้อหาสาระของแผนการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	5	-	-	1.00
7. กระบวนการจัดกิจกรรมตอบสนองต่อวัตถุประสงค์	5	-	-	1.00
8. กระบวนการจัดกิจกรรมแต่ละแผนการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	5	-	-	1.00
9. กระบวนการฝึกอบรมสอดคล้องกับหลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้	5	-	-	1.00
10. เวลาแต่ละแผนการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	4	-	1	0.80
11. เนื้อหาสาระของแผนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับ Power Point	5	-	-	1.00
12. กระบวนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับการนำเสนอ Power Point	4	-	1	0.80
13. สื่อและอุปกรณ์ของแผนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับกระบวนการจัดกิจกรรม	4	-	1	0.80
14. สื่อ สามารถสื่อความหมายชัดเจนสอดคล้องกับเนื้อหา	5	-	-	1.00
15. สื่อและอุปกรณ์แต่ละแผนการจัดกิจกรรมมีความหลากหลายน่าสนใจ	5	-	-	1.00
16. การวัดผลประเมินผลครอบคลุมวัตถุประสงค์	5	-	-	1.00
17. กระบวนการจัดกิจกรรมของแผนการจัดกิจกรรมสอดคล้องกับการวัดผลประเมินผล	5	-	-	1.00
18. การวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ครอบคลุมด้านเนื้อหาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	5	-	-	1.00

ตาราง 7 (ต่อ)

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ความสอดคล้อง
19. การวัดผลประเมินผลสอดคล้องกับการนำเสนอ Power Point	4	-	1	0.80
20. แผนการจัดกิจกรรมมีความสอดคล้องกับการวัดผลประเมินผล	5	-	-	1.00
รวมทั้งหมด	96	-	4	0.96

จากตาราง 7 พบว่า แผนการจัดกิจกรรมของหลักสูตรฝึกอบรม ทั้งฉบับมีความสอดคล้องเฉลี่ยเท่ากับ 0.96 ซึ่งมีความสอดคล้องทั้งหมดมากกว่า 0.50 แสดงว่า แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมมีความสอดคล้องสามารถนำไปใช้ประกอบการฝึกอบรมได้

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาวยัง มีดังนี้

การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นักเรียนที่ผ่านการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาวยัง จากการทดสอบนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง ก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลการวิเคราะห์แสดงในตาราง 8

ตาราง 8 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาวยัง

กลุ่มทดลอง	n	$\bar{X}$	S.D.	df	t	Sig
ก่อนฝึกอบรม	30	17.47	3.785	29	15.284	.000**
หลังฝึกอบรม	30	23.83	2.520	29		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ผลการวิเคราะห์จากตาราง 8 พบว่า ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยการทดสอบ วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรม ระหว่างก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกอบรมจาก หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 17.47 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 3.785 และคะแนนเฉลี่ยหลังจากการฝึกอบรมเท่ากับ 23.83 ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐานเท่ากับ 2.520 ความแตกต่างก่อนฝึกอบรมและหลังจากการฝึกอบรม มีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรม หลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านเจตคติต่อการฝึกอบรม

การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของเจตคติของนักเรียนที่ผ่านการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยา ยัง จากแบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรมก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลการวิเคราะห์แสดงในตาราง 9

ตาราง 9 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย เจตคติของนักเรียนจากการฝึกอบรม ก่อนและหลังการฝึกอบรม ของนักเรียนที่ได้รับจากการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

กลุ่มทดลอง	n	$\bar{X}$	S.D.	df	t	Sig
ก่อนฝึกอบรม	30	69.53	13.114	29	23.141	.000**
หลังฝึกอบรม	30	118.37	6.077	29		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 9 ผลการวิเคราะห์พบว่า ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยเจตคติ ของนักเรียนก่อนฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขา เป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยก่อนฝึกอบรมเท่ากับ 69.53 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 13.114 และคะแนนเฉลี่ย หลังจากการฝึกอบรมเท่ากับ 118.37 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 6.077 ความแตกต่างก่อนฝึกอบรม และหลังจากการฝึกอบรมมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของคะแนนเจตคติ หลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

ตอนที่ 5 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพด้านทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรม

การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรมนักเรียนที่ผ่านการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย จากแบบสังเกตทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรมก่อนและหลังการฝึกอบรม ผลการวิเคราะห์แสดงในตาราง 10

ตาราง 10 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรม ก่อนและหลังการฝึกอบรมของนักเรียนที่ได้รับจากการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

กลุ่มทดลอง	n	$\bar{X}$	S.D.	df	t	Sig
ก่อนฝึกอบรม	30	9.57	2.956	29	16.730	.000**
หลังฝึกอบรม	30	17.27	.828	29		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 10 ผลการวิเคราะห์ พบว่า ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยการวัดทักษะทางสังคมก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 9.57 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.956 และคะแนนเฉลี่ยหลังจากการฝึกอบรมเท่ากับ 17.27 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .828 ความแตกต่างระหว่างก่อนฝึกอบรมและหลังจากการฝึกอบรมมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานของคะแนนทักษะทางสังคมหลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

ตอนที่ 6 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ดังมีรายละเอียดจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นตามหลักไตรสิกขาแบ่งเป็นการพัฒนาทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาศีลของนักเรียน พบว่า นักเรียนที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีการพัฒนาทักษะทางสังคม ความสัมพันธ์ทางกายกับเพื่อนๆ โดยพูดจาสุภาพ อ่อนหวาน เรียบร้อย ไม่พูดคำหยาบ ให้ความสำคัญกับการร่วมงานกลุ่ม ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนร่วมกลุ่ม การทำงานเป็นกลุ่มโดยมีการวางแผน พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีความคิดสร้างสรรค์ พูดคุยกับเพื่อนเป็น สื่อสารเป็นและเข้ากลุ่มได้ดี ทำให้เกิดความสามัคคีในกลุ่ม รู้จักหน้าที่ มีความเข้าใจกฎระเบียบการฝึกอบรม ระเบียบของห้องเรียนและโรงเรียน โดยให้ความสำคัญกับระเบียบวินัย การอยู่

ร่วมกันกับเพื่อน เห็นคุณค่าและความสำคัญของเวลา รับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ทำงานสำเร็จผลตามที่กำหนด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“หลังจากที่นักเรียนผ่านการฝึกอบรมมาแล้วนักเรียนพูดคุยกับครู ผู้อำนวยการโรงเรียน และเพื่อนๆ ได้สุขภาพ ไม่ก้าวร้าว ให้เกียรติครูโดยสังเกตจากการเดินผ่าน การช่วยเหลือของให้ครูช่วยเหลือเพื่อน ไม่หยอกล้อหรือเล่นกันในเวลาเรียน หรือเวลาที่ทำกิจกรรมหน้าเสาธง รู้จักทักทายตามมารยาททางสังคม เข้ากับเพื่อนหรือน้องๆ ทุกชั้นเรียนได้เป็นอย่างดีค่ะ” (สัมภาษณ์. ผู้บริหารสถานศึกษา. 2557)

“ถ้าดูพฤติกรรมนักเรียนที่ผ่านมานั้น นักเรียนมีความประพฤติเรียบร้อยขึ้น รู้จักทักทายทางสังคม การเข้าพบครู พูดคุยกับพระเป็น รู้จักทักทายยิ้มแย้มแจ่มใส มีกิริยาวาจาสุภาพ ให้เกียรติเพื่อนในชั้นเรียนไม่เล่นกันขณะครูกำลังสอน รู้เวลาช่วงไหนพัก ช่วงไหนเรียน แบ่งเวลาเรียนและเล่นกับเพื่อนได้ดีขึ้น มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น เวลาที่ครูสอนเขาจะไม่เล่นกันต่างจากแต่ก่อน” (สัมภาษณ์. ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. 2557)

“การฝึกอบรมคุณธรรมทำให้หนูได้พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนๆ ได้ร่วมกันคิดวางแผนการทำงาน ช่วยเหลือเพื่อน อธิบายกับเพื่อนที่ไม่เข้าใจที่พระอาจารย์สั่งงานให้เขาทำได้ โดยพูดคุยกับเขาดีๆ ค่ะ ไม่พูดคำหยาบ ทำงานให้สำเร็จตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย รู้หน้าที่ของเราต้องมีความรับผิดชอบนะค่ะ หนูคิดว่าถ้าทุกคนรู้ระเบียบวินัย โดยลงไปเข้าแถวหรือขึ้นเรียนตามเวลาที่กำหนดก็จะเป็นระเบียบต่อโรงเรียนดีนะค่ะ” (สัมภาษณ์. นักเรียนผ่านการฝึกอบรม. 2557)

2. ด้านการพัฒนาจิตใจของนักเรียน พบว่า นักเรียนที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีการพัฒนาคุณธรรมด้านจิตใจ โดยสร้างเสริมจิตใจให้งดงามจากกระบวนการฝึกอบรม นักเรียนผลิตเพลิน สนุกสนานกับการจัดกิจกรรม ร่าเริง แจ่มใส เบิกบาน มีสติขณะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรม มีความเอื้ออารีเมตตา กรุณา ยินดีชื่นชมเมื่อเพื่อนทำงานสำเร็จ เห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมงาน มีน้ำใจ แบ่งปันสิ่งของให้ใช้ร่วมกันกับกลุ่มเพื่อนๆ ไม่เห็นแก่ตัว ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน การฝึกอบรมทำให้มีสติ เป็นการสร้างเสริมจิตใจให้เกิดสมาธิส่งผลให้นักเรียนสามารถทำงานได้สำเร็จ และนักเรียนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักความกตัญญูทักท้วงต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์ จากตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

“ถ้าเรามองด้านจิตใจของเด็กจะเห็นได้ว่า มีจิตใจที่ดี ร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส เนื่องจากกระบวนการฝึกอบรมของพระอาจารย์จัดขึ้นนั้นได้พัฒนาด้านจิตใจของเด็ก โดยจัดกิจกรรมที่เกิดความสนุกสนานผลิตเพลิน เป็นสิ่งที่เด็กๆ ชอบ ในทางเดียวกันก็มีสาระได้พัฒนาคุณธรรมในตัวเด็ก เป็นการส่งเสริมในสิ่งที่ดีงาม ให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” (สัมภาษณ์. ผู้บริหารสถานศึกษา. 2557)

“นักเรียนที่ผ่านการฝึกอบรมจะมีการช่วยเหลือเพื่อนได้ดี มีน้ำใจ ให้ความร่วมมือกับเพื่อนๆ เห็นอกเห็นใจเพื่อนที่ทำงานไม่ถูกหรือช่วยเพื่อนคนที่ทำงานไม่ทัน คิดว่าค่อนข้างไม่ค่อยมีความเห็นแก่ตัว มีสติอยู่กับการเรียน สมาธิจดจ่อเรื่องที่ครูสอน นักเรียนยังรู้จักไหว้ เป็นการแสดงออกถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน นอกจากนี้ยังเอาใจใส่กับสิ่งที่ได้รับมอบหมาย อดทนทำงานจนสำเร็จตามที่มุ่งหวังค่ะ” (สัมภาษณ์. ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. 2557)

“การมีน้ำใจ ช่วยเหลือ แบ่งปันสิ่งของกับเพื่อนเป็นสิ่งที่จำเป็นค่ะ เพราะว่าเวลาเราเดือดร้อน ขอความช่วยเหลือเพื่อนจะได้ช่วยเราได้ เราต้องไม่มีความเห็นแก่ตัวนะคะ ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การอบรมเป็นสิ่งที่ดีค่ะ ได้ฝึกจิตใจ ฝึกสมาธิ บรรยาภาสในการฝึกอบรมของพระอาจารย์ ทำให้หนูผลิตเพลีนมีสมาธิมากขึ้นค่ะ เวลาเรียนเข้าใจเรื่องที่ครูสอนได้ง่าย มีสติกับการเรียน แล้วเราก็จะทำงานได้สำเร็จผลค่ะ” (สัมภาษณ์. นักเรียนผ่านการฝึกอบรม. 2557)

3. ด้านการพัฒนาปัญญาของนักเรียน พบว่า นักเรียนที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีการพัฒนาปัญญาคือ นักเรียนสามารถแยกแยะสิ่งที่ดี สิ่งที่ไม่ดีได้ รู้บาปบุญ – คุณโทษ รู้สิ่งไหนผิด สิ่งไหนถูก สิ่งที่เกิดประโยชน์และสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ เข้าใจถึงการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มีความเกรงกลัวต่อบาป ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เข้าใจกฎแห่งกรรม นักเรียนสามารถยกตัวอย่างและรู้เท่าทันปัญหาต่างๆ ที่ทำให้เสียการเรียนเสียอนาคตได้ แก้ปัญหาการทำงานที่ได้รับมอบหมายได้ด้วยตนเอง รู้จักคิด พิจารณา พึ่งพาตนเองได้ ยึดมั่นในการทำความดี ละเว้นความชั่ว สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการเรียนและการดำเนินชีวิตได้ จากตัวอย่างการสัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

“หลังจากที่ผ่านกระบวนการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมทางการเรียน หรือด้านสติปัญญา ความรู้ความเข้าใจนักเรียนที่ได้รับมานั้น เห็นว่ามีความรู้ในด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น รู้จักพระ รู้จักวัด รู้สิ่งไหนผิด สิ่งไหนถูก มีการปฏิบัติตนได้ถูก ไหวเป็น กราบเป็น กราบถูก ให้ความสำคัญกับบิดามารดา ผู้มีพระคุณรวมถึงครูบาอาจารย์ที่อบรมสั่งสอนมา” (สัมภาษณ์. ผู้บริหารสถานศึกษา. 2557)

“นักเรียนอบรมเสร็จแล้วจะเห็นได้ว่า มีความคิดต่างจากก่อนการเข้าฝึกอบรมคุณธรรมเนื่องจาก นักเรียนสามารถแยกแยะสิ่งที่ดี สิ่งที่ไม่ดีได้ รู้บาปบุญ – คุณโทษ สิ่งที่เกิดประโยชน์และสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ค่ะ มีความเกรงกลัวต่อบาป รู้เรื่องของกรรม เข้าใจถึงการทำความดีได้ดี การทำความชั่วได้ชั่ว และยังสามารถนำหลักธรรมมาปฏิบัติได้ เช่น โอวาท 3 การทำความดี ช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียน เก็บกวาดขยะ ช่วยครูถือการบ้านไปส่งที่ห้องพัก เป็นการสร้างความคิดของตัวเอง” (สัมภาษณ์. ครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. 2557)

“หนูคิดว่าถ้าเราทำดีเราย่อมได้ดี ถ้าเราทำไม่ดีย่อมได้รับผลของกรรมที่ทำไว้ เราต้องรู้จักเกรงกลัวต่อบาป สิ่งที่ดีเราก็ทำ สิ่งที่ไม่ดีเราก็ไม่ทำ เช่นพูดคำหยาบเป็นสิ่งไม่ดีเราก็ไม่พูด เราต้องพูดสุภาพ ไม่กลั่นแกล้งเพื่อน ไม่เบียดเบียนคนที่ตัวเล็กกว่า ไม่ทำร้ายเขาค่ะ เราต้องรู้จักการทำความดี บ้านเมืองเราจะได้น่าอยู่ บุญคุณของพ่อแม่ที่เลี้ยงเรามาตั้งแต่เล็กจนโต รู้พระคุณของครูที่สอนให้วิชาความรู้แก่เราคะ และเราสามารถนำหลักธรรมมาใช้ในการเรียนได้เช่นหลักธรรมที่หนูคิดว่า นำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนคือ อิทธิบาท 4 ต้องรักสิ่งที่ทำ เพียรพยายาม เอาใจใส่ แล้วก็ขยันศึกษาหาความรู้ หนูคิดว่าถ้าทำอย่างนี้ก็น่าจะประสบความสำเร็จในการเรียนได้นะคะ” (สัมภาษณ์. นักเรียนผ่านการฝึกอบรม. 2557)

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีการวิจัยและผลสรุป ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานที่มีประสิทธิภาพ

สมมติฐานในการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังจากฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม
2. เจตคติต่อการฝึกอบรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังจากฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม
3. ทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังจากฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทำวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากร คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวน 64 คน โรงเรียนจัดห้องเรียนแบบคละความสามารถของนักเรียน

2. การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย สำนักงานเขตราชเทวี สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

3. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ทดลองหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ทำการอบรมคุณธรรมจริยธรรมในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 ใช้เวลาในการอบรม 3 วัน รวม 16 ชั่วโมง โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการฝึกอบรมเอง

4. เนื้อหาที่ใช้ในการทดลอง

เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นเนื้อหาที่ประกอบเป็นหลักสูตรเสริมขึ้นมาจากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม รายวิชาพื้นฐานพระพุทธศาสนา และผู้วิจัยได้เพิ่มเนื้อหาทางด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มากำหนดใช้ร่วมกับหลักสูตรแกนกลางเพื่อให้หลักสูตร มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นและสอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบันโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานของการจัดกิจกรรม ฐานของการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ให้เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญาในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม

5. ตัวแปรที่ศึกษา

5.1 ตัวแปรต้น ได้แก่

หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน

5.2 ตัวแปรตาม ได้แก่

5.2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

5.2.2 เจตคติต่อการฝึกอบรม

5.2.3 ทักษะทางสังคม

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานโดยเนื้อหาข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แล้วนำคำตอบจากแบบสอบถาม แจกแจงความถี่ (ชูศรี วงศ์รัตน์. 2546: 17 – 19) และหาค่าร้อยละ (บุญชม ศรีสะอาด. 2545: 104)

2. วิเคราะห์ผลการประเมินร่างหลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ (IOC) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรมก่อนและหลังได้รับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน โดยใช้สถิติทดสอบ $t - test$ for Dependent Samples

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบเจตคติจากแบบสอบถามเจตคติของนักเรียนต่อการฝึกอบรมที่ได้รับการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยใช้สถิติทดสอบ $t - test$ for Dependent Samples

5. วิเคราะห์เปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรมที่ได้รับการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ก่อนและหลังการฝึกอบรม โดยใช้สถิติทดสอบ $t - test$ for Dependent Samples

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการสำรวจความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อนำข้อมูลไปจัดทำร่างหลักสูตรฝึกอบรม สรุปได้ว่าการสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด 13 ท่าน โดยภาพรวม พบว่า ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรฝึกอบรม โดยเห็นว่า ควรใช้ไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ของการจัดกิจกรรมและต้องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน

2. ประสิทธิภาพด้านความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญมี 3 ด้าน ดังนี้

2.1 การประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า ความเหมาะสมของร่างหลักสูตรฝึกอบรม ทั้งฉบับร่างหลักสูตรฝึกอบรม มีความเหมาะสมมากที่สุด 14 รายการประเมิน และมีความเหมาะสมมาก 5 รายการประเมิน ร่างหลักสูตรฝึกอบรมรวมทั้งฉบับมีความเหมาะสมมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.20)

2.2 การประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า ร่างหลักสูตรฝึกอบรม ทั้งฉบับมีความสอดคล้องเฉลี่ยเท่ากับ 0.98 ซึ่งมากกว่า 0.50 แสดงว่า ร่างหลักสูตรมีความสอดคล้องเมื่อคิดเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 จำนวน 7 ด้าน ได้แก่ ด้านโครงสร้างหลักสูตร ด้านหลักการของหลักสูตร ด้านภารกิจ ด้านแนวคิดหลักในการฝึกอบรม ด้านกระบวนการฝึกอบรม ด้านสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม ด้านการวัดผลประเมินผล ด้านที่มีความสอดคล้องเท่ากับ 0.95 จำนวน 1 ด้านคือด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรม

2.3 ความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรม พบว่า แผนการจัดกิจกรรมของหลักสูตรฝึกอบรม ทั้งฉบับมีความสอดคล้องเฉลี่ยเท่ากับ 0.96 ซึ่งมีความสอดคล้องทั้งหมดมากกว่า 0.50 แสดงว่าแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมมีความสอดคล้องสามารถนำไปใช้ประกอบการฝึกอบรมได้

3. ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรมก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 17.47 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 3.785 และคะแนนเฉลี่ยหลังจากการฝึกอบรมเท่ากับ 23.83 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.520 ความแตกต่างก่อนฝึกอบรมและหลังจากการฝึกอบรมมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานคะแนนหลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

4. ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยการวัดเจตคติต่อการฝึกอบรมของนักเรียนก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยก่อนฝึกอบรมเท่ากับ 69.53 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 13.114 และคะแนนเฉลี่ยหลังจากการฝึกอบรมเท่ากับ 118.37 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 6.007 ความแตกต่างก่อนฝึกอบรมและหลังจากการฝึกอบรมมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของเจตคติต่อการฝึกอบรม คะแนนหลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

5. ผลการเปรียบเทียบความแตกต่าง ระหว่างค่าเฉลี่ยการวัดทักษะทางสังคมของนักเรียน ก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ย ก่อนฝึกอบรมเท่ากับ 9.57 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 2.956 และคะแนนเฉลี่ยหลังจากการฝึกอบรม เท่ากับ 17.27 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ .828 ความแตกต่างก่อนฝึกอบรมและหลังจากการฝึกอบรม มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรม คะแนนหลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม

อภิปรายผล

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาหยัง สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของหลักสูตรโดยพิจารณาจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อร่างหลักสูตร ฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียน วัดพระยาหยัง พบว่า หลักสูตรฝึกอบรม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเนื่องจากเป็นหลักสูตรฝึกอบรม ที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะ โดยการพัฒนาตนเองตามกระบวนการของหลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ 3 ด้าน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การระมัดระวังและควบคุมตนเองในด้านศีล (ความประพฤติ) ด้านสมาธิ (จิตใจ) ด้านปัญญา (ปัญญา) ในการวิจัยในครั้งนี้ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเนื้อหาหลัก ในหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้นนี้ ซึ่งสอดคล้องกับ หลักการจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธในชั้นเรียน ของ กิตติชัย สุทธาสีโนบล (2555: 23) ที่ว่า การเรียนรู้ที่ดีที่สุดของมนุษย์ต้องมีกระบวนการฝึกฝน 3 อย่าง คือ 1) การสำรวมกาย 2) การมีจิตใจจดจ่อ และ 3) การคิดพิจารณาไตร่ตรอง หรือมีศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งทั้ง 3 อย่างนี้คือ กระบวนการสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแนวพุทธ ซึ่งได้ผ่านกระบวนการ พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอย่างเป็นขั้นตอนมีการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีขั้นตอน การสร้างหลักสูตรฝึกอบรม เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผ่านการตรวจสอบของคณะกรรมการควบคุม ปริญญาโท และผ่านการประเมินของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้ฝึกอบรมจริง สอดคล้องกับการประเมินผลหลักสูตรของ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2554: 46) ที่กล่าวว่า การประเมินผลคือ กระบวนการตรวจสอบว่าหลักสูตรที่ดำเนินการและใช้อยู่เป็นอย่างไร มีจุดอ่อน จุดแข็ง ที่ไหนบ้าง เพื่อที่จะ แก้ไขในส่วนที่เป็นจุดอ่อน จุดแข็ง ที่ไหนบ้าง เพื่อที่จะแก้ไขในส่วนที่เป็นจุดอ่อน เสริมจุดแข็งให้มีความสมบูรณ์ ยิ่งขึ้น และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จุฑารัตน์ เอี่ยมสมบัติ (2551: 96) พระสมโภชน์ ไ้วังษ์ (2552: 124) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งมีขั้นตอนในการประเมินหลักสูตรก่อนนำไปใช้ฝึกอบรมจริง

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนภายหลังได้รับการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาหยัง พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรมหลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรม แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตร

ฝึกอบรมฯ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นใช้เทคนิคและสื่อในการฝึกอบรมที่หลากหลาย ที่ใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐาน การเรียนรู้ของการจัดกิจกรรม เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญา ดำเนินการฝึกอบรมให้เกิดกระบวนการฝึกศึกษาในระบบแห่งไตรสิกขาพัฒนาอย่างมีบูรณาการให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพในขั้นตอนการจัดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ วิชาการทางพระพุทธศาสนา การบรรยาย การนำเสนอผลงาน การฝึกปฏิบัติ กระบวนการกลุ่ม นันทนาการ การฝึกอบรมจิตใจ การดูวีดิทัศน์ สื่อรูปภาพต่างๆ สอดคล้องกับการวัดผลประเมินผลตามหลักไตรสิกขาด้านผลสัมฤทธิ์หรือการพัฒนาปัญญาของ กิตติชัย สุทธาสิโนบล (2555: 76) กล่าวว่า การพัฒนาปัญญา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่มีนัยเป็นปราศจากอคติ และแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ ให้ปัญญาเจริญพัฒนาจนรู้ เข้าใจ หยั่งเห็นความจริง เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ ซึ่งผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นเกิดจากความเจริญงอกงามทางปัญญาที่มีไตรสิกขาเป็นฐานของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังจากการใช้หลักสูตร สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ สุริยา กำธร (2553: 108) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดนาคนิมิต หลังได้รับการเรียนหลักสูตรสถานศึกษาพบว่า นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ ไพโรจน์ ก้อนทอง (2555: 67) ที่ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ด้วยบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องพุทธประวัติ พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. เจตคติของนักเรียน ภายหลังได้รับการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาอภัย พบว่า เจตคติของนักเรียนหลังจากการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 ทั้งนี้เนื่องจาก การฝึกอบรมที่ใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ของการจัดกิจกรรม ทำให้เจตคติที่เกิดขึ้นเกิดจากขั้นสมาธิ หรือจิตใจ ที่มีไตรสิกขาเป็นฐานของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การฝึกอบรมให้เกิดคุณภาพทางจิต สร้างเสริมจิตใจให้งดงาม พัฒนาคุณธรรม สร้างความสุข ความเจริญทางจิตใจ การแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกทางจิตใจ สอดคล้องกับการวัดผลประเมินผลตามหลักไตรสิกขาด้านสมาธิ จิตภาวนา การพัฒนาจิต หรือฝึกอบรมจิตของ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555: 24) คือ การพัฒนาจิต อันจิตที่ได้รับการฝึกอบรมในทางที่ถูกนั้น ต้องเป็นจิตที่มีความสงบเยือกเย็น เป็นสุข และมีทั้งปัญญายิ่งขึ้น และปัญญาที่มีความสงบเป็นพื้นฐานนี้แหละที่จะทำให้มีความรู้ในสิ่งที่ ควรรู้ เห็นในสิ่งที่ควรเห็น เช่น รู้ความผิดถูก ความควรไม่ควร รู้วิธีปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง ซึ่งการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานนี้เป็นการฝึกการเรียนรู้ การสร้างพฤติกรรมพื้นฐานด้านจิตใจ สร้างความสนใจในกิจกรรมการฝึกอบรมให้มีจิตใจเข้มแข็ง มีสติขณะเข้ารับการฝึกอบรม เกิดสมาธิเพื่อเป็นฐานในขณะจัดกิจกรรม ให้สุขภาพจิต

แจ่มใส เบิกบาน เกิดเจตคติที่ดีต่อการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กรกฎ วงศ์ไชยเสรี (2550: 68) ที่ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อ วิทยาศาสตร์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนจากบทเรียนคอมพิวเตอร์มัลติมีเดีย ที่จัดกระบวนการ เรียนรู้แบบอริยสัจสี่ หลังได้รับการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบอริยสัจสี่ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

4. ทักษะทางสังคมของนักเรียน ภายหลังได้รับการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน พบว่า ทักษะทางสังคมของนักเรียนที่ได้รับจากการฝึกอบรมหลังจาก การฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐาน ข้อที่ 3 ทั้งนี้เนื่องจาก การฝึกอบรมที่ใช้หลักไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ของการจัดกิจกรรม ทำให้ทักษะ ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากขั้นศีล ที่มีไตรสิกขาเป็นฐานของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การฝึกอบรมให้เกิด การพัฒนาศีล คือ พุทธกรรมภายนอก ระเบียบวินัย ความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างดีอย่างเกื้อกูล เป็นประโยชน์และมีอาชีพที่ถูกต้องดีงาม สอดคล้องกับการพัฒนาศีลของ พระพรหมคุณาภรณ์ (2554: 16 – 18) คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมกับเพื่อนมนุษย์ การอยู่ร่วมกันให้เป็นความสัมพันธ์ที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ดูแลความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ด้านสังคม การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ซึ่งการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานนี้ เป็น การฝึกพฤติกรรมความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อม การสร้างพฤติกรรมพื้นฐานด้านความประพฤติ โดยมีพฤติกรรมการประเมิน 6 ประเด็น คือ 1) การใช้กาย วาจา ใจอย่างสร้างสรรค์ 2) กระบวนการ ร่วมงานกลุ่ม 3) ความร่วมมือในการทำกิจกรรม 4) การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น 5) ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบการฝึกอบรม 6) ทำงานเสร็จตรงตามกำหนด ในการฝึกอบรมจากหลักสูตรนี้ มีการพัฒนาด้าน พฤติกรรมที่พึงประสงค์หลังจากฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรมทั้ง 6 ประเด็นการประเมิน เกิดทักษะทาง สังคมกับนักเรียนที่ผ่านการฝึกอบรม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นพรัตน์ นาชาสิงห์ (2551: 93 – 34) ได้ศึกษาเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย ที่มีระดับการให้ เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ และประสบการณ์ทางสังคมแตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย มีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนชายมีทักษะทาง สังคมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนหญิงมีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับสูง นักเรียนที่มีการให้เหตุผล เชิงจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ในระดับตามเกณฑ์ และนักเรียนที่มีประสบการณ์ทางสังคมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนที่มีการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ในระดับเหนือเกณฑ์ และนักเรียนที่มีประสบการณ์ทางสังคมอยู่ในระดับสูง มีทักษะทางสังคมอยู่ในระดับสูง นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีทักษะทางสังคมแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นักเรียนที่มี ประสบการณ์ทางสังคมในระดับสูง มีทักษะทางสังคมสูงกว่านักเรียนที่มีประสบการณ์ทางสังคมในระดับ ปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพศกับประสบการณ์ทางสังคม ส่งผล ร่วมกันต่อทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ครูผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน และแผนการจัดกิจกรรม ไปใช้สอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในรายวิชาในชั้นเรียนตามปกติได้ โดยปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา บริบทของชุมชน

1.2 การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน วิทยากรผู้บรรยายหรือให้ความรู้ในการฝึกอบรม ควรมีการวางแผนทีมงานและผู้ช่วยในการฝึกอบรม เตรียมสื่อและอุปกรณ์ในการฝึกอบรมให้พร้อม ศึกษาเนื้อหา ขั้นตอนและกระบวนการการฝึกอบรมตามรายละเอียดของหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพกลุ่มเป้าหมาย บริบทของชุมชนและสังคมในปัจจุบัน

1.3 วิทยากรผู้จัดการฝึกอบรมควรมีการเตรียมความพร้อมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ การสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ความสนใจในแต่ละแผนการจัดกิจกรรม ให้เป็นฐานของการฝึกอบรม เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญา

1.4 ในการปฏิบัติกิจกรรม ครูควรปฏิบัติกิจกรรม ครูควรอธิบายให้นักเรียนเข้าใจถึงวิธีการอย่างชัดเจน ตรวจสอบความเข้าใจเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานกับนักเรียนในชั้นอื่นๆ เช่น ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย

2.2 การติดตามผลกลุ่มนักเรียนผู้เข้ารับการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน เพื่อศึกษาความคงทนด้านพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาตน

2.3 ควรเชิญวิทยากรภายนอก หรือวิทยากรที่เป็นฆราวาสมาร่วมในกิจกรรมการฝึกอบรม เพื่อที่จะทำในสิ่งที่พระวิทยากรไม่สามารถทำได้ เช่น การร้องเพลง เล่นละคร ดนตรี บทบาทสมมุติ จะเป็นการอบรมที่สมบูรณ์แบบ

2.4 ควรส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม และการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม



บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2552). คู่มือการจัดค่ายคุณธรรมเยาวชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- . (2552). คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- . (2552). แนวทางการจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมเยาวชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2553). คุณธรรมและจริยธรรมหัวใจของข้าราชการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2534). หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- . (2551ก). หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- . (2551ข). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมการเกษตรแห่งประเทศไทย.
- . (2552). แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กิตติชัย สุชาลีโนบล. (2555). การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ ก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์. ราชบุรี: ธรรมรักษ์การพิมพ์.
- ฉันท ชาติทอง. (2550). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น-นครปฐม. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์.
- ชวลิต ชูกำแพง. (2551). การพัฒนาหลักสูตร. มหาสารคาม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชูชัย สมितिไกร. (2548). การฝึกอบรมบุคลากรในองค์การ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2546). เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ: เทพเนรมิตร.
- ช้าง บัวศรี. (2542). ทฤษฎีหลักสูตรการออกแบบและพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธนรัชการพิมพ์.
- ธีรยุทธ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา. (2536). เสริมทักษะการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2549). การวัดเจตคติ. อุบลราชธานี: วิทยาออฟเซตการพิมพ์.
- นพเก้า ณ พัทลุง. (2550). การพัฒนาหลักสูตรหลักการและแนวปฏิบัติ. สงขลา: เหมการพิมพ์.

- นพรัตน์ นาชาสิงห์. (2551). การศึกษาเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จังหวัดสุโขทัย ที่มีระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านพรหมวิหารสี่และประสบการณ์ทางสังคมแตกต่าง. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยและสถิติทางการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิตยา เปลื้องนุช. (2554). การบริหารหลักสูตร. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิรันดร์ จุลทรัพย์. (2544). กลุ่มสัมพันธ์สำหรับการฝึกอบรม. พิมพ์ครั้งที่ 4. สงขลา: เทมการพิมพ์.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- . (2546). การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2543). เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2539). จริยศาสตร์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุญเลี้ยง ทุมทอง. (2554). การพัฒนาหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: แอคทีฟพรีน.
- ประนอม เดชชัย. (2536). เสริมทักษะการเรียนรู้การสอนวิชาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประสาธน์ เณียงเฉลิม. (2554). หลักสูตรการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2551). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ปัทมาวดี บุญยสวัสดิ์. (2535). ผลการใช้เกมการเล่นพื้นบ้านของไทยที่มีต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การศึกษาปฐมวัย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- . (2536). ผลของการเกมการเล่นพื้นบ้านของไทยที่มีต่อการพัฒนาทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (ประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พระครูวิธานสุนทร. (2554). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษา วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- พระเทพโสภณ. (2548). พระอุปติสเถระ วิมุตติมรรค. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก. (2539). การศึกษาฉบับง่าย. กรุงเทพฯ: โรงเรียนอนุบาลחנו้นน้อยและโรงเรียนทอสี.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2554). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- . (2555). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.
- . (2554). พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

- พระสมโภชน์ โวั่งษ์. (2552). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อการครองชีวิต
ในวัยเรียน สำหรับช่วงชั้นที่ 2. วิทยานิพนธ์ (หลักสูตรและการสอน). นครราชสีมา:
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี. ถ่ายเอกสาร.
- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2553). หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: เฮาส์ออฟ
เคอร์มิสท์.
- พิสนุ ฟองศรี. (2551). การประเมินทางการศึกษา แนวคิดสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ:
ด้านสุขภาพการพิมพ์.
- เพ็ชร ฐปะวิเชตร์. (2554). เทคนิคการจัดฝึกอบรมและการประชุม. กรุงเทพฯ: ออฟเซ็คเคอรี่เอช.
- ไพฑูลย์ สีนารัตน์. (2554). การจัดการหลักสูตรและการสอน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2538). พระพุทธโฆษาจารย์ วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- . (2538). พระพุทธโฆษาจารย์ วิสุทธิมรรคแปล ภาค 1 ตอน 1. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2550). การพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียน. กรุงเทพฯ: อรุณ
การพิมพ์.
- . (2554). เอกสารการสอนชุดวิชาการประเมินหลักสูตร. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2551). การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม. กรุงเทพฯ: วี.เจ. พรินต์ติ้ง.
- . (2551). เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม. พิมพ์ครั้งที่ 6. สมุทรสาคร: ไทยพัฒนรายวัน
การพิมพ์.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2546). การศึกษาและความเป็นครูไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮาส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊ค
พับลิเคชันส์.
- รุจิรี ภูสาระ. (2551). การพัฒนาหลักสูตรตามแนวปฏิรูปการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์บุ๊ค พอยท์.
- ล้วน สายยศ; และ อังคณา สายยศ. (2536). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
การวัดผลและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- . (2543). เทคนิคการวัดผลการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วรรัตน์ เขียวโพธิ์. (2550). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: สิริบุตรการพิมพ์.

- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2542). *ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. สกลนคร: ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา สถาบันราชภัฏสกลนคร.
- สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ. (2555). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานพระพุทธศาสนาชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- สมคิด บางโม. (2544). *เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาติ กิจยรรยง. (2555). *เทคนิคการเป็นวิทยากรที่ประสบความสำเร็จ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี. โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณวโรดม. (2547). *แผนชีวิต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2551). *เรียนธรรมรู้ชีวิตเรียนรู้ธรรม*. กรุงเทพฯ: คชเวชราช.
- . (2555). *ชุดหลักพระพุทธศาสนา ชุดพุทธวิธีในการบริหารจัดการ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมเด็จพระธีรญาณมุนี. (2550). *คู่มือหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท*. กรุงเทพฯ: สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง
- สมฤดี แยมขจร. (2553). *การเปรียบเทียบเจตคติต่อการอ่านของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จากการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน 3 รูปแบบ*. สารนิพนธ์ ศศ.ม. (บรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สันติ บุญภิรมย์. (2552). *การบริหารงานวิชาการ*. นนทบุรี: ไทยร่มเกล้า.
- สำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร. (2551). *คู่มือสาระพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ฉบับปรับปรุง ปีงบประมาณ 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559)*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน.
- สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม. (2550). *คู่มือแนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเยาวชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุขุมล เกษมสุข. (2535). *การสอนทักษะสังคมในชั้นประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุนทร โคตรบรรเทา. (2553). *การพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.
- สุนีย์ ภูพันธ์. (2546). *แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร*. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- สุพรรณ ไชยอำพร. (2550). *รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: ปริณาม.

- สุรินทร์ สร้อยมณี; อุษา คงทอง; และ แสน สมนึก. (2551). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่สอนวิธีการสร้าง ศรัทธาโยนิโสมนสิการกับวิธีการสอนแบบปกติ*. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต (หลักสูตรและการสอน). ปทุมธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. ถ่ายเอกสาร.
- สุริยา กำธร. (2554). *การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดนาคนิมิตร*. ปริญญาโท กศ.ม. (การประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุรีย์ มีผลกิจ. (2550). *คุณธรรม จริยธรรม สามัคคีธรรม*. กรุงเทพฯ: คอมฟอร้ม.
- อดิศร จันทรสุข. (2549). *การปลูกฝังคุณธรรมในเด็กปฐมวัยผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ของแกนนำ โรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงาน บริหารและพัฒนาองค์ความรู้ องค์การมหาชน.
- อุทิศ ศิริวรรณ. (2552). *หนังสือเรียนเชิงบูรณาการธรรมศึกษาชั้นโท*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลื่องเชียง.
- อุษณีย์ โพธิสุข. (2545). *สร้างเด็กให้เป็นอัจฉริยะ เล่มที่ 5 E.Q. ปัญหาหนักของมนุษยชาติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์.
- Good, Carter V. (1973). *Dictionary of Education*. 3rd ed. New York: McGraw – Hill Book.
- Kohlberg, L. (1971). *Cognitive-developmental Theory and the Practice of Collective Moral Education*. New York & London: Gordon & Beach.
- Provus, Malcdm. (1969). *Evaluation of Ongoing Programs in the Public School Systems : The Sixty – eighth Year Book of the National Society for the Study of Education*. Chicago: The University of Chicago Press.
- . (1971). *Discrepancy Evaluation*. Berkerley, CA: McCutchan Publishing.
- Stufflebeam, Daniel L.; et al. (1971). *Educational Evaluation and Decision Making*. Illinois: Peacock Publisher.
- Taba, Hilda. (1962). *Curriculum Development Theory and Practice*. New York: Harcourt. Brace and World.
- Tyler, Ralph W. (1949). *Basic Principle of Curriculum and Instruction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Westwood, Peter. (1993). *Commonsense Methods for Children with Special Needs*. 2nd ed. London: Routledge.
- . (1997). *Commonsense Methods for Children with Special Needs*. 3rd ed. London: Routledge.





รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบข้อคำถามกับเป้าหมายแบบสอบถาม ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม

พระครูสิริธรรมนิเทศ (ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

ดร.ฉวีวรรณ เจริญทรัพย์

อดีตนักทรัพยากรบุคคล
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตรเขต 1

นางจุรีรัตน์ สาคร

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบรมนิวาส

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

พิจารณาความเหมาะสม ความสอดคล้องของร่างหลักสูตรฝึกอบรม แผนการจัดกิจกรรม ความเที่ยงตรงแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบวัดเจตคติ และแบบวัดทักษะทางสังคม

พระครูสิริธรรมนิเทศ (ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

ดร.ฉวีวรรณ เจริญทรัพย์

อดีตนักทรัพยากรบุคคล
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิจิตรเขต 1

นางจุรีรัตน์ สาคร

ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบรมนิวาส

นายปรีชา ภาวโน

ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นครนายก

นางภิรมย์ พันธุ์มาก

ครูชำนาญการพิเศษ
โรงเรียนอนุบาลนครนายก

ภาคผนวก ข

- ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
- ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
- ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม
- ค่าความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดทักษะทางสังคม

ตาราง 11 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับเป้าหมายของการสร้าง แบบสอบถาม
ข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน

ข้อที่	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ			รวม	IOC
	+1	0	-1		
1	3	0	0	3	1.00
2	3	0	0	3	1.00
3	3	0	0	3	1.00
4	3	0	0	3	1.00
5	2	0	1	2	0.66
6	3	0	0	3	1.00
7	3	0	0	3	1.00
8	3	0	0	3	1.00
9	2	0	1	2	0.66
10	3	0	0	3	1.00
11	3	0	0	3	1.00
12	3	0	0	3	1.00
13	3	0	0	3	1.00
14	2	1	0	2	0.66
15	2	0	1	2	0.66
16	3	0	0	3	1.00

ตาราง 12 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน

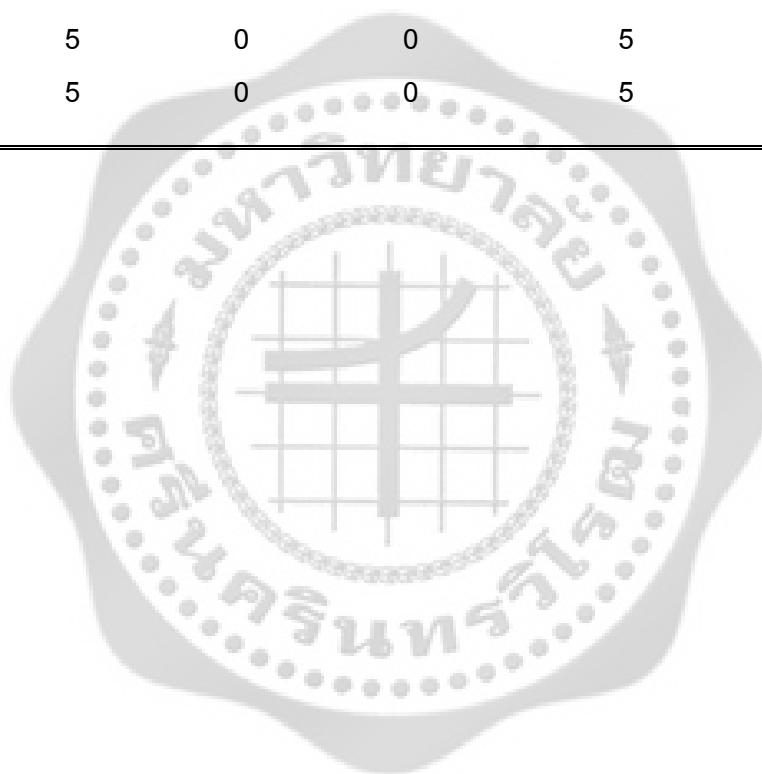
ข้อที่	ผลการพิจารณา			รวม	IOC	ข้อที่	ผลการพิจารณา			รวม	IOC
	+1	0	-1				+1	0	-1		
1	5	0	0	5	1.00	16	4	1	0	4	0.80
2	5	0	0	5	1.00	17	5	0	0	5	1.00
3	5	0	0	5	1.00	18	5	0	0	5	1.00
4	5	0	0	5	1.00	19	4	1	0	4	0.80
5	5	0	0	5	1.00	20	5	0	0	5	1.00
6	5	0	0	5	1.00	21	4	1	0	4	0.80
7	4	1	0	4	0.80	22	5	0	0	5	1.00
8	5	0	0	5	1.00	23	4	1	0	4	0.80
9	5	0	0	5	1.00	24	5	0	0	5	1.00
10	5	0	0	5	1.00	25	5	0	0	5	1.00
11	5	0	0	5	1.00	26	5	0	0	5	1.00
12	5	0	0	5	1.00	27	4	1	0	4	0.80
13	5	0	0	5	1.00	28	5	0	0	5	1.00
14	5	0	0	5	1.00	29	5	0	0	5	1.00
15	5	0	0	5	1.00	30	5	0	0	5	1.00

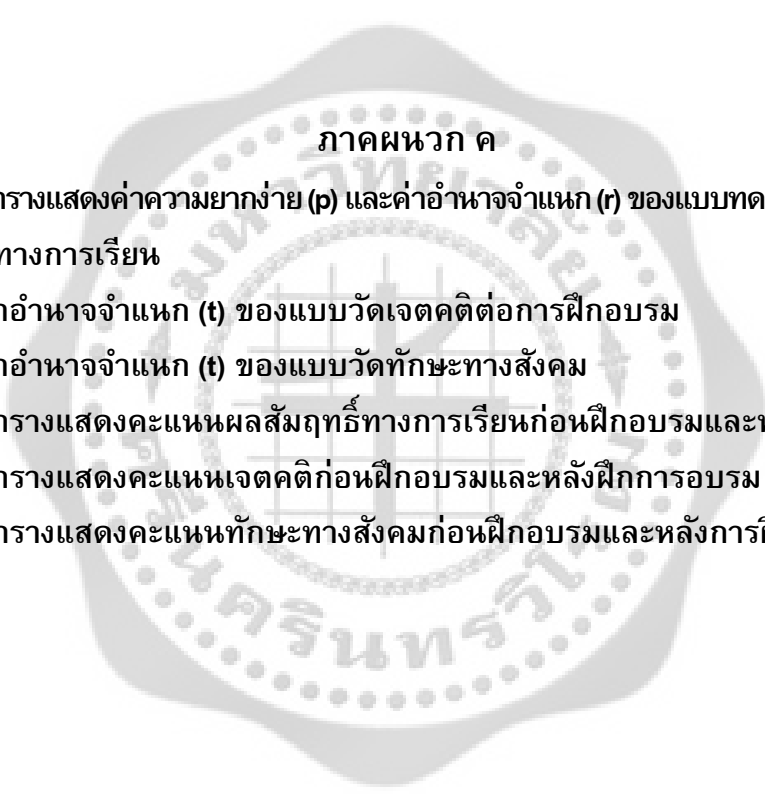
ตาราง 13 ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน

ข้อที่	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ			รวม	IOC
	+1	0	-1		
1	5	0	0	5	1.00
2	5	0	0	5	1.00
3	5	0	0	5	1.00
4	4	1	0	4	0.80
5	5	0	0	5	1.00
6	4	1	0	4	0.80
7	4	1	0	4	0.80
8	5	0	0	5	1.00
9	5	0	0	5	1.00
10	5	0	0	5	1.00
11	5	0	0	5	1.00
12	4	1	0	4	0.80
13	5	0	0	5	1.00
14	5	0	0	5	1.00
15	4	1	0	4	0.80
16	5	0	0	5	1.00
17	5	0	0	5	1.00
18	4	1	0	4	0.80
19	5	0	0	5	1.00
20	5	0	0	5	1.00
21	5	0	0	5	1.00
22	5	0	0	5	1.00
23	5	0	0	5	1.00
24	5	0	0	5	1.00
25	5	0	0	5	1.00

ตาราง 14 สรุปค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสังเกตทักษะทางสังคม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5
โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน

ข้อที่	ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ			รวม	IOC
	+1	0	-1		
1	5	0	0	5	1.00
2	5	0	0	5	1.00
3	5	0	0	5	1.00
4	4	1	0	4	0.80
5	5	0	0	5	1.00
6	5	0	0	5	0.80





ภาคผนวก ค

- ตารางแสดงค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
- ค่าอำนาจจำแนก (t) ของแบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม
- ค่าอำนาจจำแนก (t) ของแบบวัดทักษะทางสังคม
- ตารางแสดงคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกอบรม
- ตารางแสดงคะแนนเจตคติก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกการอบรม
- ตารางแสดงคะแนนทักษะทางสังคมก่อนฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรม

ตาราง 15 แสดงค่าความยากง่าย (p) ดัชนีอำนาจจำแนก (r) ของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 30 ข้อ

ข้อที่	ค่า (p)	ค่า (r)	ข้อที่	ค่า (p)	ค่า (r)
1	0.65	0.25	16	0.62	0.25
2	0.60	0.35	17	0.63	0.52
3	0.63	0.25	18	0.47	0.45
4	0.55	0.20	19	0.63	0.47
5	0.52	0.30	20	0.60	0.35
6	0.51	0.27	21	0.67	0.40
7	0.60	0.30	22	0.56	0.27
8	0.73	0.27	23	0.71	0.22
9	0.77	0.22	24	0.60	0.30
10	0.47	0.35	25	0.57	0.35
11	0.43	0.47	26	0.57	0.30
12	0.57	0.45	27	0.57	0.45
13	0.60	0.40	28	0.45	0.30
14	0.65	0.40	29	0.65	0.20
15	0.65	0.42	30	0.57	0.20

คัดเลือกข้อที่มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง 0.20 – 0.80 และคัดเลือกข้อที่มีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป ใช้สูตร KR-20 ของ คูเดอร์ ริชาร์ดสัน โดยมีค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่ากับ 0.85

ตาราง 16 แสดงค่าอำนาจจำแนก (t) และค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรมชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 5 จำนวน 25 ข้อ

ข้อที่	ค่า t
1	4.08
2	6.40
3	3.98
4	9.98
5	3.99
6	2.49
7	4.05
8	9.25
9	6.59
10	7.29
11	7.07
12	3.23
13	3.67
14	6.72
15	9.20
16	4.03
17	9.23
18	3.43
19	6.42
20	3.67
21	3.12
22	6.16
23	6.96
24	2.67
25	4.59

ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.95

ตาราง 17 แสดงค่าอำนาจจำแนก (t) และค่าความเชื่อมั่นของแบบสังเกตทักษะทางสังคมชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 5 จำนวน 6 ประเด็นการประเมิน

ประเด็นการประเมิน	ค่า t
1. การใช้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์	6.34
2. กระบวนการร่วมงานกลุ่ม	5.39
3. ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	6.34
4. การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น	5.99
5. ปฏิบัติตามกฎระเบียบการฝึกอบรม	5.62
6. ทำงานเสร็จตรงตามกำหนด	6.73

ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.86



ตาราง 18 แสดงคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมจาก
หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

ลำดับที่	ก่อนเรียน Pretest	หลังเรียน Posttest	ผลต่างของคะแนนก่อนและหลังอบรม
1	13	20	7
2	13	23	10
3	19	26	7
4	17	24	7
5	17	27	10
6	11	19	8
7	21	25	4
8	18	24	6
9	15	21	6
10	18	25	7
11	12	22	10
12	17	25	8
13	14	24	10
14	9	20	11
15	21	25	4
16	22	27	5
17	15	21	6
18	23	27	4
19	21	23	2
20	18	24	6
21	17	23	6
22	19	27	8
23	14	21	7
24	15	20	5
25	24	28	4
26	23	26	3
27	20	25	5
28	19	24	5
29	18	22	4
30	21	27	6

ตาราง 19 แสดงคะแนนเจตคติต่อการฝึกอบรมของนักเรียนก่อนฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมจาก
หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

ลำดับที่	ก่อนเรียน Pretest	หลังเรียน Posttest	ผลต่าง D	ลำดับที่	ก่อนเรียน Pretest	หลังเรียน Posttest	ผลต่าง D
1	88	123	35	16	81	125	44
2	87	112	25	17	67	115	48
3	59	121	62	18	68	121	53
4	70	112	42	19	68	119	51
5	66	125	59	20	63	116	53
6	75	117	42	21	73	124	51
7	70	125	55	22	53	118	65
8	69	121	52	23	65	117	52
9	70	125	55	24	63	120	57
10	57	103	46	25	70	122	52
11	50	113	63	26	66	125	99
12	40	106	66	27	41	115	74
13	87	125	38	28	73	107	34
14	87	120	33	29	89	122	33
15	89	123	34	30	72	114	42
$\bar{X}$	ก่อนเรียน = 69.53			$\bar{X}$	หลังเรียน = 118.37		
$\sum D$	1515						
S.D.	ก่อนเรียน = 13.114			S.D.	หลังเรียน = 6.077		
t	23.141						

ตาราง 20 แสดงคะแนนทักษะทางสังคมของนักเรียนก่อนฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมจากหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

ลำดับที่	ก่อนเรียน Pretest	หลังเรียน Posttest	ผลต่าง D	ลำดับที่	ก่อนเรียน Pretest	หลังเรียน Posttest	ผลต่าง D
1	6	16	10	16	8	17	9
2	9	18	9	17	14	18	4
3	10	18	8	18	8	18	10
4	12	18	6	19	7	16	9
5	7	17	10	20	9	18	9
6	7	17	10	21	16	18	2
7	11	18	7	22	8	17	9
8	12	18	6	23	14	18	2
9	9	16	7	24	7	18	11
10	10	16	6	25	8	17	9
11	7	16	9	26	7	17	10
12	8	16	8	27	6	17	11
13	7	16	9	28	7	17	10
14	11	18	7	29	13	18	5
15	16	18	2	30	13	18	5
$\bar{X}$	ก่อนเรียน = 9.57			$\bar{X}$	หลังเรียน = 17.27		
$\sum D$	229						
S.D.	ก่อนเรียน = 2.956			S.D.	หลังเรียน = .828		
t	16.730						

ภาคผนวก ง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร
- แบบประเมินความเหมาะสมของร่างหลักสูตร
- แบบประเมินความสอดคล้องของร่างหลักสูตร
- ตัวอย่างแผนการจัดกิจกรรม
- แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
- แบบวัดเจตคติต่อการฝึกอบรม
- แบบสังเกตทักษะทางสังคม
- ประเด็นการสัมภาษณ์นักเรียนหลังจากการฝึกอบรม

แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐาน
ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยายัง

☆☆

คำชี้แจง: ให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ใน ☐ หน้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้ตามความเป็นจริง

แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานสร้างขึ้นเพื่อสำรวจความต้องการและข้อคิดเห็น ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานฯ ใช้สอบถามสำหรับ

- | | |
|--|---|
| ☐ ประธานชุมชนวัดพระยายัง | ☐ ผู้บริหารสถานศึกษา |
| ☐ เครือข่ายผู้ปกครอง | ☐ ฝ่ายการศึกษาเขตราชเทวี |
| ☐ ศึกษานิเทศก์กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม | |
| ☐ ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม | |

1. ท่านคิดว่าในปัจจุบันชุมชนของท่านเกิดปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม เด็กติดเกมส์ เด็กติดยาเสพติด และปัญหาทางเพศในเด็กและวัยรุ่น อยู่ในระดับใด

- ☐ น้อย
☐ ปานกลาง
☐ มาก

2. ท่านคิดว่าในชุมชนของท่านเกิดปัญหาเด็กและเยาวชนขาดคุณธรรม จริยธรรม เช่น หนีเรียน ไม่สนใจในการเรียน ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น ขาดความเสียสละ เป็นต้น อยู่ในระดับใด

- ☐ น้อย
☐ ปานกลาง
☐ มาก

3. ท่านคิดว่าสังคมหรือชุมชนในปัจจุบันมีการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับใด

- ☐ น้อย
☐ ปานกลาง
☐ มาก

4. ท่านคิดว่าท่านมีความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับใด

- ☐ น้อย
☐ ปานกลาง
☐ มาก

5. หากท่านได้รับผิดชอบเป็นวิทยากรในการให้ความรู้อบรมคุณธรรมจริยธรรมกับเด็กนักเรียนท่านคิดว่านักเรียนสามารถนำหลักธรรมที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

☐ สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เพราะ

☐ ไม่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ เพราะ

6. ท่านคิดว่าบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบันอยู่ในระดับใด เพราะเหตุใด

☐ น้อย เพราะ

☐ ปานกลาง เพราะ

☐ มาก เพราะ

7. ท่านคิดว่า โรงเรียนควรจัดให้มีการฝึกอบรมในด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาจัดฝึกอบรมหรือไม่

☐ ควรจัด เพราะ

☐ ไม่ควรจัด เพราะ

8. ท่านคิดว่าโรงเรียนจำเป็นต้องจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) เป็นฐานฯ มาฝึกอบรมให้นักเรียนหรือไม่

☐ จำเป็น

☐ ไม่จำเป็น

9. ท่านคิดว่าการนำเรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาเป็นหลักสูตร เพื่ออบรมนักเรียนท่านเห็นด้วยหรือไม่

☐ เห็นด้วย

☐ ไม่เห็นด้วย

10. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ ในการนำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) มาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมของหลักสูตรเพื่อฝึกอบรมนักเรียน เพราะเหตุใด

☐ เห็นด้วย เพราะ

☐ ไม่เห็นด้วย เพราะ

11. ท่านคิดว่าใครควรเป็นวิทยากรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ที่นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาฝึกอบรมให้แก่นักเรียน เพราะเหตุใด

- ☐ นักวิชาการทางศาสนา เพราะ
- ☐ นักวิชาการทั่วไป เพราะ
- ☐ พระภิกษุ เพราะ
- ☐ ครู เพราะ
- ☐ แม่ชี เพราะ
- ☐ อื่นๆ ระบุ

12. หากมีการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมที่นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) มาเป็นฐานในการฝึกอบรม ท่านสนับสนุนที่จะให้นักเรียนเข้าร่วม กิจกรรมหรือไม่ เพราะเหตุใด

- ☐ สนับสนุน เพราะ
- ☐ ไม่สนับสนุน เพราะ

13. ท่านคิดว่าในการฝึกอบรมควรใช้แนวทางและเทคนิคในการฝึกอบรมแบบใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ ภาควิชาการ ☐ นันทนาการ ☐ ภาคปฏิบัติ
- ☐ อบรมกรรมฐาน ☐ กิจกรรมกลุ่ม ☐ เหตุการณ์จำลอง
- ☐ เทคนิคอื่นๆ ระบุ

14. ท่านคิดว่าเวลาที่เหมาะสมในการอบรมคุณธรรม จริยธรรมที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิและปัญญา) มาเป็นฐานในการฝึกอบรมคือเท่าใด เพราะเหตุใด

- ☐ 2 วัน เพราะ
- ☐ 3 วัน เพราะ
- ☐ อื่นๆ ระบุ

15. ท่านต้องการที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม หรือไม่ เพราะเหตุใด

- ☐ ต้องการ เพราะ
- ☐ ไม่ต้องการ เพราะ

16. ความคิดเห็นอื่นๆ (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
	เหมาะสมมากที่สุด	เหมาะสมมาก	เหมาะสมปานกลาง	เหมาะสมน้อย	เหมาะสมน้อยที่สุด
	5	4	3	2	1
10. เนื้อหาสาระและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของหลักสูตรมีความเหมาะสมกับการนำไปใช้ปฏิบัติจริง					
11. เนื้อหาสาระหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมกับแผนการจัดกิจกรรม					
12. การกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรมมีความชัดเจน					
13. เนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมยาก ง่ายพอเหมาะ					
14. เนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรมเหมาะสมกับการวัดผล ประเมินผล					
15. การกำหนดระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม					
16. สื่อ วัสดุ อุปกรณ์มีความเหมาะสมกับกระบวนการจัดกิจกรรม					
17. สื่อ ที่ใช้ฝึกอบรมมีความชัดเจนและเหมาะสมกับเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม					
18. เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลประเมินผลมีความเหมาะสมกับจุดมุ่งหมาย					
19. วิธีวัดและประเมินผลมีความเหมาะสมเป็นไปได้ในการวัดผล ประเมินผล					

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ ผู้เชี่ยวชาญ

(.....)

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น			ข้อเสนอแนะ
	+1	0	-1	
4. ด้านแนวคิดหลักในการฝึกอบรม				
4.1 แนวคิดหลักสามารถนำไปวางแผนปฏิบัติได้จริง				
4.2 แนวคิดหลักสอดคล้องกับความต้องการของสังคม				
4.3 แนวคิดหลักสอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน				
4.4 แนวคิดหลักสอดคล้องกับเนื้อหาสาระของหลักสูตร				
5. ด้านกระบวนการฝึกอบรม				
5.1 กระบวนการฝึกอบรมสอดคล้องกับแนวคิดหลัก				
5.2 กระบวนการฝึกอบรมมีความชัดเจนเป็นไปตามลำดับขั้นตอนการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง				
5.3 กระบวนการฝึกอบรมมีเทคนิควิธีการที่หลากหลาย				
6. ด้านเนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรม				
6.1 เนื้อหาสาระสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง				
6.2 โครงสร้างเนื้อหาสอดคล้องกับกระบวนการฝึกอบรม				
6.3 เนื้อหาสาระสอดคล้องกับเวลาของการฝึกอบรม				
6.4 เนื้อหาสาระน่าสนใจมีประโยชน์ต่อผู้เข้ารับการฝึกอบรม				
7. ด้านสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม				
7.1 สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม				
7.2 สื่อและอุปกรณ์สอดคล้องกับกระบวนการฝึกอบรม				
7.3 สื่อ สามารถสื่อความหมายชัดเจนสอดคล้องกับเนื้อหา				
7.4 สื่อและอุปกรณ์ฝึกอบรมมีความหลากหลายน่าสนใจ				
8. ด้านการวัดผลประเมินผล				
8.1 การวัดผลประเมินผลมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย				
8.2 การวัดผลประเมินผลสอดคล้องกับเนื้อหาของหลักสูตร				
8.3 การวัดผลประเมินผลสอดคล้องกับกระบวนการฝึกอบรม				
8.4 การวัดผลประเมินผลครอบคลุมทักษะของแนวคิดหลัก				

ข้อเสนอแนะ

.....

ลงชื่อ ผู้เชี่ยวชาญ
(.....)

4. พระวิทยากรให้นักเรียนช่วยกันร้องเพลงกราบพระแบบพุทธ ตามวีดิทัศน์ เพื่อสร้างฐานพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้พร้อมที่จะมีการพัฒนาศีล สมาธิ และเกิดความเจริญงอกงามทางปัญญา ตลอดจนสร้างความศรัทธาและเกิดความสนใจในกิจกรรมนี้ ตามเนื้อหาบทเพลงกราบพระแบบพุทธ ดังนี้

กราบพระแบบพุทธ

พระอาจารย์ประสงค์ ปริบุญโณ

ทำนอง : จีวัน แบนด์

เห็นพระ กราบพระ ครั้งใด

ชาวพุทธ กราบด้วย ปัญญา

เห็นพระ กราบพระ ครั้งใด

หัวแหลม ปัญญาอ่อนไว

หุยาน คือความ หนักแน่น

ใครว่า ใครต่ำ ทำดี

มองต่ำ คือตา สติ

คือการ ดำริ ในกาม

เห็นพระ กราบพระ ทุกครั้ง

พระพักตร์ ยิ้มแย้ม ไม่เปลี่ยน

นิ้วมือ สั้นยาว เท่ากัน

เมตตา กรุณา ตลอดกาล

กราบองค์ พุทธรูป ครั้งใด

น้อมเอา คุณธรรม อนันต์

นั่งลุกเดินเห็นไปไหน

คือความบริสุทธิ์หลุดพ้น

น้อมใจ ให้ถูก ด้วยหนา

ใช้ว่า กราบอย่าง งามาย

น้อมใจ ตามไปง่าย ๆ

ทุกข์ใจ ดับได้ ทันที

ไม่แล่น รับเสียง เร็วรี

ไม่มี โมโห ฐวาม

ไม่ดำริ ในสิ่ง ทั้งสาม

พยาบาท และการเบียดเบียน

ระวัง อย่ากราบ ให้เพี้ยน

เพราะใจ โส่งเตียน เบิกบาน

สิ่งนั้น คือรัก แผ่ซ่าน (พูด)

สงสาร สรรพสัตว์ เสมอกัน (พูด)

ตั้งใจ ดำรง คงมั่น

เหล่านั้น มาไว้ในตน.

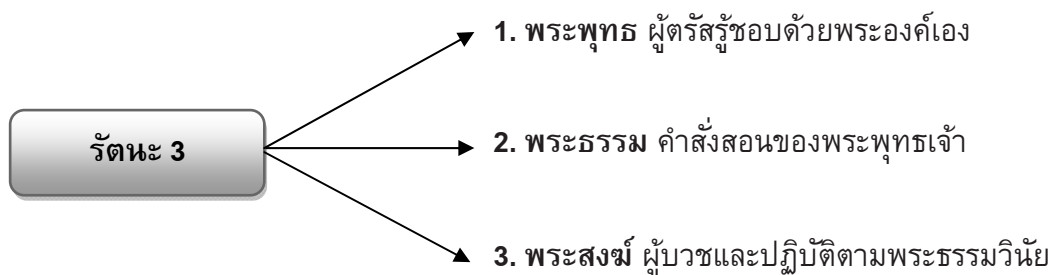
ดอกบัวเกิดได้ทุกหน

มีมีเจือปนกิเลสถาม

5.2 ขั้นตอนดำเนินการ

1. พระวิทยากรทักทายนักเรียนด้วยคำถามว่า เราเคยรู้จักพระรัตนตรัยหรือไม่ ถ้านักเรียนตอบว่า ไม่เคยรู้จักให้อธิบายตามข้อ 2

2. พระวิทยากรอธิบายความหมายของพระรัตนตรัยตาม Power Point ประกอบการบรรยายว่าหมายถึง แก้วอันประเสริฐ 3 ประการ ซึ่งเราควรยึดเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต (ไตรสรณคมน์) ดังนี้



3. บรรยายองค์ประกอบของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ทั้ง 3 อย่าง ที่ประกอบไปด้วยส่วนที่ให้ความหมายเป็นเปลือก กระพี้ และแก่น ตาม Power Point ประกอบการบรรยาย

4. พระวิทยากรเปิดเพลงพระรัตนตรัยให้นักเรียนฟัง 1 รอบ แล้วแจกบทเพลงพร้อมเปิด วิดิทัศน์บทเพลงดังกล่าว แล้วให้นักเรียนช่วยกันขับร้องเป็นทำนองตามเนื้อเพลง ดังนี้

เพลงพระรัตนตรัย

ขับร้องโดย เปาวลี พรพิมล

คำร้อง : ทำนอง ปิยะพงษ์ เพชรสุนทร

เรียบเรียง : มาร์ค ไบเตย

พระพุทธจอมปราชญ์เป็นศาสดา
มีพระปัญญามหาบริสุทธิ์อำไพ
พระธรรมล้ำเลิศก่อเกิดปัญญา
มิให้ตกต่ำคอยค้ำนำสู่วิมาน
เกิดญาณหลุดพ้นโลกีย์
แก้วสามประการ บันดาลให้ผ่องศรี
ที่พึงประชาชี พอมีสุขพ้นทุกข์ภัย
สืบศาสนาเทศนาทั่วไป
น่านุชากราบไหว้ เป็นไทยพใหม่ไม่มี

ต้นศาสนาสอนประชาทั่วไป
พระกรุณายิ่งใหญ่ นำให้เราสูนิพพาน
คุ้มครองรักษาผู้บูชาทุกท่าน
พาข้ามแดนกันดาร
สุขล้ำหลุดพ้นบ่วงมาร
พระพุทธ พระธรรม เลิศล้ำพระสงฆ์ดี
พระสงฆ์ทายาทพระศาสดา
เนื่อนาบุญดี ปราณีเตือนจิตฝึใจ

5. พระวิทยากรบรรยายอานิสงค์ของการเข้าถึงพระรัตนตรัยตาม Power Point

5.3 ขั้นสรุป

1. บรรยายสรุปเรื่องพระรัตนตรัย และคุณของรัตนะ 3
2. ให้นักเรียนทำใบงานเรื่องพระรัตนตรัย โดยเขียนความหมาย ความสำคัญ และการแสดงความเคารพทั้ง 3 ประการ
3. พระวิทยากรสรุปความรู้เรื่องพระรัตนตรัย คือ แก้วอันประเสริฐเป็นหลักเคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน 3 ประการ พระรัตนตรัยสามารถเป็นที่พึ่งได้ยามทุกข์และยามสุขเรานักเรียน ควรระลึกถึงคุณงามความดีของพระรัตนตรัยแล้วนำมาปฏิบัติ ย่อมสามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้เสมอ แล้วสรุปเป็นคำกลอนของท่านพุทธทาส ดังนี้

พระพุทธะ	พระธรรมะ	และพระสงฆ์
ล้วนต่างองค์	เป็นสามพระ	หรือไฉน
หรือเป็นองค์	เดียวกัน	ที่ชั้นใน
ดูเท่าไร	ก็ไม่เห็น	เป็นสามองค์
นั้นถูกแล้ว	ถ้าดูกัน	แต่ชั้นนอก
คือดูออก	มีพุทธะ	จอมพระสงฆ์
ได้ตรัสรู้	ซึ่งพระธรรม	ทรงจำนง
สอนพระสงฆ์	ทั้งหลาย	ให้รู้ตาม
แต่เมื่อดู	ชั้นใน	กลับได้พบ
ว่าธรรมหนึ่ง	ซึ่งอยู่ครบ	ในพระสาม
ทั้งพุทธ สงฆ์	หรือว่าองค์	พระธรรมงาม
ล้วนมีความ	สะอาด สว่าง สงบ	บรรจบกันฯ

6. สื่อ/อุปกรณ์

1. คอมพิวเตอร์ เครื่องเสียง เครื่องฉายโปรเจ็คเตอร์
2. ใบความรู้ ใบงาน
3. ชุดกบบรรยายประกอบการจัดกิจกรรม
4. เอกสารประกอบการจัดกิจกรรม Power Point ประกอบการบรรยาย

ใบความรู้ เรื่อง ปรีชาธรรมที่มีอยู่ในพระพุทธรูป



ความหมายของปรีชาธรรมที่มีอยู่ในพระพุทธรูป มีดังนี้

1. **พระเศียร (หัวแหลม)** หมายถึง ปัญญาสิกซึ่งดับทุกข์ ได้สิ้นเชิง แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี คนจะบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา (สัมมาทิฐิ)
2. **พระเศียรก้นหอย** หมายถึง ปมปัญหา ที่เราเป็นผู้ฆวนวดปม สร้างความรู้สึกว่า ตัวเราของเราขึ้นมาเอง ถ้าไม่ฆวนวดปมความทุกข์ ก็ไม่มี
3. **เปลวไฟบนพระเศียร** หมายถึง ความร้อนในจิตใจ เมื่อเราฆวนวดปมขึ้นเอง เราจะต้องร้อนใจ เป็นทุกข์ ตัวไฟสุมหัว จึงต้องอาศัยปัญญาดับทุกข์
4. **พระกรรณ (หูยาว)** หมายถึง หูหนักไม่ใช่หูหนวก มีความหนักแน่นไม่หวั่นไหวต่อเสียงนินทา สรรเสริญ คนที่เขาใส่ตุ้มหูนั้นเขาเอาไว้เตือนว่าอย่าเป็นคนหูเบาใจเบา
5. **พระเนตรหลุบต่ำ (ตามองต่ำ)** หมายถึง ตาสติปัญญา เห็นถูกต้อง มองดูตัวเองไม่ตำริ ในสิ่งทั้ง 3 คือ ดำริในกาม พยาบาทและเบียดเบียน ไม่เพ่งโทษผู้อื่นและทรงมองสัตว์โลกด้วยความกรุณา ต้องการช่วยให้พ้นจากความทุกข์
6. **พระนาสิก (จมูก)** โด่ง หมายถึง ความเข้มแข็งแห่งจิต อย่าอ่อนแอ ท้อแท้
7. **พระพักตร์ (ใบหน้า)** และพระโอษฐ์ (ปาก) ยิ้มละไม หมายถึง พระองค์มีน้ำพระทัย อันบริสุทธิ์ ไม่มีทุกข์ ในจิตใจ ทรงมีความเมตตากรุณาจากภายในใจ ระบายออกมาเป็นรอยยิ้ม ชาวพุทธ จึงไม่ควรขี้โกรธ หงุดหงิดบึ้งตึง
8. **พระหัตถ์แบ** หมายถึง ความเสียสละ อยู่เพื่อให้ความดีความงามแก่ชาวโลก ไม่ใช่กำมือ หรืออยู่เพื่อเอาทุกสิ่งทุกอย่างของตน
9. **นิ้วมือนิ้วเท้าเท่ากัน** หมายถึง ทรงมีความรัก ความเมตตาเสมอกันในสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าเทวดาที่ทรงคิดปองร้ายพระองค์ หรือพระราหุล ซึ่งเป็นโอรส พระองค์ทรงรักเมตตา เสมอเหมือนกันหมด
10. **พระกายนั่งตัวตรง** หมายถึง ทรงมีจิตตรงไม่เอียงไม่รักไม่ชัง ปุถุชนอะไรมายั่วก็หลงรัก หลงชังจนหัวฟัดหัวเหวียง
11. **พระบาท (ดูจากพระนอนบางแห่ง)** ฝ่าพระบาทมีกงจักรตรงกลางมีแก้วแหวนเงินทองเต็มหมด ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชเป็นราชวัตรจักรตรง ข้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนพลแก้วนั้น หมายถึง ลากสักการะทั้งหลายพระองค์เหยียบย่ำได้ฝ่าเท้า คือ จิตพระองค์ทรงอยู่เหนือ ไม่ทรงเป็นทาสของสิ่งนั้นๆ อีกต่อไป

ที่มา: คู่มือการจัดอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนฉบับสมบูรณ์. หน้า 290.

ใบงาน เรื่อง พระรัตนตรัย

ชื่อ นามสกุล เลขที่

คำชี้แจง:

ให้นักเรียนอธิบายความหมาย ความสำคัญ และการแสดงความเคารพพระรัตนตรัยดังต่อไปนี้



ความหมาย.....

.....

ความสำคัญ.....

.....

การแสดงความเคารพ.....

.....



ความหมาย.....

.....

ความสำคัญ.....

.....

การแสดงความเคารพ.....

.....



ความหมาย.....

.....

ความสำคัญ.....

.....

การแสดงความเคารพ.....

.....

เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง พระรัตนตรัย

ความหมายของคำว่า พระรัตนตรัย

พระ แปลว่า ประเสริฐ รัตน แปลว่า แก้ว เครื่องปลื้มใจ ตรัย แปลว่า สาม รวมความแล้ว

พระรัตนตรัย แปลว่า สิ่งสามรวมเป็นหนึ่งเดียวที่เข้าไปอาศัยแล้วสร้างความปลื้มใจอย่างประเสริฐสุด คือ ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง พระรัตนตรัยที่แท้จริงแล้ว มิได้แปลว่า แก้วสามดวง แต่แปลว่า แก้วดวงเดียว แต่มีองค์ประกอบ 3 อย่าง เปรียบเช่นกับเชือกเส้นเดียว แต่มีเกลียวขด 3 ขด ได้แก่ 1) พระพุทธเจ้า 2) พระธรรม 3) พระสงฆ์ พระรัตนตรัยมีอย่างน้อย 3 ความหมาย ได้แก่

1. ความหมายที่เป็นเปลือก
2. ความหมายที่เป็นพระพิ
3. ความหมายที่เป็นแก่น

1. พระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้า คือ เจ้าแห่งความรู้ ตื่น เบิกบานอันสูงสุด คือ ดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง แยกศึกษาได้อย่างน้อย 3 ความหมาย คือ

1.1 ความหมายที่เป็นเปลือก หมายถึง พุทธสัญลักษณ์ พุทธปฏิมา ได้แก่ สัญลักษณ์ที่ใช้แทนพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธรูป พระพุทธรูป ฯลฯ การกราบพระพุทธรูปทุกครั้งจงกราบแบบพุทธศาสตร์ อย่างกราบแบบไสยศาสตร์ กราบอย่างมกมาย แต่จงกราบเอาคุณธรรมของพระองค์น้อยนี้ก็นำมาปฏิบัติ

1.2 ความหมายที่เป็นกระพี้ หมายถึง พุทธบุคคล (พุทธสรีระ) เป็นบุคคลหนึ่งในประวัติศาสตร์ เกิดที่อินเดียมีพระนามว่า สิทธัตถะ พระบิดาชื่อสุทโธทนะ พระมารดาชื่อสิริมหามายา มเหสีชื่อพิมพา ไอรชชีอร่าม ออกบวชเมื่ออายุ 29 ปี ตรัสรู้อายุ 35 ปี ปริณิพพานอายุ 80 ปี จนถึงปัจจุบันล่วงเลยมาแล้ว 2500 กว่าปี พระพุทธเจ้าในความหมายนี้น่าศึกษายิ่งนัก ตั้งแต่ประสูติจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงสอนได้อย่างลึกซึ้ง เพราะเรียนจบปริญญา 18 ศาสตร์ พระพุทธเจ้าในความหมายที่ 2 นี้ จึงหมายถึง องค์คน บุคคลหนึ่งที่มีอยู่จริง เกิดที่อินเดียได้ออกบวชจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แล้วนำมาบอกสั่งสอนแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

1.3 ความหมายที่เป็นแก่น หมายถึง พุทธภาวะ คือ ภาวะความสะอาด สงบ สว่าง เป็นตัวคุณธรรม ในครั้งพุทธกาลมีสาวกรูปหนึ่งชื่อพระวัชฎก บวชเพราะเลื่อมใสในรูปของพระองค์เที่ยวเดินติดตามพระพุทธเจ้าไปทุกแห่ง พุทธองค์ตรัสว่า ป่วยการเปล่า วัชฎกการ เห็นเนื้อหนังร่างกายของเรานั้น ไม่มีทางเห็นเราตถาคตได้หรอก “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่เห็นเราตถาคต” พระพุทธเจ้าที่แท้จริง คือ พระธรรมที่เป็นภาวะความสะอาด สงบ สว่าง (ศีล สมาธิ ปัญญา = กรุณา บริสุทธิ ปัญญา) พระพุทธเจ้าองค์จริงยังไม่ตาย “ดูก่อนอนานนท์ ! ธรรมวินัยที่เราตถาคตแสดงไว้ดีแล้วนั้นแหละจะเป็นศาสดาของเธอตลอดไป” เวลาใดที่จิตไม่มีกิเลส เวลานั้นก็มีพระพุทธเจ้าอยู่ในใจ พระพุทธเจ้าในความหมายที่ 3 นี้ จึงหมายถึง องค์ธรรม คือ ภาวะความสะอาด สงบ สว่าง

2. พระธรรมเจ้า

พระธรรมเจ้า คือ เจ้าแห่งสิ่งทั้งปวงอันประเสริฐสุด คือ ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง มีอย่างน้อย 3 ความหมาย คือ

2.1 ความหมายที่เป็นเปลือก หมายถึง คัมภีร์ไบเบิล พระไตรปิฎก มีอยู่ 84,000 โวหาร พระธรรมมีแต่ชื่อไม่มีตัวตน ในคัมภีร์นั้นบอกแต่วิธีควบคุมเอาชนะกิเลส เป็นเพียงทฤษฎีหรือปรีชาเท่านั้น

2.2 ความหมายที่เป็นกระพี้ หมายถึง คำสอนที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง คัมภีร์นั้นคนเขียนขึ้น อาจจะใส่อะไรเติมลงไปก็ได้ ส่วนคำสอนที่ออกจากพระโอษฐ์นั้นเป็นของจริงไม่มีอะไรปน คือ สอนเรื่องทุกข์กับการดับไม่เหลือแห่งทุกข์เท่านั้น

2.3 ความหมายที่เป็นแก่น หมายถึง ธรรมชาติของจิตที่สะอาด สงบ สว่าง มีอยู่จริง ตามธรรมชาติพระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่ก็ตาม ภาวะนี้มีอยู่ก่อนแล้ว ธรรมะแท้จึงต้องปฏิบัติได้

3. พระสงฆ์เจ้า

พระสงฆ์ คือ เจ้าแห่งหมู่อันประเสริฐคือดับทุกข์ได้สิ้นเชิง พระสงฆ์มีอย่างน้อย 3 ความหมาย

3.1 ความหมายที่เป็นเปลือก หมายถึง สงฆ์ที่เป็นรูปแบบ ได้แก่ ลูกชาวบ้านโกนหัวห่มจีวร บวชตามธรรมวินัย จะเป็นพระธรรมดาหรือพระอริยะก็ได้ อย่าดูถูกพระสงฆ์ พระดี ที่ไม่ดีไม่ใช่พระ

3.2 ความหมายที่เป็นกระพี้ หมายถึง พระอริยสงฆ์ คือ ผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนได้รับผลการปฏิบัติไปตามลำดับ ปฏิบัติจนเกิดคุณธรรมเป็นพระอริยบุคคล ไม่ใช่หญิง ไม่ใช่ชาย ได้แก่ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอานนท์ นางวิสาขา อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น

3.3 ความหมายที่เป็นแก่น หมายถึง สังฆภาวะ คือ ภาวะความสะอาด สงบ สว่าง ใครก็ตามปฏิบัติเข้าถึงภาวะอันนี้ตามลำดับก็เป็นพระสงฆ์ คือ จิตเข้าถึงความสะอาด สงบ สว่าง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ใครก็ได้ ไม่ว่าหญิงหรือชาย ทุกคนสามารถเป็นพระสงฆ์ได้ในความหมายนี้

คุณของรัตนะ 3

คุณงามความดีของรัตนะทั้ง 3 นั้น พุทธศาสนิกชน ควรน้อมระลึกถึงนำมาเป็นที่พึ่งและเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ประกอบด้วย

1. พระพุทธคุณ คือ คุณของพระพุทธเจ้ารู้ดีรู้ชอบด้วยพระองค์เองก่อน แล้วจึงตรัสสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม (สัมมาสัมพุทธโฆ) หมายถึง พระองค์ทรงปฏิบัติจนบรรลุทางแห่งการพ้นทุกข์ด้วยพระองค์เอง เมื่อรู้ว่า มีประโยชน์จริง จึงนำมาสั่งสอนผู้อื่นให้ประพฤติปฏิบัติตาม

2. พระธรรมคุณ คือ พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในทางชั่ว (ธัมมะธารี) หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามคำสอน ย่อมประสบความสุข ความเจริญในชีวิต

3. พระสังฆคุณ คือ ผู้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า แล้วสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม (สุปฏิปันโน) หมายถึง ผู้ออกบวชในพุทธศาสนา แล้วปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด และแนะนำสั่งสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม

พระรัตนตรัย สามารถเป็นที่พึ่งได้ทั้งยามทุกข์ยามสุข พุทธศาสนิกชนพึงระลึกถึงคุณงามความดีของพระรัตนตรัยแล้วนำมาปฏิบัติ ย่อมสามารถแก้ไขปัญหายุ่งยากต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้เสมอ

อานิสงค์ของการเข้าถึงพระรัตนตรัย

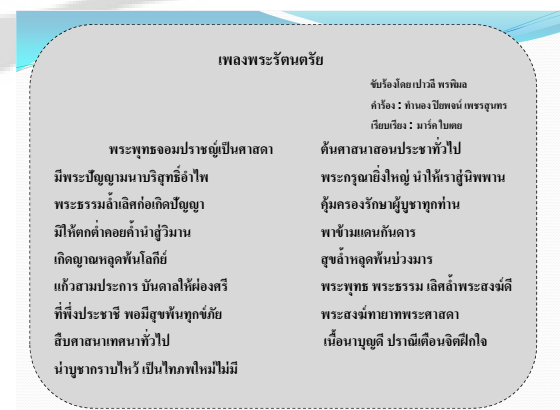
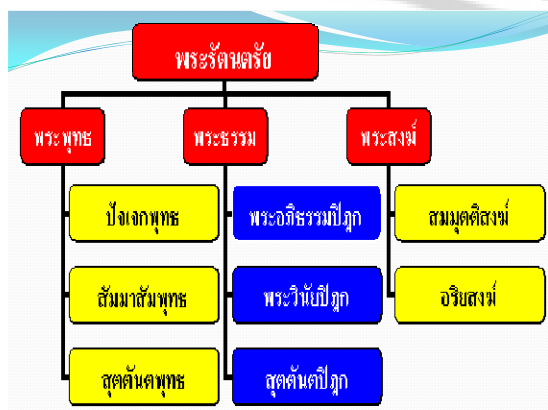
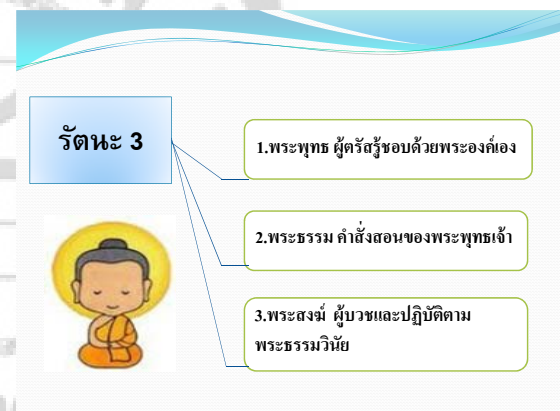
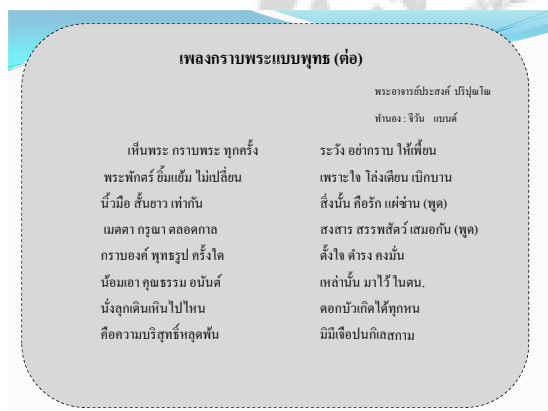
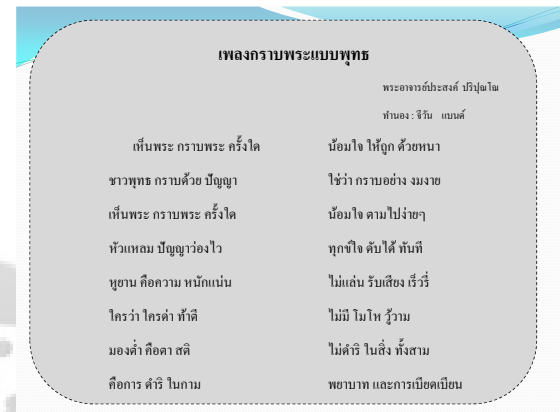
1. ทำให้มีชีวิตอย่างสุขสงบเย็น
2. ทำให้ฐานะทางครอบครัวมั่นคง
3. ทำให้ได้ชื่อว่าเป็นคนดี ใครๆ ก็ยากคบหาสมาคม
4. เป็นคนมีค่า มีเกียรติ ไม่ตกเป็นทาสอบายมุข ไม่ต้องอาศัยที่พึ่งภายนอกที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้จริง

5. บาบหรือความชั่วไม่สามารถเผาผลาญจิตใจได้
6. ทำให้ปิดประตูอบายได้
7. ทำให้ได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี มีโอกาสพัฒนาตนเองได้สูงขึ้น
8. ทำให้จิตใจสะอาด สงบ สว่าง
9. ทำให้ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงได้
10. ทำให้เข้าถึงพระนิพพาน จิตสงบเย็นไม่มีเครื่องเสียดแทง
11. ตัดเสียซึ่งวิภวาทะทุกข์ทั้งปวง

ขอให้เรารู้จักพระรัตนตรัยที่ถูกต้อง เราก็จะอาศัยพระรัตนตรัยที่แท้จริงนี่เป็นที่พึ่งที่จะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาคาใจในจิตใจได้ และพระรัตนตรัยนี้แหละคือที่พึ่งอันแท้จริงของมนุษย์ทุกคน

ที่มา: คู่มือการจัดอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนฉบับสมบูรณ์. หน้า 288 – 295.

Power Point ประกอบการจัดกิจกรรม





พระพุทธรูป หมายถึง พระพุทธรูปเจ้า ผู้ค้นพบหลักธรรมเผยแผ่ให้ผู้อื่นรู้ตาม หรือเจ้าแห่งความรู้ ตื่น เบิกบานอันสูงสุด คือดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

- 1.ความหมายที่เป็นเปลือก หมายถึง พุทธสัญลักษณ์ พุทธปฏิมา ได้แก่ สัญลักษณ์ที่ใช้แทนพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูป ปาง พระพุทธรูป ฯลฯ
- 2.ความหมายที่เป็นกระพี้ หมายถึง พุทธบุคคล (พุทธสรีระ) เป็นบุคคลหนึ่งในประวัติศาสตร์เกิดก่อนมีพระนามว่า สิทธัตถะ บุคคลหนึ่งที่มีอยู่จริง เกิดที่อินเดีย ได้ออกบวชจนตรัสรู้เป็นพระพุทธรูป แล้วนำมาบอกสั่งสอนแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย
- 3.ความหมายที่เป็นแก่น หมายถึง พุทธภาวะ คือ ภาวะความสะอาด สงบ สว่าง เป็นตัวคุณธรรมพระพุทธรูปที่แท้จริง คือ พระธรรมที่เป็นภาวะความสะอาด สงบ สว่าง คือ สมานธิ ปัญญา = กรุณา บริสุทธิ ปัญญา



พระธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้า หรือเจ้าแห่งสิ่งทั้งปวง อันประเสริฐสุดคือ ดับทุกข์ได้สิ้นเชิง

- 1.ความหมายที่เป็นเปลือก หมายถึง คัมภีร์โบราณ พระไตรปิฎก มีอยู่ 84,000 โวหาร
- 2.ความหมายที่เป็นกระพี้ หมายถึง คำสอนที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธรูปเจ้าโดยตรง คัมภีร์นั้นคนเขียนขึ้นอาจจะใส่อะไรเติมลงไปก็ได้ ส่วนคำสอนที่ออกจากพระโอษฐ์นั้นเป็นของจริงไม่มีอะไรปน คือ สอนเรื่องทุกข์กับการดับไม่เหลือแห่งทุกข์เท่านั้น
- 3.ความหมายที่เป็นแก่น หมายถึง ธรรมภาวะความสะอาด สงบ สว่าง มีอยู่จริงตามธรรมชาติพระพุทธรูปเจ้าจะเกิดหรือไม่ก็ตาม ภาวะนี้มีอยู่ก่อนแล้ว ธรรมะแท้จริงต้องปฏิบัติได้



พระสงฆ์ หมายถึง ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสั่งสอน เป็นผู้เผยแผ่และสืบทอดพระพุทธศาสนา

- 1.ความหมายที่เป็นเปลือก หมายถึง สงฆ์ที่เป็นรูปแบบได้แก่ ลูกชาวบ้านไหนหัวหมักจิวบวชตามธรรมเนียม จะเป็นพระธรรมดาศาหรือพระอริยะก็ได้ อย่าดูถูกพระสงฆ์ พระตักที่ไม่ได้ไม่ใช่พระ
- 2.ความหมายที่เป็นกระพี้ หมายถึง พระอริยสงฆ์ คือ ผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเจ้าจนได้รับผลการปฏิบัติไปตามลำดับ ปฏิบัติจนเกิดคุณธรรมเป็นพระอริยบุคคล ไม่ใช่หญิง ไม่ใช่ชาย ได้แก่ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอานนท์ นางวิสาขา เป็นต้น
- 3.ความหมายที่เป็นแก่น หมายถึง สังฆภาวะ คือภาวะความสะอาด สงบ สว่าง ใครก็ตามปฏิบัติเข้าถึงภาวะอันนี้ตามลำดับก็เป็นพระสงฆ์ คือ จิตเข้าถึงความสะอาด สงบ สว่าง

อานิสงค์การเข้าถึงพระรัตนตรัย



- 1.ทำให้มีชีวิตอย่างสุขสงบเย็น
- 2.ทำให้ฐานะทางครอบครัวมั่นคง
- 3.ทำให้ได้ชื่อว่าเป็นคนดี
- 4.เป็นคนมีค่า มีเกียรติ ไม่ตกเป็นทาสอบายมุข
- 5.บาปหรือความชั่วไม่สามารถเผาผลาญจิตใจได้

อานิสงค์การเข้าถึงพระรัตนตรัย (ต่อ)




- 6.ทำให้ปีประตูปบายนได้
- 7.ทำให้ได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี
- 8.ทำให้จิตใจสะอาด สงบ สว่าง
- 9.ทำให้ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงได้
- 10.ทำให้เข้าถึงพระนิพพาน จิตสงบเย็นไม่มีเครื่องเสียดแทง

คุณของรัตนะ 3



- 1.พระพุทธรูป คือคุณของพระพุทธรูปเจ้าผู้ตรัสสอนด้วยพระองค์เองก่อน แล้วจึงตรัสสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม (สัมมาสัมพุทธะ)
- 2.พระธรรม คือ พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในทางชั่ว (สัมมะธะริ)
- 3.พระสงฆ์ คือ ผู้ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยของพระพุทธรูปเจ้า แล้วสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม (สุปะฏิบันโน)

6. การไม่ทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงในแม่น้ำลำคลองตรงกับหลักธรรมโอวาท 3 ข้อใด
- | | |
|---------------------------|---------------------|
| ก. การทำความดี | ข. การไม่ทำความชั่ว |
| ค. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ | ง. การมีจิตใจเมตตา |
7. การช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนพัฒนาสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่ตรงกับหลักโอวาท 3 ข้อใด
- | | |
|---------------------|---------------------------|
| ก. การไม่ทำความชั่ว | ข. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ |
| ค. การทำความดี | ง. การบำเพ็ญขันติ |
8. ในการกราบเบญจางคประดิษฐ์ ชาย – หญิง ควรนั่งในท่าใด
- | | |
|------------------------------|-----------------------------|
| ก. นั่งขัดสมาธิ - ท่าเทพธิดา | ข. นั่งพับเพียบ – เทพบุตร |
| ค. นั่งขัดสมาธิ - ท่าเทพบุตร | ง. นั่งท่าเทพบุตร – เทพธิดา |
9. ข้อใดคือประโยชน์ที่ได้จากการทำสมาธิ
- | | |
|----------------------|------------------|
| ก. ได้บุญมาก | ข. ฐานะรำรวย |
| ค. ผู้คนนับหน้าถือตา | ง. มีสติและปัญญา |
10. ข้อใดคือคำสอนที่เป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนา
- | | |
|-------------------|----------------|
| ก. ไตรสิกขา | ข. อริยสัจ 4 |
| ค. โอวาทปาฏิโมกข์ | ง. พรหมวิหาร 4 |
11. ข้อใดคือองค์ประกอบที่สำคัญของพระพุทธศาสนา
- | | |
|----------------|----------------|
| ก. พระพุทธเจ้า | ข. พระธรรม |
| ค. พระสงฆ์ | ง. พระรัตนตรัย |
12. ข้อใดกล่าวถึงมารยาทชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง
- | |
|---|
| ก. ชาวพุทธที่ดีต้องสำรวมระวัง |
| ข. ชาวพุทธที่ดีต้องแต่งกายเรียบร้อย |
| ค. ชาวพุทธที่ดีต้องสำรวมและอดทน |
| ง. ชาวพุทธที่ดีต้องรักษากายวาจาใจให้เรียบร้อย |
13. การ “ว่าร้ายจองเวรเขา” เป็นรากเหง้าของอกุศลในข้อใด
- | | |
|---------|---------|
| ก. โลภะ | ข. โทสะ |
| ค. โมหะ | ง. ราคะ |

14. “ยูให้รำ ตำให้รั่ว” เป็นลักษณะของคำพูดซ้ำตรงกับข้อใด

- ก. พุดเทีจ ข. พุดคำหยาบ
ค. พุดส่อเสียด ง. พุดเพื่อเจ้า

15. การทำให้คนเป็นผู้มีเมตตา ไม่มีเวรภัยต่อใครๆ และตัดโทสะได้เป็นอานิสงส์ของข้อใด

- ก. ศิล
ข. ทาน
- ค. ภาวนา
ง. อเบกขา

16. ธรรมที่เปรียบประดุจลัทธิร่นำผู้ปฏิบัติไปสู่ความเจริญตรงกับข้อใด

- ก. สัมปยุตธรรม 7 ข. จักรกรรม 4
ค. ทิฎฐจรัมมิกัตตะ 4 ง. วุทธนิทรรณ 4

17. หัวหน้าห้องเห็นเด็กหญิงสดาน่ารัก จึงตักอาหารให้มากกว่าคนอื่น พฤติกรรมนี้แสดงถึงอคติในข้อใด

- ก. ภยาคติ ข. โมหาคติ
ค. โทสาคติ ง. จันนาคติ

18. เด็กชายสมพร ต้องการเรียนและทำงานให้ประสบความสำเร็จต้องมีคุณธรรมใดเป็นพื้นฐาน

- ก. นันทะ ข. จิตตะ
- ค. วิริยะ ง. วิมังสา

19. ข้อใดคือทรัพย์สินที่บุคคลควรแสวงหาให้มีภายในจิตใจมากที่สุด

- ก. สังหาริมทรัพย์ ข. อสังหาริมทรัพย์
ค. อริยทรัพย์ ง. แก้วแหวน เงินทอง

20. ข้อใดคือหลักธรรมที่เชื่อว่าเป็นหัวใจเศรษฐกิจ

- ก. ทฤษฎีธรมมีกัตตประโยชน์ ข. สัมปรายิกัตตประโยชน์
ค. สงคหวัตถุ ง. กัลยาณธรรม

21. การให้ของบุคคลใดที่ไม่จัดว่าเป็นคุณธรรม

- ก. นพพร ให้อภัยเมื่อเพื่อนขอโทษ ข. วิชัย เห็นว่าเพื่อนขาดปากกาจึงให้ยืม
ค. นภา ซื้อของให้ผู้บังคับบัญชา ง. กัลยา ให้เงินพนักงานเพื่อขอลดคิว

22. คนเช่นไรที่นักเรียนควรหลีกเลี่ยงให้ไกลที่สุด
- ก. มิตรชักชวนในทางฉิบหาย ข. มิตรหัวประจบ
ค. มิตรดีแต่พูด ง. มิตรปลอมกลอก
23. สมศักดิ์ ใช้จ่ายทรัพย์สินตามสมควรแก่ฐานะ ตรงกับคำพังเพยในข้อใด
- ก. ชีช้างจับตักแตน ข. นกน้อยทำรังแต่พอตัว
ค. เก็บเบี้ยใต้ถุนบ้าน ง. เห็นกงจักรเป็นดอกบัว
24. ข้อใดเป็นหลักธรรมพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาสำหรับคนทั่วไป
- ก. เบญจศีล ข. เบญจธรรม
ค. เบญจศีล - เบญจธรรม ง. โอวาท 3
25. เพราะเหตุใดผู้เริ่มทำความดีจะต้องถือ "ศีล" เป็นหลัก
- ก. ต้องการให้ผู้อื่นมีสุขทั่วหน้า ข. เป็นความประสงค์ของศาสนา
ค. เป็นฐานให้คนประพฤติกความดี ง. ต้องการให้เลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ
26. หลักธรรมในข้อใดคือการศึกษาเพื่อให้คนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา
- ก. บุญกิริยาวัตถุ 3 ข. พรหมวิหาร 4
ค. พละ 5 ง. ไตรสิกขา 3
27. ข้อใดมูลเหตุให้เกิดความดี
- ก. สัมปรับัญญัติธรรม ข. อกุศลมูล
ค. อิทธิบาทธรรม ง. กุศลมูล
28. อบายมุขในข้อใดที่ทำให้เสียหายมากที่สุด
- ก. คบคนชั่วเป็นมิตร ข. เป็นนักเลงสุรา
ค. เป็นนักเลงผู้หญิง ง. ไม่มีใครเชื่อถ้อยคำ
29. สติคอยควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์เมื่อใด
- ก. ขณะทำ พุท ข. ขณะทำ พุท คิด
ค. ก่อนทำ พุท คิด ง. หลังจากทำ พุท คิด
30. นักเรียนควรตอบแทนพระคุณบิดามารดาอย่างไรจึงจะดีที่สุด
- ก. ช่วยรดน้ำต้นไม้ในบ้าน ข. ช่วยใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด
ค. ตั้งใจเรียนและประพฤติตนเป็นคนดี ง. ช่วยทำงานหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว

เฉลยข้อสอบ

แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนจากการฝึกอบรม

ข้อ 1.	ค	ข้อ 16.	ข
ข้อ 2.	ง	ข้อ 17.	ง
ข้อ 3.	ค	ข้อ 18.	ก
ข้อ 4.	ง	ข้อ 19.	ค
ข้อ 5.	ง	ข้อ 20.	ก
ข้อ 6.	ข	ข้อ 21.	ง
ข้อ 7.	ค	ข้อ 22.	ก
ข้อ 8.	ง	ข้อ 23.	ข
ข้อ 9.	ง	ข้อ 24.	ค
ข้อ 10.	ค	ข้อ 25.	ค
ข้อ 11.	ง	ข้อ 26.	ง
ข้อ 12.	ง	ข้อ 27.	ง
ข้อ 13.	ค	ข้อ 28.	ก
ข้อ 14.	ค	ข้อ 29.	ค
ข้อ 15.	ข	ข้อ 30.	ค



แบบสอบถามเจตคติของนักเรียนต่อการฝึกอบรม

คำชี้แจง:

แบบสอบถามเจตคติฉบับนี้ ต้องการทราบเกี่ยวกับความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อการฝึกอบรม คุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน การแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกทางจิตใจ โดยจะมีข้อคำถามให้นักเรียนอ่านและพิจารณาตามข้อความนั้นว่าตรงกับความรู้สึกของนักเรียนอย่างไร คำตอบของนักเรียนจะไม่มีถูกหรือผิด ขอให้นักเรียนตอบให้ตรงความรู้สึกที่เป็นจริงของนักเรียนให้มากที่สุด โดยให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่นักเรียนรู้สึกจากการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ดังนี้

- เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง หมายถึง ผู้ตอบมีความเชื่อหรือรู้สึกเหมือนในข้อความมากที่สุด
 เห็นด้วย หมายถึง ผู้ตอบมีความเชื่อหรือรู้สึกเหมือนในข้อความมาก
 ไม่แน่ใจ หมายถึง ผู้ตอบไม่แน่ใจว่าตัวเองมีความเชื่อหรือรู้สึกเหมือนในข้อความมาก
 ไม่เห็นด้วย หมายถึง ผู้ตอบไม่มีความเชื่อหรือไม่รู้สึกเหมือนในข้อความ
 ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง หมายถึง ผู้ตอบไม่เคยมีความเชื่อหรือไม่รู้สึกเหมือนในข้อความเลย

ข้อ	ข้อความ	ระดับของความรู้สึก				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1	ข้าพเจ้าคิดว่าพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาชาติไทย					
2	พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางให้คนในชาติปฏิบัติตนเป็นคนดีและพัฒนาประเทศได้					
3	วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาที่มีประโยชน์สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้					
4	พระพุทธศาสนาทำให้โลกเจริญก้าวหน้า					
5	พระพุทธศาสนาทำให้คนเราอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข					
6	ข้าพเจ้าชอบเรียนวิชาพระพุทธศาสนามากกว่าวิชาอื่น					
7	วิชาพระพุทธศาสนาช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในตัวข้าพเจ้าให้มากขึ้น					

ข้อ	ข้อความ	ระดับของความรู้สึก				
		เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
8	เมื่อถึงชั่วโมงพระพุทธศาสนาข้าพเจ้าอยากให้หมดเวลาเร็วๆ					
9	การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต					
10	การแผ่เมตตาทำให้ข้าพเจ้าได้แสดงความสามารถต่อสรรพสัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากความทุกข์					
11	หลักไตรสิกขาถือเป็นการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองและสังคม					
12	การสวดมนต์ ทำสมาธิ แผ่เมตตา ทำให้จิตใจสงบมากขึ้น					
13	ในการฝึกอบรมข้าพเจ้าสามารถเรียนรู้กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี					
14	ข้าพเจ้ารู้สึกเพลิดเพลินในการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม					
15	การฝึกอบรมทำให้เกิดความเบื่อมากกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียน					
16	กิจกรรมในการฝึกอบรมมีความหลากหลายน่าสนใจ					
17	การฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกมีความละเอียดรอบคอบ					
18	วิทยากรผู้ให้ความรู้บรรยายขาดความน่าสนใจในเนื้อหาต่างๆ					
19	ข้าพเจ้าคิดว่าสื่อที่ใช้ในการฝึกอบรมมีความหลากหลายน่าสนใจ					
20	สื่อมีความเหมาะสมกับเนื้อหาสาระที่บรรยาย					
21	ข้าพเจ้าสามารถรับฟังได้อย่างทั่วถึง และเข้าใจได้จากเครื่องขยายเสียง					
22	ข้าพเจ้าคิดว่าการฝึกอบรมเป็นสิ่งจำเป็นเพราะจะทำให้ข้าพเจ้ารู้จักความดี ความชั่ว					
23	การฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจเนื้อหาชัดเจนมากยิ่งขึ้น					
24	นักเรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขได้					
25	หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้นักเรียนมีความเจริญงอกงามทางปัญญา					

คำอธิบายวิธีการสังเกตพฤติกรรมทักษะทางสังคม

คำชี้แจง:

แบบสังเกตทักษะทางสังคมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จากการฝึกรบรณคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ไตรสิกขา ฉบับนี้ เป็นแบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนขณะปฏิบัติกิจกรรมระหว่างการฝึกรบรณ ในแผนการจัดกิจกรรมที่เกิดจากพฤติกรรมความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมโดยเป็นกระบวนการของไตรสิกขาในด้าน อริศีลสิกขา คือ ความประพฤติ ประกอบด้วยทักษะทางสังคมที่พึงประสงค์ ดังนี้

พฤติกรรมประเมิน	คำอธิบายลักษณะพฤติกรรมทักษะทางสังคม
1. การใช้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์	ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมในการฝึกรบรณนักเรียนใช้วาจาที่สุภาพ ไม่พูดคำหยาบ มีมารยาทในการพูด การสอบถามข้อสงสัยโดยยกมือขึ้นขออนุญาต ก่อนการซักถาม ไม่พูดแทรกขนาดวิทยากรบรรยาย เสนอแนว ความคิดอย่างสร้างสรรค์ ไม่หยิบอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรม ก่อนได้รับอนุญาต ไม่ใช้กายเข้าหาเหย หยอกล้อเพื่อน ไม่แสดงพฤติกรรมกิริยาที่ไม่สุภาพ
2. กระบวนการร่วมงานกลุ่ม	ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมในการฝึกรบรณนักเรียนให้ความสนใจเพื่อนร่วมกลุ่มในขณะปฏิบัติกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลืองานกลุ่ม อธิบายทำความเข้าใจกับเพื่อนในกลุ่มมีการวางแผนงานกลุ่มระหว่างการจัดกิจกรรมตามแผนต่างๆ
3. ความร่วมมือในการทำกิจกรรม	ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมในการฝึกรบรณนักเรียนให้ความร่วมมือกับเพื่อนในชั้นเรียน ฟังคำสั่งการรับมอบหมายชิ้นงาน ไม่ปฏิเสธการขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ แสดงความชื่นชมเมื่อเห็นเพื่อนปฏิบัติกิจกรรมได้ดี รู้จักชมเชย ชื่นชมอย่างจริงใจ โดยการปรบมือหรือสาธุ
4. การปฏิสัมพันธ์กับคนบุคคลอื่น	ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมในการฝึกรบรณนักเรียนพูดคุย แนะนำ ซักถามข้อสงสัยจากเพื่อน มีส่วนร่วมอธิบายทำความเข้าใจกับเพื่อนที่ไม่เข้าใจเนื้อหา แบ่งปันสิ่งของกันและกัน
5. ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบการฝึกรบรณ	ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมในการฝึกรบรณนักเรียนเคารพ และปฏิบัติตามกฎระเบียบของการฝึกรบรณ ข้อตกลงระหว่างวิทยากรกับนักเรียน ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบที่ตั้งกันไว้
6. ทำงานเสร็จตรงตามกำหนด	ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรมในการฝึกรบรณนักเรียนทำงานเสร็จตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย ไม่ช้าเกินกำหนด เข้าร่วมกิจกรรมตรงต่อเวลา พักเบรกตามเวลาที่กำหนด

แบบสังเกตทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรม

คำชี้แจง: แบบสังเกตทักษะทางสังคมของนักเรียนขณะฝึกอบรมในแผนการจัดกิจกรรม ภายใต้สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดจากพฤติกรรมในการเข้ากลุ่มกิจกรรม และการอยู่ร่วมกันในกิจกรรมการฝึกอบรมโดยให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนระดับทักษะทางสังคม ดังนี้

มาก หมายถึง มีทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมในระดับมาก
ปานกลาง หมายถึง มีทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมในระดับปานกลาง
น้อย หมายถึง มีทักษะทางสังคมในการปฏิบัติจากกิจกรรมในระดับน้อย

รหัส	พฤติกรรมทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกอบรม																	
	การใช้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์			กระบวนการ รวมนงานกลุ่ม			ความร่วมมือใน การทำกิจกรรม			การปฏิสัมพันธ์ กับคนบุคคลอื่น			ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบการฝึกอบรม			ทำงานเสร็จตรง ตามกำหนด		
	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย
1.																		
2.																		
3.																		
4.																		
5.																		
6.																		
7.																		
8.																		
9.																		

รหัส	พฤติกรรมทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกรบม																	
	การใ้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์			กระบวนกร ร่วมนงานกลุ่ม			ความร่วมมือใน การทำกิจกรรม			การปฏิสัมพันธ์ กับคนบุคคลอื่น			ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบการฝึกรบม			ทำงานเสร็จตรง ตามกำหนด		
	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย
10.																		
11.																		
12.																		
13.																		
14.																		
15.																		
16.																		
17.																		
18.																		
19.																		
20.																		
21.																		
22.																		
23.																		
24.																		
25.																		

รหัส	พฤติกรรมทักษะทางสังคมของนักเรียนจากการฝึกรอบรม																	
	การใช้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์			กระบวนการ ร่วมนงานกลุ่ม			ความร่วมมือใน การทำกิจกรรม			การปฏิสัมพันธ์ กับคนบุคคลอื่น			ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบการฝึกรอบรม			ทำงานเสร็จตรง ตามกำหนด		
	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย	มาก	ปานกลาง	น้อย
26.																		
27.																		
28.																		
29.																		
30.																		

บันทึกหลังการสังเกต

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ ผู้สังเกต

(.....)

ครั้งที่.....วันที่ เวลา

ประเด็นการสัมภาษณ์

**ผลของการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาหยัง**

1. ด้านความประพฤติ (ศีล)

1.1 ในระหว่างการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมที่ผ่านมา นักเรียนมีกระบวนการในการร่วมกิจกรรมในการฝึกอบรม เช่น การทำงานร่วมกับคนอื่น การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การร่วมงานกลุ่ม และการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นอย่างไรบ้าง

1.2 นักเรียนคิดว่าหลังจากการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่ผ่านมา นั้น นักเรียนมีความคิดเห็นในเรื่อง คุณค่าของเวลา ความรับผิดชอบต่องาน การตรงต่อเวลา และกฎระเบียบ วินัย ข้อตกลงอย่างไร

2. ด้านจิตใจ (สมาธิ)

2.1 ในระหว่างการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่ผ่านมา นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมหรือทำงานร่วมกับเพื่อนเป็นการแสดงออกถึง ความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของต่อเพื่อนมากน้อยเพียงใด

2.2 หลังจากการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่ผ่านมา นักเรียนได้พัฒนาการฝึกด้านจิตใจแล้ว นักเรียนเกิดความรู้สึกอย่างไร

3. ด้านปัญญา (ปัญญา)

3.1 นักเรียนคิดว่าหลังจากการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่ผ่านมา นั้น นักเรียนมีความคิดเห็นในเรื่อง ความดี ความชั่ว บาป-บุญ คุณ-โทษ การอ่อนน้อมถ่อมตน และความกตัญญูกตเวทียังไงบ้าง

3.2 นักเรียนคิดว่าหลังจากการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรมที่ผ่านมา นั้น นักเรียนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการเรียน และการดำเนินชีวิตได้อย่างไร



ภาคผนวก จ

หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5



จัดทำโดย
พริยะ ไม้แพง

คำนำ

หลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ฉบับนี้ เกิดจากการนำปรัชญาการศึกษาทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม เป็นการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรม ขัดเกลาจิตใจเด็กและเยาวชนจะได้รับความรู้ ความเข้าใจ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ในการป้องกันปัญหาต่างๆ และสร้างภูมิคุ้มกัน โดยใช้หลักไตรสิกขามาเป็นฐานในการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ให้เกิดความเจริญงอกงามเป็นกระบวนการศึกษา เพื่อฝึกอบรมที่ให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันจะก่อให้เกิดจริยธรรมที่ดีงามที่เป็นพื้นฐานหรือบ่อเกิดของความสำเร็จ ในการดำเนินชีวิตนำไปสู่การพัฒนาทักษะทางสังคม พัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ดำรงชีวิตเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ความเจริญงอกงามทางปัญญา ตลอดจนการสร้างทักษะชีวิตให้กับ นักเรียนสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยการมีสติสัมปชัญญะ มีขันติรู้จักการอยู่ ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข สันติสุข ตลอดจนมีคุณธรรมจริยธรรมที่ดี ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ หลักสูตรยังจัดการฝึกอบรมที่คำนึงถึงศักยภาพของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ตามบริบทของ สังคมที่เปลี่ยนไป ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้อง

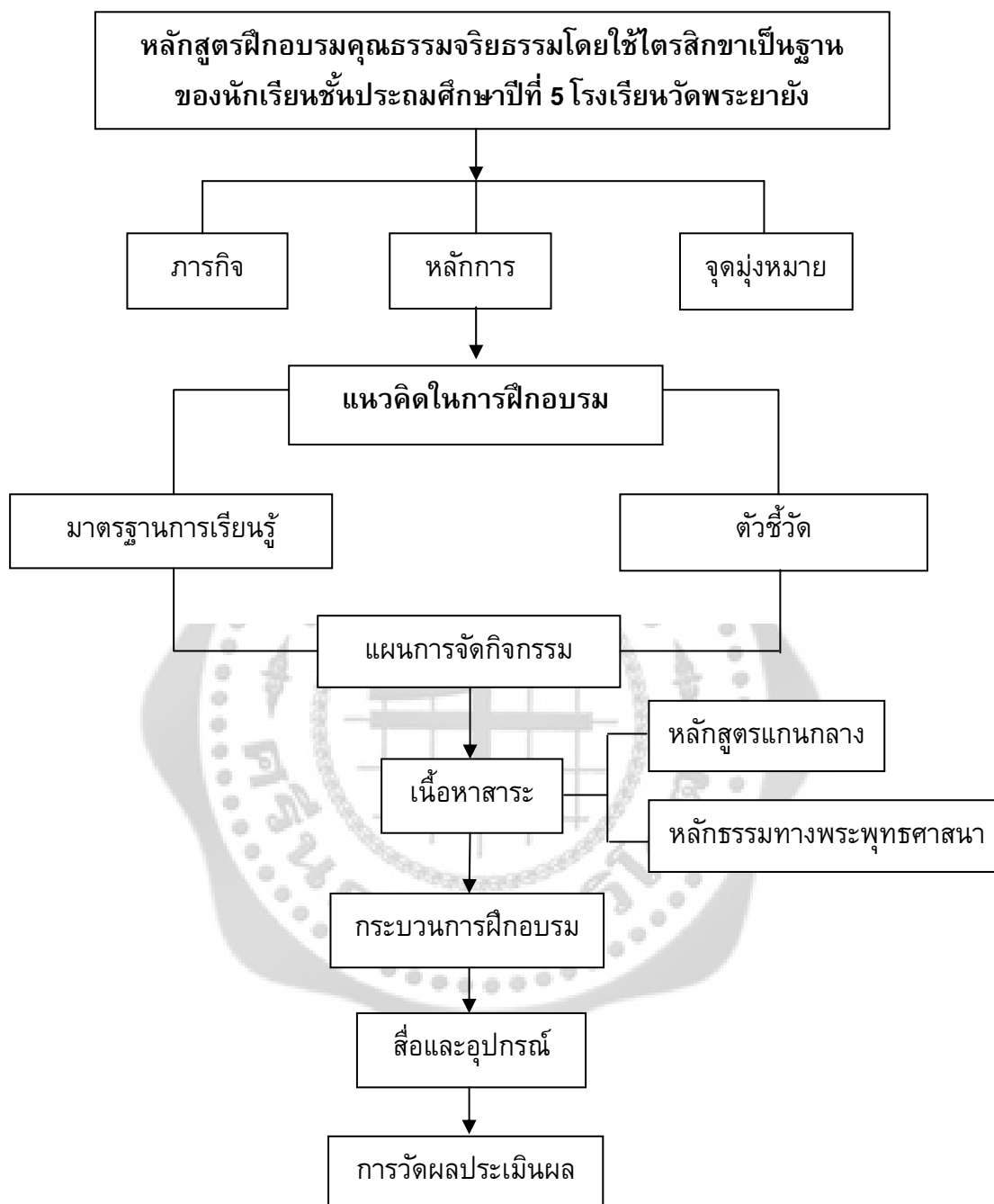
ขออนุโมทนาขอบคุณผู้ให้คำแนะนำในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ฉบับนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หลักสูตรจะเกิดประสิทธิภาพกับผู้เข้ารับการฝึกอบรม เป็นประโยชน์และแนวทางในการอบรม คุณธรรมจริยธรรม สืบไป

พริยะ ไม้แพง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	208
โครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม	210
หลักการ	210
ภารกิจ	211
จุดมุ่งหมาย	212
แนวคิดหลักในการฝึกอบรม	212
พฤติกรรมบ่งชี้การใช้ไตรสิกขาเป็นฐานการจัดกิจกรรม	213
วิธีการฝึกอบรม	214
เนื้อหาสาระหลักสูตรฝึกอบรม	214
โครงสร้างเนื้อหาและแผนการจัดกิจกรรม	215
สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม	216
การวัดผลประเมินผล	216
เวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม	216
กำหนดการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานสำหรับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาหยั่ง กรุงเทพมหานคร	217

โครงสร้างหลักสูตร



หลักการ

สภาพสังคมในปัจจุบัน มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เกิดภาวะของการขาดความสมดุล หรือความพอดี บุคคลในสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลง เสื่อมถอยทางคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมไทย ส่งผลให้สถาบันทางสังคมมีแนวโน้มอ่อนแอ ตลอดจนเบี่ยงเบนไปจากหลักศีลธรรม

จริยธรรมที่ดั่งงามตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลับขึ้นชมวัฒนธรรมตะวันตก ที่เน้นการบริโภควัตถุต่างๆ จนเกิดความสับสนส่งผลให้ระบบสังคมที่เคยดั่งงามของไทยได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จำเป็นต้องได้รับการปลูกฝัง เยียวยา พัฒนา และเตรียมการป้องกันในทุกกระดับ เนื่องจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนไทยในสังคมทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยม โดนครอบงำโดยสื่อต่างๆ อาจเรียกว่าความทันสมัย หรือแฟชั่น จากโลกตะวันตกหรือสังคมเกาหลีญี่ปุ่น ทำให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบโดยไม่รู้เท่าทัน ขาดภูมิคุ้มกัน และปรับตัวไม่ได้ ความเสื่อมถอยทางคุณธรรมจริยธรรม ความมีน้ำใจไมตรีลดน้อยลง แกร่งแหย่ เอาัดเอาเปรียบ ความรุนแรงในสถานศึกษาทะเลาะวิวาท ขาดความสามัคคี ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น ขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม และขาดจิตสำนึกสถาบันทางศาสนา หาแบบอย่างที่ดีในสังคมได้ยาก คนที่มีคุณธรรมจริยธรรมขาดหายไป จึงทำให้จริยธรรมที่ดั่งงาม เช่น ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีระเบียบวินัย จึงถูกละเลยในวัยเด็กยุคปัจจุบัน โดยไม่สนใจว่าการกระทำหรือพฤติกรรมนั้น จะก่อให้เกิดผลเสียต่อตนเองและสังคม อันสืบเนื่องมาจากการขาดภูมิคุ้มกันด้านคุณธรรม จริยธรรม

การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมเป็นกระบวนการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตหลายๆ ด้าน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เจตคติที่ดี และทักษะทางสังคม เป็นการพัฒนารูปแบบและกลไกการส่งเสริมคุณธรรมเด็กและเยาวชน สามารถที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นเด็กดีของสังคมเกิดจากกระบวนการเข้า คุณธรรมจริยธรรมผู้เข้ารับการอบรมยังมีจุดมุ่งหมายที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกาย (กายภาวนา) เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับผู้เข้ารับการอบรม การเข้าอบรมนี้ยังมีกิจกรรมที่หลากหลาย น่าสนใจ ทันสมัยต่อสังคม โดยเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นเด็กดีของสังคม ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมหรือผู้เรียนไม่น่าเบื่อเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมไปในตัว

ในการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานนี้ เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาแก้ไขปัญหาที่เกิดจากสังคมในโลกของกระแสโลกาภิวัตน์เป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ขัดเกลาจิตใจเด็กและเยาวชนจะได้รับความรู้ ความเข้าใจ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ในการป้องกันปัญหาต่างๆ โดยการใช้หลักไตรสิกขามาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดความเจริญงอกงามเป็นกระบวนการศึกษาเพื่อฝึกอบรมที่ให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันจะก่อให้เกิดจริยธรรมที่ดั่งงามที่เป็นพื้นฐานหรือบ่อเกิดของความสำเร็จในการดำเนินชีวิต นำไปสู่การพัฒนาทักษะทางสังคม พัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ดำรงชีวิตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ความเจริญงอกงามทางปัญญา สืบไป

ภารกิจ

1. น้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเรียนและการดำเนินชีวิต อย่างถูกต้อง

2. จัดการฝึกอบรมที่คำนึงถึงศักยภาพของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป ส่งเสริมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม
3. จัดการฝึกอบรมตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา จารีตประเพณี วัฒนธรรมไทย เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต
4. จัดการฝึกอบรมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดทักษะการอยู่ร่วมกันทางสังคม มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญา
5. จัดการฝึกอบรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

จุดมุ่งหมาย

1. เพื่อให้นักเรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีศรัทธาที่ต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข
2. เพื่อให้นักเรียนมีเจตคติปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา
3. เพื่อให้นักเรียนเกิดทักษะการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขาในแนวทางของพระพุทธศาสนา
4. เพื่อให้นักเรียนมีจิตสำนึก ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่พึงงาม นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการเรียน และพัฒนาคุณภาพชีวิต

แนวคิดหลักในการอบรม

การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมเกิดจากการนำปรัชญาการศึกษาทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. การพัฒนาศีล : การพัฒนาพฤติกรรมภายนอก ระเบียบวินัย ความสัมพันธ์ทางสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างดีอย่างเกื้อกูล เป็นประโยชน์และมีอาชีพที่ต้องพึ่งพิง
2. การพัฒนาจิต : การฝึกอบรมให้เกิดคุณภาพทางจิตสร้างเสริมจิตใจให้งดงาม พัฒนาคุณธรรมสร้างความสุข ความเจริญทางจิตใจ
3. การพัฒนาปัญญา : การฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญา มีศรัทธาและความเข้าใจอย่างถูกต้องทางพระพุทธศาสนา รูปร่าง – บุญ คุณ – โทษ ประโยชน์ – มิใช่ประโยชน์ ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง ใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ รู้เท่าทันแก้ปัญหาชีวิตได้ด้วยสติปัญญา นำมาพัฒนาตน ดังจะเห็นรายละเอียดพฤติกรรมบ่งชี้ของการใช้ไตรสิกขาเป็นฐานการเรียนรู้ ดังนี้

พฤติกรรมบ่งชี้การใช้ไตรสิกขาเป็นฐานการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม

กระบวนการไตรสิกขา	การสร้างพื้นฐานการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม	พฤติกรรมบ่งชี้
1. ศีล (พฤติกรรมที่พึงประสงค์สังคม)	1. เตรียมสถานที่ให้เอื้อต่อการฝึกอบรม 2. สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการฝึกอบรม 3. เตรียมความพร้อมความเข้าใจเรื่องเวลาของผู้เข้ารับการฝึกอบรม 4. สร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ก่อนการพัฒนา กาย วาจา 5. สร้างระเบียบวินัยให้กับนักเรียนในขณะฝึกอบรม	1. รู้จักเวลาในการฝึกอบรม 2. ปฏิบัติตามระเบียบของการฝึกอบรม 3. ดูแลสุขภาพร่างกาย แต่งกายสะอาดเรียบร้อย 4. ใช้กาย วาจาอย่างสร้างสรรค์ 5. เกิดปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น 6. ให้ความร่วมมือ ความพร้อมในการทำกิจกรรม
2. สมာธิ (จิตใจ)	1. สร้างความสนใจในกิจกรรมการฝึกอบรม 2. ผู้บรรยายใช้เทคนิคการฝึกอบรมให้เกิดประสิทธิภาพของเนื้อหาเพื่อจูงใจ 3. สร้างจิตใจเข้มแข็งอดทน มีสติขณะอบรม 4. สร้างสมาธิเพื่อเป็นฐานในขณะฝึกอบรม 5. สร้างสุขภาพจิตให้แจ่มใส เบิกบาน ให้เอื้อต่อความเจริญงอกงามทางปัญญา	1. สนใจในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม 2. เอาใจใส่กับกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย 3. เรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันทำงาน 4. มีจิตใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลเอื้อเพื่อแบ่งปัน 5. สุขภาพจิตแจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน
3. ปัญญา	1. เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น 2. สร้างกระบวนการฝึกทักษะความคิด 3. แสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์และโทษในเนื้อหาแต่ละแผนการจัดกิจกรรม 4. สร้างบทบาทสมมุติพัฒนากระบวนการคิด 5. นำเรื่องที่เกิดขึ้นจริงและชาดกมาแสดงเพื่อให้เห็นปัญหาและรู้เท่าทันดำรงชีวิตอย่างสงบสุข	1. มีศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา 2. สามารถรู้บาป – บุญ คุณ – โทษ ประโยชน์ – มิใช่ประโยชน์ 3. ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริง 4. รู้เท่าทันโลกในปัจจุบัน แก้ปัญหาได้ด้วยสติปัญญาของนักเรียน

วิธีการฝึกอบรม

การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมในครั้งนี้ ใช้เทคนิคการฝึกอบรมได้แก่ วิชาการทางพระพุทธศาสนา การบรรยาย การบวนการกลุ่ม การนำเสนอผลงาน การอภิปรายกลุ่มย่อย การฝึกปฏิบัติ กิจกรรมนันทนาการ และการฝึกอบรมจิตใจ โดยแบ่งขั้นตอนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการ เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนการเข้าสู่กิจกรรมการฝึกอบรมของพระวิทยากรและผู้เข้ารับการฝึกอบรมเตรียมสื่อและอุปกรณ์ในแต่ละแผนการจัดกิจกรรม จัดความพร้อมของนักเรียนในการจะเริ่มกิจกรรมการฝึกอบรมการสร้างศรัทธา สวดมนต์ ฝึกสมาธิ วิทยากรชี้แจงกิจกรรมที่กำลังจะดำเนินในแต่ละขั้นตอนให้อึดต่อการพัฒนาปัญญา

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นดำเนินการ เป็นการดำเนินการตามแผนการจัดกิจกรรมและเนื้อหาสาระที่วางไว้ ดำเนินการฝึกอบรมให้เกิดกระบวนการฝึกศึกษาในระบบแห่งไตรสิกขาพัฒนาอย่างบูรณาการให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นองค์รวมที่พัฒนามีคุณภาพในขั้นตอนการจัดกิจกรรมต่างๆ คือ การบรรยาย การแสดงบทบาทสมมุติและสาธิต การอภิปรายกลุ่มย่อย การฝึกปฏิบัติ กิจกรรมนันทนาการ และกระบวนการกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นสรุปผล เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น แสดงผลงานปรับปรุงและพัฒนาผลงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของตนเองและกลุ่มฝึกอบรม เป็นการตรวจสอบความสนใจเอาใจใส่ในแต่ละแผนการจัดกิจกรรม และประเมินผลจากการฝึกกิจกรรมในแต่ละแผนของนักเรียนว่า สามารถปฏิบัติตามที่หลักสูตรกำหนดไว้หรือไม่

เนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรม

เนื้อหาที่ใช้ในฝึกอบรมในครั้งนี้ เป็นเนื้อหาที่ประกอบในหลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม รายวิชาพื้นฐานพระพุทธศาสนา และผู้อบรมได้เพิ่มเนื้อหาทางด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดใช้ร่วมกับหลักสูตรแกนกลาง เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบันโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานของการจัดกิจกรรม ฐานของการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้เกิดความเจริญงอกงามทางปัญญาในการอบรมค่านิยมคุณธรรมจริยธรรม โดยกำหนดเนื้อหาสาระให้เข้ากับแผนการจัดกิจกรรมหลักสูตรฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยายัง มี 12 แผนการจัดกิจกรรม รวมเวลา 16 ชั่วโมง ดังจะแสดงเป็นโครงสร้างเนื้อหาและแผนการจัดกิจกรรม ดังนี้

โครงสร้างเนื้อหาและแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้
ไตรสิกขาเป็นฐานสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา
2556

แผนการจัดกิจกรรม/วันที่	เนื้อหาสาระ/กิจกรรม	มาตรฐานการเรียนรู้	ตัวชี้วัด	เวลา
วันที่หนึ่ง แผนการจัดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง มารยาทชาวพุทธ	มารยาทชาวพุทธ	มาตรฐาน ส 1.2	ป.5/3	2 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 2 เรื่อง ภัยชีวิต	อบายมุข 4	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/7	2 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 3 เรื่อง วัยใสใจสะอาด	การสวดมนต์ ไหว้พระ	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/6	1 ชั่วโมง
วันที่สอง แผนการจัดกิจกรรมที่ 4 เรื่อง กฎแห่งกรรม	หลักกรรม	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/5	2 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 5 เรื่อง ขยับกายบริหารจิตเจริญปัญญา	การบริหารจิตเจริญปัญญา	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/6	1 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 6 เรื่อง ชีวิตก้าวไปกับหลักไตรสิกขา	ไตรสิกขา 3	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/5	1 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 7 เรื่อง พระพุทธศาสนามรดกอันทรงคุณค่า	ความสำคัญของ พระพุทธศาสนา	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/1	1 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 8 เรื่อง จิตอาสาพัฒนาคุณธรรม	โอวาท 3 : การทำความดี	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/7	1 ชั่วโมง
วันที่สาม แผนการจัดกิจกรรมที่ 9 เรื่อง ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน	ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/7	1 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 10 เรื่อง แสวงเทียบส่องปัญญา	ความกตัญญูทุกเวที	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/7	2 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 11 เรื่อง พระรัตนตรัย	พระรัตนตรัย	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/5	1 ชั่วโมง
แผนการจัดกิจกรรมที่ 12 เรื่อง คุณธรรมนำชีวิต	เบญจธรรม	มาตรฐาน ส 1.1	ป.5/5 ป.5/7	1 ชั่วโมง

สื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม

สื่อ ที่ใช้ในการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมจะเป็นสื่อที่ไม่ขัดต่อศีลธรรม ไม่ขัดต่อสิทธิมนุษยชน สิทธิเด็กไม่เป็นภัยต่อสังคม เป็นสื่อที่แสดงตัวอย่างการดำเนินชีวิตของบุคคลต่างๆ เช่น วีดิทัศน์ รูปภาพ อุปกรณ์ เครื่องฉายโปรเจ็คเตอร์ เครื่องฉายข้ามศีรษะและแผ่นใส เครื่องเล่นซีดีคอมพิวเตอร์ และกระดาษเอกสารที่ใช้ประกอบตามแผนการจัดกิจกรรม

การวัดผลประเมินผล

การวัดผลประเมินผลของผู้เข้ารับการฝึกอบรมโดยการวัดก่อนและหลังการใช้หลักสูตรฝึกอบรม โดยวัดจากเครื่องมือ ดังนี้

1. แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
2. แบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรม
3. แบบสังเกตทักษะทางสังคม

เวลาในการฝึกอบรม

การฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาวยัง ทำการอบรมในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 ใช้เวลาเข้า อบรมหลักสูตร 3 วัน รวม 16 ชั่วโมง ทั้งหมด 12 แผนการจัดกิจกรรม ดังจะแสดงเป็นกำหนดการ การฝึกอบรม ดังนี้

กำหนดการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐานสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดพระยาไย กรุงเทพมหานคร

วันที่หนึ่ง

- เวลา 08.00 น. นักเรียนเคารพธงชาติ เตรียมความพร้อมเข้าสู่การฝึกอบรม
- เวลา 08.20 น. ทำพิธีเปิดการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
- เวลา 08.40 น. แนะนำพระวิทยากรและผู้ช่วยวิทยากร ชี้แจงกฎระเบียบ
- เวลา 09.00 น. นักเรียนทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนการฝึกอบรม
- เวลา 09.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 1 เรื่อง มารยาทชาวพุทธ
- เวลา 11.30 น. นักเรียนรับประทานอาหารพักผ่อนตามอัธยาศัย
- เวลา 12.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 2 เรื่อง ภัยชีวิต
- เวลา 14.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 3 เรื่อง ภัยใส่ใจสะอาด

วันที่สอง

- เวลา 08.00 น. นักเรียนเคารพธงชาติ เตรียมความพร้อมเข้าสู่สถานที่ฝึกอบรมในวันที่สอง
- เวลา 08.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 4 เรื่อง กฎแห่งกรรม
- เวลา 10.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 5 เรื่อง ขยับกายบริหารจิตเจริญปัญญา
- เวลา 11.30 น. นักเรียนรับประทานอาหารพักผ่อนตามอัธยาศัย
- เวลา 12.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 6 เรื่อง ชีวิตก้าวไปกับหลักไตรสิกขาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
- เวลา 13.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 7 เรื่อง พระพุทธศาสนา มรดกอันทรงคุณค่า
- เวลา 14.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 8 เรื่อง จิตอาสาพัฒนาคุณธรรม

วันที่สาม

- เวลา 08.00 น. นักเรียนเคารพธงชาติ เตรียมความพร้อมเข้าสู่สถานที่ฝึกอบรมในวันที่สาม
- เวลา 08.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 9 เรื่อง ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน
- เวลา 09.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 10 เรื่อง แสวงเทียนส่องปัญญา
- เวลา 11.30 น. นักเรียนรับประทานอาหารพักผ่อนตามอัธยาศัย
- เวลา 12.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 11 เรื่อง พระรัตนตรัย
- เวลา 13.30 น. ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนการจัดกิจกรรมที่ 12 เรื่อง คุณธรรมนำชีวิต

เวลา 14.30 น. นักเรียนทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังจากการฝึกอบรมพร้อม
กรอกแบบสอบถามเจตคติต่อการฝึกอบรม

เวลา 15.30 น. ทำพิธีปิดการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
นักเรียนผู้เข้ารับการฝึกอบรมรับวุฒิบัตรและของรางวัล



ภาคผนวก จ

ตัวอย่างภาพกิจกรรมการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้ไตรสิกขาเป็นฐาน
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ตามแผนการจัดกิจกรรม





นักเรียนชมสื่อวีดิทัศน์คุณค่าของมารยาทไทย



การกราบไหว้ผู้มีพระคุณ



ผู้รับการฝึกอบรมชมวีดิทัศน์การไหว้



พระวิทยากรสาธิตการไหว้



พระวิทยากรชี้แนะการปฏิบัติที่ถูกต้อง



นักเรียนฝึกปฏิบัติตามวีดิทัศน์



ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล

พระพิริยะ โม่แพง

วันเดือนปีเกิด

4 มกราคม 2532

สถานที่เกิด

อำเภอตากกลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

เลขที่ 2 วัดบรมนิวาสราชวรวิหาร ถนนพระรามที่ 1

แขวงรองเมือง เขตปทุมวัน

กรุงเทพมหานคร 10330

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2554

ศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) วิชาเอกการสอนภาษาไทย

จาก มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2557

การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาการประถมศึกษา

จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กรุงเทพมหานคร

